

VILNIAUS UNIVERSITETAS

MONIKA AMBRASAITĖ-VALENTINAVIČIENĖ

**LOBIZMO REGLAMENTAVIMAS:
LIETUVOS ATVEJIS**

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2017

Disertacija rengta 2013–2017 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas – prof. dr. Egidijus Kūris (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

TURINYS

ĮVADAS	6
1. Lobizmo samprata ir lobistiniai procesai Lietuvoje	32
1.1. Lobizmo sąvokos apibrėžtis	32
1.1.1. Mėginimai apibrėžti lobizmą	32
1.1.2. Pagrindiniai sąvokos dėmenys	36
1.1.3. Lobizmo atribojimas nuo su juo siejamų teisinių ir kitų reiškinių	50
1.2. Lobizmas visuomenėje	55
1.2.1. Konvencinis požiūris, grėsmės ir pridėtinė vertė	56
1.2.2. Lobistai profesionalai, jų bendruomenės, tradicijos	65
1.2.3. Lobizmas pliuralizmo ir korporatyvizmo kontekste	73
1.3. Lobizmas Lietuvoje	78
1.3.1. Konvencinio požiūrio ypatumai	78
1.3.2. Registruoti ir „kiti“ lobistai	83
1.3.3. Lobistų profesionalų bendruomenė ir tradicijos	90
1.3.4. Lobizmo kontekstas	95
2. Lobizmo reglamentavimas	102
2.1. Reglamentavimo teoriniai pagrindai	102
2.1.1. Priežastys, tikslai ir vaidmuo	102
2.1.2. Modeliai ir tipai	108
2.1.3. Pagrindiniai elementai	120
2.2. Reglamentavimo praktika	127
2.2.1. Nagrinėjamų atvejų atranka	127
2.2.2. Analizė	132
2.2.2.1. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija	133
2.2.2.2. Europos Taryba	136
2.2.2.3. Europos Sąjunga	140
2.2.2.4. Jungtinės Amerikos Valstijos	149
2.2.2.5. Lenkija	154
2.2.2.6. Jungtinė Karalystė	159
2.2.2.7. Australija	168

2.3. Implikacijos	174
2.3.1. Lobizmo reglamentavimo vertybinė orientacija.....	175
2.3.2. Lobizmas kaip teisės institutas	183
3. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje	201
3.1. Reglamentavimas ir jo įgyvendinimas	201
3.1.1. Raida	201
3.1.2. Esama padėtis	208
3.1.3. Įgyvendinimas.....	219
3.2. Reglamentavimo vertinimas.....	227
3.2.1. Laisvieji ir moksliniai vertinimai	228
3.2.2. Vertybinės relevancijos vertinimas	236
3.2.3. Veiksmingumo vertinimas	238
3.2.3.1. Informacijos masto pakankamumas	244
3.2.3.2. Informacijos turinio pakankamumas	255
3.2.3.3. Informacijos teikimo tinkamumas	259
3.2.3.4. Informacijos publikavimo tinkamumas	260
3.3. Tobulesnio reglamentavimo link	263
3.3.1. Rekomendacijų formulavimo metodika ir eiga	263
3.3.2. Reformos pasiūlymai	271
3.3.3. Reformos pasiūlymų analizė ir vertinimas	280
3.3.4. Rekomendacijos: lobizmas kaip tarpsisteminis teisės institutas	296
IŠVADOS.....	309
REKOMENDACIJOS	312
Šaltinių sąrašas.....	316
Autorės mokslinių straipsnių disertacijos tema sąrašas	373

Sutrumpinimai

ATPK	Administracinių teisės pažeidimų kodeksas
ANK	Administracinių nusižengimų kodeksas
BK	Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas
EBPO	Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
ES	Europos Sąjunga
ET	Europos Taryba
LVĮ	Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymas
LVĮP1	Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija) Nr. XIIP-273156
LVĮP2	Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija) Nr. XIIP-2731(2)
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
TI	„Transparency International“
TILS	„Transparency International“ Lietuvos skyrius
VIEK	Vyriausioji tarnybinės etikos komisija

IVADAS

Aktualumas ir problematika. Ir Lietuva, ir kitos visuomenės neabejotinai turi poreikį, kad viešosios valdžios sprendimai būtų priimami skaidriai. Tai viena svarbiausių su demokratija ir teisės viešpatavimu siejamų vertybių. Dėl to skaidrumo poreikis iš principo negali mažėti. Nors teisinėje valstybėje tuos sprendimus priima atitinkamus įgaliojimus turinčios viešosios valdžios institucijos, demokratinėje pliuralistinėje visuomenėje¹ (o tokia konstituciškai yra įsipareigojusi būti² ir skelbiasi esanti ir Lietuva) juos priimant neišvengiamai dalyvauja įvairios interesų grupės³. Tas dalyvavimas įgauna labai įvairių formų. Viena vertus, dažnai būtent interesų grupės tiesiogiai praneša arba netiesiogiai signalizuoja viešajai valdžiai apie spręstinas problemas ir paskatina sprendimų rengimą. Kita vertus, interesų grupės siekia daryti poveikį būsimų sprendimų turiniui ir priėmimo procesui. Be to, jos siekia paveikti priimtų sprendimų įgyvendinimą, jo kontrolę ir stebėseną, taip

¹ Čia pliuralistinė visuomenė suprantama bendrąja prasme kaip demokratinė santvarka, toleruojanti įvairių visuomeninių ir kultūrinių sluoksnių interesus, užtikrinanti jiems teisę reikšti savo politinius, visuomeninius bei ekonominius interesus ir dalyvavimą valstybės valdyme, o ne griežtai kaip pliuralizmo doktrina-metodologinis modelis, nagrinėjamas disertacijos skyriuje 1.2.3. *Lobizmas pliuralizmo ir korporatyvizmo kontekste*.

² Konstitucijos preambulėje įtvirtinta „atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės“ siekiamybė (Lietuvos Respublikos Konstitucija (suvestinė redakcija aktuali nuo 2006 m. gegužės 26 d.). *Lietuvos Aidas*, 1992, Nr. 220-0).

³ Žr. BAUMGARTNER, F. R.; LEECH, B. L. *Basic Interests: The Importance of Groups in Politics and in Political Science*. Princeton: Princeton University Press, 1998; BROWNE, W. P. *Groups, Interests, and US Public Policy*. Washington: Georgetown University Press, 1998; CIGLER, A. J. *Interest Groups: A Subfield in Search of an Identity*. Iš *Political Science: Looking to the Future*. Evanston: Northwestern University Press, 1991, p. 9–136; MAISEL, L. S.; BERRY, J. M. *The Oxford Handbook of American Political Parties and Interest Groups*. New York: Oxford University Press, 2010; THOMAS, C. S.; HREBENAR, R. J. *Interest Groups in the States*. Iš *Politics in the American States: A Comparative Analysis*. Washington: CQ, 2004, p. 113–143, etc.

pat galimas korektyvas⁴. Apibendrintai sakoma, kad interesų grupės „užsiima lobizmu“⁵ – daro lobistinę įtaką viešajai valdžiai.

Ši įtaka visuomet teisiškai vienokiu ar kitokiu mastu reglamentuojama teisės aktais, t. y. teisiškai reguliuojama⁶. Teisinis reguliavimas gali būti pozityvusis (apibrėžiant leidžiamo poveikio formas, įtvirtinant atitinkamo veikimo institucinius bei procedūrinius pagrindus ir kt.) arba negatyvusis (uždraudžiant tam tikrą poveikį, kontroliuojant, ar šių draudimų paisoma, nustatant sankcijas ir kt.). Paprastai valstybės neapsiriboja (kaip ir kitose srityse) vien negatyviuoju arba vien pozityviuoju reguliavimu, jie derinami. Draudžiamojo ir leidžiamojo teisinio reguliavimo metodų santykis įvairiose valstybėse gerokai skiriasi. Aptinkamos plačiai varijuojančios lobizmo reglamentavimo atmainos – skiriasi jų kilmė, vektorius⁷, privalomumas, jas sudarančių elementų ir nuostatų turinys, daugelis kitų parametrų. Taip pat labai skirtingas lobistinės veiklos teisinio reguliavimo intensyvumas⁸: nuo itin detalaus iki tokio, kur lobizmas *per se* net nėra įvardijamas kaip atskiras, santykinai savarankiškas teisinio reguliavimo dalykas, o ir/ar šis žodis iš esmės nėra nevartojamas ar menkai vartojamas teisiniame tekste.

Bet šiaip jau lobizmo reglamentavimas yra neišvengiamas ne mažiau nei pati lobistinė veikla. Tačiau šis neišvengiamumas savaime nereiškia, jog būtinai esama atskirų teisės aktų (ar santykinai autonomiškų jų dalių), skirtų būtent lobistinei veiklai reglamentuoti. Kai kurios valstybės (bent kol kas) vis

⁴ Žr. BALLA, S. J.; LODGE, M.; PAGE, E. C. *The Oxford Handbook of Classics in Public Policy and Administration*. Oxford: Oxford University Press, 2015; SHAFRITZ, J.; LAYNE, K.; BORICK, CH. *Classics of Public Policy*. New York: Pearson Longman, 2005; etc.

⁵ Iki suformuluojant lobizmo sąvokos apibrėžimą, lobizmas tyrime suvokiamas kaip siekis daryti įtaką viešajai valdžiai.

⁶ Tyrime terminai *teisinis reguliavimas* ir *reglamentavimas* vartojami sinonimiškai.

⁷ Vektoriaus kategorija žymi reglamentavimo kryptį lobistinio santykio kontekste: reglamentavimas gali būti nukreiptas į lobistus ir reguliuoti jų elgesį vykdant lobizmą arba – į viešosios valdžios atstovus ir reguliuoti jų elgesį kontakto su lobistais metu, arba lobizmo *per se* atžvilgiu (žr. Lentelė Nr. 2. Lobizmo reglamentavimo tipai).

⁸ Šiam lobizmo reglamentavimo parametrai tirti vienos iš reglamentavimo atmainų kontekste yra atliktas plataus masto lyginamasis tyrimas (žr. CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Regulating lobbying: a global comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010).

dar apsieina be tokio „specializuoto“ teisinio reguliavimo ir apsiriboja vien „bendruoju“, priskirtinu valstybinės⁹, administracinės, finansų, baudžiamosios ir kitoms „tradicinėms“ ordinarinės teisės šakoms¹⁰. Vis dėlto tokių atskirų teisės aktų (jų dalių) nebuvimas ar „bendrojo“ teisinio reguliavimo nepakankamumas (nepritaikomumas ar labai sunkus pritaikomumas lobistinei veiklai, kuri turi tam tikrą tik jai būdingą specifiką) toli gražu nereiškia, kad atitinkamoje visuomenėje niekas „neužsiima lobizmu“. Lobizmas yra bet kurioje visuomenėje – jei ne šviesoje, tai šešėlyje, ir, deja, kuo mažiau jo šviesoje, tuo daugiau šešėlyje. O šešėlis – skaidrumo priešingybė.

Svarbiausiu lobizmo reglamentavimo tikslu, *raison d'être*, laikomas lobistinės veiklos skaidrumas¹¹. Veiksmingas lobizmo reglamentavimas užtikrina (ar bent manoma, kad turi užtikrinti) sklandesnius informacijos mainus tarp viešosios valdžios ir interesų grupių, be to, šie mainai sukelia mažesnius nuostolius tam tikriems partikuliariems bei bendrajam interesui. Jis skatina visuomenės į(si)traukimą į viešosios valdžios sprendimų priėmimą ir pilietinės visuomenės plėtrą. Kartu veiksmingas lobizmo reglamentavimas sudaro (ar bent tikima, kad turi sudaryti) prielaidas siekti aukštesnės teisėkūros kokybės, viešosios valdžios atskaitingumo visuomenei, vadinasi, prisideda prie

⁹ Valstybinė teisė – tai teisės šaka, reglamentuojanti santykius, susijusius su valdžios, kitų valstybės institucijų formavimu ir funkcionavimu bei tarpusavio santykiais, politinės sistemos funkcionavimu, valstybės valdžios geografiniu sutvarkymu ir pan. (KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija*, 2001, Nr. 23(15), p. 62). Disertacijoje valstybinės teisės terminas žymi šią sąvoką tik ten, kur kalbama apie teisės struktūrą ir atitinkamai jos skirstymą į šakas, o visais kitais atvejais šis terminas vartojamas žymėti teisei sistemai, kuri sukurta ir palaikoma valstybės, tokiu būdu atkreipiant dėmesį į takoskyrą tarp valstybinės ir nevalstybinės kilmės teisinių sistemų teisinio pluralizmo paradigmos (žr. ŠIMAŠIUS, R. *Teisinis pluralizmas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002) kontekste.

¹⁰ Disertacijos autorei neteko aptikti lobizmo reglamentavimo nuostatų, kurios būtų eksplicitiškai įtvirtintos konstitucijose ir/ar konstituciniuose įstatymuose, tačiau pasitaiko atvejų, kai tokių nuostatų randama konstitucinėje jurisprudencijoje, pavyzdžiui, JAV, kur teisė daryti lobistinę įtaką kildinama iš Konstitucijos pirmosios pataisos ir kai kurių autorių netgi įvardijama konstitucine teise (žr. CARIA, R. The Constitutional Right to Lobby on the Two Sides of the Atlantic: Between Freedom and Democracy. *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 2013, t. 2, Nr. 3, p. 452–478).

¹¹ Tyrime bus atskleista, kad didžiausias tikslumo lygmuo, nurodant pagrindinį viešosios valdžios tiesioginio lobizmo reglamentavimo tikslą, gali būti pasiektas, tokiu tikslu įvardijant lobizmo teisėtumo užtikrinimą (žr. 2.3.1. *Lobizmo reglamentavimo vertybinė orientacija*). Tačiau lobizmo teisėtumas apima lobizmo skaidrumą, kuris neretai jo turinyje dominuoja.

bendrojo intereso užtikrinimo bei pasitikėjimo viešąja valdžia didinimo. Ir atvirkščiai: paviršutiniškas, giliu lobizmo suvokimu nepagrįstas, nenuoseklus, taigi, nekokybiškas ir (kaip neišvengiamas padarinys) neveiksmingas jo reglamentavimas ne tik trukdo išnaudoti viešosios valdžios ir visuomenės konstruktyvios sąveikos potencialą, bet ir skatina jų susvetimėjimą, visuomenės nepasitikėjimą valstybe, jos institucine sistema, politinių sprendimų priėmimu (ne vien ir ne tiek *politics*, bet labiau ir pirmiausia *policy* prasme) ir teise.

Siekdamos viešosios valdžios bei visuomenės sąveikos konstruktyvumo, vis daugiau valstybių stengiasi lobizmą ištraukti iš šešėlio ir įtvirtina atskirą, būtent lobistiniams procesams skirtą, teisinį reguliavimą. To įtvirtinimo formos ir turinys labai nevienodi, tačiau bendra lobizmo reglamentavimo plėtros (tam tikra prasme – ir stiprinimo arba intensyvinimo) tendencija dėl to nesikeičia. Aukščiau minėtu pozityviuoju aspektu lobizmas reglamentuojamas¹² (būtent jam skirtais teisės aktais ar jų dalimis) šiose ES valstybėse narėse (neskaitant Lietuvos): Airijoje, Austrijoje, Čekijoje, Ispanijoje, Italijoje, Jungtinėje Karalystėje, Kroatijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Nyderlanduose, Prancūzijoje, Rumunijoje, Slovėnijoje, Suomijoje, Vokietijoje, taip pat visos ES mastu. Iš ES nepriklausančių valstybių šiuo atžvilgiu paminėtinos Australija, Gruzija, Izraelis, JAV (ypač! – dėl priežasčių, kurios atskleistos skyriuje 2.2.2.4. *Jungtinės Amerikos Valstijos*), Kanada, Taivanas ir kt.¹³ Esama ir reikšmingų tarptautinių lobizmo reglamentavimo standartų – 2010 m. EBPO¹⁴,

¹² Lobizmo reglamentavimu tyrime laikomas tik pozityvusis reglamentavimas. Tuo tarpu negatyviojo reglamentavimu, kai lobizmas yra draudžiamas, kontroliuojama, ar šio draudimo paisoma, nustatomos sankcijos už jo pažeidimus *etc.*, minėta sąvoka neapima.

¹³ Žr. European Parliament. *Regulation of Lobbying Across the EU* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-19]. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595830/EPRS_ATA\(2016\)595830_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595830/EPRS_ATA(2016)595830_EN.pdf)>; CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Report on The Legal Framework for the Regulation of Lobbying in the Council of Europe Member States* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Strasbourg: 2011, p. 5–6. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-DEM\(2011\)002-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdfid=CDL-DEM(2011)002-e)>.

¹⁴ *Recommendation of the Council on Principles for Transparency and Integrity in Lobbying C(2010)16* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-04]. Prieiga per internetą: <<http://acts.oecd.org/Instruments/ShowInstrumentView.aspx?InstrumentID=256&Lang=en>>.

o 2017 m. ET priėmė rekomendacijas lobizmo reglamentavimo klausimais¹⁵. Taigi ši reglamentavimo plėtros (stiprinimo, intensyvinimo) tendencija reiškia, kad didėja lobizmo kaip teisės instituto¹⁶ reikšmės pripažinimas, o kartu – geriau suvokiamos lobizmo prigimtis ir funkcija bei teisėto, skaidraus lobizmo naudingasis potencialas demokratinėje pliuralistinėje visuomenėje. Lobizmo kaip reiškinių, „neištirpdyto“ kituose reiškiniuose, reglamentavimas – vadinasi, nuo kito (tam tikru aspektu panašių, bet iš esmės netapačių reiškinių) teisinio reguliavimo santykinai atskirtas, „specializuotas“ teisinis reguliavimas – vis labiau suvokiamas kaip svarbi jo „įskaidrinimo“, „civilizavimo“ priemonė ir net būtina prielaida.

Lietuva ne išimtis. Rengiantis stojimui į ES, 2000 m. birželio 27 d. Seimas¹⁷ priėmė LVĮ¹⁸. Jis laikytinas lobizmo reglamentavimo Lietuvoje šerdimi¹⁹. Iki tol lobistinei veiklai tiesiogiai skirtų nuostatų Lietuvos teisėje nebuvo. Vis dėlto visuotinai (ir iš esmės be išlygų) sutariama, kad LVĮ nustatytas teisinis reguliavimas buvo neveiksmingas²⁰. 2017 m. birželio 20 d. Seimas jį išdėstė nauja redakcija²¹, kuri įsigaliojo 2017 m. rugsėjo 1 d. Naujasis reglamentavimas sunkiai skynėsi kelią. Neabejotina, kad jis veikiausiai nebūtų išvydęs dienos šviesos iki šiol, jei ne Lietuvos siekis įstoti į

¹⁵ *Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision making CM/Rec(2017)2* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680700a40>.

¹⁶ Samprotaujant apie lobizmą kaip institutą teisėje, terminas, tiksliai atspindintis sąvoką, yra lobizmo teisinis reguliavimas kaip teisės institutas, tačiau teisinėje retorikoje tokie terminai trumpinami, pavyzdžiui, sakoma „administracinė atsakomybė kaip teisės institutas“, o ne – „administracinės atsakomybės teisinis reguliavimas kaip teisės institutas“. Vadovaujantis šia praktika, tyrime vartojamas terminas – lobizmas kaip teisės institutas.

¹⁷ Čia ir toliau tyrime terminai, kurie apima žodžius „Lietuvos Respublika“, vartojami be minėto žodžių junginio, siekiant teksto sklandumo.

¹⁸ Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 56-1644.

¹⁹ Žr. AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 4–5.

²⁰ Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 60.

²¹ Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2017, Nr. 11067.

EBPO: viena priėmimo į šią organizaciją sąlygų – lobizmo reglamentavimo suderinimas su minėta EBPO rekomendacija²².

Tiesa, naująją LVĮ redakciją buvo pradėta rengti dar 2013 m., taigi dar iki išryškėjant Lietuvos priėmimo į EBPO perspektyvai, atsižvelgiant į bendrą neigiamą tuometinio lobizmo reglamentavimo vertinimą bei reaguojant į VTEK siūlymus jį tobulinti, tačiau šiuos siūlymus taip pat iš dalies skatino išorinis veiksnys – EBPO rekomendacija. Seimo valdybos sprendimu buvo sudaryta darbo grupė tuo metu galiojusio LVĮ pataisoms parengti²³. Ji 2015 m. sausį parengė ir pristatė LVĮ pakeitimo įstatymo projektą²⁴; 2016 m. birželį buvo parengtas ir įregistruotas antrasis projekto variantas²⁵. Tarp šių naujojo reglamentavimo variantų bent kiek reikšmingų skirtumų nebuvo. Tačiau projektai keliais svarbiais aspektais skyrėsi nuo tuo metu buvusio reglamentavimo.

Naujojo (2017 m.) lobizmo reglamentavimo ekstrateisinės koncepcijos²⁶ analizė leidžia manyti, kad ir siūlomas naujasis teisinis reguliavimas neatitiko

²² BNS. *Prezidentė pasirašė naująją Lobistinės veiklos įstatymą* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/2017/07/03/news/prezidente-pasirase-naujaji-lobistines-veiklos-istatyma-1842742/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy>.

²³ Darbo grupės narė buvo ir disertacijos autorė (2013 m. lapkričio 8 d. Lietuvos Respublikos Seimo valdybos sprendimas „Dėl Seimo valdybos 2013 m. birželio 26 d. sprendimo Nr. SV-S-295 „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos lobizmo įstatymo pakeitimo įstatymo projektui parengti sudarymo“ pakeitimo“ Nr. SV-S-424. TAR, 2014, Nr. 7438).

²⁴ Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija) [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/82863470a2d311e49dedcf791a151bf8?positionInSearchResults=37&searchModelUUID=5252ff09-b848-45e6-888f-4560fe04b8fe>>.

²⁵ Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija) Nr. XIIP-2731(2) [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/01e95ab0295811e6a222b0cd86c2adfc?positionInSearchResults=13&searchModelUUID=5252ff09-b848-45e6-888f-4560fe04b8fe>>.

²⁶ Ekstrateisinė lobizmo reglamentavimo koncepcija suprantama kaip nuostatų dėl lobizmo sampratos ir lobistinių procesų tikrovės Lietuvoje visuma, kuria remiantis konstruojamas lobizmo reglamentavimas (žr. AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 6).

kai kurių svarbių Lietuvos poreikių ir negalėjo būti pakankamai veiksmingas²⁷. Siekiant greitesnio įstojimo į EBPO naujos redakcijos LVĮ priėmimas buvo skubinamas, bet jau pateikiant Seimui atitinkamą projektą buvo aišku, kad jis kai kuriais aspektais neatitiko EBPO rekomendacijos²⁸. Be to, priimant įstatymą, kai kurios projekto nuostatos buvo pakeistos. Tam tikros novelos, kurių nebuvo projekte ir kurios buvo įtrauktos į naujosios redakcijos įstatymą, dar mažiau derėjo su EBPO standartais²⁹. Todėl darytina prielaida, kad lobizmo reglamentavimas Lietuvoje vis dar negali, bent dideliu mastu, užtikrinti lobistinių procesų skaidrumo. Tačiau yra pagrindas (atitinkami reglamentavimo pakeitimai) manyti, kad reglamentavimas tapo vertybiškai reikšmingas, t. y. reglamentavime įtvirtintas bei jame implicitiškai glūdintis (jo turinio suponuojamas) tikslas atitinka Lietuvos lobizmo realijas ir jų kontekstą.

Labai svarbu ir tai, kad Lietuvos socialinis, politinis ir kultūrinis klimatas nepalankus teisėto lobizmo institucionalizacijai. Teigiama, jog lobizmo teisinis reguliavimas tiesiog atmetamas³⁰. Žiniasklaida jį pozicionuoja kaip grėsmę demokratinei visuomenei, tapatina su korupcija, vaizduoja tamsiomis spalvomis³¹. Tai labai prisideda visuomenės sąmonėje „sėkmingai“ įtvirtinant

²⁷ Žr. AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 24.

²⁸ Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 74.

²⁹ EBPO teigimu, Lietuvos pastangos tobulinti lobistinės veiklos reglamentavimą būtų vertinamos kritiškai, jei LVĮ nebūtų taikomas nevyriausybinėms organizacijoms (Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. *Siūloma tobulinti Lobistinės veiklos įstatymą* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/2563>>). Tai ir yra padaryta.

³⁰ LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 34–36.

³¹ Spauldoje esama tokių publikacijų kaip: „Lobizmas Lietuvoje: kada įstatymai – bejėgiai“ (SAVICKAS, E. *Lobizmas Lietuvoje: kada įstatymai – bejėgiai* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lobizmas-lietuvoje-kada-istatymai-bejegiai.d?id=67718164>>), „Lobizmas kaip aukščiausia korupcijos stadija“ (Versijos. *Lobizmas kaip aukščiausia korupcijos stadija* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://versijos.lt/lobizmas-kaip-auksciausia-korupcijos-stadija/>>), „Lobistų niekas nemėgsta, tad patys lobistai vengia šio vardo“ (SYTAS, A. *Lobistų niekas nemėgsta, tad patys lobistai vengia šio vardo* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/lobistu-niekas-nemegsta-tad-patys-lobistai>>).

neigiamą lobizmo ir lobistų įvaizdį³². Lobizmo sąvoka vartojama sinonimiškai su kvazisąvoka „lubizmas“³³. *A priori* neigiamas lobizmo vertinimas (vadinasi, ir ydingas šio reiškinio prigimties ir funkcijos suvokimas) būdingas ne tik visuomenei apskritai, bet ir viešosios valdžios atstovams, verslininkams³⁴, jo apraiškų pasitaiko ir mokslininkų (net teisės!) pasisakymuose³⁵.

Tad Lietuvos padėtis šiuo atžvilgiu gana kebli: nors valstybišku, profesiniu ar akademinio žvilgsniu ne taip jau sunku įžvelgti lobizmo kokybiško reglamentavimo būtinumą ir naudą, atrodo, kad masinė sąmonė būtų kur kas labiau linkusi pritarti ne lobizmo teisinio reguliavimo tobulinimui, bet griežtam lobizmo suvaržymui ar net uždraudimui bei teisiniam persekiojimui. Be to, darytina prielaida, kad įstatymų leidėjas ir vykdomoji valdžia politinės valios tobulinti akivaizdžiai neveiksmingą lobizmo reglamentavimą įgauna tik veikiant (vertinant politiškai, imperatyviems) išorės veiksniams. Tačiau bent šiuo metu nėra aiškių požymių, kad tie išorės

vengia-sio-

vardo.htm?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy>), etc.

³² Atribojant ir siekiant pabrėžti skirtumus tarp visuomenės ir atskirų jos grupių, dažnai vartojamas plačiosios visuomenės (angl. *general public*) terminas. Šiame tyrime tai pačiai reikšmei žymėti pasitelkiamas ir toliau vartojamas visuomenės terminas.

³³ BILOTAITĖ, A. A. *Bilotaitė. Lobizmas: tarp gandų ir realybės* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/abilotaite-lobizmas-tarp-gandu-ir-realybes.d?id=59488679>>.

³⁴ Šios disertacijos mokslinis vadovas prof. dr. E. Kūris yra ne tik buvęs Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedros vedėjas, buvęs Konstitucinio Teismo pirmininkas, Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjas, bet taip pat laikomas vienu iš įtakingiausių Lietuvos lobistų (žr. ŽEMAITYTĖ, B. *Kas yra kas Lietuvoje: įtakingiausių Lietuvos lobistų dešimtukas* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.tv3.lt/naujiena/546489/kas-yra-kas-lietuvoje-itakingiausiu-lietuvos-lobistu-desimtukas>>). Kūris pripažintas 2015 m. ir 2016 m. įtakingiausiu Lietuvos teisininku (žr. Delfi. *Lietuvos įtakingiausieji: teisininkai* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/apps/itakingiausi2015/teisininkai>>, Delfi. *Lietuvos įtakingiausieji 2016: tarnautojai ir teisininkai* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/apps/itakingiausieji2016/tarnautojai/balsas>>). Tai atskleidžia, jog Lietuvoje takoskyra tarp įtakingo asmens ir lobisto geriausiu atveju gali būti įvardyta esanti miglota, blogiausiu – mistinė, o tai vaizdžiai iliustruoja žinių apie lobizmą stoką.

³⁵ Prof. dr. A. Vaišvilos teigimu, prekyba poveikiu yra beveik tas pats lobizmas – skirtumas tik tas, kad lobizmas įteisintas, o prekyba poveikiu – ne (žr. NAGELĖ, D. *Teisės ekspertas, Mykolo Romerio universiteto profesorius Alfonsas Vaišvila: Prekyba poveikiu – tas pats lobizmas* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvas_politika/teises_ekspertas_mykolo_romerio_universiteto_profesorius_alfonsas_vaisvila_prekyba_poveikiu_tas_pats_lobizmas/>).

veiksniai artimiausioje ateityje duotų naujų impulsų Lietuvos įstatymų leidėjui iš esmės tobulinti lobizmo reglamentavimą (pavyzdžiui, minėtus EBPO ir ES impulsus skiria 17 metų). Padėtį sunkina ir įvairūs lobizmo institucionalizacijai nepalankūs lobizmo specifikos ir konteksto sąlygoti neteisinės prigimties veiksniai.

Visa tai rodo, kad iki pat 2017 m. rugsėjo 1 d., kai įsigaliojo naujosios redakcijos LVĮ, Lietuva neturėjo, o veikiausiai ir dabar neturi tokio lobizmo reglamentavimo, kuris atitiktų ne tik tarptautinius standartus, bet ir pačios Lietuvos darnaus ir tvaraus vystymosi interesus. Būtinumas numatyti, kur link turėtų krypti šis reglamentavimas (kurio svarba, nepaisant politinės valios ir įstatymų leidėjo konceptualaus pasirengimo stokos, autorės nuomone, nereikėtų abejoti), lemia šio disertacinio tyrimo aktualumą ir atskleidžia jo problematiką.

Esamų tyrimų apžvalga ir disertacinio tyrimo naujumas. Lobizmui ir jo reglamentavimui Lietuvos teisės mokslininkai dėmesio beveik neskiria. Išskyrus vieną kitą publikaciją, svarbiausi šiai problematikai skirti moksliniai darbai paskelbti politikos mokslininkų. Kaip minėta, naujosios redakcijos LVĮ Seimo priimtas 2017 m. birželio 20 d. ir įsigaliojo tą pačių metų rugsėjo 1 d. Suprantama, kad tuo metu, kai baigta rašyti ši disertacija, 2017 m. rugsėjį, nei Lietuvos, nei užsienio teisės literatūroje dar nebuvo paskelbta nė vieno naujojo Lietuvos lobizmo reglamentavimo tyrimo. Situacija nepakito ir 2018 m. birželį, kada, kaip bus atskleista, paskutinį kartą buvo atnaujinti duomenys apie disertacijos objektą. Tad šiuo atžvilgiu disertacija yra itin nauja (ir tai yra tik vienas iš aspektų, pagrindžiančių šio tyrimo naujumą). Pati disertacijos autorė yra paskelbusi darbų, skirtų naujosios redakcijos LVĮ projektams³⁶, bet tai, kiek žinoma, yra vienintelės šiems dalykams skirtos mokslinės publikacijos.

³⁶ Žr. AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 4–29; AMBRASAITĖ, M. Transparency in Accounting and Corporate Governance, Politics, and Law – Towards Improved Regulation of Lobbying (The Case of Lithuania). *Interdisciplinary approach to law in modern social context: 4th international conference of PhD students and young researchers: conference papers*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 15–

Kita vertus, rašant disertaciją neabejotinai teko remtis ankstesnio Lietuvos lobizmo reglamentavimo tyrimais. Jų aktualumą nulėmė ne vien tai, kad nagrinėjant lobizmo teisinio reguliavimo problemą būtų neleistina apeiti šio reguliavimo raidą, bet ir dėl to, kad tas reguliavimas tam tikra apimtimi nepakito ir LVĮ išdėsčius nauja redakcija. Ankstesniam teisiniam reguliavimui Lietuvos mokslo literatūroje skirta šiek tiek publikacijų³⁷, tačiau jų skaičius vis dėlto nepakankamas, neatitinka nei lobizmo kaip teisinės problemos svarbos, nei juo labiau to vaidmens, kurį lobizmui (labai iškreiptai) priskiria masinė sąmonė. Be to, didžiojoje dalyje publikacijų apsiribojama tik vienu kitu lobizmo, kuris yra daugiasluoksnis ir itin platus reiškiny, aspektu, o lobizmo reglamentavimas Lietuvoje analizuojamas beveik neperžengiant teisės ir kitus socialinius mokslus skiriančių ribų.

Akivaizdu, jog lobizmo reglamentavimo nagrinėjimas vargu ar bus vaisingas, jei pakankamai dėmesio nebus skiriama lobizmo prigimčiai ir esmei, ir atvirkščiai – lobizmo kaip reiškinio nagrinėjimas beveik neišvengiamai bus vienpusis, jei bus ignoruojami jo teisiniai aspektai. Šiuo atžvilgiu reikšmingi minėtų trūkumų neturintys politologo (pagal išsilavinimą teisininko) A. Lukošaičio straipsnis „Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos“³⁸ ir TILS tyrimas „Politikos

25; AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 60–78.

³⁷ Žr. ANDRIKIENĖ, L., et al. *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002; GELEŽEVIČIUS, R. Lobizmo teisinis reguliavimas ir institucionalizacija Lietuvoje: pirmojo dešimtmečio išdavos ir pamokos. *Socialinių mokslų studijos*, 2013, t. 5, Nr. 1, p. 177–191; MAČIUS, R., et al. *Lobistinė veikla: vadovas nevyriausybinėms organizacijoms*. Vilnius: Paramos fondas Europos socialinio fondo agentūra, 2009; RAGAUSKAS, P. Apie prielaidas neveikti lobistinės veiklos teisiniu reglamentavimui Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 3(73), p. 77–100; RASIMAVIČIUS, B. Lobizmo institucijos problemos Lietuvoje. *Justitia*, 2001, Nr. 4–5, p. 40–41; SLAVICKAITĖ, L.; VAIDELYTĖ, E. 2000–2013 m. lobizmo ir lobistinės veiklos tendencijos Lietuvoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 2014, t. 13, Nr. 1, p. 124–135; SNIEŠKUS, E. Lobizmo įtaka viešojo valdymo institucijoms. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: Ernesto Galvanausko tarptautinė mokslinė konferencija*, 2004, Nr. 4, p. 235–241; ERSTIKYTĖ, I. E. Lobizmas: iliuzijos ir tikrovė. *Justitia*, 2002, Nr. 5–6, p. 15–16.

³⁸ LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 4–42.

užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje³⁹, kuriuose iki 2017 m. rugsėjo 1 d. Lietuvoje buvęs lobizmo reglamentavimas nagrinėjamas kompleksiskai (taip pat ir jo veiksmingumo aspektu).

Užsienio autoriai lobizmui Lietuvoje ir jo reglamentavimui skiria dėmesio tik epizodiškai⁴⁰. Tačiau jų darbai tyrimui svarbūs dėl juose pateikiamos lobizmo teisinio reguliavimo lyginamosios analizės (net jei juose atskirai Lietuvos problematika paliečiama tik probėgšmais arba išvis nėra analizuojama)⁴¹, taip pat dėl to, kad ne viename iš jų formuluojami lobizmo

³⁹ MRAZAUSKAITĖ, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015.

⁴⁰ Esti darbų, kuriuose iki 2017 m. rugpjūčio 31 d. galiojęs Lietuvos lobizmo reglamentavimas aptariamas bendrais bruožais lyginamosios analizės tikslais (žr. WISZOWATY, M. M. *Legal Regulation of Lobbying in New Member States of the European Union*. Iš *Participation of Civil Society in New Modes of Governance – The Case of the New EU Member States: Part 2 – Questions of Accountability*. Bremen: Forschungstelle Osteuropa, 2006, p. 46–57; KALNIŅŠ, V. *Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption. An insight into lobbying practice in Latvia and recommendations for Saeima*. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2005, p. 53–56; CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Regulating lobbying: a global comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010, p. 71–76; CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Report on The Legal Framework for the Regulation of Lobbying in the Council of Europe Member States* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Strasbourg: 2011, p. 17–20. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-DEM\(2011\)002-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-DEM(2011)002-e)>; MCGRATH, C. The development and regulation of lobbying in the new member states of European Union. *Journal of Public Affairs*, 2008, t. 8, Nr. 1–2, p. 15–32. P. 24–25; OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust: Promoting Integrity by self-regulation*. Paris: OECD Conference Centre, 2009, p. 36; OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012, p. 61–62). Taip pat yra tyrimų, kuriuose minimas vienas ar kitas ankstesnio Lietuvos lobizmo reglamentavimo aspektas, siekiant pagrįsti autoriaus išdėstytą teiginį (žr. CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Walking in Sunshine, or Away From It? Creating a Unified Transparency Index. Working Paper*, 2012, p. 1–27. P. 5; KALNIŅŠ, V. *Transparency in Lobbying: Comparative Review of Existing and Emerging Regulatory Regimes* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2011. Prieiga per internetą: <<http://pasos.org/past-pasos-projects/>>), ar apsiribojama lakonišku įrašu, jog Lietuva yra viena iš valstybių, kuriose lobizmas yra reglamentuotas (žr. MIHUȚ, L. *Lobbying in The United States and European Union: New Developments in Lobbying Regulation. Romanian Journal of European Affairs*, 2008, t. 8, Nr. 4, p. 2–13. P. 11).

⁴¹ Žr. GRIFFITH, G. *The Regulation of Lobbying*. Sydney: NSW Parliamentary Library Research Service, 2008; FLANNERY, P. Lobbying regulation in EU: A comparison with the USA & Canada. *Social and Political Review*, 2010, Nr. 20, p. 70–78; CHARI, R.; MURPHY, G. *Examining and Assessing the Regulation of Lobbyists in Canada, the USA, the EU institutions, and Germany: A Report for the Department of the Environment, Heritage and Local Government* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Dublin: 2006. Prieiga per internetą: <http://transparency.ie/sites/default/files/2006_Registration_of_Lobbyists.pdf>; MALONE, M. M. *Regulation of Lobbyists in Developed Countries. Current Rules and*

reglamentavimo teoriniai pagrindai ir išskiriami reglamentavimo modeliai ir/arba pagrindiniai elementai⁴². Šiame kontekste ypač svarbūs yra R. Chari, J. Hogano, G. Murphy'io ir V. Kalniņšo tyrimai.

Tyrime neapsiribojama vien teisine dogmatika (nes, autorės įsitikinimu, tokio tyrimo rezultatas būtų dar viena publikacija, kurioje teisinė problematika būtų nagrinėjama taip, tarsi ją būtų galima griežtai atriboti nuo jos socialinės terpės, neatsižvelgiant į teisinių institutų socialinį ir kultūrinį sąlygotumą ir teisinio poveikio socialiniams reiškiniams ribotumą), bet tiriamas ir lobizmo fenomenas *per se*, jo tarpdisciplininė analizė yra viena iš prielaidų imtis tokio lobizmo tiesiogiai teisinės problematikos nagrinėjimo, kuriame esamo reglamentavimo veiksmingumo vertinimas ir didesnio veiksmingumo siekis susiejami su nuodugniu lobizmo – savo prigimtimi neteisinio, bet su teise glaudžiai susijusio – reiškinių pažinimu. Atliekant tokį tyrimą buvo būtina apžvelgti lobizmo studijas, atliktas remiantis ne teisės, bet kitų mokslų metodikomis. Lietuvos mokslinėje literatūroje nėra plačiai nagrinėjamas ne vien lobizmo reglamentavimas, bet ir pats lobizmas kaip reiškinys. Išsamesnių lobizmo reiškiniui skirtų publikacijų esama vos keletas⁴³. Paradoksalu, bet lobizmas Lietuvoje sulaukia dar menkesnio mokslininkų dėmesio nei jo teisinis

Practices. Dublin: Institute of Public Administration, 2004; OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 1: Increasing Transparency through Legislation*. Paris: OECD Publishing, 2009; OECD. *Lobbyists, Governments and Public Trust, Volume 3: Implementing the OECD Principles for Transparency and Integrity in Lobbying*. Paris: OECD Publishing, 2014; kt.

⁴² Žr. CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Regulating lobbying: a global comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010; KALNIŅŠ, V. *Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption. An insight into lobbying practice in Latvia and recommendations for Saeima*. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2005; PROSS, A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007.

⁴³ Žr. MAČIUS, R. *Lobistinė veikla: vadovas nevyriausybinėms organizacijoms*. Vilnius: Paramos fondas Europos socialinio fondo agentūra, 2009; GELEŽEVIČIUS, R. *Interesų grupės ir lobizmas: mokomasis-metodinis leidinys*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004; SNIEŠKUS, E. Lobizmo įtaka viešojo valdymo institucijoms. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: Ernesto Galyanausko tarptautinė mokslinė konferencija*, 2004, Nr. 4, p. 235–241; ANDRIKIENĖ, L. *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002; SLAVICKAITĖ, L.; VAIDELYTĖ, E. 2000–2013 m. lobizmo ir lobistinės veiklos tendencijos Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 2014, t. 13, Nr. 1, p. 124–135.

reguliavimas. Ši trūkumą kompensuoja gausūs užsienio autorių (pirmiausia politologų) lobizmo ar atskirų jo aspektų tyrimai. Išskirtinę reikšmę turi R. van Schendeleno⁴⁴, C. S. Thomaso, R. J. Hrebenaro⁴⁵, L. W. Milbratho⁴⁶ darbai.

Apibendrinant pasakytina, kad nei Lietuvos, nei užsienio mokslinėje literatūroje kol kas nebuvo pateikta konceptualios lobizmo teisinio reguliavimo Lietuvoje analizės, lobizmo teisinis reguliavimas Lietuvoje yra tirtas tik fragmentiškai, o šiuo metu galiojantis – visiškai netirtas. Todėl šio disertacinio tyrimo tema neabejotinai yra nauja. Ši jo, kaip teisinio tyrimo, naujumą dar sustiprina jo tarpdiscipliniškumas bei kompleksiskumas: tyrime lobistinių procesų ypatumų ir lobizmo reglamentavimo Lietuvoje analizės kontekste susiejama ir konceptualizuojama lobizmo teorija, lobizmo bihevioristiniai⁴⁷

⁴⁴ Žr. SCHENDELEN, R. *National Public and Private EC Lobbying*. Aldershot: Dartmouth, 1993; SCHENDELEN, R. *Machiavelli in Brussels – The Art of Lobbying the EU*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2002; SCHENDELEN, R. *Managing Government Relations in European Union*. Iš *The Handbook of Public Affairs*. Sudarytojai P. Harris ir C. S. Fleisher. London: Sage Publications Ltd., 2005, p. 201–214; etc.

⁴⁵ Žr. THOMAS, C. S. *Lobbyists: Definitions, Types and Varying Designations*. Iš *Research Guide to U. S. and International Interests Groups*. Westport: Praeger Publishers, 2004, p. 151–154; HREBENAR, R. J.; THOMAS, C. S. *Bendroji lobistinės veiklos samprata*. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Sudarytoja L. Andrikienė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 27–49; etc.

⁴⁶ Žr. MILBRATH, L. W. *The Washington Lobbyists*. Chicago: Rand McNally, 1963; MILBRATH, L. W. *Lobbying*. Iš *International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York: The Macmillan Company & the Free Press, 1968; etc.

⁴⁷ Biheviorizmas siejamas su psichologija, politikos mokslais, kitomis mokslo sritimis. Psichologijos kontekste jis apibrėžiamas kaip psichologijos kryptis, pagrindiniu psichologijos objektu laikanti žmonių ir gyvūnų elgseną (KEREVIČIENĖ, J. *Pedagoginės psichologijos užrašai*. Mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-15]. Kaunas, 2014, p. 15. Prieiga per internetą: <http://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/germanu/vukhf_Kereviciene_Pedagogines_psichologijos_uzrasai.pdf>). Taip pat esama bendresnių apibrėžimų, pavyzdžiui, biheviorizmas suvokiamas kaip filosofija apie elgesio mokslą (BAUM, W. M. *Understanding Behaviorism: Behavior, Culture, and Evolution*. New York: John Wiley & Sons, Inc., 2017, p. 15). Minėta, jog biheviorizmas siejamas ir su politikos mokslais. Teigiama, jog XX a. politikos mokslų srityje įvyko „bihevioristinė revoliucija“, bihevioristinės idėjos į politikos mokslus „atkeliavo“ iš psichologijos (STOŠKUS, M. *Politinės filosofijos ir politikos mokslo disciplinos: priešiškus, bendradarbiavimas ar ignoravimas? Coactivity: Philosophy, Communication*, 2016, t. 24, Nr. 1, p. 66). Sąveikaujant biheviorizmo ir politikos mokslų idėjoms, radosi biheviorizmas – politikos mokslų prieiga, pabrėžianti sisteminių visų nustatomų politinio elgesio apraiškų suvokimą. Biheviorizmas remiasi griežtų mokslinių ir statistinių metodų taikymu, siekiant standartizuoti testavimą bei atlikti vertybiškai neutralų politinės realybės tyrimą (GUY, J. J. *People, Politics and Government: A Canadian Perspective*. Ontario: Pearson Education Canada, p. 58). Taigi, šiame tyrime lobizmo bihevioristiniai (ne bihevioralistiniai) aspektai suprantami kaip pagrindinių reikšminių grupių

aspektai, lobizmo teisinio reguliavimo teorija, reikšminga užsienio šalių ir tarptautinė lobizmo reglamentavimo praktika. Taigi, disertacinis tyrimas yra naujas tiek kiekybiniu, tiek kokybiniu aspektais.

Tyrimo objektas ir dalykai. Tyrimo kontekste identifikuotos trys pagrindinės kategorijos – tai lobizmas (politologinė), reglamentavimas (teisinė) ir Lietuva (geografinė). Per jas apibrėžiamas ir atskleidžiamas tyrimo objektas. Šių kategorijų sankirta yra lobizmo reglamentavimas Lietuvoje. Tai lemia, kad šis reglamentavimas ir jo įgyvendinimas yra tyrimo objektas. Iš objekto formuluotės matyti, jog jis yra vienas, bet nevienalytis. Tai reiškia, kad objektas savyje talpina daugiau, nei tiesiogiai nurodo jo eksplicitinė išraiška, t. y. apima keletą tyrimo dalykų, kuriuos būtina išnagrinėti, siekiant tinkamo objekto ištyrimo.

Apibūdinant tyrimo objektą – lobizmo reglamentavimą Lietuvoje ir jo įgyvendinimą, būtina paminėti, jog jis yra labai naujas. LVĮ pataisos įsigaliojo vos 2017 m. rugsėjo 1 d. Tad nors disertacija baigta rašyti 2017 m. rugsėjį, siekiant aktualizuoti tyrimą, duomenys apie disertacijos objektą atnaujinti 2018 m. birželį⁴⁸. Atsižvelgiant į tai, reglamentavimo įgyvendinimas tiriamas tiek, kiek tai leidžia vis dar negausūs duomenys apie jį. Todėl (įvertinus objekto naujumą ir siekiant tyrimo išsamumo) taip pat tiriami ir reikšmingi ankstesniojo reglamentavimo įgyvendinimo duomenys, atliekamas įgyvendinimo ateities (angl. *prospective*) vertinimas.

Minėta, jog tinkamam objekto ištyrimui būtina tyrimo dalykų analizė. Tyrimo dalykus, kaip ir jo objektą, implikuoja aukščiau nurodytos kategorijos ir jų sąlyginė reikšmė. Teisinio tyrimo kontekste mažiausiai pažini ir daugiausia lemianti (juk nuo to, kas reguliuojama, priklauso, koks reglamentavimas yra/turi būti įtvirtinamas) yra lobizmo kategorija, todėl tyrimo dalykų išskyrimą lemia būtent ji. Atitinkamai šio tyrimo dalykai yra

– visuomenės, žiniasklaidos, viešosios valdžios ir lobistų – elgesio lobistiniame santykiuose ar kito su lobizmu susijusio elgesio aspektai.

⁴⁸ Be minėtų duomenų 2018 m. birželį yra atnaujinta ir informacija apie Lietuvos narystę EBPO.

lobizmo kategorijos sankirtos su dviem likusiomis. Pirmasis dalykas⁴⁹ yra lobizmo ir Lietuvos sankirta, t. y. lobistiniai procesai Lietuvoje, antrasis – lobizmo ir reglamentavimo sankirta, t. y. lobizmo reglamentavimas, tai apima lobizmo reglamentavimo teorinius pagrindus ir atrinktų užsienio subjektų bei tarptautinio lygmens lobizmo reglamentavimą (EBPO, ET, ES, JAV, Lenkijos, Jungtinės Karalystės ir Australijos). Išskirtas ir trečiasis tyrimo dalykas – tai lobizmo samprata, apimanti teorinius ir bihevioristinius reiškinių aspektus. Poreikį išskirti trečiąjį dalyką lėmė lobizmo kaip reiškinių suvokimo komplikuotumas ir menkas jo pažinimas ne tik teisinio tyrimo kontekste, bet ir akademinėje sferoje *per se*, ypač – Lietuvos visuomenėje.

Tyrimo dalykai nagrinėjami tokia apimtimi ir tokiu gyliu, kiek būtina tinkamam objekto ištyrimui. Žvelgiant iš šios perspektyvos, tyrimo dalykų analizė gali būti laikoma objekto tyrimo metodinėmis prielaidomis. Šių metodinių prielaidų reikšmė disertacinio tyrimo kontekste yra fundamentali, be jų tyrimas apsiribotų dogmatine teisės analize, kiltų grėsmė tyrimui atitrūkti nuo tikrovės. Taigi, tyrimo dalykai išskirti ir nagrinėjami ne savitiksliai, o siekiant disertacinio tyrimo turiningumo bei kuo aukštesnio jo išvadų patikimumo.

Tikslas – atlikti lobizmo reglamentavimo ir jo įgyvendinimo Lietuvoje kritinę analizę. Kritinės analizės kategorija šiuo atveju apima minėto reglamentavimo ir jo įgyvendinimo ištyrimą, įvertinimą ir rekomendacijų reglamentavimo tobulinimui teikimą.

Siekiant įgyvendinti šį tikslą, tikrinama **hipotezė**, jog Lietuvos lobizmo reglamentavimas yra vertybiškai reikšmingas (pozityvusis dėmuo), tačiau neveiksmingas (negatyvusis dėmuo). Tyrime teisės veiksmingumas suprantamas kaip jos rezultatyvumas, t. y. siektų tikslų ir pasiektų rezultatų santykis, artėjimas prie siektų tikslų, vertinamas daugiau kokybiniais kriterijais. Veiksmingumas taip pat gali būti suprantamas kaip teisės

⁴⁹ Čia pateiktas tyrimo dalykų eiliškumas nelemia jų analizės disertacijoje sekos, jis yra sąlygotas tyrimo dalykų išskyrimo logikos, yra aktualus išimtinai identifikuojant šiuos dalykus bei atskleidžiant jų turinį.

efektyvumas, pasiektų rezultatų ir sąnaudų santykis⁵⁰, tačiau disertacijoje šis veiksmingumo aspektas nėra tiriamas, minėti terminai nevartojami sinonimiškai. Dėl socialinių mokslų specifikos nulemtu metodinio ribotumo veiksmingumas negali būti išmatuotas visiškai tiksliai. Todėl atitinkamai (t. y. siekiant kuo aukštesnio tikslumo lygmens) lobizmo reglamentavimo Lietuvoje veiksmingumas vertinamas tiriant, ar reglamentavimas užtikrina 4 pagrindinius aspektus, susijusius su jo pagrindu teikiama ir publikuojama informacija⁵¹:

1. Informacijos masto pakankumą.
2. Informacijos turinio pakankumą.
3. Informacijos teikimo tinkamumą.
4. Informacijos publikavimo tinkamumą.

Reglamentavimui esant santykinai naujam ir siekiant išvengti paklaidų, vertinama ir pereinamojo laikotarpio įtaka.

Siekiant tyrimo tikslo, įgyvendinami šie **uždaviniai**:

1. Atskleisti lobizmo sampratą ir atriboti lobizmą nuo su juo siejamų reiškinių, išanalizuoti lobizmo reglamentavimui ir jo įgyvendinimui aktualius lobizmo aspektus, iširti Lietuvoje vykstančius lobistinius procesus.
2. Išgryninti lobizmo reglamentavimo teorinius pagrindus, išanalizuoti atrinktą užsienio subjektų ir tarptautinio lygmens lobizmo reglamentavimą, nustatyti vyraujančias tendencijas, atskleisti jų turinį.
3. Išnagrinėti lobizmo reglamentavimo Lietuvoje raidą, galiojantį reglamentavimą ir jo įgyvendinimą.
4. Įvertinti lobizmo reglamentavimo Lietuvoje vertybinę relevanciją ir veiksmingumą, nustatyti jo neveiksmingumą sąlygojančius veiksnius.
5. Suformuluoti ir pateikti rekomendacijas lobizmo reglamentavimo Lietuvoje tobulinimui.

Ginamieji teiginiai:

⁵⁰ ŠIMAŠIUS, R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 54(46), p. 63–64, 71–72.

⁵¹ Šie aspektai yra lobizmo reglamentavimo Lietuvoje tikslo – lobizmo skaidrumo užtikrinimo – faktinės raidos sritys (žr. 3.2.3. *Veiksmingumo vertinimas*).

1. Lobizmas siejamas su įvairiais poveikio darymo būdais. Tai apsunkina jo suvokimą, todėl lobizmą būtina nuo jų atiboti. Tam tinkamas instrumentas – bendroji politologinė lobizmo sąvoka, kurios pagrindu gali būti formuluojama teisinė ar bet kuri kita specialioji dalinė jo sąvoka. Esminis skiriamasis lobizmo bruožas – netradicinių, t. y. neinstitucionalizuotų, neformalių, klasikinei diplomatijai artimų metodų taikymas. Lobizmas vertinamas neigiamai, tačiau jis yra iš esmės vertybiškai neutralus.
2. Lobizmas Lietuvoje neintensyvus, jo praktikos primityvios. Tai lemia tiek lobizmo specifikos, tiek konteksto, įskaitant ir teisinius, veiksniai. Iš jų išsiskiria itin neigiamas konvencinis požiūris į lobizmą, lobistų bendruomenės nebuvimas. Šie ir susiję faktoriai nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai.
3. Lobizmo reglamentavimas pasižymi didele įvairove. Tai lemia, kad jo klasifikavimas, skiriant modelius, pasiteisina klasifikuojant tik aiškiai apibrėžtą, menkai varijuojančią reglamentavimo apraiškų dalį. Todėl reikalinga lankstesnė prieiga. Toks poreikis gali būti patenkintas skiriant ir apibrėžiant reglamentavimo tipus bei pagrindinius jo elementus.
4. Lobizmo reglamentavimo analizė leidžia bendrais bruožais identifikuoti tam tikras tendencijas. Jos susijusios su reglamentavimo tikslų ir turinio santykiu bei reglamentavimo atmainų daugetu ir jų sąveikos ypatumais. Siekiant tai sukonkretinti, pagrįsta tirti šias tendencijas per teisinio reguliavimo tikslų ir (pozityviosios) teisės sistemos kategorijų prizmę.
5. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje vystėsi netolygiai, esminius reglamentavimo proveržius katalizavo išorinės jėgos. Nors šis reglamentavimas yra teisės institutas ir tai atskleidžia jo sąlyginį savarankiškumą teisės sistemoje, reglamentavimą sudaro vos viena jo atmaina. Lobistai reglamentavimą įgyvendina vangiai, registracija ir reglamentavimo pagrindu teikiamos informacijos srautas neintensyvūs.
6. Po 2017 m. LVĮ pataisų reglamentavimo vertybiniu akcentu tapo lobizmo skaidrumas. Tai atitinka Lietuvos poreikius. Tačiau kiti lobizmo

reglamentavimo parametrai verčia abejoti jo veiksmingumu. Ne visos reglamentavimo tikslo raidos sritys vienodai užtikrinamos, menčiau – teiktinos informacijos masto ir turinio pakankamumas. Tai daugiausia lemia negebėjimas teisinėmis priemonėmis eliminuoti ar redukuoti neteisinius reglamentavimo neveiksmingumą sąlygojančius veiksnius.

Metodika ir tyrimo eiga. Tyrime laikomasi pozicijos, jog metodo, metodikos ir metodologijos terminai žymi kokybiškai skirtingas sąvokas. Metodas suprantamas kaip tikrovės pažinimo ir pertvarkymo būdas, metodika – kaip metodų visuma, skirta užsibrėžtam tikslui pasiekti, o metodologija – kaip mokslas, tiriantis metodus⁵². Todėl šioje įvado dalyje vartojami pirmieji du ir tyrimo eigos terminas, žymintis tyrimo vykdymo procesą, įskaitant ir pasirinktų tyrimui atlikti metodų taikymą, esantį svarbiausia jos dalimi. Atsižvelgiant į tyrimo metodikos gausą, disertacijos nevienalytiškumą ir apimtį, tyrimo metodika aprašoma ne izoliuotai, o tyrimo eigos kontekste, t. y. toliau yra nuosekliai atskleidžiama, kokie metodai buvo taikomi ir kokie pagrindiniai tyrimo veiksmai buvo atliekami. Tokiu būdu identifikuojama ne tik metodų, taikytų atliekant tyrimą, visuma, bet ir platesnis tyrimo vykdymo poveikslas, esantis nuodugnesnio disertacinio tyrimo suvokimo prielaida.

Dėl nurodytų tyrimo ypatumų (nevienalytiškumo (apima ir neteisinių aspektų analizę) ir didelės apimties) visą tyrimo eigą detaliai aprašyti vienoje atskiroje disertacijos dalyje nėra tikslinga. Todėl pasirinkta alternatyvi prieiga – (i) tyrimo eiga glaustai pristatoma *čia*, o (ii) detalus jos aprašymas išsklaidytas po visą disertaciją. Konkretūs jos „gabalai“ pateikiami aktualiose tyrimo vietose reikšminga apimtimi⁵³. Tokiu būdu užtikrinamas aukštesnio lygmens disertacijos „kūno“ integralumas, sudaromos prielaidos lengviau, greičiau ir sklandžiau susipažinti su tyrimu, suvokti jo turinį.

Tyrimo, jo metodikos bei vykdymo eigos formulavimo ir apibrėžimo atskaitos taškas – pažiūra į teisę kaip į socialinės inžinerijos priemonę, kuri turi

⁵² Žr. GINTALAS, A. Metodologijos ir metodo samprata. *Socialinių mokslų studijos*, 2011, t. 3(3), p. 983.

⁵³ Pavyzdžiui, 1. *Lobizmo samprata ir lobistiniai procesai Lietuvoje*, 2.2.1. *Nagrinėjamų atvejų atranka*, 3.3.1. *Rekomendacijų formulavimo metodika ir eiga*, etc.

būti vertinama funkcionaliai, t. y. pagal jos tikslus⁵⁴. Pripažįstamas teisinės tikrovės nevienalytiškumas, jos mažiausiai trejopa prigimtis, skiriant (i) formaliąją (pozityviąją), arba „knygų“ (angl. *law in books*), (ii) realiąją, arba „gyvąją“ (angl. *law in action*), ir (iii) idealiąją (prigimtinę) teisę⁵⁵. Tačiau, nepaisant šio pripažinimo, siekiama atlikti socialinį-teisinį realiosios teisės tyrimą. Todėl ypatingas dėmesys skiriamas lobizmo ir jo konteksto specifikos, reglamentavimo įgyvendinimo analizei. Tyrimo eigą sudaro šie etapai: (i) lobizmo teorinių ir biheavioristinių aspektų analizė bei lobistinių procesų Lietuvoje tyrimas, (ii) lobizmo reglamentavimo teorinių pagrindų ir atrinktų subjektų reglamentavimo praktikos tyrimas, jo implikacijos, (iii) lobizmo reglamentavimo Lietuvoje ir jo įgyvendinimo tyrimas bei vertinimas, gairių reglamentavimo tobulinimui formulavimas.

Pirmasis etapas savaime nėra teisinės prigimties, nes teisė yra ne apie save. Ji yra apie kitus dalykus (šiuo atveju – lobizmą) ir juos siauriau ar plačiau taip pat reikia tirti. Tradiciškai lobizmas, kaip vienas iš poveikio viešajai valdžiai būdų, nagrinėjamas politikos mokslų. Todėl ir šio etapo metu į lobizmą daugiausia žvelgiama ir jis yra tiriamas būtent iš politikos mokslų, o konkrečiau – viešojo administravimo, perspektyvų. Taip pat aktualios ir tam tikros sociologijos ir psichologijos mokslų įžvalgos (biheavioristiniai aspektai). Tai lemia disertacijos tarpdiscipliniškumą, kurio implikacijos negali būti ignoruojamos. Politologas ir teisėtyrininkas mato tą patį objektą kitaip, tačiau šios prieigos ne konkuruoja, o papildo viena kitą.

Pažymėtina, jog pirmasis tyrimo eigos etapas yra neišvengiamas. Visų pirma būtina lobizmo reglamentavimo Lietuvoje ir jo įgyvendinimo tyrimo prielaida – Lietuvos lobistinių procesų analizė. Antra, Lietuvoje konvencinis požiūris į lobizmą neigiamas, nėra susiklosčiusios lobizmo (praktikavimo) tradicijos⁵⁶, tad lobizmas menkai pažinus šiame sociume, o kaip atskleista, ir jo

⁵⁴ MCMANAMAN, L. J. Social Engineering: The Legal Philosophy of Roscoe Pound. *St. John's Law Review*, 1958, t. 33, Nr. 1, p. 16.

⁵⁵ Žr. LEVIČEV, V. Teisėtyros metodologinio spektro analizė. *Teisė*, 2015, t. 95, p. 102.

⁵⁶ ANDRIKIENĖ, L. Įvadas. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 11; AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir

tyrimai Lietuvoje itin negausūs. Todėl Lietuvos lobistinių procesų tyrimui reikalingas pakankamas žinių apie lobizmą masyvas. Be to, lobizmas – latentiškas reiškiny, ne taip lengvai „pasiduodantis“ analizei. Tai lemia, kad ir lobizmo tyrėjai nėra vieningi daugeliu (įskaitant jo sąvokos apibrėžimą⁵⁷) klausimų. Taigi, šio etapo metu tiriami teoriniai ir bihevioristiniai lobizmo aspektai, siekiant konstruktyvios Lietuvos lobistinių procesų analizės, kuri atliekama po to.

Taikomi bendrieji tyrimo metodai – kritinės analizės, sintezės, lyginimo, mintinio modeliavimo, literatūros tyrimo, bendrieji teorinio samprotavimo (indukcijos, dedukcijos, abstrahavimo, konkretinimo, formalizavimo *etc.*) ir kiti metodai. Jie didesne ar mažesne apimtimi taikomi viso disertacinio tyrimo kontekste. Pažymėtina, jog kai kuriems teiginiams pagrįsti ar iliustruoti buvo remtasi empirinių tyrimų, kuriuose buvo taikyti apklausos, interviu ir spaudos analizės metodai, duomenimis ir/ar rezultatais⁵⁸. Daugiausia – tiriant Lietuvoje vykstančius lobistinius procesus, tačiau minėto pobūdžio tyrimais remtasi ir vykdant antrąjį bei trečiąjį etapus.

Antrojo, kaip ir trečiojo, etapo metu atliekamas teisinis tyrimas. Tam, kad būtų suvoktas Lietuvos lobizmo reglamentavimas, turi būti suvokiama lobizmo reglamentavimo *per se* logika, žinomi galimi reguliaciniai variantai. Ir nors lobizmo reglamentavimas – gausių tyrimų objektas, jo teoriniai pagrindai menkai išvystyti. Tad turi būti grįžtama ir prie reglamentavimo materijos analizės, atskleidžiančios plačią ir sudėtingą reglamentavimo įvairovę, kuriai suvokti reikalingi papildomi instrumentai.

EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, Nr. 4, p. 71; LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 34; MRAZAUSKAITĖ, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015, p. 6, 13; *etc.*

⁵⁷ OECD. *Lobbyists, Governments and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012, p. 22.

⁵⁸ Pavyzdžiui, „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Požiūris į lobistinę veiklą: reprezentatyvi Lietuvos įmonių apklausa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/verslininku-apklausa-apie-lobistine-veikla/>>; MRAZAUSKAITĖ, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015; *etc.*

Lobizmo reglamentavimo teorinių pagrindų analize padedami pamatai tinkamam atrinktų subjektų reglamentavimo tyrimui – išskirti lobizmo reglamentavimo tipai ir apibrėžti pagrindiniai reglamentavimo elementai, kurių pagrindu racionalizuojamas ir struktūrizuojamas konkretaus reglamentavimo tyrimas. Nagrinėjamas reglamentavimas į tyrimo imtį pateko ne atsitiktinai, jis atrinktas, remiantis jo aktualumu tiriant disertacijos objektą – Lietuvos lobizmo reglamentavimą ir jo įgyvendinimą. Šis aktualumas atsiskleidžia keturiomis dimensijomis.

Analizuojant atrinktą reglamentavimą taikomas teisės aiškinimo metodų – istorinio, lingvistinio, sisteminio, lyginamojo, teleologinio – kompleksas. Sąrašas nėra baigtinis, gali būti taikomi ir kiti, čia neįvardyti teisės aiškinimo metodai. Jie pasitelkti ir trečiajame tyrimo eigos etape. Taip pat paminėtina, jog atliekama reglamentavimo lyginamoji analizė, nagrinėjami ir aktualūs reglamentavimo įgyvendinimo aspektai. Ištyrus atrinktą reglamentavimą, nustatomos jo tendencijos, kurios konceptualizuojamos pasitelkus relevantiškus teisės sociologijos ir teisės teorijos segmentus.

Trečiasis etapas skirtas Lietuvos lobizmo reglamentavimo ir jo įgyvendinimo analizei. Pirmiausia, periodizavus, tiriama reglamentavimo raida. Be kitų metodų, tam pasitelktas ir empirinis dalyvaujamojo stebėjimo (angl. *participant observation*) metodas, tipas – visiško dalyvavimo. Remiantis juo buvo renkami duomenys apie LVIP1 rengimą, disertacijos autorei dalyvaujant 2013 m. darbo grupės LVĮ pataisoms parengti veikloje. Ištyrus reglamentavimo raidą, analizuojamas galiojantis reglamentavimas, atliekama jo ir ankstesnio reglamentavimo lyginamoji analizė. Tiriant reglamentavimo įgyvendinimą, jis taip pat lyginamas su ankstesnio reglamentavimo įgyvendinimo praktika, analizuojant pagrindinius jo segmentus. Atsižvelgiant į tai, kad reglamentavimas galioja neseniai, atliekamas jo įgyvendinimo ateities vertinimas.

Kita reikšminga trečiojo etapo dalis – požiūrių į reglamentavimą analizė ir reglamentavimo vertinimas. Siekiant atskleisti nuomonių lobizmo reglamentavimo Lietuvoje klausimu pliuralizmą, įvairių visuomenės grupių

reakciją į naująjį reglamentavimą, bendrą reglamentavimo vertinimų atmosferą, analizuojami moksliniai ir kiti (nepagrįsti moksliniu ir/ar nuodugniu praktiniu tyrimu), apibendrintai įvardyti laisvaisiais, reglamentavimo vertinimai. Disertacijos kontekste atliekamas reglamentavimo vertinimas apima: (i) jo vertybinės relevancijos ir (ii) veiksmingumo vertinimą. Jo metu tikrinama tyrimo hipotezė. Vertinant reglamentavimo vertybinę relevanciją, tikrinama, ar reglamentavimo vertybinė ašis (įtvirtinti ir implicitiškai jame glūdintys tikslai) atitinka lobistinių procesų realijas ir/ar jų kontekstą. Tuo tarpu, minėta, reglamentavimo veiksmingumas vertinamas tiriant, ar reglamentavimas užtikrina keturis pagrindinius aspektus, susijusius su jo pagrindu teikiama ir publikuojama informacija. Vertinama ir pereinamojo laikotarpio įtaka aktualiame kontekste.

Nustačius, jog galiojantis reglamentavimas stokoja veiksmingumo, formuluojamos jo tobulinimo rekomendacijos. Suvokiama, kad tai – sudėtinga ir kompleksinė užduotis, todėl ji atliekama, aiškiai apibrėžus jos metodiką ir vykdymo eigą. Šios užduoties atskaitos taškas – tiek reglamentavimo *per se*, tiek lobizmo reglamentavimo galimybių įvairovė. Išskirti tokie rekomendacijų formulavimo etapai: (i) pagrindinių Lietuvos lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymų atranka, išgryninimas ir jų turinio apibrėžimas, (ii) pasiūlymų analizė ir vertinimas, (iii) reglamentavimo tobulinimo rekomendacijų formulavimas.

Identifikuoti keturi pagrindiniai reglamentavimo reformos pasiūlymai⁵⁹. Jiems tirti pasitelktas struktūrinio planavimo metodas – SSGG (stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių) analizė. Tai padaryta, siekiant praturtinti konvencinį teisinį tyrimą, užtikrinti aukštesnį konstruktyvumo ir schematiškumo lygmenį. Išanalizavus reglamentavimo reformos pasiūlymus, nustatomas pranašiausias, jis įvertinamas. Jam esant nepakankamam, jo ir kitų

⁵⁹ T. y.: (i) tobulinti esamą reglamentavimą, nekeičiant jo tipų derinio, (ii) reglamentavimą reformuoti į savanoriškosios registracijos lobizmo reglamentavimą ir atsisakyti lobizmo ir lobisto terminų, (iii) nukreipti lobizmo reglamentavimo vektorių išimtinai į viešosios valdžios atstovus, (iv) atsisakyti įtvirtinto lobizmo reglamentavimo (dereguliacija) (žr. 3.3.2. *Reformos pasiūlymai*).

tyrimo įžvalgų pagrindu formuluojamos konkrečios reglamentavimo tobulinimo gairės.

Tyrimo **struktūrą** sudaro trys dalys: pirmoji dalis skirta lobizmo sampratos ir lobistinių procesų Lietuvoje analizei (iš esmės politologinė), antroji – lobizmo reglamentavimo kaip tokio nagrinėjimui (teisėtyrinė), trečioji – lobizmo reglamentavimo ir jo įgyvendinimo Lietuvoje tyrimui (teisėtyrinė). Tai, jog buvo suformuota būtent tokia tyrimo struktūra, nulėmė keletas aspektų: (i) tyrimo objekto specifika, metodika bei tyrimo eigos logika, (ii) siekis, kad tyrimą būtų kuo lengviau ir paprasčiau suprasti. Todėl pirmose dviejose struktūrinėse dalyse nagrinėjami tyrimo dalykai ir ši analizė, kaip minėta, sudaro objekto tyrimo metodines prielaidas, tuo tarpu trečiojoje dalyje tiriamas disertacijos objektas.

Žinoma, galimas ne vienas alternatyvus disertacijos struktūros variantas. Racionaliausios alternatyvos yra: (i) analogiška esamai struktūra, išskyrus pirmosios dalies trečio poskyrio „Lobizmas Lietuvoje“ perkėlimą į trečiąją disertacijos dalį, jai tampant jos pirmuoju poskyriu, (ii) pirmųjų dviejų disertacijos dalių išskaidymas ir integravimas į atitinkamas trečiosios dalies vietas. Nors minėtos disertacijos struktūros alternatyvos yra racionaliausios, jos visgi išlieka alternatyvomis.

Atsisakyti pirmosios alternatyvos įgyvendinimo paskatino aplinkybė, jog, nepaisant to, kad pirmosios dalies trečiajame poskyryje „Lobizmas Lietuvoje“ yra nagrinėjami procesai, vykstantys Lietuvoje, ir tai vienija jį ir trečiąją disertacijos dalį, tačiau šiame poskyryje nėra atliekamas teisinis tyrimas – jame kuriamos prielaidos tokiam tyrimui atlikti. Tuo tarpu antroji alternatyva nepagrįstai komplikuočių tyrimo suvokimo galimybes. Atskleista, jog tiek lobizmas, tiek jo reglamentavimas nėra nei savaimė suprantami, nei itin nuodugniai ir plačiai ištirti. Tai lėmė, jog pirmojoje ir antrojoje disertacijos dalyse nagrinėjami iš tiesų sudėtingi lobizmo ir jo reglamentavimo implikuoti klausimai. Tad šių klausimų nagrinėjimo į Lietuvos lobizmo reglamentavimo tyrimą įterpimas nedidelėmis, fragmentiškoms „dozėmis“ vargu ar būtų pozityvus, veikiau priešingai – apsunkintų tyrimo suvokimą. Toks struktūrinis

sprendinys yra tinkamesnis aukšto pažinumo objektų santykinai nenaujam reglamentavimui tirti, pavyzdžiui, peticijos teisės teisiniam reguliavimui. Nei lobizmas, nei jo reglamentavimas šiuo momentu tokie nėra.

Bet kuri tyrimo struktūra turi savo privalumų ir trūkumų, tačiau pasirinkta struktūra, disertacijos autorės vertinimu, yra aiškiausia turinio požiūriu, užtikrina didesnę tyrimo nuoseklumą, sudaro prielaidas išvengti nereikalingų informacijos pasikartojimų, perteklinės medžiagos. Disertacijoje lengva orientotis: jei norima prisiminti vieną ar kitą bendresnį aspektą lobizmo ar jo reglamentavimo *per se* klausimu, lengva juos rasti. Tokia struktūra leidžia kalbėti ir apie metodinį aiškumą – nors disertacija turi ryškų tarpdiscipliniškumo elementą, teisinės ir kitos prigimties tyrimo vykdymas yra aiškiai atriboti. Taip pat dera pažymėti, jog tiek kiekvienos iš disertacijos dalių, tiek visos disertacijos kontekste pradedama nuo bendriausio pobūdžio klausimų nagrinėjimo, o baigiama konkrečiausių tyrimu. Toks tyrimo išdėstymas yra gana konvencinis socialinių mokslų kontekste, todėl vėlgi padeda lengviau ir greičiau suprasti tyrimą.

Šaltiniai. Atliekant tyrimą naudotasi gausiais šaltiniais, kuriuos galima santykinai suskirstyti į teisinius ir neteisinius⁶⁰. Teisiniai šaltiniai apima Lietuvos, tarptautinio ir supranacionalinio lygmens tyrimui atrinktų užsienio valstybių teisės aktus, *travaux preparatoires*, jurisprudenciją, teisės taikymo aktus bei kitus teisės aktų įgyvendinimo duomenis, teisės doktriną, kitus teisinius ir/ar tarpdisciplininius tyrimus, turinčius teisės elementą lobizmo reglamentavimo ir/ar artimai susijusiose srityse. Teisinių šaltinių kontekste dėl ypatingos reikšmės išsiskiria galiojanti ir ankstesnės LVĮ redakcijos, LVĮ projektai bei įstatymo rengimo medžiaga, VTEK ir teismų sprendimai, priimti taikant (ir) LVĮ, Lobistų etikos kodeksas ir kiti Lietuvos teisės aktai, apimantys lobizmo reglamentavimo nuostatas. Taip pat disertacijoje daug dėmesio skiriama kitų LVĮ (tiek galiojančios, tiek ankstesnių redakcijų) bei susijusių teisės aktų įgyvendinimo duomenų, t. y. VTEK LVĮ pagrindu renkamų ir

⁶⁰ Šiame tyrime, darant takoskyrą tarp teisinių ir neteisinių, neteisiniai reiškia tokius objektus, kurių kilmė yra anapus teisės ribų (angl. *extralegal*).

analizuojamų lobistų registracijos bei lobistų pateiktų ataskaitų ir deklaracijų duomenų, analizei.

Neteisinių šaltinių grupę sudaro šaltiniai apie lobizmą ir susijusius aspektus, t. y. apimantys informaciją apie lobistus, jų bendruomenes, požiūrį į lobizmą, lobistinių procesų ir jų konteksto ypatumus Lietuvoje ir užsienyje (aktualia apimtimi), specialioji literatūra lobizmo ir susijusiais klausimais. Čia itin svarbiais laikomi šaltiniai, kuriuose užfiksuoti Lietuvos lobistų pasisakymai, duomenys apie lobistų paplitimą, sritis, kuriose jie veikia, jų taikomus metodus bei kiti duomenys, atskleidžiantys Lietuvoje vykstančių lobistinių procesų specifiką ir jų kontekstą.

Reikšmė ir praktinis pritaikomumas. Tyrimas reikšmingas (i) mokslinei, (ii) studijų proceso ir (iii) praktinei plotmėms. Disertacija – pirmas Lietuvoje tokio masto tyrimas, kuriame kompleksiškai ir išsamiai išnagrinėti lobizmo teoriniai ir bihevioristiniai aspektai, lobizmo reglamentavimo teoriniai pagrindai ir relevantiškas reglamentavimas, pristatytos originalios lobizmo reglamentavimo teorijos įžvalgos bei atliktas *sisteminis* Lietuvos lobistinių procesų, jų reglamentavimo ir jo įgyvendinimo tyrimas.

Disertacija gali tapti atskaitos tašku konkrečių lobizmo ir/ar jo reglamentavimo aspektų tyrimams. Tuo tarpu originaliosios tyrimo įžvalgos lobizmo reglamentavimo teorijos rėmuose (reglamentavimo tipų išskyrimo prieiga, vertybinės orientacijos ir (tarpsisteminio⁶¹) teisės instituto deskriptyvieji ir preskriptyvieji aspektai) laikomos reikšmingu indėliu, formuojant lobizmo reglamentavimo teorinius pagrindus. O tai aktualu ne tik Lietuvos kontekste. Disertacija gali būti įdomi užsienio tyrėjui ir dėl to, jog

⁶¹ Tyrime pripažįstama, kad teisinis pliuralizmas yra neišvengiamas reiškinys – vienoje visuomenėje vienu metu koegzistuoja keletas teisinių sistemų, jos persidengia, konkuruoja tarpusavyje. Be valstybinės teisės galima ir nevalstybinė, aptinkamos įvairios jos apraiškos, pavyzdžiui, bažnytinė teisė, savireguliacija *etc.* (ŠIMAŠIUS, R. *Teisinis pliuralizmas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 8–9, 83–107). Šiame kontekste tarpsisteminis teisės institutas suprantamas kaip toks, kurį sudarančios nuostatos yra paplitusios po kelias teises sistemas, lobizmo reglamentavimo atveju – po viešosios valdžios įtvirtintą ar valstybinę teisę ir lobistų profesionalų bendruomenių savireguliaciją (žr. 2.3.2. *Lobizmas kaip teisės institutas*).

suteikia išsamių žinių apie lobizmo reglamentavimą Lietuvoje (lyginamosios analizės tikslais).

Pasižymėdama jau nurodytais kokybiniais požymiais disertacija gali tapti lobizmo ir/ar jo reglamentavimo studijų šaltiniu. Ji pritaikoma ne tik teisės studijų procese – gali būti naudinga ir politikos mokslų, viešojo administravimo studentams (ypač atsižvelgiant į menką publikacijų lobizmo klausimais Lietuvoje kiekį). Tyrimas taip pat pritaikomas praktiškai. Suformuluotos konkrečios ir išsamios rekomendacijos Lietuvos lobizmo reglamentavimui tobulinti. Formuluojant šias rekomendacijas identifikuoti, apibrėžti ir išanalizuoti net keturi pagrindiniai Lietuvos lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymai. Tai yra labai patogus karkasas atrasti ir apibrėžti savąją reguliacinę poziciją ir tam įstatymų leidėjui, kuris nepritaria disertacijos rekomendacijoms.

1. Lobizmo samprata ir lobistiniai procesai Lietuvoje

Siekiant nuodugnesnio reglamentavimo suvokimo, reikia ištirti reguliuojamus visuomeninius santykius – tai, kas teisę sąlygoja, bet yra anapus jos ribų. Tai ypač svarbu kontroversiškų veiklos sričių (o tokia yra lobizmas) atveju. Tad visapusiškam ir išsamiam Lietuvos lobizmo reglamentavimo tyrimui būtina lobizmo sampratos, kuri apima lobizmo sąvokos apibrėžtį (teoriniai aspektai) ir lobizmo apraiškas visuomenėje (bendrieji biheavioristiniai aspektai), bei lobistinių procesų ypatumų Lietuvoje (atvejo biheavioristiniai aspektai) analizę. Tai lemia, jog šiame skyriuje dominuoja politologinė-sociologinė perspektyva, tačiau ji orientuota į tolesnį teisinį tyrimą, ypatingą dėmesį skiriant lobizmo reglamentavimui aktualiems aspektams.

1.1. Lobizmo sąvokos apibrėžtis

Lobizmo sąvoka yra lobizmo fenomeno analizės pagrindas. Ji tiriama, nagrinėjant: (i) mėginimus apibrėžti lobizmą, (ii) pagrindinius jos dėmenis, kurie apima lobizmo branduolį, adresatus ir objektus, subjektus ir metodus, (iii) lobizmo ir su juo siejamų reiškinių atribojimą. Analizuojant mėginimus apibrėžti lobizmą bei pagrindinius jo sąvokos dėmenis, siekiama atskleisti bendrąjį lobizmo suvokimą ir apibrėžti bendrąją lobizmo sąvoką (šia prasme santykinai plačiausia, kuria galėtų būti remiamasi formuluojant bet kurį kitą specialųjį, įskaitant teisinį, lobizmo apibrėžimą). Šios sąvokos apibrėžimas yra esminė prielaida, leidžianti atriboti lobizmą ir su juo siejamus reiškinius.

1.1.1. Mėginimai apibrėžti lobizmą

XX a. pab. – XXI a. pr. lobizmo terminas paplito. Terminu vartojimas viešojoje erdvėje prisideda prie šio sudėtingo reiškinio esmės suvokimo, tačiau dažniau, ypač žiniasklaidoje, terminas vartojamas netinkamai ir/ar manipuliatyviai. Tai gali būti viena iš priežasčių, lemiančių lobizmo

demonizavimą, atsisakymą suvokti reiškini kaip natūralų demokratinės visuomenės elementą. Mokslas lobizmo klausimu taip pat stokoja aiškumo. Nesutariama dėl lobizmo apibrėžimo, didžiosios dalies esminių lobizmo teorijos klausimų. Todėl šie klausimai tebėra probleminiai, šalia esamų tyrimų reikalinga papildoma analizė.

Lobizmas nėra naujas reiškinys, jo radimasis siejamas su viešosios valdžios iškilimu⁶². Tuo tarpu modernioji lobizmo termino reikšmė pradėjo formuotis XIX a. pr., o lobizmo fenomenas, pirmiausia kaip platesnių procesų dalis (teisėkūros, interesų grupių ir viešosios valdžios sąveikos *etc.*), patraukė mokslininkų dėmesį XX a. pr., vėliau – ir kaip savarankiškas mokslinio tyrimo objektas⁶³. Atsižvelgiant į šią takoskyrą, mėginimai apibrėžti lobizmą tiriami dviem etapais: (i) nagrinėjant termino kilmę bei atliekant jo semantinę analizę, (ii) analizuojant tyrėjų pateiktus apibrėžimus.

Termino kilmė ir semantinė analizė. Lobizmas (angl. *lobbying*, *lobbyism*) kildinamas iš anglų kalboje vartojamo žodžio *lobby*⁶⁴, kurio pradžioje – XVI a. lotynų kalbos žodis *lobia*, reiškiantis taką po skliautu, portiką⁶⁵ arba arkadą⁶⁶. *Lobby* reikšmės varijuoja smarkiau – paprastai žodynuose pateikiamos trys ir daugiau reikšmių. Jas galima sąlygiškai suskirstyti į tris grupes, atspindinčias lobizmo sąvokos vystymosi stadijas: (i) pirminę, (ii) transformacinę ir (iii) moderniąją.

Pirminė reikšmių grupė apima *lobby* (daikt.) reikšmes, kurios yra indiferentiškos bet kokių politinių procesų, taip pat ir lobizmo, atžvilgiu, t. y. *lobby* (daikt.) aiškinamas kaip jungiamoji pastato dalis, skirta laukti priėmimo į kitas pastato dalis ir/ar susitikimams. Transformacinės grupės reikšmės sieja

⁶² SCHENDELEN, R. Managing Government Relations in European Union. Iš *The Handbook of Public Affairs*. London: Sage Publications Ltd., 2005, p. 202.

⁶³ MILBRATH, L. W. Lobbying. Iš *International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York: The Macmillan Company & the Free Press, 1968, p. 441–442.

⁶⁴ JOOS, K. *Lobbying in the new Europe*. Weinheim: WILEY-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, 2011, p. 15.

⁶⁵ STEVENSON, A., *et al.* *Oxford Dictionary of English*. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 1036.

⁶⁶ ROBINSON, M., *et al.* *Chambers 21st Century Dictionary*. New Delhi: Allied Chambers (India) Ltd., 2005, p. 802.

lobby (daikt.) kaip jungiamąją pastato dalį su teisėkūra, paprastai Jungtinės Karalystės Parlamento rūmuose, suteikiant šiam žodžiui politinį atspalvį. Modernioji reikšmių grupė apibūdina *lobby* (daikt.) kaip grupę žmonių, siekiančių daryti įtaką viešajai valdžiai konkrečiu klausimu. Iš jos išvesta ir *lobby* (veiksm.) reikšmė – veiksmai, kuriais siekiama daryti įtaką viešajai valdžiai konkrečiu klausimu⁶⁷.

Ne mažiau svarbi ir istorinė perspektyva. Ji atskleidžia, kada ir kodėl viena žodžio reikšmė keitė kitą. Yra kelios teorijos, aiškinančios tai skirtingai. Pirmoji teigia, kad šiuolaikinės lobizmo sampratos šaknys glūdi XIX a. vid. Jungtinės Karalystės Parlamento rūmų fojė, kurioje rinkdavosi asmenys, siekiantys užsitikrinti Parlamento narių paramą jiems rūpimu klausimu. Antroji teorija termino reikšmės pokytį sieja su 1867–1877 m. JAV prezidento Grant'o pomėgiu atsipalaiduoti Vilardo viešbučio Vašingtone vestibulyje, į kurį ėmė plūsti lobistai tikėdamiesi susitikti su prezidentu ir neformalios diskusijos metu pristatyti jam savo interesus⁶⁸.

Nors abi teorijos tikėtinos, tyrime pritariama *Oksfordo anglų kalbos žodyno* redaktorės pozicijai, kuri labiau koreliuoja su *lobby* (daikt.) reikšmių transformacija. Anot jos, *lobby* (daikt.) pradėtas sieti su politika jau 1640 m., kai vienas iš Jungtinės Karalystės Parlamento Bendruomenių rūmų vestibulių buvo imtas naudoti kaip vieta, kurioje visuomenė galėjo komunikuoti su savo atstovais. Tačiau galėjimas komunikuoti neapima siekio daryti politikams įtaką – tai amerikietiškas reiškiny. Išlikę anglų kalbos vartojimo pavyzdžiai byloja, kad 1808 m. Filadelfijoje *lobby* (daikt.) prasmė išsiplėtė: *lobby* (daikt.) ėmė

⁶⁷ Žr. PIESARSKAS, B. *Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2000, p. 531; ROBINSON, M., et al. *Chambers 21st Century Dictionary*. New Delhi: Allied Chambers (India) Ltd., 2005, p. 802; STEVENSON, A., et al. *Oxford Dictionary of English*. Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 1036; Oxford Advanced Learner's Dictionary, *Definition of lobby verb from the Oxford Advanced Learner's Dictionary* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-17]. Prieiga per internetą: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/lobby_2>.

⁶⁸ Žr. JOOS, K. *Lobbying in the new Europe*. Weinheim: WILEY-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, 2011, p. 15; ZETTER, L. *Lobbying: The Art of Political Persuasion*. Petersfield: Harriman House Ltd., 2008, p. 6–7.

reikšti asmenis, kurie eina į vestibulį ar fojė turėdami tikslą daryti įtaką politikams⁶⁹.

Taigi, trečioji *lobby* (daikt.) reiškinių grupė bei *lobby* (veiksm.) apibrėžtis gali būti laikoma šiuolaikinės lobizmo sąvokos pagrindu. Reikšmingi šie aspektai: (i) lobizmas yra veikla, kuria siekiama daryti įtaką, (ii) įtaka yra nukreipta į viešąją valdžią, (iii) įtaką siekiantys daryti subjektai yra išoriški viešosios valdžios atžvilgiu, (iv) siekiama daryti įtaką ne bendrai, o konkrečiu klausimu ar jų daugetu, siekiant patenkinti konkrečius interesus. Taip pat svarbus ir kultūrinis kontekstas – turi būti atsižvelgiama į tai, jog modernioji *lobby* (daikt., veiksm.) reikšmė kildinama iš valstybių (ar tai būtų JAV, ar Jungtinė Karalystė), kuriose vyravo ir tebevyrauja demokratinė santvarka⁷⁰.

Tyrėjų suformuluoti apibrėžimai. Nors terminas yra madingas⁷¹, dažnai vartojamas, dėl jo reikšmės nesutariama⁷². Palyginus žodynuose esančius ir tyrėjų suformuluotus lobizmo apibrėžimus, pastarieji yra variatyvesni, sudėtingesni, kupini pridėtinių, konkretizuojančių elementų. Teigiama, kad labiausiai politologinėje literatūroje cituojamas apibrėžimas priklauso Milbrathui⁷³. Anot jo, lobizmas – tai komunikacijos stimuliavimas bei pranešimo perdavimas, atliekamas kieno nors kito nei asmens, veikiančio savo paties labui, bei nukreiptas į valstybinį sprendimų priėmimą, tikintis padaryti įtaką jo sprendimui⁷⁴.

⁶⁹ NPR. *Transcript of host L. Hansen and J. Sheidlower, editor-at-large for the Oxford English Dictionary, discussion A Lobbyist by Any Other Name* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=5167187>>.

⁷⁰ Šiuo teiginiu lobizmas nėra susietas išimtinai su demokratija. Lobizmas yra fundamentalus visų politinių sistemų (nuo liberaliųjų iki elito demokratijų, autoritarinių ir netgi totalitarinių režimų) aspektas (žr. BADIE, B.; BERG-SCHLOSSER, D.; MORLINO, L. *International encyclopedia of political science*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., 2011, p. 1458).

⁷¹ JOOS, K. *Lobbying in the new Europe*. Weinheim: WILEY-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, 2011, p. 15.

⁷² OECD. *Lobbyists, Governments and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012, p. 22.

⁷³ DRUTMAN, L. *The Business of America is Lobbying: How Corporations Became Politicized and Politics Became More Corporate*. New York: Oxford University Press, 2015, p. 16.

⁷⁴ MILBRATH, L. W. *The Washington Lobbyist*. Chicago: Rand McNally, 1963, p. 7.

Tuo tarpu Schendelenas lobizmą apibrėžia teigdamas, jog, viena vertus, lobizmas yra neformalūs informacijos mainai su viešąja valdžia (minimali samprata), antra vertus, – bandymas neformaliai daryti įtaką viešajai valdžiai (plačiausias apibrėžimas)⁷⁵. Vienu iš išsamiausių laikomas Koepplio apibrėžimas⁷⁶: lobizmas – tai suinteresuotųjų atstovų bandyta daryti ar sėkminga įtaka teisėkūros ir administraciniam viešosios valdžios sprendimams. Įtaka yra sąmoninga, sąlygoja komunikaciją bei yra nukreipta į įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios subjektus⁷⁷. O Bouetiezas atskleidžia, jog kai kurie lobizmo praktikai suvokia lobizmą kaip veikimą, siekiant daryti įtaką kitų sprendimams, ir nesvarbu, ar sprendimai būtų priimami individo, verslo ar viešosios valdžios⁷⁸.

Tad yra svarbūs keli dalykai. Pirma, pateikti apibrėžimai atskleidžia, kokie lobizmo požymiai laikomi esmingiausiais. Taigi, galima daryti išvadą, jog lobizmo sąvokos pagrindą (išgrynintą, pasitelkus žodynuose pateiktą *lobby* (daikt., veiksm.) reikšmių analizę) bei lobizmo tyrėjų suformuluotus lobizmo apibrėžimus sieja vienintelis dalykas – įtaka. Antra, situacija, kad be sąlyčio taškų yra ir skirtumų, lemia tolesnio tyrimo būtinybę.

1.1.2. Pagrindiniai sąvokos dėmenys

Lobizmo apibrėžimų skirtumai suponuoja keletą klausimų apie pagrindinius lobizmo sąvokos dėmenis – branduolį, adresatus ir objektus, subjektus ir metodus: (i) lobizmas yra veikla, kuria siekiama daryti ir/ar daroma įtaka, ar

⁷⁵ SCHENDELEN, R. *National Public and Private EC Lobbying*. Aldershot: Dartmouth, 1993, p. 3.

⁷⁶ CHARRAD, K. *Lobbying the European Union* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-22], p. 3. Prieiga per internetą: <http://nez.uni-muenster.de/download/Charrad_Literaturbericht_Lobbying_mit_Deckblatt.pdf>; OANTA, S. I.; VASILCOVSKI, N. Lobby Activities and their Evolution in the European Union Context. *CES Working Papers*, 2014, t. VI, Nr. 2A, p. 173.

⁷⁷ KOEPL, P. The Acceptance, Relevance And Dominance Of Lobbying The EU Commission – A First-Time Survey Of The Eu Commission's Civil Servants. *Journal Of Public Affairs*, 2001, Nr. 1, p. 69–80. P. 71.

⁷⁸ OECD. *Global Forum on Public Governance: Self-Regulation and Regulation of the Lobbying Profession*. Paris: OECD Conference Center, 2009, p. 14.

pati įtaka (procesas *versus* rezultatas), bei kokia komunikacijos reikšmė lobizmo procese – kas yra lobizmo branduolys, (ii) kas yra lobizmo adresatai ir objektai, (iii) kas yra lobizmo subjektai, (iv) kokie jo metodai?

Reiškinio branduolys – pagrindinis sąvokos dėmuo, daugiausia sąlygojantis likusius. Identifikuojant jį, įvardijamas reiškinių prasminis minimumas⁷⁹. Matyti, jog lobizmo branduolys yra susijęs su įtaka. Tai – tolesnio nagrinėjimo atskaitos taškas. Gryninant ir konkretizuojant lobizmo prasminį minimumą, aktualu nustatyti įtakos vaidmenį bei komunikacijos reikšmę lobizmo procese.

Tiek žodynuose pateiktos *lobby* reikšmės, tiek trys iš keturių lobizmo apibrėžimų (Milbratho, Schendeleno ir Bouetiezo) patvirtina, jog lobizmas turi būti suprantamas kaip veikla, nukreipta į siekį ar bandymą daryti įtaką adresatui⁸⁰. Pati įtaka yra galima ir siekiama, tačiau ne neišvengiama lobizmo išdava. Lobizmo sėkmė priklauso nuo to, ar buvo padaryta įtaka ir ar ji buvo pakankama. Pakankamos įtakos padarymo atveju pasiekiamas lobizmo tikslas – iš dalies ar visiškai įgyvendinamas lobistinis interesas. Priešingu atveju veikla, kuria buvo siekta daryti įtaką, lieka bergždžia, tačiau tai nereiškia, kad ši veikla nėra lobizmas. Žvelgiant iš šios perspektyvos, lobizmas panašus į advokato veiklą, atstovaujant klientui teisme, ar gydytojo veiklą, teikiant medicininės paslaugas, – kiekvienu atveju turi būti dedamos didžiausios pastangos, tačiau rezultatas nėra garantuojamas⁸¹, o aplinkybė, kad, atlikus veiklą, rezultatas nėra pasiektas, neeliminuoja veiklos vykdymo fakto.

Lobizmas neišsivaizduojamas be komunikacijos. Tad ar lobizmas yra komunikacija, ar komunikacija – lobizmo sudedamoji dalis? Siaurąja prasme lobizmas gali būti suvokiamas kaip komunikacijos procesas, kuriame esamame kontekste pranešimo perdavėjas (paprastai interesų grupė) kanalu perduoda

⁷⁹ Žr. AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 7.

⁸⁰ SCHENDELEN, R. Managing Government Relations in European Union. Iš *The Handbook of Public Affairs*. London: Sage Publications Ltd., 2005, p. 201.

⁸¹ SCHENDELEN, R. *Machiavelli in Brussels – The Art of Lobbying the EU*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2002, p. 205.

pranešimą gavėjui (viešosios valdžios atstovui), darydamas tam tikrą komunikacinį poveikį (dėmesio didėjimas, žinių plėtra, įtikinimas), priklausanti nuo tarpusavio sąveikos režimo (darbotvarkės nustatymas, informavimas, argumentavimas). Toks lobizmo suvokimas leidžia žvelgti į lobizmą kaip į nuoseklų procesą, kuriame persipina skirtingų taktikų taikymas⁸². Taigi, siekiant analitinių ar kitų tikslų, kartais lobizmą siūloma suvokti ir/ar nagrinėti kaip komunikacijos aktą. Tačiau lobizmas pranešimo perdavimu neapsiriboja, todėl toks lobizmo suvokimas yra redukcionistinis.

Šis redukcionizmas gali būti paaiškintas tuo, kad be komunikacijos lobizmo sėkmė neįmanoma – jei pranešimas nebus perduotas, tikimybė, kad pageidaujama įtaka bus padaryta, lygi nuliui. Taigi, nors komunikacija lobizmo procese turi ypatingą reikšmę, dar iki pranešimo ištransliavimo yra atliekama daug kitų veiksmų, skirtų pranešimui formuluoti, jo perdavimo kokybei ir siekiamam poveikiui didinti. Tyrėjai skiria kelias lobizmo proceso stadijas. Pavyzdžiui, anot Georgeno, lobizmo procedūra gali būti suskirstyta į šiuos etapus: (i) tikslų identifikavimas, (ii) monitoringas ir stebėjimas, (iii) strategijos vystymas, (iv) taktikų taikymas, (v) rezultatų analizė^{83, 84}.

Nors, atsižvelgiant į komunikacijos ir lobizmo sėkmės santykį, komunikacijai lobizmo procese ypatingas dėmesys skiriamas ne be pagrindo, tai turi būti daroma neužmirštant, kad tiek iki komunikacijos akto, tiek po jo atliekami ir kiti veiksmai, esantys sudėtine lobizmo proceso dalimi. Jei remsimės Georgeno pasiūlyta lobizmo proceso schema, pamatysime, jog komunikacija vyksta tik taikant lobizmo taktikas (ketvirta stadija). Tai suponuoja, jog lobizmo fenomeno branduolys – tai „veikla, kuria siekiama

⁸² BRUYCKER, I. *How Interest Groups Develop Their Lobbying Strategies: The Logic of Endogeneity* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-10-18]. Glasgow: 2014, p. 4, 19. Prieiga per internetą: <<https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/81ba85d3-2d34-4636-8bb9-c79f664861a3.pdf>>.

⁸³ KRSMANOVIĆ, D. *A Guidebook on Lobbying*. Belgrade: Konrad Adenauer Stiftung, 2013, p. 49–50.

⁸⁴ Egzistuoja ir alternatyvių bandymų schematizuoti lobizmo procesą (žr. OANTA, S. I.; VASILCOVSKI, N. Lobby Activities and their Evolution in the European Union Context. *CES Working Papers*, 2014, t. VI, Nr. 2A, p. 180).

daryti įtaką“. Būtent prie šio dėmens gali būti „tvirtinami“ ir/ar jo kontekste analizuojami likusieji.

Adresatai ir objektai. Dera nustatyti ir apibrėžti, kam, vykdant lobistinę veiklą, siekiama daryti įtaką? Atsakymas į šį klausimą turi tiek personalinį, tiek nuo asmens atsietą aspektus⁸⁵, t. y. turi būti skiriami lobizmo adresatai⁸⁶ (angl. *targets*)⁸⁷ ir objektai. Ši skirtis leidžia pasiekti aukštesnį tikslumo, suvokiant lobizmą, laipsnį.

Lobizmo adresatų kategorija turi būti (i) apibrėžta, ištirti jos (ii) horizontalusis ir (iii) vertikalusis aspektai. Lobizmo adresatų terminas žymi subjektus, kurių sprendimams siekiama daryti lobistinę įtaką⁸⁸. Kyla klausimas: ar šiems asmenims būdingi kokie nors požymiai, apibrėžiantys lobizmą, t. y. ar lobizmo adresatas gali būti bet kuris asmuo, į kurį nukreipta lobistinė veikla, ar lobizmu gali būti vadinama tik tokia veikla, kuria siekiama daryti įtaką tam tikrus požymius turintiems asmenims?

Kaip matyti iš tirtų lobizmo apibrėžimų, dažniausiai kaip lobizmo adresatas yra suvokiama viešoji valdžia, o tiksliau – viešosios valdžios atstovai (valstybinis sprendimų priėmėjas, viešoji valdžia, įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios subjektai *etc.*), tačiau yra manančiųjų, jog lobizmo adresatu gali būti bet kuris individas (Bouetiezo apibrėžimas). Nors retai aptinkama, kad tyrėjai lobizmo terminą dukart pavartotų tapačiai sąvokai žymėti⁸⁹, vieningai pabrėžiama lobizmo adresato viešosios politikos

⁸⁵ Šis reiškinių ypatumas lengviau matyti anglų kalboje, nagrinėjant žodžio „įtaka“ vartojimo specifiką – „*influence somebody/something*“ (Oxford Advanced Learner's Dictionary. *Definition of influence verb* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-10-22]. Prieiga per internetą: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/influence_2>).

⁸⁶ Lobizmo adresatai taip pat yra ir lobistinio santykio subjektai, tačiau, siekiant aiškumo, jie išskiriami iš lobizmo subjektų rato, o terminas lobizmo subjektai šiame tyrime vartojamas siaurąja prasme ir apima visus lobizmo subjektus, išskyrus jo adresatus.

⁸⁷ Lobizmo adresatai taip pat vadinami lobizmo taikiniais (žr. AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 12–15).

⁸⁸ Žr. AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 12.

⁸⁹ BAUMGARTNER, F.; LEECH, B. *Basic Interests: The Importance of Groups in Politics and Political Science*. Princeton: Princeton University Press, 1998, p. 33.

formavimo funkcija⁹⁰. Atsižvelgiant į tokį konsensumą, nėra pagrįsta lobizmo adresatu laikyti bet kurį asmenį. Taip būtų rizikuojama prarasti lobizmo savastį.

Iki apibrėžiant lobizmo adresatą, turi būti išnagrinėti dar keletas aspektų. Pirmasis – išimtys, remiantis viešosios valdžios šakos kriterijumi (horizontalusis aspektas). Lobizmas visų pirma siejamas su įtakos darymu parlamentarams, tačiau viešojo valdžia valstybės valdžių sistemos lygmeniu, be įstatymų leidžiamosios, aprėpia ir vykdomąją bei teisminę valdžios šakas⁹¹. Ginčo dėl to, jog lobizmas vykdomas vykdomosios valdžios atžvilgiu, nėra. Netgi teigiama, kad, pavyzdžiui, JAV lobistinės įtakos darymas vykdomajai valdžiai lygiai taip pat paplitęs kaip ir įstatymų leidžiamajai⁹². Tuo tarpu apie lobizmą teisminės valdžios atžvilgiu diskutuojama menkai.

Lobistinės įtakos darymas teisminės valdžios atstovams prieštarauja jos nepriklausomumui⁹³. Iš to lyg ir išplaukia, kad lobizmo adresatu neturėtų būti laikoma teisminė valdžia. Viena vertus, legitimavus lobizmą tiesioginių teisminės valdžios funkcijų atžvilgiu, teisminė valdžia prarastų prasmę. Ši racija paprastai realizuojama uždraudžiant bet kokią, įskaitant ir lobistinę, įtaką teisminei valdžiai, t. y. teisiškai lobizmo adresatu teisminė valdžia nepripažįstama, tokio pobūdžio veikla laikoma ne lobistine, o neteisėta įtaka, kuri kvalifikuojama pagal atitinkamus baudžiamuosius ir kitus įstatymus. Kita vertus, politologiniu aspektu tai, kad lobizmas, nukreiptas į teisingumo vykdymą, yra neteisėtas, savaime nereiškia, jog jo nėra.

Iš esmės nėra tyrimų, kuriuose teigiama, jog lobizmo esmei prieštarautų tai, kad lobizmo adresatų sritis apimtų ir teisminę valdžią, ar kad lobizmas jos atžvilgiu nevyksta. Priešingai – teigiama, jog lobistinė įtaka tam tikru mastu

⁹⁰ OECD. *Global Forum on Public Governance: Self-Regulation and Regulation of the Lobbying Profession*. Paris: OECD Conference Center, 2009, p. 14.

⁹¹ KONDRATIENĖ, V. Vietos savivaldos sistemų teisinio reguliavimo mechanizmai. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 3(105), p. 3.

⁹² MILBRATH, L. W. *The Washington Lobbyists*. Chicago: Rand McNally, 1963, p. 319–320.

⁹³ Pavyzdžiui, Konstitucijos 109 straipsnyje nustatyta, jog teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo.

vykdoma ir teisminės valdžios atžvilgiu⁹⁴. Be to, yra jurisdikcijų, kuriose pozityviai teisiškai reguliuojamas lobizmas, vykdomas teisminės valdžios administracinio-organizacinio pobūdžio sprendimų (pavyzdžiui, priimamų viešųjų pirkimų ir/ar panašiose srityse) atžvilgiu⁹⁵. Taigi, *nors teisiškai lobizmo požymių turinti veikla, kuria siekiama daryti įtaką teisminei valdžiai, paprastai draudžiama, plačiausia prasme ji yra lobizmas. Tai – vienas iš klausimų, kuriuo politologų ir teisėtyrininkų pozicijos išsiskiria, tačiau tai nedaro nė vienos iš jų klaidingos. Šios pozicijos papildo viena kitą, yra suderinamos. Tai gali būti padaryta pasitelkiant faktinių lobistų kategoriją*. Terminas žymi asmenis, kurie vykdo veiklą, atitinkančią lobizmo požymius, tačiau nėra laikomi lobistais teisiškai, dėl saviidentifikacijos ar kitų priežasčių. Tad daryti išimtis lobizmo adresatų srityje pagal viešosios valdžios šakos kriterijų pagrindo nėra.

Taip pat svarbu įvertinti išimtis lobizmo adresatų srityje, remiantis viešosios valdžios įgyvendinimo sistema ar jos lygmeniu (vertikalusis aspektas). Aukščiau lobizmo adresatai buvo nagrinėjami valstybės valdymo rėmuose, tuo tarpu ar į lobizmo adresatų sritį patenka, pavyzdžiui, vietos savivaldos (kuri traktuojama kaip atskira, susijusi su valstybės valdymo, tačiau įgyvendinanti tik jai būdingas funkcijas, viešosios valdžios įgyvendinimo sistema⁹⁶) atstovai? Teigiama, jog Lietuvoje lobistinė veikla vietos savivaldos institucijose turi būti teisiškai reguliuojama⁹⁷, to prielaida – reikšmingi vietos

⁹⁴ MILBRATH, L. W. Lobbying [interaktyvus. Žiūrėta 2016-10-23]. Iš *International Encyclopedia of the Social Sciences*. Prieiga per internetą: <<http://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/political-science-and-government/political-science-terms-and-concepts-40>>.

⁹⁵ Žr. AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 13–14.

⁹⁶ Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad vietos savivalda yra įstatymo numatytų administracinių vienetų teritorinių bendruomenių valdžia, kuri formuojama ir funkcionuoja kitokiais nei valstybės valdžia konstituciniais pagrindais. Konstitucijoje savivalda nėra tapatinama su valstybės valdymu. Valstybės valdymas ir vietos savivalda, kaip dvi viešosios valdžios įgyvendinimo sistemos, yra susijusios, tačiau kiekviena jų įgyvendina joms būdingas funkcijas (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828).

⁹⁷ LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 20–21.

savivaldos atžvilgiu vykdomo lobizmo mastai. Pažymima, jog lobistiniai procesai vyksta tiek tarptautiniu, nacionaliniu, valstybės, vietiniu, tiek vietos savivaldos lygmenimis⁹⁸. Taigi, ir vertikaliojo aspekto pagrindu lobizmo adresatų sritis negali būti siaurinama. Tad kaip lobizmo adresatas bendriausia prasme gali būti identifikuota viešoji valdžia, o konkrečiau, pabrėžiant personalinį aspektą – jos atstovai.

Lobizmo adresatų identifikavimas yra būtinoji lobizmo objektų apibrėžimo prielaida, nes, lobistinę įtaką nukreipus į lobizmo adresatą, siekiama pageidaujama linkme paveikti jo sprendimus. Todėl lobizmo objektai yra viešosios valdžios atstovų priimami sprendimai. Pažymima, jog lobistinę įtaką viešajai valdžiai gali būti siekiama daryti visose sprendimo priėmimo stadijose. Remiantis sprendimo priėmimo stadijos, kurios metu vykdoma lobistinė veikla, kriterijumi, lobizmas gali būti klasifikuojamas į proaktyvųjį ir reaktyvųjį, priešsrovinį (angl. *upstream*) ir pasrovinį (angl. *downstream*)⁹⁹. Šis lobizmo objekto aspektas bei viešosios valdžios sprendimo, kuriam siekiama daryti įtaką, forma aktualūs lobizmo reglamentavimui. Viešosios valdžios sprendimo formos klausimas, reglamentuojant lobizmą, išsiskiria ypatinga svarba, nes nuo jo sprendinio iš dalies priklauso reglamentavimo taikymo srities apimtis, pavyzdžiui, Lietuvos atveju administracinių sprendimų kategorijos įtraukimas į teisinį lobizmo sąvokos apibrėžimą yra diskusinis. Tai plačiau nagrinėjama 3.2.3.1 poskyryje.

Subjektai. Lobizmo subjektų klausimas problemiškas. Lobizmo subjektai yra lobistinio santykio dalyviai, išskyrus lobizmo adresatus, t. y. lobistai¹⁰⁰. Literatūroje pateikiama daug lobistų apibrėžimų, tačiau daugiausia dėmesio tam yra skyrę Thomasas ir Hrebenaras. Jie lobistus apibrėžia kaip

⁹⁸ DRAGOJLOVIĆ, P. Lobbying as a Method of Business Communication. *Škola biznisa*, 2010, t. 3, p. 106–107.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 107.

¹⁰⁰ Lobizmo subjektų įvardijimas varijuoja. Jie vadinami lobistinėmis grupėmis, interesų grupėmis, spaudimo grupėmis ar paprasčiausiai lobistais (žr. OANTA, S. I.; VASILCOVSKI, N. Lobby Activities and their Evolution in the European Union Context. *CES Working Papers*, 2014, t. VI, Nr. 2A, p. 173). Tyrimo autorės vertinimu, tiksliausias terminas yra lobistai, todėl jis ir bus vartojamas toliau.

interesų grupės paskirtus asmenis, kurių uždavinys – palengvinti įtakos viešajai politikai darymą savosios interesų grupės naudai, atliekant vieną ar daugiau iš žemiau išvardytų veiklų: (i) tiesiogiai kontaktuojant su viešosios valdžios atstovais, (ii) stebint politinę ir vyriausybės veiklą, (iii) konsultuojant politinių strategijų ir taktikų klausimais, (iv) vystant ir koordinuojant interesų grupės lobistines pastangas¹⁰¹.

Hunteris teigia, jog pastebima tendencija visus lobistus traktuoti vienodai, – dažnai vyrauja „vienas dydis tinka visiems“ požiūris¹⁰². Tam verta pritarti. Viešajai valdžiai siekia daryti įtaką daug subjektų, jie veikia skirtingais pagrindais bei siekia skirtingų tikslų. Todėl be lobistų apibrėžimo reikalingos papildomos priemonės, suteikiančios galimybę tiksliau juos identifikuoti, pavyzdžiui, lobistų tipologija. Politikos mokslų literatūroje lobistų skirstymui į kategorijas skiriama nedaug dėmesio. Apie lobistų kategorijas užsimenama epizodiškai, paprastai siejant lobistų tipologiją su konkrečioje valstybėje, dažniausiai JAV, veikiančiais lobistais. JAV skiriama nuo 3 iki 5 lobistų kategorijų¹⁰³. Išsamiausią JAV lobistų klasifikaciją pateikė Thomasas ir Hrebenaras¹⁰⁴, esama ir bendrųjų lobistų tipologijų¹⁰⁵.

¹⁰¹ THOMAS, C. S. Lobbyists: Definitions, Types and Varying Designations. Iš *Research Guide to U. S. and International Interests Groups*. Westport: Praeger Publishers, 2004, p. 151–153; HREBENAR, R. J.; THOMAS, C. S. Bendroji lobistinės veiklos samprata. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 29–31.

¹⁰² HUNTER, K. G. *Interest Groups and the State Economic Development Policies*. Westport: Praeger Publishers, 1999, p. 98.

¹⁰³ Žr. MICHELI, Ch. *Lobbying: A veteran advocate details his profession* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-24]. Prieiga per internetą: <<http://capitolweekly.net/lobbying-lobbyists-capitol-legislature-governor/>>; CHRYSLER, M. *Different types of lobbyists* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-24]. Prieiga per internetą: <<http://lobbyistfinder.blogspot.cz/2009/01/different-types-of-lobbyists.html>>; SILVERBERG, D. *Categorizing Congressional Lobbyists* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.dummies.com/how-to/content/categorizing-congressional-lobbyists.html>>; SNIEŠKUS, E. Lobizmo įtaka viešojo valdymo institucijoms. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: Ernesto Galvanausko tarptautinė mokslinė konferencija*, 2004, Nr. 4, p. 236.

¹⁰⁴ THOMAS, C. S. Lobbyists: Definitions, Types and Varying Designations. Iš *Research Guide to U. S. and International Interests Groups*. Westport: Praeger Publishers, 2004, p. 151–153; HREBENAR, R. J.; THOMAS, C. S. Bendroji lobistinės veiklos samprata. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 29–31.

Disertacijos autorės manymu, pagrįščiausia pagal lobistinio intereso priklausomybės ar kilmės kriterijų skirti keturias lobistų kategorijas¹⁰⁶ (bendroji tipologija)¹⁰⁷:

1. Laisvai samdomi¹⁰⁸ lobistai (angl. *hired guns*) – asmenys, vykdančys lobistinę veiklą už atlygį klientų interesais, šie asmenys lobizmą laiko verslu ir juo verčiasi.
2. Institucionalizuotų interesų grupių arba vidaus lobistai (angl. *in-house lobbyists*) – asmenys, vykdančys lobistinę veiklą vienintelio „kliento“, juridinio asmens, su kuriuo jie susiję darbo santykiais ar kitu pagrindu (yra juridinio asmens dalyviai, valdymo organų nariai *etc.*), naudai:
 - 2.1. Bendrovių lobistai.
 - 2.2. Visuomeninių organizacijų lobistai (nevyriausybinių organizacijų, verslo susivienijimų, profesinių sąjungų, politinių partijų *etc.* lobistai).
 - 2.3. Viešosios valdžios lobistai.
3. Neinstitucionalizuotų interesų grupių lobistai – asmenys, vykdančys lobistinę veiklą ilgalaikės ar *ad hoc* susibūrusios asmenų grupės, vienijamos bendrų idėjų, tikslų, interesų, tačiau veikiančios neformaliai, naudai.

¹⁰⁵ Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas: *status quo* ir įžvalgos. Iš *Teisės mokslo pavasaris 2013*. Vilnius: Draugų studija, 2013, p. 483; ERSTIKYTĖ, I. L. Lobizmas: iliuzijos ir tikrovė. *Justitia*, 2002, Nr. 5–6, p. 15–16; MAČIUS, R. *Lobistinė veikla: vadovas nevyriausybiniams organizacijoms*. Vilnius: Paramos fondas Europos socialinio fondo agentūra, 2009, p. 25–27; DRAGOJLOVIĆ, P. Lobbying as a Method of Business Communication. *Škola biznisa*, 2010, t. 3, p. 108–109.

¹⁰⁶ Išskirtos keturios lobistų kategorijos, o antroje kategorijoje – trys subkategorijos. Subkategorijų santykinis svoris kategorijų kontekste gana didelis, todėl anapus šio poskyrio ribų, siekiant išvengti nepageidaujamos terminijos painiavos, šios subkategorijos bus vadinamos kategorijomis.

¹⁰⁷ Žr. AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 16–17.

¹⁰⁸ Sąvoka *samdyti* šiame tyrime suprantama bendriausia ir plačiausia prasme: kaip pateikti apmokamą užsakymą. Ji nėra vartojama Darbo kodekse (Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. liepos 1 d.). TAR, 2016, Nr. 2016-23709), Civilinio kodekso (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. lapkričio 1 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262), kituose Lietuvos Respublikos ar tarptautinių, supranacionalinių ar užsienio valstybių teisės aktuose įtvirtintomis prasmėmis.

4. Egolobistai – asmenys, atliekantys lobistinę veiklą savo pačių interesais.

Pateikta tipologija suteikia aiškumo, tačiau neišspręstų klausimų išlieka. Antai manytina, kad Thomaso ir Hrebenaro lobistų apibrėžimas nėra tikslus, nes, pirma, lobistai nėra pagalbininkai, jie ne „palengvina įtakos viešajai valdžiai darymą“ – lobistai siekia daryti įtaką viešajai valdžiai. Antra, išvardijant veiklas, vieną iš kurių būtinai turi atlikti lobistas, kad jis galėtų būti laikomas lobistu, tuo pat metu ir nepagrįstai susiaurinama, ir nepagrįstai išplečiama lobisto sąvoka¹⁰⁹. Tad formuluojant lobisto apibrėžimą derėtų atsisakyti konkrečių veiklų išvardijimo, nes, viena vertus, lobizmo veiklų ir metodų ratas platus, kita vertus, lobizmas yra kompleksinis reiškinyss. Kompleksiškumas pasireiškia tuo, kad tam tikra veiklų ir metodų visuma gali būti įvardyta lobizmu, tačiau ištraukta iš konteksto atskira veikla ar pavienis metodas gali būti nepakankami laikyti juos lobizmu.

Trečia, atsižvelgiant į Thomaso ir Hrebenaro pateiktą lobistų kaip interesų grupių paskirtų asmenų (jų atstovų) apibrėžimą (persidengia su Milbratho¹¹⁰ ir Koepplo¹¹¹), problemiškos tampa arba pirma ir ketvirta kategorijos, arba minėtas apibrėžimas. Antros ir trečios kategorijų lobistai yra įvairių interesų grupių atstovai, o ketvirtos kategorijos lobistai veikia išimtinai savo naudai, pirmos – klientų, kurie gali būti tiek interesų grupės, tiek pavieniai asmenys. Taigi, ar lobizmas gali būti inicijuojamas tik interesų grupių, ar ir atskirų individų, veikiančių individualių interesų pagrindu? Pirmuoju atveju teigtų, kad ketvirta lobistų kategorija yra negalima ir kad pirmai kategorijai priskirti asmenys yra lobistais tik tada, kai jie atstovauja interesų grupei. Antruoju atveju – jog lobistinės naudos gavėjai apibrėžiant

¹⁰⁹ Pavyzdžiui, asmuo, kuris veikia, taikydamas išimtinai netiesioginio lobizmo metodus, jei jis taip pat nesiims (ii), (iii), (iv) veiklų, nebūtų pripažintas lobistu, tuo tarpu vien tik politinės ir vyriausybės veiklos stebėjimas ar konsultavimas politinių strategijų ir taktikų klausimais nėra lobizmas ir nesudaro pagrindo asmenį pripažinti lobistu.

¹¹⁰ Anot Milbratho, lobizmas yra vykdomas „kieno nors kito nei piliečio, veikiančio savo paties labui“ (žr. MILBRATH, L. W. *The Washington Lobbyist*. Chicago: Rand McNally, 1963, p. 7).

¹¹¹ Koepplas lobizmo subjektus įvardija „suinteresuotaisiais atstovais“ (žr. KOEPPPL, P. *The Acceptance, Relevance And Dominance Of Lobbying The EU Commission – A First-Time Survey Of The Eu Commission's Civil Servants*. *Journal Of Public Affairs*, 2001, Nr. 1, p. 71).

lobistus reikšmės neturi. Aktualu, kad beveik absoliučioje daugumoje publikacijų bei diskusijų, liečiančių lobistus, pirmiausia minima pirma lobistų kategorija – laisvai samdomi lobistai, suvokiant ją kaip itin tipišką lobistų grupę, jų identifikavimo lobistais nesiejant su jų klientų požymiais¹¹². Todėl antrasis atvejis turi daugiau racijos.

Ketvirta, iš to išplaukia, kad lobisto terminas turėtų būti apibrėžiamas per lobizmą, t. y. lobistas – *bet kuris* asmuo, kuris vykdo lobistinę veiklą. Bet ar iš tiesų lobistams nėra būdingi jokie savarankiški požymiai? Bent vienas toks požymis yra. Tai dalinis išoriškumas lobizmo adresato atžvilgiu. Visos lobistų kategorijos, išskyrus antros kategorijos trečią subkategoriją, pasižymi absoliučiu išoriškumu viešosios valdžios atžvilgiu, o antros kategorijos trečia subkategorija – viešosios valdžios lobistai – yra iš dalies išoriški.

Viešosios valdžios lobistai yra žemesniojo lygmens (pavaldžių administracinio vieneto, viešosios valdžios įgyvendinimo sistemos *etc.*) viešosios valdžios atstovai, kurie siekia daryti įtaką aukštesnio lygmens viešajai valdžiai savojo lygmens viešosios valdžios naudai, pavyzdžiui, (i) iki panaikinant apskričių viršininkų administracijas¹¹³, šių administracijų atstovai, kurie siekė daryti įtaką Vyriausybei ar kitoms centrinės viešosios valdžios institucijoms apskrities interesais, (ii) savivaldybės atstovai, siekiantys daryti įtaką parlamentarams savivaldybės naudai, (iii) valstybės narės tam tikro administracinio vieneto viešosios valdžios atstovai, siekiantys daryti įtaką Europos Parlamentui ir/ar Komisijai¹¹⁴, *etc.* Nors šiai subkategorijai priskiriami

¹¹² Žr. THOMAS, C. S. Lobbyists: Definitions, Types and Varying Designations. Iš *Research Guide to U. S. and International Interests Groups*. Westport: Praeger Publishers, 2004, p. 152.

¹¹³ Iki 2010 m. liepos 1 d. apskričių viršininkų administracijos buvo likviduotos (2010 m. kovo 10 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl apskričių viršininkų administracijų likvidavimo“ Nr. 248 (su papildymais ir pakeitimais). *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 54-2654).

¹¹⁴ Europos Parlamentas ir Komisija skiria ir reguliuoja šešių lobistų kategorijų veiklą, iš kurių šeštoji yra „organizacijos, atstovaujančios vietos, regioninėms ir savivaldos institucijoms, kiti viešieji arba mišraus pobūdžio subjektai ir kt.“, kitaip tariant, viešosios valdžios lobistai (European Parliament decision of 15 April 2014 on the modification of the interinstitutional agreement on the Transparency Register (2014/2010(ACI)) [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą:

asmenys yra viešosios valdžios atstovai, distancija, sąlygota pavaldumo tarp skirtingų tos pačios viešosios valdžios įgyvendinimo sistemos lygmenų ar atskirų viešosios valdžios įgyvendinimo sistemų, lemia jų dalinį išoriškumą lobizmo adresato atžvilgiu.

Metodai. Lobizmo metodų klausimas tyrime nagrinėjamas, pasitelkus tris kriterijus – komunikacijos pobūdį, metodų teisėtumą ir tradiciškumą. Lobistai su viešosios valdžios atstovais gali komunikuoti tiesiogiai ir/ar netiesiogiai, per tarpininkus (komunikacijos pobūdis). Skiriami šie tiesioginės komunikacijos metodai: asmeniniai lobistų ir viešosios valdžios atstovų susitikimai, pokalbiai telefonu, susirašinėjimas laiškais, dalyvavimas posėdžiuose, paslaugų viešosios valdžios atstovams teikimas *etc.*, netiesioginės komunikacijos: komunikavimas per rinkimų politiką, žiniasklaidą, visuomenę *etc.*¹¹⁵ Pagal tai, tiesioginės ar netiesioginės komunikacijos metodai sudaro lobizmo taktiką¹¹⁶, skiriamas tiesioginis ir netiesioginis lobizmas (lobizmo rūšys)¹¹⁷.

Kitas svarbus klausimas, ar galima lobizmo metodų klasifikacija pagal teisėtumo kriterijų? Susiformavusios dvi stovyklos. Pirmosios šalininkai atsako į šį klausimą teigiamai¹¹⁸. Antrosios – jog lobizmas yra veikla, kuri atliekama

<<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2014-0376+0+DOC+XML+V0/en>>).

¹¹⁵ BIGGS, S.; HELMS, L. B. *The practice of American public policymaking*. New York: Routledge, 2015, p. 105–113.

¹¹⁶ Kai kurie autoriai, remdamiesi komunikacijos pobūdžiu, išskiria ir masių lobizmą (angl. *grassroots lobbying*) (žr. PAČĖSAITĖ, L. Interesų grupių komunikacija: teorinės prielaidos ir veiklos metodai. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Sudarytoja L. Andrikienė. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 59–60). Tyrimo autorė laikosi nuomonės, kad masių lobizmas yra netiesioginio lobizmo porūšis (žr. FERGUSON PUBLISHING. *Nonprofit Organizations (Ferguson's Careers in Focus)*. York: Ferguson Publishing, 2008, p. 100).

¹¹⁷ Kartais tiesioginis lobizmas įvardijamas vidiniu arba profesionaliuoju lobizmu, o netiesioginis – išoriniu arba piliečių lobizmu (žr. YUN, H. J. Lobbying, lobbyists. Iš *Encyclopedia of Political Communication*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2008, p. 410), tačiau šie terminai yra reti.

¹¹⁸ KALNIŅŠ, V. *Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption. An insight into lobbying practice in Latvia and recommendations for Saeima*. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2005, p. 74; KŪRIS, E.; JANKAUSKAS, A. *Interesų grupės, valdžia ir politika: metinės konferencijos tekstai*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 128; KARR, K. *Democracy and Lobbying in the European Union*. Frankfurt: Campus Verlag, 2007, p. 70.

išimtinai teisėtais metodais¹¹⁹. Yra žinoma, jog lobizmas dažnai siejamas su slaptais politikos procesais, korupcija¹²⁰. Šiame kontekste dera iš dalies pritarti Maiello – mes *intuityviai* suvokiame, kad kyšininkavimas ir lobizmas yra susiję¹²¹. Toks šio ryšio konstatavimas yra per drąsus. Veikiau – juntama, jog šie reiškiniai *neretai* susiję. Nepaisant šios korekcijos, minėta sąsajos pajauta bei sveikas protas verčia kvestionuoti, kodėl visais lobizmui priskiriamais bruožais pasižyminti veikla, kuri konkrečiu atveju apimtų ir kyšio davimą, šantažą, informacijos vagystę ar kitokį neteisėtą elgesį, turėtų būti laikoma kažkuo kitu, bet ne lobizmu?

Suprantant lobizmą kaip reiškinių, apimantį tiek teisėtus, tiek neteisėtus metodus, siekiama atskleisti, kas lobizmas yra, nepagrįstai nesusiaurinus jo apimties. Vėlgį taip lobizmas suvokiamas politikos moksluose, tačiau toks jo suvokimas svarbus tiek lobizmo reglamentavimui, tiek teisiniam tyrimui, nes teisinė lobizmo sąvoka formuluojama redukuojant bendrąją politologinę sąvoką. Be to, *čia* nėra dedamas lygybės ženklas tarp lobizmo ir minėtų korupcijos apraiškų, kitos neteisėtos veiklos, o teigiama, kad konkrečiu atveju tam tikras draudžiamas elgesys gali tapti lobizmo metodu¹²². Fenomeno daugiaformiškumo suvokimas turi didesnę potencialą padėti pamatus lobizmo, vykdomo taikant teisėtus metodus, pozicijoms stiprinti.

Schendelenas siūlo originalią, tačiau pagrįstą prieigą lobizmu laikyti bandymą daryti įtaką viešajai valdžiai, taikant ir netradicinius metodus. Anot jo, tam, kad veiksmas galėtų būti identifikuotas lobizmu, jis turi turėti netradiciškumo elementą, nepatenkantį į leistino ir skatinamo,

¹¹⁹ DOLIWA-KLEPACKA, A. Ways of Influencing the Process of Law Establishment by Lobby Groups in the European Union. *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*, 2011, t. 26(39), p. 246; SNIEŠKUS, E. Lobizmo įtaka viešojo valdymo institucijoms. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: Ernesto Galvanausko tarptautinė mokslinė konferencija*, 2004, Nr. 4, p. 235.

¹²⁰ JOOS, K. *Lobbying in the new Europe*. Weinheim: WILEY-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, 2011, p. 15.

¹²¹ MAIELLO, M. *Corruption, American Style* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-24]. Prieiga per internetą: <http://www.forbes.com/2009/01/22/corruption-lobbying-bribes-biz-corruption09-cx_mm_0122maiello.html>.

¹²² Pavyzdžiui, kyšininkavimas gali būti lobizmo metodu lygiai taip pat kaip sporto metodu – dopingo vartojimas ar susisiekimo kelių transportu metodu – greičio viršijimas.

institucionalizuoto elgesio rėmus. Netradiciniai būdai pasižymi tokiomis subtilybėmis kaip neformalus, nebylus, netiesioginis bei teikiantis aprūpinimą elgesys, artimas klasikinei diplomatijai¹²³.

Konkretūs būdai gali būti priskiriami tradiciniams ar netradiciniams konkrečiu laiko momentu konkrečioje visuomenėje, nes kas šiandieną ar vienoje vietoje yra laikoma netradicine praktika, rytoj ar kitoje vietoje gali būti ar tapti tradicine¹²⁴. Tačiau galima pateikti keletą pavyzdžių, jau kurį laiką būdingų daugeliui Vakarų demokratijų. Tradiciniais būdais laikomas balsavimas rinkimų metu, pasinaudojimas peticijų teise, dalyvavimas viešosios valdžios posėdžiuose¹²⁵ *etc.*, o netradiciniais – neformalus gyvas pokalbis, telefono skambutis, laiškas ar vakarienė, kurios metu daroma įtaka, spaudimas ar kitoks poveikis, siekiant patenkinti lobistinį interesą¹²⁶. Dažnai tradiciniai būdai būna gana efektyvūs, tačiau lobizmas, kaip netradicinių būdų naudojimas, padidina pageidaujamų sprendimų priėmimo tikimybę¹²⁷.

Taigi, lobizmo požymių turinti veikla, vykdoma išimtinai tradiciniais, t. y. institucionalizuotais, formaliais metodais, dar nėra lobizmas. Tam, kad šią veiklą būtų galima laikyti lobizmu, ji būtina turi apimti ir neinstitucionalizuotus, neformalius metodus. Tai konstatavus, galima formuluoti bendrąją lobizmo sąvoką. Tačiau kartu pabrėžtina, kad be *čia* formuluojamos ir pateikiamos bendrosios politologinės yra ir specialiųjų dalinių teisinių lobizmo sąvokų, aptinkamų kiekvienoje teisinėje sistemoje, įtvirtinusioje lobizmo reglamentavimą. Teisinių sąvokų (priešingai nei politologinės, kuri atspindi reiškinių tokį, koks jis yra) turinį sudaro daugiau ar mažiau redukuota politologinė sąvoka. Redukcijos laipsnis priklauso nuo

¹²³ SCHENDELEN, R. Managing Government Relations in European Union. Iš *The Handbook of Public Affairs*. London: Sage Publications Ltd., 2005, p. 201.

¹²⁴ SCHENDELEN, R. *Machiavelli in Brussels – The Art of Lobbying the EU*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2002, p. 205.

¹²⁵ SCHENDELEN, R. Managing Government Relations in European Union. Iš *The Handbook of Public Affairs*. London: Sage Publications Ltd., 2005, p. 201.

¹²⁶ SCHENDELEN, R. *Machiavelli in Brussels – The Art of Lobbying the EU*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2002, p. 205.

¹²⁷ SCHENDELEN, R. Managing Government Relations in European Union. Iš *The Handbook of Public Affairs*. London: Sage Publications Ltd., 2005, p. 202.

bendruomenės, kuriai reglamentavimas skirtas, poreikių, požiūrio į lobizmą ir jo „civilizavimo“ būdus, jos vykdomo lobizmo charakteristikos ir kitų faktorių. Todėl vienos universalios teisinės lobizmo sąvokos nėra, jos apibrėžimas nebūtų prasmingas. Tad, remiantis atlikta analize, galima apibrėžti tokią bendrąją politologinę lobizmo sąvoką (kuri gali būti pagrindas bet kuriai specialiajai, įskaitant teisinę, lobizmo sąvokai): *lobizmas – tai neinstitucionalizuotas, neformalius ir/ar kitus metodus apimanti veikla, kuria visiškai ir/ar iš dalies išoriškai viešajai valdžiai asmenys siekia daryti jai įtaką.*

1.1.3. Lobizmo atibojimas nuo su juo siejamų teisinių ir kitų reiškinių

Kadangi lobizmas tarpsta turtingoje, gyvoje ir nuolat besivystančioje tikrovėje, kurioje persipynę politiniai, socialiniai, kultūriniai bei kiti procesai, su lobizmu siejamas ne vienas įvairios prigimties, įskaitant teisinę, reiškinys. Tai savaime nereiškia šių reiškinių sąsajumo, nes šis siejimas vyksta žmonių sąmonėje ir ne visada atitinka realybę. Su lobizmu siejama didelė reiškinių, turinčių tapačių požymių ir/ar iš dalies panašių į lobizmą, gausa, todėl lobizmas turi būti nuo jų atibotas. Funkcionalus tokio atibojimo instrumentas yra aukščiau pateiktas bendrosios lobizmo sąvokos apibrėžimas.

Tyrime analizuojamas lobizmo ir tų reiškinių, kurių sąsajumas su lobizmu yra labiausiai eskaluojamas¹²⁸, santykis. Remiantis santykio su

¹²⁸ Žr. JOOS, K. *Lobbying in the new Europe*. Weinheim: WILEY-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, 2011, p. 15–19; BERG, K. T. Finding Connections between Lobbying, Public Relations and Advocacy. *Public Relations Journal*, 2009, t. 3, Nr. 3, p. 1–19; SHENDELEN, R. *Machiavelli in Brussels – the Art of Lobbying in EU*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2002, p. 205; SCHENDELEN, R. Managing Government Relations in European Union. Iš *The Handbook of Public Affairs*. London: Sage Publications Ltd., 2005, p. 201–202; AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 22; NAGELĖ, D. *Teisės ekspertas, Mykolo Romerio universiteto profesorius Alfonsas Vaišvila: Prekyba poveikiu – tas pats lobizmas* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą:

<http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos_politika/teises_ekspertas_mykolo_romerio_universiteto_profesorius_alfonsas_vaisvila_prekyba_poveikiu_tas_pats_lobizmas/>.

galiojančia teise¹²⁹ kriterijumi, šie reiškiniai gali būti suskirstyti į tris grupes: (i) menkai formalizuoti ar neformalizuoti poveikio būdai – ryšiai su visuomene (angl. *public relations*), viešieji reikalai (angl. *public affairs*), atstovavimas interesams (angl. *representation of interests*), ryšiai su viešąja valdžia (angl. *government relations*), advokacija (angl. *advocacy*), (ii) formalizuoti bei tapę tradiciniai poveikio viešajai valdžiai būdai (konstitucinės teisės) – peticijų teisė, įstatymų leidybos iniciatyvos laisvė, teisė apskusti valstybės įstaigų ar pareigūnų sprendimus *etc.*, (iii) pripažinti neteisėtais poveikio viešajai valdžiai būdai bei su lobizmu siejami reiškiniai – kyšininkavimas, prekyba poveikiu, nepotizmas, neteisėtas politinių partijų, kandidatų ar rinkimų kampanijų finansavimas *etc.* Pažymėtina, jog minėti reiškiniai nuo lobizmo atibojami politikos mokslų, ne teisėtyros, kontekste.

Menkai formalizuoti ar neformalizuoti poveikio būdai. Ši grupė apima reikšmingai persidengiančius ar tarpusavyje glaudžiai susijusius reiškinis. Ryšiai su visuomene apibrėžiami kaip informacijos sklaidos valdymo tarp individo ar organizacijos (verslo, viešosios valdžios ar nevyriausybinės organizacijos) ir visuomenės praktika¹³⁰. Šio fenomeno porūšis yra viešieji reikalai, suprantami kaip strateginis informacijos tarp organizacijos ir viešosios valdžios, iš vienos pusės, ir visuomenės, iš kitos, valdymas turint tikslą išvystyti ir palaikyti konstruktyvius santykius su viešąja valdžia¹³¹. Palyginus minėtus bei lobizmo apibrėžimą, matyti, jog lobizmo ir šių reiškinių branduoliai reikšmingai skiriasi: „veikla, kuria siekiama daryti įtaką“ ir apibendrintai „informacijos sklaidos valdymas“. Ryšių su visuomene bei viešųjų reikalų adresato sritis yra platesnė nei lobizmo, kurio adresatas yra išimtinai viešoji valdžia. Tad ryšiai su visuomene bei viešieji reikalai gali būti

¹²⁹ Nagrinėjamu atveju turima mintyje ne kokia nors konkreti teisinė sistema, tačiau Vakaruose (žr. BERMAN, H. J. *Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis*. Vilnius: Pradai, 1999, p. 15–23) paplitusi bendroji teisinė praktika, pavyzdžiui, teisinė praktika laikyti korupciją neteisėtu elgesiu bei dalį jos apraiškų kriminalizuoti ir/ar numatyti už jas administracinę atsakomybę, reglamentuoti peticijos teisės įgyvendinimą *etc.*

¹³⁰ GRUNIG, J.; HUNT, T. *Managing public relations*: 6th edition. Orlando: Harcourt Brace Jovanovich, 1984, p. 25.

¹³¹ JOOS, K. *Lobbying in the new Europe*. Weinheim: WILEY-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, 2011, p. 17–18.

naudingas lobizmo papildinys, t.y. esant reikalui, lobizmas gali apimti šių reiškinių elementus.

Atstovavimas interesams apibrėžiamas kaip veikla, vykdoma siekiant daryti įtaką politikos formavimui bei viešosios valdžios sprendimų priėmimo procesams¹³². Nors regisi, kad atstovavimas interesams yra bendresnė kategorija, tačiau lobizmo ir šio reiškinio sąvokų turinys iš esmės sutampa – tas pats fenomenas turi du „vardus“. Nepaisant to, kad terminai gali būti laikomi sinonimais¹³³, lobizmas turi neigiamų konotacijų „palydą“, o atstovavimas interesams yra neutralesnis, todėl priimtinesnis lobistams. Tad atstovavimas interesams yra tas pats lobizmas, o ryšiai su viešąja valdžia, suprantami kaip orientuota į ilgalaikę perspektyvą struktūrinė prieiga, nukreipta į siekį daryti įtaką viešajai valdžiai¹³⁴, yra viena iš lobizmo formų.

O koks lobizmo ir advokacijos¹³⁵, dažnai nevyriausybinių organizacijų traktuojamos esant pagrindine jų funkcija bei tokiu būdu priešpriešinamos lobizmui, santykis? Advokacija – tai viešo individo, organizacijos ar idėjos atstovavimo aktas, siekiant įtikinti tikslinę auditoriją žvelgti palankiai ar priimti siūlomą individo ar organizacijos požiūrį, idėją¹³⁶. Iš apibrėžimo matyti, kad advokacija savo turiniu labai artima lobizmui. Reiškinių branduoliai nėra identiški, tačiau jų prasmė beveik sutampa. Tačiau yra ir skirtumų – advokacijos adresato sritis nėra apibrėžta, būtinuoju lobizmo požymiu nėra identifikuojamas viešumas, jam labiau būdingas neformalus, artimas klasikinei diplomatijai, elgesys. Tad advokacija gali būti įvardyta

¹³² Green Paper – European transparency initiative (COM/2006/194 final) [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52006DC0194>>.

¹³³ Siekiant aiškumo, tyrime lobizmo ir atstovavimo interesams terminai nebus vartojami kaip sinonimai.

¹³⁴ JOOS, K. *Lobbying in the new Europe*. Weinheim: WILEY-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, 2011, p. 18.

¹³⁵ Nors advokaciją gali vykdyti ir advokatai, ji nėra tiesiogiai siejama su advokato profesija, dažniausiai ji siejama su nevyriausybinių organizacijomis ir jų veikla. Tokia praktika paplitusi ir Lietuvoje (žr. Koalicija „Galiu gyventi“. *Kas yra advokacija?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-11-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.advokacija.lt/kas-yra-advokacija/>>).

¹³⁶ EDGETT, R. Toward an ethical framework for advocacy in public relations. *Journal of Public Relations Research*, 2002, t. 1, Nr. 14, p. 1.

savarankišku reiškiniu, tačiau besiribojančiu su lobizmu. Jų „pasienio zonoje“ darosi sunku nustatyti, kur baigiasi advokacija, o kur prasideda lobizmas.

Formalizuoti bei tapę tradiciniai poveikio viešajai valdžiai būdai.

Antrosios grupės reiškinius žyminčius terminus bei sąvokas yra išgryninusios ir „nugludinusios“ teisė ir tradicija, todėl nėra susiduriama su jų painiava. Tinkamiausias įrankis nagrinėti šios grupės reiškinių ir lobizmo santykį yra Schendeleno pasiūlyta prieiga lobizmu laikyti bandymą daryti įtaką viešajai valdžiai, taikant netradicinius (neinstitucionalizuotus, neformalius) metodus¹³⁷.

Ši perspektyva suponuoja, jog peticijų teisė, įstatymų leidybos iniciatyvos laisvė, teisė apskusti valstybės įstaigų ar pareigūnų sprendimus ir/ar kitos konstitucinės teisės, esančios tradiciniais poveikio viešajai valdžiai darymo būdais, savaime nėra lobizmas. Tuo atveju, kai minėtos teisės įgyvendinamos šių subjektinių teisių turėtojų iniciatyva bei pastiprinti norimo pasiekti rezultato sėkmės tikimybei paraleliai nėra taikomi netradiciniai metodai, jos nėra susijusios su lobizmu. Tačiau jei šios konstitucinės teisės tampa lobizmo taktikos, apimančios ir netradicinius metodus, dalimi (pavyzdžiui, lobistų iniciatyva asmenys ar jų grupės, kurios be lobistų įsikišimo to nedarytų, teikia peticijas lobistams aktualių klausimų (netiesioginis lobizmas)) arba šalia jų įgyvendinimo yra taikomi ir netradiciniai poveikio metodai (pavyzdžiui, lobistas dalyvauja viešosios valdžios posėdyje ir po jo neformaliai kontaktuoja su viešosios valdžios atstovais, siekdamas sustiprinti posėdžio metu pristatytą poziciją), tada minėtos teisės tampa lobizmo metodais.

Net nekalbant apie konstitucines teises, gali kilti klausimų dėl lobizmo ir teisininkų, ypač advokatų, teikiamų teisinių paslaugų, atstovaujant klientams įstatymų leidžiamosios ar vykdomosios valdžios institucijose, atribojimo. Politologijos požiūriu, jei advokatas, atstovaudamas klientui, pavyzdžiui, Vyriausybėje, vykdo veiklą, kuri atitinka lobizmo sąvoką, – tai lobizmas. Ar teisiškai tokia veikla bus laikoma lobizmu, priklauso nuo lobizmo

¹³⁷ Žr. SCHENDELEN, R. Managing Government Relations in European Union. Iš *The Handbook of Public Affairs*. London: Sage Publications Ltd., 2005, p. 201.

reglamentavimo, įtvirtinto konkrečioje teisinėje sistemoje, taikymo srities, kurios pagrindu yra konkreti reglamentavime apibrėžta teisinė lobizmo sąvoka.

Pripažinti neteisėtais poveikio viešajai valdžiai būdai bei su lobizmu siejami reiškiniai. Ši reiškinių grupė išsiskiria tuo, jog ji apima ne tik poveikio (viešajai valdžiai)¹³⁸ būdus, bet ir su lobizmu siejamus reiškinius. Kodėl randasi ši skirtis, kai trečioji grupė apima vien korupcijos apraiškas¹³⁹? TI korupciją apibrėžia kaip piktnaudžiavimą viešąja galia, siekiant asmeninės naudos^{140, 141}. Iš apibrėžimo matyti, jog korupcijos subjektais laikomi asmenys, kuriems suteikta viešoji galia, apibendrintai – viešoji valdžia. Dalies trečiąją grupę sudarančių korupcijos apraiškų – kyšininkavimo¹⁴² ir nepotizmo¹⁴³ – subjektas yra viešoji valdžia, o likusiųjų – ne. Taigi reiškiniai, kurių subjektas – viešoji valdžia, negali būti priskiriami poveikio viešajai valdžiai būdams.

Šios grupės reiškinius, kurių subjektas yra viešoji valdžia, nuo lobizmo, kurio adresatas yra pastaroji, galima atriboti būtent subjekto pagrindu. Susidaro situacija, kuri gali būti apibūdinta kaip dvi to paties medalio pusės, t. y. tas pats dviejų asmenų, iš kurių vienas yra viešosios valdžios atstovas, o kitas – lobistas, sąveikos epizodas, gali apimti tiek lobizmą, tiek, tarkime, nepotizmą, pavyzdžiui, lobistui komunikuojant su savo dėde Seimo nariu bei siekiant jam padaryti lobistinę įtaką, bus vykdomas lobizmas, o lobisto dėdei Seimo nariui pasinaudojant savo tarnybine padėtimi ir įgyvendinant lobistinį interesą dėl

¹³⁸ Norima atkreipti dėmesį į aplinkybę, jog (priešingai nei 2) 1, 3 reiškinių grupės apima tiek reiškinius, kurie gali būti įvardyti poveikio viešajai valdžiai būdais, tiek reiškinius, kurių adresatų sritis platesnė ir kurie gali būti laikomi esantys tiesiog poveikio būdais.

¹³⁹ Korupcijos apraiškomis traktuojama kyšininkavimas, nepotizmas, protekcionizmas, klientelizmas, neteisėtas lobizmas, neteisėtas visuomenės išteklių paskirstymas ir perskirstymas, neteisėta privatizacija, neegzistuojančio projekto steigimas, neteisėtas rinkliavų kaupimas, mokesčių nuslėpimas, balsų pirkimas, neteisėtas politinių partijų finansavimas ir kt. (PILIPONYTĖ, J. Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2004, t. 2, Nr. 14, p. 84).

¹⁴⁰ Transparency International. *What is Corruption?* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.org/what-is-corruption>>.

¹⁴¹ Teigiama, jog šis apibrėžimas yra vienas iš dažniausiai naudojamų (žr. PILIPONYTĖ, J. Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2004, t. 2, Nr. 14, p. 84).

¹⁴² Žr. BK 225 straipsnį.

¹⁴³ Žr. VVEINHARDT, J. Nepotizmo vertinimo dichotomija: socialinės ir etinės dimensijos. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 2012, Nr. 64, p. 124–125.

savo giminystės ryšio su lobistu, vyks nepotizmas. Kitaip tariant, lobizmas gali tapti prielaida kyšininkavimui, nepotizmui ir pan.

Tuo tarpu nors prekyba poveikiu bei neteisėtas politinių partijų, kandidatų ar rinkimų kampanijų finansavimas taip pat priskiriami korupcijos apraiškoms, tačiau jų vektorius priešingas – viešojo valdžia (esama ar būsimą) yra jų, kaip ir lobizmo, adresatas, o ne subjektas. Tad pastarieji reiškiniai yra potencialūs lobizmo metodai. Tai lemia, jog jie gali patekti į konkretaus lobistinio epizodo sudėtį, pavyzdžiui, lobistas, siekdamas įgyvendinti lobistinį interesą, duoda kyšį valstybės tarnautojui, kad šis priimtų jam palankų sprendimą, tokiu atveju prekyba poveikiu tampa lobizmo metodu. Paminėtina, kad tokios išvalgos pagrįstos politikos moksle, tuo tarpu teisiškai minėti lobisto veiksmai, duodant kyšį, būtų kvalifikuoti kaip prekyba poveikiu pagal baudžiamąjį įstatymą.

Taigi, tarp lobizmo ir su juo siejamų reiškinių yra susiklostę įvairaus pobūdžio, smarkiai varijuojantys santykiai – vienu atveju lobizmas gali apimti su juo siejamą reiškinį, kitu – dalyje persidengti, trečiu – ribotis *etc.* Lobizmo atribojimas nuo labiausiai su juo siejamų reiškinių ne tik prisideda prie aiškesnio lobizmo vaizdinio formavimosi, bet ir leidžia suvokti lobizmą artimų jam fenomenų bei jų tarpusavio sąveikos, o drauge ir realybės, kurioje persipynusios socialinė, politinė, kultūrinė bei kitos dimensijos, kontekste.

1.2. Lobizmas visuomenėje

Siekiant, kad lobizmo reglamentavimo tyrimas bei jo pagrindu suformuluotos reglamentavimo tobulinimo gairės nebūtų atitrūkusios nuo realybės, reikalinga biheivoristinių lobizmo aspektų analizė. Minėta, jog disertacijoje į teisę žvelgiama kaip į socialinės inžinerijos priemonę. Šis ir trečiasis pirmojo skyriaus poskyriai – tiesioginės tokios prieigos įgyvendinimo prielaidos.

Poskyryje analizuojama: (i) kaip visuomenė, žiniasklaida, lobistai ir viešosios valdžios atstovai suvokia lobizmą (konvencinis požiūris), koks šių „suvokimų“ ir lobizmo teorijos padiktuotos lobizmo sąvokos santykis bei ar tai

atitinka realybę, t. y. kokias grėsmes sukelia ir kokią pridėtinę vertę kuria lobizmas, (ii) kas gali būti laikomas lobistu profesionalu, kokios lobistų profesionalų bendruomenių radimosi prielaidos, vaidmuo ir reikšmė, kokie lobizmo ir tradicijos sąlyčio taškai, kaip sąveikauja su lobizmu susijusios tradicijos, kokios jų radimosi prielaidos bei reikšmė, (iii) kokiais ypatumais lobizmas pasižymi pliuralistinėje ir korporatyvinėje interesų grupių ir viešosios valdžios sąveikos sistemose.

1.2.1. Konvencinis požiūris, grėsmės ir pridėtinė vertė

Lobizmas yra kontroversiška ir dažnai ne iki galo ir/ar netinkamai suvokiama veikla. Susiklostęs atotrūkis tarp to, ką lobizmu laiko bei kaip jį vertina visuomenė ir/ar atskiros jos grupės, ir lobizmo teorijos pagrindu suformuluotos lobizmo sąvokos. Paprastai lobizmo „suvokimai“ stokoja preciziškumo, būdingo moksliniam sąvokos apibrėžimui: lobizmas siejamas su kitais (tiek giminingais, tiek – ne) reiškiniais, perkeliama akcentai, priskiriami nebūdingi požymiai *etc.* Minėti ir kiti nuokrypiai bei reiškiniui priskiriamas vertybinis krūvis atskleidžia, kaip lobizmas reiškiasi natūralioje socialinėje aplinkoje. Žinoma, siekiant teisę „pritraukti“ prie tikrovės bei institucionalizuoti šį reiškinį, aktualu ne tik, kaip lobizmas suvokiamas visuomenės, bet ir kokį realų poveikį jai daro – kokias grėsmes kelia, kokią pridėtinę vertę kuria.

Konvencinis požiūris. Konvencijų būna įvairių, kiekvienos grupės viduje gali būti susiklosčiusi ne viena konvencija, o kelios – skirtingos ar netgi konkuruojančios. Šiuo atveju konvenciniu požiūriu į lobizmą laikomas tarp konkrečios asmenų grupės narių vyraujantis, paplitęs lobizmo supratimas, traktavimas ir jo vertinimas¹⁴⁴. Toliau bus analizuojamas keturių asmenų grupių konvencinis požiūris: (i) visuomenės, (ii) žiniasklaidos pateikiamas, (iii)

¹⁴⁴ *Konvencinis* apibrėžiamas kaip pagrįstas ar atitinkantis tai, kas paprastai yra daroma ar kuo paprastai yra tikima (Oxford Living Dictionaries. *Definition of conventional in English* [interaktyvus]. Žiūrėta 2017-05-16]. Prieiga per internetą: <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/conventional>>).

viešosios valdžios atstovų ir (iv) lobistų. Šių grupių konvencinių pažiūrų tyrimas – vienas iš kertinių lobizmo visuomenėje¹⁴⁵ analizės ramsčių.

Teigiama, kad visuomenei būdinga manyti, jog lobizmas daro neigiamą įtaką įstatymų leidybai¹⁴⁶. Lobizmas suvokiamas kaip veikla, kurią pasitelkęs verslas kontroliuoja demokratinius procesus¹⁴⁷, kaip korupcijos ar manipuliacijos, kuri nušalina eilinius žmones nuo sprendimų priėmimo, forma¹⁴⁸. Nors tokį stereotipinį įvaizdį siekiama paneigti, lobistai neretai įsivaizduojami esantys gerai apmokami teisininkai, kuriems suteikta sąskaita neribotoms išlaidoms¹⁴⁹. Apibendrinant galima teigti, kad visuomenė laiko lobizmą reiškiniu, artimu korupcijai ar turinčiu korupcijos požymių.

Visuomenės požiūrį į lobizmą daugiausia formuoja žiniasklaida¹⁵⁰. Nepalyginamai daugiau publikacijų lobizmo tema pasakoja apie lobizmo skandalus ir/ar kitas blogąsias lobizmo praktikas¹⁵¹. Tokios publikacijos formuoja visuomenės požiūrį į lobizmą kaip į slaptą, neteisėtą, spaudimu ir kapitalu pagrįstą įtaką, skirtą specifiniams interesams proteguoti¹⁵².

¹⁴⁵ Pažymėtina, jog visuomenė *kaip tokia* nėra vienalytė tiek žvelgiant iš ją sudarančių grupių perspektyvos, tiek kiekvienos iš šių grupių viduje.

¹⁴⁶ KEFFER, J. M.; HILL, R. P. An Ethical Approach to Lobbying Activities of Businesses in the United States. Iš *From the Universities to the Marketplace: the Business Ethics Journey*. The Second Annual International Vincentian Conference promoting Business Ethics. Dordrecht: Kulver Academic Publishers, 1997, p. 161.

¹⁴⁷ COHEN-ELIYA, M.; HAMMER, Y. Nontransparent Lobbying as a Democratic Failure. *William & Mary Policy Review*, 2011, t. 2:265, p. 265.

¹⁴⁸ Lobbying in a democratic society (European Code of conduct on lobbying): Report Committee on Economic Affairs and Development [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21], p. 5. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.ge/sites/default/files/post_attachments/Lobbying%20in%20a%20democratic%20Society,%20Council%20of%20Europe_0.pdf>.

¹⁴⁹ KEFFER, J. M.; HILL, R. P. An Ethical Approach to Lobbying Activities of Businesses in the United States. Iš *From the Universities to the Marketplace: the Business Ethics Journey*. The Second Annual International Vincentian Conference promoting Business Ethics. Dordrecht: Kulver Academic Publishers, 1997, p. 161.

¹⁵⁰ RUSHEFSKY, M. E.; PATEL, K. *Politics, Power and Policy Making: The Case of Health Care Reform in the 1990s*. Armonk: M. E. Sharpe Inc., 1998, p. 248.

¹⁵¹ DINU, B., et al. *What is lobbying and why it is bad perceived by public?* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<https://blogmarpe.wordpress.com/2013/04/18/what-is-lobbying-and-why-it-is-bad-perceived-by-public/>>.

¹⁵² KEFFER, J. M.; HILL, R. P. An Ethical Approach to Lobbying Activities of Businesses in the United States. Iš *From the Universities to the Marketplace: the Business Ethics Journey*.

Šviečiamojo pobūdžio publikacijos retos. Panaši situacija susiklosčiusi ir televizijoje, radijuje. Tačiau nepaisant žiniasklaidos įtarumo ir kritiškumo, jos aktyvumas vykdant lobistinę veiklą sparčiai auga¹⁵³. Tai, kad žiniasklaida vykdo lobistinę veiklą, patvirtina, jog suvokiama lobizmo esmė ir jo potencialas, tačiau tai nėra kliūtis lobizmo temą išnaudoti ekonomiškai efektyviu būdu.

Viešosios valdžios atstovai į lobizmą žvelgia pozityviau. Veikiausiai pagrindinė to priežastis – tai, jog jie tiesiogiai susiduria su lobistais. Viešosios valdžios atstovų vertinimu, lobizmas kaip reiškinys nėra problema, tačiau metodai, kuriais jis vykdomas – gali būti. Neigiamai vertinama skaidrumo stoka, tai, jog lobizmas suteikia nederamą svarumą elitui ir turtingiesiems, kad jo metu pateikiama informacija nėra neutrali. Įžvelgiamos ir lobizmo teigiamybės. Pozityviai vertinama tai, jog lobizmas užtikrina ekonominio ir socialinio sektorių bei žmonių dalyvavimą politiniame procese, aprūpina naudinga ir savalaikę informaciją, atskleidžia problemos svarbą¹⁵⁴.

Aukščiau nagrinėtos nuostatos yra vienas iš viešosios valdžios atstovų požiūrio aspektų, kuris atskleidžia autentišką, tačiau ne visada deklaruojamą ir ne visada lemiančią elgesį požiūrio sudedamąją (imanentinis aspektas). Pažymima, kad net ir brandžios demokratijos šalyse viešosios valdžios atstovai neretai vengia pripažinti ryšius su lobistais, bijodami viešo pasmerkimo¹⁵⁵, – jiems daro įtaką neigiamas visuomenės požiūris (eksplicitinis aspektas). Taigi, viešosios valdžios atstovų požiūris komplikutesnis, apima vidinę įtampą tarp turimų žinių ir visuomenės atsisakymo matyti šviesiąją lobizmo pusę.

The Second Annual International Vincentian Conference promoting Business Ethics. Dordrecht: Kulver Academic Publishers, 1997, p. 161.

¹⁵³ LEHMAN, W. *Lobbying in the European Union: Current Rules and Practices*. Working Paper of European Parliament Directorate-General for Research. Luxembourg: European Parliament, 2003, p. 2.

¹⁵⁴ ZIBOLD, F. *Lobbying the EU institutions*: Library Briefing [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21], p. 6. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130558/LDM_BRI\(2013\)130558_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130558/LDM_BRI(2013)130558_REV1_EN.pdf)>.

¹⁵⁵ Alfa.lt *Belaukiant skandalo: kas apgins lobistų vardą?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/11600192/belaukiant-skandalo-kas-apgins-lobistu-varda?p=4>>.

Lobistų deklaruojamam požiūriui didelę įtaką daro neigiama visuomenės nuomonė ir negatyvus jų įvaizdis žiniasklaidoje – lobistai jaučiasi puolami, tad justai gynybiškumas. Iš esmės lobistai žvelgia į lobizmą pozityviai bei siekia paneigti stereotipinį negatyvų lobizmo įvaizdį¹⁵⁶. Dalis lobistų į negatyvų nusistatymą jų atžvilgiu reaguoja, atsisakydami vadintis lobistais, pasirinkdami neutraleresnius terminus¹⁵⁷, tačiau šie faktiniai lobistai į lobizmą žvelgia panašiai kaip ir tie, kurie save identifikuoja ir viešai prisistato lobistais, – teigiamai, paprastai prisideda prie lobizmo demistifikavimo. Nepaisant nurodyto atribojimo, daugelis lobistų mano, jog turi būti dedamos pastangos, kad lobistiniai procesai taptų skaidresni¹⁵⁸.

Išnagrinėtos konvencinės pažiūros leidžia teigti, jog: (i) jos sąveikauja tarpusavyje, (ii) lobizmui priskiriamas vertybinis krūvis tiesiogiai susijęs su turimų žinių apie lobizmą apimtimi ir kokybe bei įvairiais interesais, iš kurių išsiskiria ekonominis. Žiniasklaidos transliuojama informacija reikšmingai prisideda prie visuomenės požiūrio, kuris daro didelę įtaką viešosios valdžios atstovų ir lobistų požiūriui, formavimo. Kertinis aspektas šiuo atveju – informacijos apie lobizmą sklaida. Kuo daugiau visapusiškos ir kokybiškos informacijos apie lobizmą bus prieinama kuo platesniam asmenų ratui, tuo adekvačiau lobizmas bus suvokiamas, racionaliau vertinamas.

¹⁵⁶ Žr. MILLER, P. *Lobbying: A Misunderstood Profession* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.mwcapitol.com/news/lobbying/misunderstood.pdf>>; THOMAS, J. H. Legislative Engineering Sounds Better than Lobbying. *The Atlanta Lawyer*, 2009, p. 20; kt.

¹⁵⁷ Pavyzdžiui, viešosios politikos advokatai (angl. *public policy advocates*) (Association of Accredited Public Policy Advocates to the European Union. *Dispelling the Negative Perceptions about Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.aalep.eu/dispelling-negative-perceptions-about-lobbying>>), konsultantai ryšiams su visuomene (angl. *public relations consultants*) (PRCA. *About Us* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<https://www.prca.org.uk/about-us>>), profesionalūs politikos konsultantai (angl. *professional political consultants*) (Association of Professional Political Consultants. *History of Lobbying & the APPC* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<https://www.appc.org.uk/about-us/history-of-lobbying-the-appc>>), Europos reikalų profesionalai (angl. *European affairs professionals*) (Society of European Affairs Professionals. *What is Lobbying?* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.seap.be/lobbying>>), etc.

¹⁵⁸ ZIBOLD, F. *Lobbying the EU institutions: Library Briefing* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21], p. 6. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130558/LDM_BRI\(2013\)130558_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130558/LDM_BRI(2013)130558_REV1_EN.pdf)>.

Grėsmės ir pridėtinė vertė. Nustačius, kaip lobizmas vertinamas, kyla klausimas, ar tai daroma pagrįstai: kokios lobizmo pasekmės demokratinei visuomenei – kokios lobizmo sukeltos grėsmės ir kuriama pridėtinė vertė¹⁵⁹? Ši bendroji utilitaristinė lobizmo demokratijos kontekste analizė yra svarbi, nes sudaro prielaidas (i) vertinti, lobizmo grėsmės ar pridėtinė vertė išryškėja konkrečioje visuomenėje, bei (ii) spręsti, kokius saugikius ir/ar kokias katalizuojančiąsias nuostatas turėtų apimti lobizmo teisinis reguliavimas.

Gali būti identifikuota ne viena lobizmo keliama grėsmė. Reiškinių specifiška lemia šių grėsmių analizės eiliškumą. Pirmoji – partikuliarių, dar vadinamų privačiais, specifiniais ar sektoriniais, interesų dominavimas viešojo intereso atžvilgiu¹⁶⁰. Kiekvieno lobistinio epizodo metu siekiama įgyvendinti vieną ar kelis partikuliarius interesus. Nors yra interesų grupių, kurių tikslas – ginti viešąjį interesą¹⁶¹, taip pat yra lobistų, kurie dirba *pro bono*, tačiau dažniausiai lobizmas vykdomas sektoriniais verslo, profesinių grupių interesais¹⁶². Viena vertus, lobizmas atkreipia dėmesį į tai, kad galimybės dalyvauti viešojoje politikoje nelygios¹⁶³. Kita vertus, jis gali ne tik atkreipti dėmesį į šią problemą, bet ir ją gilinti. Problema gilinama, kai lobizmas silpnas, neišplėtotas, nesusiklostę ir/ar nepraktikuojami lobizmo etikos standartai. Esant tokiai situacijai, dažniausiai veikia nedaug stiprioms interesų

¹⁵⁹ Lobizmo pridėtinė vertė laikomas pozityvusis lobizmo poveikis.

¹⁶⁰ COTE, A. C. Lobbying and the Public Interest. *Canadian Parliamentary Review*, 2006, p. 32.

¹⁶¹ Žr. Aplinkos vystymo asociacija. *Apie* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/pg/Aplinkos-Vystymo-Asociacija-105102112859574/about/?ref=page_internal>, Gelbėkit vaikus. *Kas mes* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą: <<https://www.gelbekitvaikus.lt/kas-mes>>; Onkologija.lt. *Apie organizaciją* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.onkologija.lt/lt/apie-organizacija/>>, kt.

¹⁶² Ibp Inc. *United States: Arab Lobby in the United States Handbook: Organization, Operations, Performance*. Washington: International Business Publications, Inc., 2015, p. 11.

¹⁶³ Paminėtina, jog toks dalykas kaip lygios galimybės dalyvauti viešojoje politikoje yra siekiamybė, kurios visiškas įgyvendinimas įmanomas tik teoriškai (SONG, S. The Boundary Problem in Democratic Theory: Why the Demos Should be Bounded by the State. *International Theory*, 2012, t. 4, Nr. 1, p. 45–46).

grupėms atstovaujančių lobistų, dėl visuomenės priešiškumo jie vengia viešumo, didelė tikimybė, jog taikomi neetiški ar neteisėti metodai. Tai lemia, jog, darant įtaką viešajai valdžiai, nukrypstama nuo siekiamos jėgų pusiausvyros.

Kita lobizmo grėsmė – korupcija¹⁶⁴. Ji pasireiškia įvairiomis formomis. Lobistai, siekdami įgyvendinti lobistinį interesą, gali imtis neetiškų, nederamų ar neteisėtų metodų. Pasitelkus neteisėtus metodus, dalis lobistinio epizodo kvalifikuojama ne kaip lobizmas, bet kaip konkreti korupcijos apraiška, užtraukianti administracinę ar net baudžiamąją atsakomybę, pavyzdžiui, papirkimas, prekyba poveikiu *etc.* Tačiau taip pat egzistuoja ir ne tokių akivaizdžių, subtilesnių, sunkiau užčiuopiamų ir užkardomų korupcijos atmainų, galinčių tapti lobistinio epizodo dalimi¹⁶⁵, pavyzdžiui, piktnaudžiavimas įtaka (angl. *undue influence*)¹⁶⁶, valstybės užvaldymas (angl. *state capture*)¹⁶⁷ ir kt.

Lobizmas taip pat lemia asmenų judėjimą iš viešosios valdžios į lobizmo industriją ir *vice versa*. Šio judėjimo implikacijos – dar viena lobizmo grėsmė. Ji metaforiškai įvardijama sukamosiomis durimis (angl. *revolving door*)¹⁶⁸ ir

¹⁶⁴ Organization for Economic Co-operation and Development. *Transparency and Integrity in Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-28], p. 1. Prieiga per internetą: <<https://www.oecd.org/gov/ethics/Lobbying-Brochure.pdf>>.

¹⁶⁵ OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust: Promoting Integrity by self-regulation*. Paris: OECD Conference Centre, 2009, p. 20.

¹⁶⁶ *Ibid.*, p. 21.

¹⁶⁷ HELLMAN, J. S.; GERAINT, J.; KAUFMANN, D. *Seize the State, Seize the Day: An Empirical Analysis of State Capture and Corruption in Transition* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21], p. 2–5. Prieiga per internetą: <<http://siteresources.worldbank.org/INTABCDEWASHINGTON2000/Resources/hellman.pdf>>.

¹⁶⁸ Vartojant ir apibūdžiant šią sąvoką neretai akcentuojama, o kartais ir apsiribojama tik viena judėjimo kryptimi – iš viešojo į privatų ir nevyriausybių organizacijų sektorius (žr. DRACA, M. Institutional Corruption? The revolving door in American and British politics. *SMF-CAGE Global Perspectives Series*, 2014, Nr. 1, p. 4), tačiau paprastai sąvokos apibrėžimas apima abi judėjimo kryptis (žr. WILKS, S. *The Revolving Door and the Corporate Colonisation of UK Politics* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21], p. 5. Prieiga per internetą: <http://highpaycentre.org/files/FINAL_REVOLVING_DOOR.pdf>; Investopedia. *Revolving Door* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-12-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.investopedia.com/terms/r/revolving-door.asp>>; The Conversation. *The revolving door: why politicians become lobbyists, and lobbyists become politicians* [interaktyvus.

reiškia situaciją, kai, pavyzdžiui, iš parlamento išeinama viešosios valdžios atstovu, o sugrįžtama jau tapus lobistu, ir atvirkščiai. Ši padėtis lemia, jog, netekęs įgaliojimų viešosios valdžios sektoriuje ar jiems pasibaigus bei pradėjęs save realizuoti lobizmo industrijoje, asmuo gali pasinaudoti valstybinėje tarnyboje užmegztais ryšiais, pažintimis ir įgyta įtaka siekdamas įgyvendinti lobistinį interesą, dėl kurio tuo momentu dirbama. Arba lobistui tapus viešosios valdžios atstovu, jis gali palaikyti ryšius su buvusiais kolegomis, užsakovais, palankiau vertinti jų teisėkūros iniciatyvas ir kitus pasiūlymus, agituoti už juos esamus kolegas ir/ar kitaip veikti jų naudai. Galimi kiti susiję efektai¹⁶⁹. Žinoma, šie ir panašūs atvejai nėra suderinami su lobizmo etika, tačiau tik kai kada nepageidautina sąveika išsirutulioja iki tokio lygmens, kai gali būti identifikuotos ir užkardytos teisiškai draudžiamos korupcijos apraiškos.

Lobizmas ne tik kelia grėsmes, jis taip pat kuria pridėtinę vertę. Šis aspektas tiek nepalyginamai menkliau žinomas, tiek rečiau ir menkliau diskutuojamas. Pirmoji paminėtina lobizmo teigiamybė – informacijos lobistinio intereso klausimu pateikimas viešajai valdžiai¹⁷⁰. Tai lemia didesnį viešosios valdžios informuotumą, jos išteklių tausojimą. Pažymima, jog lobistai efektyvūs tada, jei sugeba užmegzti ir palaikyti pasitikėjimu grįstus santykius su viešosios valdžios atstovais, o tai įmanoma tik pateikiant relevantišką, pagrįstą faktiniais duomenimis ir tikslią informaciją. Priešingu

Žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://theconversation.com/the-revolving-door-why-politicians-become-lobbyists-and-lobbyists-become-politicians-64237>>).

¹⁶⁹ Viešosios valdžios atstovai, vis dar eidami pareigas, gali būti susirūpinę savo karjera nustojus eiti pareigas ir atsisakyti priimti sprendimus, kurie galėtų paveikti jų ateities įsidarbinimo nevalstybinėje sferoje galimybes. Siekis užsitikrinti ateitį gali lemti strateginės informacijos nutekimą, prekybą prieiga prie politikų (DRACA, M. Institutional Corruption? The revolving door in American and British politics. *SMF-CAGE Global Perspectives Series*, 2014, Nr. 1, p. 4). Taip pat galima situacija, kai nauja asmens padėtis gali pareikalaus iš jo oponuoti viešosios valdžios pozicijai klausimu, kuriuo šis asmuo anksčiau atstovavo viešajai valdžiai, tai žymima apsikeitimo pusėmis (angl. *switching sides*) terminu (WILKS, S. *The Revolving Door and the Corporate Colonisation of UK Politics* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21], p. 18. Prieiga per internetą: <http://highpaycentre.org/files/FINAL_REVOLVING_DOOR.pdf>).

¹⁷⁰ OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 1: Increasing Transparency through Legislation*. Paris: OECD Publishing, 2009, p. 3; LEECH, B. L. *Lobbyists at Work*. New York: Apress, 2013, p. 38.

atveju lobistas save diskredituoja, o tai lemia pasitikėjimo, o kartu ir efektyvumo praradimą¹⁷¹.

Lobizmas yra ne tik viena iš viešosios valdžios informacijos venų, bet ir įsitraukimo į viešosios valdžios sprendimų priėmimo procesus katalizatorius¹⁷². Tarp rinkimų lobizmas laikomas pagrindiniu organizuotų interesų dalyvavimo politiniame gyvenime kanalu, per kurį individai ir organizacijos gali bandyti daryti įtaką politikos formavimui¹⁷³. Lobizmas skatina įsitraukti į sprendimų priėmimo procesus dviem būdais. Pirma, asmenys, turintys atstovautinių interesų, gali įsitraukti, norėdami pasinaudoti lobizmo metodų teikiamomis galimybėmis. Antra, lobizmas pabrėžia interesų konkurenciją, o tai lemia, jog asmenys, stebėdami aktyvų atstovavimą interesams, gali įsitraukti, norėdami oponuoti ar palaikyti bendraminčius. Abiem atvejais labai svarbi sąlyga – skaidrumas. Turi būti matoma, kas vyksta viešosios valdžios sprendimų priėmimo forume, kokie interesai atstovaujami, koku mastu, kas už juos kovoja – kuo skaidriau, tuo didesnė įsitraukimo tikimybė.

Ne mažiau svarbu, kad, lobizmą vykdant tinkamai, lobistai vaidina svarbų vaidmenį palaikydami viešosios valdžios atskaitingumą¹⁷⁴. Pirma, lobistai prisideda prie dialogo tarp piliečių ir viešosios valdžios atstovų kūrimo. Pasitelkus lobizmo metodus, lobistų žinias, individai ir interesų grupės priartinami prie viešosios valdžios¹⁷⁵. Šis artumas skatina viešąją valdžią veikti atsakingai, atsiskaityti už savo veiklą, priimti už ją atsakomybę ir viešai

¹⁷¹ NESS, I. *Encyclopedia of Interest Groups and Lobbyists in the United States*. New York: Routledge, 2015, p. 680.

¹⁷² FERGUSON, G.; REID, M.; SAPERS, J. *Global Corruption: Law, Theory and Practice. Regulation of lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-03-04]. 2015, p. 7. Prieiga per internetą: <<http://icclr.law.ubc.ca/sites/icclr.law.ubc.ca/files/publications/pdfs/Chapter%2010%20.pdf>>.

¹⁷³ BERNHAGEN, P. *Lobbying and Political Influence in Britain: Evaluating a Signalling Model of Group-Government Interaction*. Mannheim: Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, 2011, p. 1.

¹⁷⁴ LEECH, B. L. *Lobbyists at Work*. New York: Apress, 2013, p. 38–39; FERGUSON, G.; REID, M.; SAPERS, J. *Global Corruption: Law, Theory and Practice. Regulation of lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-03-04]. 2015, p. 7. Prieiga per internetą: <<http://icclr.law.ubc.ca/sites/icclr.law.ubc.ca/files/publications/pdfs/Chapter%2010%20.pdf>>.

¹⁷⁵ FERGUSON, G.; REID, M.; SAPERS, J. *Global Corruption: Law, Theory and Practice. Regulation of lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-03-04]. 2015, p. 7. Prieiga per internetą: <<http://icclr.law.ubc.ca/sites/icclr.law.ubc.ca/files/publications/pdfs/Chapter%2010%20.pdf>>.

atskleisti jos rezultatus. Antra, lobizmas prisideda prie atskaitingumo, lobistams įsikūnijus į sarginio šuns (angl. *watchdog*)¹⁷⁶ vaidmenį¹⁷⁷, kurį atlikti lobistams nėra sudėtinga, kadangi jie nuolat seka aktualius sprendimų priėmimo procesus¹⁷⁸. Tad pastebėję nuokrypį nuo etiško ir/ar teisėto elgesio, jie gali tai paviėšinti ir/ar informuoti atitinkamas institucijas.

Nors lobizmui dažnai priskiriamas neigiamas vertybinis krūvis, lobizmas gali ir kenkti, ir prisidėti prie visuomenės klestėjimo. Paprastai tam tikroje dalyje tuo pat metu ryškėja *de facto* vykdomos lobistinės veiklos kuriama pridėtinė vertė, o likusioje dalyje – neigiami aspektai. Tad socialinės tikrovės inžinierių užduotis – dėti maksimalias pastangas, kad lobizmo grėsmių ir pridėtinės vertės santykis kistų demokratinės visuomenės naudai. Lobizmo grėsmės siejamos su nederamų, neteisėtų metodų taikymu, neišplėtota lobizmo industrija, nesusiklosčiusiais ir/ar nepraktikuojamais lobizmo etikos standartais, ir atvirkščiai – ten, kur klesti su lobizmu susijusios tradicijos, lobistų profesionalų bendruomenė, vystoma lobizmo etika, lobizmas kuria pridėtinę vertę.

¹⁷⁶ Šiuo terminu žymimas asmuo ar jų grupė, kurie veikia, siekdami užkirsti kelią neefektyvumui, nelegalioms praktikoms *etc.* (Collins. *Definition of watchdog* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-12-07]. Prieiga per internetą: <<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/watchdog>>). Paprastai „sarginiais šunimis“ yra laikomi žiniasklaida (RAMEY, C. R. *Mass Media Unleashed: How Washington Policymakers Shortchanged the American Public*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2007, p. 110–111), nevyriausybinių organizacijų (ALDASHEV, G.; LIMARDIZ, M.; VERDIER, T. *Watchdogs of the Invisible Hand: NGO Monitoring, Corporate Social Responsibility and Industry Equilibrium* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-12-08]. 2014, p. 2–4. Prieiga per internetą: <<https://www.unamur.be/eco/economie/recherche/wpseries/wp/1404.pdf>>).

¹⁷⁷ MALE, B. *The strength of lobbying and advocacy*. Amsterdam: Fair, Green & Global alliance, 2014, p. 4; LEECH, B. L. *Lobbyists at Work*. New York: Apress, 2013, p. 39.

¹⁷⁸ MARTINI, M. *U4 Expert Answer: Influence of Interest Groups on Policy-making* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-04]. 2009, p. 2. Prieiga per internetą: <<http://www.u4.no/publications/influence-of-interest-groups-on-policy-making/>>.

1.2.2. Lobistai profesionalai, jų bendruomenės, tradicijos

Išvystytas lobizmas, pagrįstas stipria institucionalizuota lobistų profesionalų bendruomene¹⁷⁹ ir pozityviosiomis su lobizmu susijusiomis tradicijomis, – palanki terpė lobizmo pridėtinei vertei. Tad būtina išanalizuoti esminius šios terpės aspektus. Tai daroma, nagrinėjant: (i) kas yra lobistai profesionalai, kokios lobistų profesionalų bendruomenių¹⁸⁰ radimosi prielaidos, vaidmuo ir reikšmė, (ii) kokie lobizmo ir tradicijos sąlyčio taškai, kaip sąveikauja su lobizmu susijusios tradicijos, kokios jų radimosi prielaidos, reikšmė.

Lobistai profesionalai ir jų bendruomenės. Remiantis lobizmo sąvoka, galima nustatyti, ar asmens veiksmai yra lobizmas, o gavus teigiamą atsakymą, įvardyti asmenį lobistu. Tačiau ne visi, kurie yra vykde ir/ar vykdo lobistinę veiklą, gali būti laikomi lobistais *profesionalais*. Paprastai jie apibrėžiami kaip asmenys, kurie siekia daryti įtaką viešajai valdžiai interesų grupių ar pavienių asmenų, kurie juos samdo, naudai¹⁸¹. Apibrėžime esminis žodis yra „samdo“, kuris nurodo, jog lobizmas laikomas darbine veikla. Tad lobistas profesionalas yra asmuo, kurio darbas – lobizmas.

Taigi, koks lobistų profesionalų paplitimas po lobistų kategorijas? Lobistams profesionalams vienareikšmiškai priskirtini laisvai samdomi lobistai, kurie lobizmą laiko verslu ir juo verčiasi. Atitinkamai priešingai – egolobistai, kurie laikomi lobistais mėgėjais. Tuo tarpu (ne)institucionalizuotų

¹⁷⁹ Siekiant teksto sklandumo, terminas trumpinamas, eliminuojant žodį „institucionalizuotos“.

¹⁸⁰ Tyrime vartojama ne lobistų *profesinių* bendruomenių, o lobistų *profesionalių* bendruomenių sąvoka, nes pritariama C. McGrath'o išvadai, jog lobizmas dar negali būti laikomas profesija, kadangi neatitinka pagrindinių profesiją charakterizuojančių požymių visumos (žr. MCGRATH, C. Towards a Lobbying Profession: Developing the Industry's Reputation, Education and Representation. *Journal of Public Affairs*, 2005, Nr. 5, p. 125). Nors lobizmas tyrime nėra laikomas profesija griežtąja prasme, tai nereiškia, jog lobizmui visai nėra būdingi profesijai priskiriami požymiai – jie būdingi, tačiau nepakankama apimtimi.

¹⁸¹ Žr. CRONIN, A.; MANDICH, M. B. *Human Development and Performance Throughout the Lifespan*. Boston: Cengage Learning, 2015, p. 487; LEROUX, K.; FEENEY, M. K. *Nonprofit Organizations and Civil Society in the United States*. New York: Routledge, 2015, p. 214; Ibp Inc. *United States: Arab Lobby in the United States Handbook: Organization, Operations, Performance*. Washington: International Business Publications, Inc., 2015, p. 8; etc.

interesų grupių lobistai yra „aukso viduriukas“. Šių kategorijų lobistų atveju sprendžiant dėl jų profesionalumo, turėtų būti atsižvelgiama į tai, kokią dalį jų darbinės veiklos lobizmas apima. Jei tai tiesioginės ir pagrindinės pareigos, kurių vykdymas užima visą lobisto darbo laiką, tokiu atveju jis yra profesionalas. Tačiau jei lobistinė veikla sudaro tik dalį lobisto pareigų bei užima tik dalį jo darbo laiko? Atsakymui į šį klausimą reikalingas papildomas kriterijus, kuriuo gali būti darbo laiko, skiriamo lobizmui, dalis. Profesionalas yra apibūdinamas kaip specialistas, savo srities žinovas, *gyvenantis iš savo profesijos*¹⁸². Tad preziumuotina, jog didesnė nei 1/2 darbo laiko dalis būtų pakankama tapti lobizmo specialistu, kurio iš lobistinės veiklos gaunamos pajamos pakankamos išlaikyti save, tai šiuo atveju gali būti atskaitos taškas¹⁸³.

Identifikuota darbo laiko, kurį užima lobizmas, dalis – išorinis arba objektyvusis lobisto priskyrimo profesionalo kategorijai kriterijus. Be šio kriterijaus yra ir vidinis arba subjektyvusis, tai – saviidentifikacija. Taigi, nepaisant to, kad lobistas pripažintas profesionalu pagal objektyvųjį kriterijų, jis gali laikyti save lobistu mėgėju ir/ar kratytis profesionalo etiketės¹⁸⁴, ir *vice versa*. Pažymėtina, jog abu kriterijai yra svarbūs lobistų profesionalų bendruomenių radimosi kontekste, nes būtent asmenys, kurie identifikuoja save lobistais profesionalais, sudaro šias bendruomenes.

Pagrindinė lobistų profesionalų bendruomenių radimosi prielaida – (i) reikšmingas asmenų, kurie didžiąją savo darbo laiko dalį skiria lobistinei veiklai vykdyti, kiekis, o kita – (ii) dalies šių asmenų saviidentifikavimas lobistais profesionalais. Nors be šių prielaidų lobistų profesionalų bendruomenės rasti negali, dar viena būtinoji prielaida – (iii) poreikis didinti

¹⁸² Terminų žodynas. *Žodžio profesionalas reikšmė* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-03-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Profesionalas>>.

¹⁸³ Konkreti darbo laiko, skiriamo lobizmui, dalis išskirta siekiant konceptualaus aiškumo, todėl šis kriterijus neturi būti suabsolutinamas, jis yra sąlyginio pobūdžio.

¹⁸⁴ Šis saviidentifikacijos aspektas gali persidengti su faktinio lobisto atsisakymu vadintis lobistu bei būti siejamam su lobizmo terminu, apie tai kalbėta poskyryje 1.2.1. *Konvencinis požiūris, grėsmės ir pridėtinė vertė*.

lobizmo prestižą¹⁸⁵, kuri gali būti įvardytas raktu, būtinu atskleidžiant ir apibrėžiant šių bendruomenių reikšmę bei vaidmenį.

Poreikis didinti lobizmo prestižą paprastai nurodomas kaip lobistų profesionalų bendruomenių pagrindinis tikslas ir/ar misija, todėl nulemia ir šių bendruomenių atliekamas funkcijas. Gali būti išskirtos keturios šių funkcijų grupės: (i) lobizmo etikos standartų vystymo ir savireguliacijos, (ii) lobizmo ir susijusių įgūdžių tobulinimo, (iii) atstovavimo lobistų interesams, (iv) visuomenės švietimo lobizmo klausimais¹⁸⁶. Tai atskleidžia, jog lobistų profesionalų bendruomenės atlieka lobizmo vystytojo vaidmenį. Šis vaidmuo (atitinkamai pagal minėtas funkcijas) apima keletą subvaidmenų. Pirmoji funkcija lemia, jog šios bendruomenės yra lobistų savikontrolės institucija, atliekanti lobizmo tvarkytojo vaidmenį, antroji – kvalifikacijos garanto, trečioji – lobistų *lobisto*, ketvirtoji – visuomenės švietėjo. Visi šie lobistų profesionalų bendruomenių subvaidmenys svarbūs, siekiant užtikrinti tinkamą tiriamo demokratijos instituto raidą. Tačiau, atsižvelgiant į lobizmo specifiką ir negatyvų visuomenės konvencinį požiūrį, bendrąja prasme išskirtinai reikšmingi visuomenės švietėjo ir lobizmo tvarkytojo subvaidmenys, o šio tyrimo kontekste – pastarasis.

Lobizmo etikos standartų vystymo veikla formalizuojama, kuriant ir diegiant savireguliacinius mechanizmus. Jie paprastai pagrįsti lobistų elgesio

¹⁸⁵ Žr. OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012, p. 52; The National Institute for Lobbying & Ethics. *About Us* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-04]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyinginstitute.com/professional-association/about/leadership/>>; The Association of Accredited Public Policy Advocates. *Welcome to AALEP* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.aalep.eu/welcome-aalep>>; The Florida Association of Professional Lobbyists. *Mission* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.fapl.us/?page=9>>; etc.

¹⁸⁶ Žr. OECD *Lobbyists, Government and Public Trust: Promoting Integrity by self-regulation*. Paris: OECD Conference Centre, 2009, p. 22–31; OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012, p. 52; The National Institute for Lobbying & Ethics. *About Us* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-04]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyinginstitute.com/professional-association/about/leadership/>>; The Association of Accredited Public Policy Advocates. *Welcome to AALEP* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.aalep.eu/welcome-aalep>>; The Florida Association of Professional Lobbyists. *Mission* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.fapl.us/?page=9>>; etc.

kodeksais¹⁸⁷. Lobizmo latentiskumas, skaidrumo ir etikos stoka – lobizmo ypatybės, kurios priešpriešina šį reiškinių demokratinėms vertybėms, supriešina lobistus, interesų grupes ir visuomenę. Tai suvokdami, lobistai deda pastangas, kad minėtos ypatybės silpnėtų, todėl imasi reguliuoti lobizmą savarankiškai¹⁸⁸. Kadangi lobistai profesionalai geriausiai išmano lobizmo subtilybes, reglamentavimo iniciatyva, kylanti iš lobistų bendruomenės, yra relevantiškų ir emociškai priimtinių lobizmo etikos standartų pagrindas. Tad savireguliacinių mechanizmų stiprioji pusė – jų autentiškumas ir aukšto lygmens legitimumas (lobistai juos pripažįsta, nes patys juos sukūrė ir pasižadėjo jų laikytis).

Atlikdamos lobizmo instituto vystytojo vaidmenį, lobistų profesionalų bendruomenės tampa lobistų savimonės ir sąmoningumo, o kartu ir skaidraus lobizmo tradicijos židiniu. Taip atsiskleidžia šių bendruomenių reikšmė. Šios bendruomenės, būdamos keitimosi lobistinės veiklos vykdymo patirtimi, gerosios lobizmo praktikos sklaidos ir lobizmo įgūdžių tobulinimo forumu, pradeda ir/ar vysto lobizmo (praktikavimo) tradiciją. Tuo tarpu kurdamos, diegdamos ir palaikydamos savireguliacinius mechanizmus jos pradeda ir vysto nevalstybinio lobizmo reglamentavimo tradiciją.

Su lobizmu susijusios tradicijos. Taigi, paliesta, tačiau neišsemta lobizmo ir tradicijos¹⁸⁹ fenomenų sąlyčio problema. Kyla klausimas, kodėl

¹⁸⁷ Žr. OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012, p. 37.

¹⁸⁸ MCGRATH, C. Towards a Lobbying Profession: Developing the Industry's Reputation, Education and Representation. *Journal of Public Affairs*, 2005, Nr. 5, p. 130.

¹⁸⁹ Tradicijos terminas tuo pat metu pretenduoja tiek į sveiko proto diktuojamą, tiek į mokslinį apibrėžimą (HANDLER, R.; LINNEKIN, J. Tradition, Genuine or Spurious? *Journal of American Folklore*, 1984, t. 97, Nr. 385, p. 273). Nusistovėjusi nuolatinė įtampa tarp autorių, kurie akcentuoja neatspindintį (angl. *non-reflective*), įprotinį bei praktinį tradicijos turinį, ir tų, kurie pabrėžia racionaliąsias, atspindinčias ir netgi intelektualiasias išgyvenančiųjų tradicijų kokybes (MCANULLA, S. Understanding Tradition in British Politics and Beyond. *Polis Working Paper*, 2007, Nr. 24, p. 2). Sutiktina, jog tradicijos tapatinimas su visu tuo, kas pastovu ir priešinasi kaitai, vyravo istorizmo laikotarpiu (JONUTYTĖ, J. Kartotė: tradicijos sąvokos matas ir pamatas. *Tautosakos darbai*, 2010, t. XXXIX, p. 47), kuris reikšmingai nutolęs nuo dabarties. Be to, atsižvelgiant į disertacijos specifiką, yra aktualios gebančios išgyventi bei pozityviai veikti visuomenę tradicijos. Tad tyrime palaikoma antrosios „stovyklos“ pozicija, disertacijoje tradiciją suprantant kaip kultūrinį tęstinumą, vystantis socialinėms nuostatoms, papročiams ir institucijoms (Merriam-Webster Dictionary. *Tradition* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-03-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/tradition>>). Tradicija suvokiama kaip atvira,

nagrinėtinas šių reiškinių sąlytis, o ne *tiesiog* analizuojama lobizmo tradicija? Atsakymas: lobizmo tradicija – tik vienas iš lobizmo ir tradicijos sąlyčio taškų. Minėta, galima skaidraus lobizmo, lobizmo, nevalstybinio lobizmo reglamentavimo tradicija, tačiau sąrašas nėra baigtinis. Siekiant ištirti lobizmo ir tradicijos sąlytį ir jo išdavas, (i) analizuojamos pagrindinės su lobizmu susijusių tradicijų grupės (lobizmo suvokimo, lobizmo (praktikavimo) ir lobizmo reglamentavimo), (ii) jas sudarančių tradicijų sąveika, jų radimosi prielaidos bei reikšmė.

Ne visur, kur vykdomas lobizmas ir/ar kur jis yra reguliuojamas, gali būti aptinkamos su lobizmu susijusios tradicijos¹⁹⁰. Šios tradicijos menkai nagrinėjamos, dažniausiai apsiribojama konstatavimu apie jų (ne)buvimą ir keletu detalizuojančių teiginių. Galima ne viena su lobizmu susijusi tradicija. Aktualios trys su lobizmu susijusių tradicijų grupės¹⁹¹: (i) lobizmo suvokimo, (ii) lobizmo (praktikavimo)¹⁹² ir (iii) lobizmo reglamentavimo. Šias grupes sudarančios tradicijos gali būti klasifikuojamos, pavyzdžiui, lobizmo suvokimo tradicijų kontekste gali būti skiriamos pozityvaus lobizmo suvokimo

lanksti ir paslanki struktūra, priimanti, sugerianti ir įprasminanti tarpasmeninės ar tarpbendruomeninės situacijos pasikeitimus (JONUTYTĖ, J. *Tradicija kaip laiko patirtis. Fenomenologinės ir naratologinės perspektyvų sankirta*: daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, filosofija (01H). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007, p. 150). Tradicijai priskirtinos dinamiškumo, takumo savybės – tradicija it istoriškai pagrįstos, bet gyvybingos bendruomenės atsakas į naujai iškilusius iššūkius (REID, J. Ch. *Tradition in Revolution: Harold J. Berman and the Historical Understanding of the Papacy. Rechtsgeschichte - Legal History*, 2013, Nr. 21, p. 219).

¹⁹⁰ Tam, kad galėtumėme konstatuoti susiklosčius tradiciją, turi būti nustatyta dviejų sąlygų visuma: (i) vykdant šias praktikas turi būti susiformavusi jų vykdymo kultūra, (ii) kuri turi gyvuoti pakankamą laiką, kad galėtų būti užčiuoptas jų vykdymo kultūrinis tęstinumas. Tyrimo kultūra suprantama kaip įsitikinimų ir pažiūrų apie tai, kame dalyvauja, ką patiria ar prie ko prisideda tam tikra žmonių grupė ar organizacija, visuma (Oxford Learner's Dictionary. *Culture* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-03-14]. Prieiga per internetą: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/culture_1>). Dėl antrosios sąlygos pažymėtina, jog pasirinktas vertinamasis „pakankamo laiko“ kriterijus, nes laikotarpį, pakankamą susiklostyti tradicijai, apibrėžti konkrečiai sunkiai įmanoma. Tradicijos labai įvairios, vienoms iš jų susiformuoti gali pakakti kelerių, kitoms – kelių dešimčių ar kelių šimtų metų.

¹⁹¹ Sąrašas nėra baigtinis, taip pat gali būti skiriama lobizmo tyrimų tradicijų grupė (ANDRIKIENĖ, L., et al. *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 113), etc.

¹⁹² Paprastai, vartojant terminą *lobizmo tradicija*, kalbama apie lobizmo praktikavimo tradiciją, todėl ir šiame tyrime dėl glaustumo bus vartojamas lakoniškesnis terminas.

(akceptavimo) ir negatyvaus suvokimo (atmetimo) tradicijos, lobizmo – rafinuoto ir primityvaus, skaidraus ir neskaidraus, lobizmo reglamentavimo – valstybinio ir nevalstybinio reglamentavimo, veiksmingo ir neveiksmingo, *etc.* Matyti, jog didelė išskirtų tradicijų dalis apima tam tikrą vertybinę krūvį ir gali būti priskiriamos pozityvioms arba negatyvioms¹⁹³.

Lobizmo suvokimo tradicija gali būti užčiuopta visur, kur susiformavęs ir tam tikrą laiką vyrauja vienoks ar kitoks požiūris į lobizmą. Taigi, ši tradicija persidengia su konvencinio požiūrio į lobizmą kategorija. Lobizmo suvokimo tradicijos terminas minimas retai, paprastai apsiribojama nusistovėjusio požiūrio į lobizmą konstatavimu ir/ar jo ypatumų atskleidimu¹⁹⁴. Toks kategorijų persidengimas suponuoja, jog ši tradicija sulaukia daugiausia dėmesio. Buvo atskleista, kad lobizmui priskiriamas vertybinis krūvis tiesiogiai susijęs su turimų žinių apie jį apimtimi ir kokybe bei įvairiais interesais, iš kurių išsiskiria ekonominis. Teigiama, jog kontinentinėje Europoje tradiciškai lobizmas suvokiamas kaip kažkas blogo¹⁹⁵, t. y. vyrauja lobizmo atmetimo tradicija. Tuo tarpu anglosaksų valstybėse, ypač – JAV, lobizmas suvokiamas pozityviau.

Brandžiausia lobizmo tradicija susiklosčiusi JAV. Tai aiškinama aplinkybėmis, jog JAV lobizmu profesionaliai pradėta užsiimti dar XVIII a. pab., lobizmas JAV priimamas kaip legitiimi veikla, legitimumo šaltiniu esant Konstitucijai, kuri garantuoja ir teisę pateikti peticiją, apimančią teisę daryti lobistinę įtaką. Tuo tarpu Europoje lobizmo tradicija išvystyta menkliau, o kai kuriuose taškuose jos iš viso nėra. Pažymima, jog profesionalus lobizmas, esantis tipiškas JAV, menkliau būdingas Europos šalims¹⁹⁶, kuriose yra gausybė

¹⁹³ Dažnai diskurse lobizmo reglamentavimo tema vienu iš reglamentavimo neveiksmingumo veiksnių nurodoma lobizmo tradicijų stoka, plačiau nedetalizuojant, kas tikėtina reiškia pozityviųjų tradicijų stoką.

¹⁹⁴ Todėl anapus šio poskyrio lobizmo suvokimo tradicijos sąvokai žymėti vartojamas konvencinio požiūrio į lobizmą terminas.

¹⁹⁵ Corporate Europe Observatory. *MEP – Industry fora – vehicles for lobbying?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<https://corporateeurope.org/blog/mep-industry-fora-vehicles-lobbying>>.

¹⁹⁶ Profesionalaus lobizmo apimtis vykdomo lobizmo atžvilgiu yra tik vienas (nors, pažymėtina, jog bene svarbiausias) iš lobizmo tradiciją charakterizuojančių aspektų. Galimas

prieigos prie viešosios valdžios atstovų kanalų, skirtumai, nulemti pliuralistinių ir korporatyvinių sistemų ypatumų, *etc.*¹⁹⁷ Taigi, JAV lobizmo tradicija gali būti laikoma rafinuota, Europoje – varijuojančia nuo rafinuotos (pavyzdžiui, Briuselio atvejis¹⁹⁸) iki primityvios ar visiško jos nebuvimo (pavyzdžiui, Lietuvos atvejis¹⁹⁹). Tokia padėtis kildinama iš europiečių skepticizmo dėl lobizmo kaip interesų atstovavimo kanalo legitimumo. Teigiama, jog skirtingą legitimumo pajautą lėmė skirtingas regionų istorinis ir kultūrinis vystymasis²⁰⁰.

Minėta, jog lobistų profesionalų bendruomenės yra skaidraus lobizmo tradicijos židinys. Ši tradicija gali susiformuoti ne tik konkrečios lobistų bendruomenės kontekste – ji gali susiklostyti ir rafinuotos lobizmo tradicijos bei veiksmingo valstybinio lobizmo reglamentavimo simbiozės pagrindu. Nors tam tikruose vienetuose užčiuopti jos genezę ar fragmentiškas apraiškas įmanoma, brandi ir išvystyta skaidraus lobizmo tradicija vis dar nėra aptinkama. Pavyzdžiui, ES institucijose ir 19 ES valstybių atlikta apklausa atskleidė, jog 9 iš 10 respondentų pritarė ar labai pritarė teiginiui, kad etiškas ir

varijavimas nuo minėtojo aspekto įvardijimo iki reikšmingos apimties aspektų pasitelkimo, n-tuoju aspektu, pavyzdžiui, pažymint lobistų pietus su viešosios valdžios atstovais. Antai teigiama, jog neatsiejama JAV vykdomos lobistinės veiklos dalis yra lobistų pietūs su Kongreso nariais ir/ar aptarnaujančiuoju personalu, tai laikoma lobizmo tradicijos šalyje sudedamąja (DEKIEFFER, D. E. *The Citizen's Guide to Lobbying Congress*. Chicago: Chicago Review Press, Incorporated, 2007, p. 184–185; STEPHENSON, H. A lobbying tradition: lunches on the lawn [interaktyvus. Žiūrėta 2017-03-14]. Prieiga per internetą: <<http://azcapitoltimes.com/news/2013/05/20/arizona-lobbying-tradition-lunches-on-the-lawn/>>).

¹⁹⁷ KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. How to Define a Lobbyist: Experience of Poland and Lithuania. *Croatian and Comparative Public Administration*, 2017, Nr. 17(1), p. 35.

¹⁹⁸ Teigiama, kad ES lobizmo tradicija pagrįsta argumentų ir duomenų viešajai valdžiai teikimu (Euractiv. *Abramoff scandal reignites Brussels lobbying debate* [interaktyvus. 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.euractiv.com/section/public-affairs/news/abramoff-scandal-reignites-brussels-lobbying-debate/>>).

¹⁹⁹ Žr. ANDRIKIENĖ, L. Įvadas. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 11; AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, Nr. 4, p. 71; LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 34; MRAZAUSKAITĖ, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015, p. 6, 13; *etc.*

²⁰⁰ SQAPI, G. Lobbying in the United States of America and European Union: A Comparative Approach. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2015, t. 6, Nr. 2(52), p. 104.

skaidrus lobizmas padeda viešosios politikos vystymuisi, ir didžioji dalis lobistų grupių iš esmės buvo suvokiamos esančios skaidrios²⁰¹, tačiau skaidrus lobizmas ir išvystyta skaidraus lobizmo tradicija – vis dar labiau siekiamybė nei realybė.

JAV turi ilgiausią valstybinio lobizmo reglamentavimo tradiciją²⁰². Tai natūralu – šalis, kurioje profesionalus lobizmas vystomas nuo seno, pirmoji pajuto poreikį šią veiklą teisiškai reguliuoti, vysto ir tobulina šį reguliavimą, ir tai yra pamatas valstybinio lobizmo reglamentavimo tradicijai susiklostyti. Tačiau Europa neturi tokių gilių ir išvystytų valstybinio reglamentavimo tradicijų. Pažymima, jog JAV būdingas griežtesnis ir detalesnis lobizmo reglamentavimas, pagrįstas privalomąja lobistų registracija, tuo tarpu Europoje susiklostęs mažiau detalus, švelnesnis reglamentavimas²⁰³, neretai lobizmas reguliuojamas, įtvirtinant savanorišką lobistų registraciją²⁰⁴.

Nors lobizmo ir valstybinio lobizmo reglamentavimo tradicijos yra brandesnės JAV, nevalstybinio lobizmo reglamentavimo tradicija labiau išvystyta Europoje, kurioje gausu produktyviai veikiančių lobizmo bei viešųjų reikalų asociacijų. JAV tokių lobistų susivienijimų skaičius nedidelis. Tik viena asociacija – Amerikos lobistų lyga – buvo plačiai pripažįstama, tačiau ši asociacija 2016 m. nutraukė veiklą²⁰⁵. Teigiama, jog šie skirtumai gali būti

²⁰¹ Burson-Marsteller. *Transparent and ethical lobbying high on the agenda, Europe-wide survey of policy-makers shows* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08], p. 1. Prieiga per internetą: <http://lobbyingsurvey.burson-marsteller.com/wp-content/uploads/2013/06/BM-Lobbying-Survey-Press_Release_03June2013.pdf>.

²⁰² KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. How to Define a Lobbyist: Experience of Poland and Lithuania. *Croatian and Comparative Public Administration*, 2017, Nr. 17(1), p. 40.

²⁰³ CHARI, R.; MURPHY, G. *Examining and Assessing the Regulation of Lobbyists in Canada, the USA, the EU institutions, and Germany: A Report for the Department of the Environment, Heritage and Local Government* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Dublin: 2006, p. 85–89. Prieiga per internetą: <http://transparency.ie/sites/default/files/2006_Registration_of_Lobbyists.pdf>.

²⁰⁴ MIHUȚ, L. Lobbying in The United States and The European Union: New Developments in Lobbying Regulation. *Romanian Journal of European Affairs*, 2008, t. 8, Nr. 4, p. 14; SQAPI, G. Lobbying in the United States of America and European Union: A Comparative Approach. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2015, t. 6, Nr. 2(52), p. 107.

²⁰⁵ WILSON, M. R. *Trade group for lobbyists closing down* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://thehill.com/business-a-lobbying/business-a-lobbying/276897-trade-group-for-lobbyists-closing-down>>; LEVITHAL, D. *American*

aiškinami regionuose susiklosčiusia skirtinga valstybinio teisinio reguliavimo aplinka, nurodant, jog bendras valstybinio reglamentavimo nustatytų apribojimų nebuvimas didina savireguliacinių mechanizmų svarbą²⁰⁶.

Demokratinų vertybių, tikslų ir idealų kontekste atsiskleidžia ypatinga su lobizmo fenomenu susijusių tradicijų svarba. Bet kurios iš jų užgimimas ir vystymasis kaip pozityvios praktikos kultūrinio tęstinumo raida priartina šias visuomenes prie vieno iš išsikeltų tikslų – skaidraus lobizmo. Tradicijai būdingas sąlyginis imanentinis stabilumas, o tai lemia, kad bet kurios iš pozityviųjų su lobizmu susijusių tradicijų genezė ir/ar raida suteiktų laiko bei generuotų tinkamą foną kitoms būtinoms lobizmo „išskaidrinimo“ strategijoms ir/ar priemonėms kurti, modeliuoti ir įgyvendinti.

1.2.3. Lobizmas pliuralizmo ir korporatyvizmo kontekste

Lobizmas negali būti suvokiamas ir nagrinėjamas izoliuotai. Reiškinyms tarpsta turtingame socialinės tikrovės elementų, jų sąveikos bei tai aiškinančių teorijų ir doktrinų kontekste. Nuodugnesniam lobizmo suvokimui aktuali interesų grupių ir viešosios valdžios sąveika, jos specifika ir lobizmo ypatumai joje. Tradiciškai šios sąveikos modusams atskleisti pasitelkiamos pliuralizmo ir korporatyvizmo doktrinos-metodologiniai modeliai²⁰⁷. Poskyryje apibrėžiamos minėtos doktrinos, tiriama lobizmo ypatumai jų kontekste.

Pliuralizmas. Pliuralizmo atskaitos tašku laikoma nuostata, jog visuomenėje veikia daug interesų grupių, darančių įtaką viešajai valdžiai. Aktyvumą politiniame gyvenime piliečiai gali išreikšti dalyvaudami interesų grupių veikloje arba jas remdami. Todėl teigiama, kad politiniai sprendimai

League of Lobbyists changes name. Group votes to rebrand itself 'Association of Government Relations Professionals' [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<https://www.publicintegrity.org/2013/11/18/13789/american-league-lobbyists-changes-name>>.

²⁰⁶ OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012, p. 36.

²⁰⁷ LUKOŠAITIS, A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2000, t. 2, Nr. 18, p. 88.

atspindi interesų grupių poreikių ir interesų pusiausvyrą²⁰⁸. Anot pliuralistų, politinė valdžia ir politinis procesas yra fragmentiški, išsklaidyti. Į valdžios institucijas žvelgiama kaip į lygiavertes interesų grupėms²⁰⁹. Demokratijos efektyvumas siejamas su subalansuota, aktyvia, atsakinga ir jautria interesų grupių ir viešosios valdžios sąveikos sistema. Remiamasi idėja, jog interesų grupės – pageidaujama ir neišvengiama demokratinės visuomenės dalis, o bendrą visuomenės gerovę sudaro visų interesų suma²¹⁰.

Pliuralistiniam modeliui būdinga, jog: (i) narystė organizacijose paplitusi, (ii) organizuotos grupės savo narių interesus efektyviai paverčia politiniais reikalavimais, (iii) kiekviena grupė turi vienodas galimybes veikti, (iv) organizacijos paverčia individus politiškai efektyviais²¹¹. Tuo tarpu siekiant, kad visuomenė būtų visiškai pliuralistinė (idealas), turi būti įvykdytos šios sąlygos: (i) visi visuomenės sektoriai turi būti atstovaujami ir (ii) visos interesų grupės turi disponuoti tokio paties svarumo politine įtaka. Klasikinis pliuralistinės sistemos pavyzdys – JAV²¹². Yra teigiančių, jog XX a. pab. kai kuriose pliuralistinėse sistemose įvyko svarbių pakitimų ir jos evoliucionavo į kokybiškai naują modelį – hiperpliuralizmą, kuriame veikia itin daug interesų grupių, iš kurių išsiskiria „vienos problemos“ grupės²¹³.

²⁰⁸ BUČAITĖ-VILKĖ, J.; ŽILYS, A. Dvi skirtingos vietos demokratijos vizijos? Interesų atstovavimas, lyderystė ir gyventojų dalyvavimas savivaldoje. *Kultūra ir visuomenė*, 2016, Nr. 7(1), p. 97.

²⁰⁹ LUKOŠAITIS, A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2000, t. 2, Nr. 18, p. 88.

²¹⁰ PAČĖSAITĖ, L. Interesų grupių komunikacija: teorinės prielaidos ir veiklos metodai. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 52–53.

²¹¹ LUKOŠAITIS, A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2000, t. 2, Nr. 18, p. 88.

²¹² PAČĖSAITĖ, L. Interesų grupių komunikacija: teorinės prielaidos ir veiklos metodai. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 52–53.

²¹³ LUKOŠAITIS, A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2000, t. 2, Nr. 18, p. 89.

Korporatyvizmas. Korporatyvizmas „startuoja“ nuo idėjos, kad priimant politinius sprendimus dalyvauja ribotas interesų grupių skaičius²¹⁴. Pliuralizmas pabrėžia interesų grupių lygiavertiškumą ir konkurenciją, o korporatyvizmas – ryšių tarp vyriausybės ir interesų grupių koordinavimą²¹⁵. Tokioje sistemoje veikiančios interesų grupės pasižymi efektyviu konkrečios srities atstovavimo monopolium, todėl valstybės pripažįstamos ir su jomis, kaip atstovaujančiomis pagrindiniams visuomenės interesams (dažniausiai verslo ir darbo), bendradarbiaujama²¹⁶. Valdžia atsirenka interesų grupes ir formaliai suteikia joms išskirtinį atstovavimo statusą. Šios grupės paprastai yra asocijuotų organizacijų tinklo viršūnė²¹⁷.

Išskirtiniu korporatyvizmo bruožu laikoma žymios politikos srities depolitizacija, t. y. svarbūs sprendimai priimami už atstovaujamosios politikos srities ribų ir virsta labiau techniniu, vadybiniu klausimu. Dėl to nukenčia atstovaujamosios demokratijos idėja ir jos įkūnijimas – parlamentas. Skiriamos dvi institucinės modernaus korporatyvizmo formos – valstybės ir visuomenės (arba socialinis) korporatyvizmas²¹⁸. Tipiškiausiomis korporatyvinėmis valstybėmis laikomos Norvegija ir Švedija, taip pat Austrija, o kai kurios – iš dalies arba pusiau korporatyvinėmis, pavyzdžiui, Vokietija, Prancūzija ir Japonija²¹⁹. Skiriama moderniausia korporatyvizmo forma – neokorporatyvizmas, kuriam būdingas interesų grupių bendradarbiavimas su valdžia ne tik formuluojant ir priimant sprendimus, bet ir šiuos sprendimus įgyvendinant ir kontroliuojant, tai lemia, jog riba tarp „privatu“ ir „vieša“

²¹⁴ BUČAITĖ-VILKĖ, J.; ŽILYS, A. Dvi skirtingos vietos demokratijos vizijos? Interesų atstovavimas, lyderystė ir gyventojų dalyvavimas savivaldoje. *Kultūra ir visuomenė*, 2016, Nr. 7(1), p. 97.

²¹⁵ LUKOŠAITIS, A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2000, t. 2, Nr. 18, p. 89.

²¹⁶ PAČĖSAITĖ, L. Interesų grupių komunikacija: teorinės prielaidos ir veiklos metodai. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 53.

²¹⁷ LUKOŠAITIS, A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2000, t. 2, Nr. 18, p. 89.

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ PAČĖSAITĖ, L. Interesų grupių komunikacija: teorinės prielaidos ir veiklos metodai. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 53.

neretai išnyksta²²⁰. Taip pat skiriami tinklinei demokratijai (angl. *network democracy*)²²¹ būdingas ir klientelizmo²²² metodologiniai modeliai, ne viena nagrinėtų interesų grupių ir viešosios valdžios sąveikos modelių atmaina²²³.

Lobizmo ypatumai pliuralizmo ir korporatyvizmo kontekste. Nors lobizmas kaip reiškinys aptinkamas bet kur, kur egzistuoja valstybė – tiek demokratinuose, tiek totalitariniuose režimuose²²⁴, o nagrinėjamame kontekste – tiek pliuralistinėse, tiek korporatyvinėse sistemose, jis būdingesnis pliuralistinėms sistemoms. Korporatyvizmas, kuris vertinamas kaip gerai institucionalizuota, ilgalaikiais sutartiniais ir privalomų konsultacijų įsipareigojimais grindžiama, labai formalizuota, todėl nelanksti interesų derinimo sistema, „nepatogus“ lobizmui, pasižyminčiam neformalumu, jam nebūdingi ilgalaikiai sutartiniai įsipareigojimai, jis vertintinas kaip lankstus

²²⁰ LUKOŠAITIS, A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2000, t. 2, Nr. 18, p. 91.

²²¹ Tinklinės demokratijos doktrinos kontekste yra nagrinėjami valdymo tinklai, kurie identifikuojami kaip tam tikros sudėtingos struktūros, siejančios įvairius socialinius veikėjus, tokius kaip politikai, administratoriai, interesų organizacijos, privačios įmonės, socialiniai judėjimai, piliečių interesų grupės ir pan., bei esančios jų sąveikos fonu (BUČAITĖ-VILKĖ, J.; ŽILYS, A. Dvi skirtingos vietos demokratijos vizijos? Interesų atstovavimas, lyderystė ir gyventojų dalyvavimas savivaldoje. *Kultūra ir visuomenė*, 2016, Nr. 7(1), p. 97).

²²² Klientelizmas – tai asmeniniu pavaldumu grindžiami santykiai, kai tam tikrus veiksmus atliekantys ar paslaugas teikiantys subjektai (patronas ir klientas) turi nevienodas galimybes. Tai dalinis, o ne visa apimantis modelis, todėl jo elementų galima rasti įvairiose politinėse sistemose (LUKOŠAITIS, A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2000, t. 2, Nr. 18, p. 91). Vieni autoriai klientelizmą laiko neigiamu socialiniu reiškiniu, lemiančiu kitų neigiamų reiškinių, įskaitant korupciją, atsiradimą (KAMINSKAS, R.; MARCINKEVIČIŪTĖ, V. Patrono ir kliento santykių analizė: klientelizmo sociologiniai bruožai. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 2009, Nr. 6, p. 116), kiti – viena iš korupcijos apraiškų (PILIPONYTĖ, J. Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2004, t. 2, Nr. 14, p. 84).

²²³ Pavyzdžiui, parentelos santykiai, problemos tinklai, remiamas pliuralizmas, spaudimo pliuralizmas, sektorinis korporatyvizmas, makrokorporatyvizmas (žr. KAMINSKAS, R. Interesų grupių ir valstybės santykiai: politikos tinklų analizės problemos. *Sociologija*, 2001, Nr. 3, p. 20–30), autoritarinis korporatyvizmas, socialinis korporatyvizmas, klasių konflikto modelis, autoritarinis populizmas, korporatyvinis pliuralizmas, išskaidyta valstybė (žr. LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 23–24) etc.

²²⁴ Lobizmas neturi būti siejamas išimtinai su demokratija. Jis yra fundamentalus visų politinių sistemų (nuo liberaliųjų iki elito demokratijų, autoritarinių ir netgi totalitarinių režimų) aspektas (žr. BADIE, B.; BERG-SCHLOSSER, D.; MORLINO, L. *International encyclopedia of political science*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., 2011, p. 1458).

įtakos politikai darymo metodus²²⁵. Kitaip tariant, lobizmui korporatyvinėse sistemose ankštoka. Tad koks lobizmo vaidmuo vyraujant korporatyvizmui?

Nagrinėjant Skandinavijos korporatyvizmo saulėlydį, anksčiau iškeltas klausimas detalizuotas svarstant, ar lobizmas gali būti laikomas korporatyvizmo alternatyva, ar papildomu įtakos politikai darymo institutu korporatyvinėje sistemoje? Pateiktas atsakymas apima abu vaidmenis: lobizmas gali tapti alternatyva korporatyvizmui, jei nėra užtikrintas įtakingų interesų grupių atstovavimas valstybės pripažintose korporatyvinėse struktūrose, o tuo atveju, jei politinėje sistemoje svarus parlamento vaidmuo, lobizmas gali tapti papildoma poveikio politikai darymo priemone, tai lemia parlamentinio lobizmo reikšmę²²⁶.

Atkreipiamas dėmesys ir į labiau praktines lobizmo raiškos, klostantis skirtingiems interesų grupių ir viešosios valdžios sąveikos modusams, implikacijas, pavyzdžiui, jog kur kas paprasčiau lobisto sąvoką apibrėžti pliuralistinėse nei korporatyvinėse sistemose. Tai lemia aplinkybė, kad korporatyvinėse sistemose į politinį procesą tradicijų ar įvairių „socialinės partnerystės“ susitarimų pagrindu patenka skirtingos prigimties, sunkiai apibrėžiamos asocijuotos visuomenės struktūros, kurios vienu metu ir atstovauja segmentiniams interesams, ir daro įtaką viešosios politikos formavimui²²⁷.

Siekiant aiškumo, interesų grupių ir viešosios valdžios sąveika nagrinėta gana schematiškai, tačiau realybėje nėra aptinkami gryniesi modeliai. Gyvosios politinės sistemos apima kelių modelių elementus, yra jų samplaika. Dažnai

²²⁵ LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 25.

²²⁶ Žr. CHRISTIANSEN, P. M.; ROMMETVEDT, H. From Corporatism to Lobbyism? Parliaments, Executives, and Organized Interests in Denmark and Norway. *Scandinavian Political Studies*, 1999, Nr. 3, p. 195–221; ROMMETVEDT, H. *Scandinavian Corporatism in Decline*: Paper for Presentation at the Norwegian Political Science Conference [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Stavanger: 2017. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/312044815_Scandinavian_corporatism_in_decline>; LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 25.

²²⁷ *Ibid.*, p. 9.

įmanoma nustatyti vyraujantį modelį, tačiau galimos situacijos, kai tenka konstatuoti susiformavus tam tikrą tarpinį-hibridinį variantą. Be to, neturi būti ignoruojama šių sistemų dinamika joms reaguojant į kintančią aplinką ir aplinkybes laiko tėkmėje – formaliomis struktūromis pagrįsta interesų ir viešosios valdžios sąveika gali transformuotis ir peraugti į lanksčią, ir *vice versa*. Valstybės negali tiesiog pasirinkti interesų grupių ir viešosios valdžios sąveikos sistemos – ją diktuoja tiek politinė situacija, tiek bendras socialinis ir kultūrinis kontekstas. Sistemos pobūdį nulemia šalies istorija, politinė kultūra, pilietinis sąmoningumas, religiniai, etiniai ir daugelis kitų veiksnių²²⁸. Tad tiek tiriant lobizmą, tiek jo reglamentavimą turi būti atsižvelgta į visus veiksnius, reikšmingus unikalaus interesų grupių ir viešosios valdžios sąveikos varianto konkrečioje politinėje sistemoje susiklostymui.

1.3. Lobizmas Lietuvoje

Šiame poskyryje nagrinėjami atvejo biheivoristiniai aspektai – Lietuvoje vykstantys lobistiniai procesai ir jų ypatumai. Tiriama: (i) konvencinis požiūris į lobizmą Lietuvoje, (ii) lobistų paplitimas, padėtis ir veiklos ypatumai, (iii) lobistų profesionalų bendruomenės būklė ir su lobizmu susijusios tradicijos, (iv) lobistinių procesų kontekstas.

1.3.1. Konvencinio požiūrio ypatumai

Nors atskirų asmenų grupių požiūris į lobizmą skiriasi, apibendrintai galima teigti, kad demokratinėse visuomenėse į lobizmą žvelgiama labiau neigiamai. Šiame kontekste Lietuva ne išimtis. Siekiant ištirti Lietuvoje susiklosčiusį konvencinį požiūrį į lobizmą analizuojamos (i) visuomenės, (ii) žiniasklaidos pateikiamos, (iii) viešosios valdžios atstovų, (iv) lobistų vyraujančios pažiūros.

²²⁸ PAČĖSAITĖ, L. Interesų grupių komunikacija: teorinės prielaidos ir veiklos metodai. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 53.

Teigiama, jog Lietuvoje visuomenė lobizmą laiko nederama įtaka sprendimus priimančioms asmenims²²⁹. Dažnai manoma, kad jeigu interesams atstovaujama organizuotai, jie gali būti žalingi valstybei, ypač jei kalbama apie verslo interesus²³⁰. Stipriai neigiamo požiūrio į lobizmą, kai šis reiškinys asocijuojamas su korupcija, ištakomis sutartinai (tiek lobistų²³¹, tiek VTEK²³²) laikomas sovietmetis. Pažymima, jog šiuo laikotarpiu lobistai buvo vaizduojami asmenimis, kurie politikams daro įtaką, pirmiausia pasitelkę pinigus²³³. Tai visuomenės kolektyvinėje sąmonėje ilginiui įsitvirtino kaip ryškus, asociatyvus bei sunkiai pajudinamas vaizdinys.

Apklausų duomenys atskleidžia, kad 2013 m. 63 % Lietuvos gyventojų manė, kad vyriausybė yra didelė dalimi (50 %) arba visiškai (13 %) valdoma kelių stambių interesų grupių²³⁴. Ekspertai pastebi, kad lobizmas Lietuvoje dažnai siejamas su šešėliu. Be to, būtent dėl tokio visuomenės spaudimo ir teisinio reguliavimo trūkumų kai kurios interesų grupės dar labiau pasitraukia į šešėlį, taip šį suvokimą patvirtindamos²³⁵. Taigi, susiklostė užburtas ratas²³⁶, tai

²²⁹ SLAVICKAITĖ, L.; VAIDELYTĖ, E. 2000–2013 m. lobizmo ir lobistinės veiklos tendencijos Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 2014, t. 13, Nr. 1, p. 130; LEONTJEVA, E. Interesų grupės, valdžia ir politika: pasiūlos ištakos. Iš *Interesų grupės, valdžia ir politika. Metinės konferencijos tekstai*. Vilnius: Pradai, 1998.

²³⁰ SUTKUS, V. Atstovavimas verslo interesams – politinės kultūros dalis. *Veidas*, 2011, Nr. 3, p. 11.

²³¹ KTU. *Ekspertai: lobizmas – visuomenės dar nesuprasta profesija* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://ktu.edu.lt/ziniasklaidai/naujiena/ekspertai-lobizmas-visuomenes-dar-nesuprasta-profesija>>.

²³² Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *2005 metų atlikto darbo ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08], p. 16. Prieiga per internetą: <https://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi6__aH-fbTAhXBkywKHR59DuYQFgghMAA&url=http%3A%2F%2Fwww3.lrs.lt%2Fdocs2%2FEDOREUJA.DOC&usg=AFQjCNF956pzp_FZMfC2UoCpvLqQ2xjxoA&sig2=rlaKU-0Eud_VS-USACOK5Q>.

²³³ KTU. *Ekspertai: lobizmas – visuomenės dar nesuprasta profesija* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://ktu.edu.lt/ziniasklaidai/naujiena/ekspertai-lobizmas-visuomenes-dar-nesuprasta-profesija>>.

²³⁴ Transparency International. *Global Corruption Barometer 2013. Lithuania* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.org/gcb2013/country/?country=lithuania>>.

²³⁵ MRAZAUSKAITĖ, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015, p. 14.

atskleidžia labai stiprų jo elementų – visuomenės neigiamo požiūrio ir šešėlinio lobizmo – sąsają. Įvardytas tendencijas vaizdžiai iliustruoja ir verslo atstovų požiūris²³⁷, atvirai sarkastiškos mokslininkų įžvalgos²³⁸.

Prie tokio visuomenės nusistatymo prisidėjo žiniasklaida. Pateikiama negatyvi jos charakteristika, įskaitant tai, kad tiriamoji žurnalistika neišvystyta, o nešališką ir kokybišką informaciją apie valdžios veiklą iš žiniasklaidos gauti gana sunku²³⁹. Manoma, jog tai veikiausiai lėmė menką žiniasklaidos aktyvumą atliekant „sarginio šuns“ vaidmenį. Be to, lobizmas Lietuvoje nelaikomas „karštąja tema“, ji dažnai suvokiama kaip pernelyg sudėtinga, o straipsnių, kuriuose iš *tiesų* rašoma apie lobizmą, nėra daug – jie apsiriboja politikų ar lobistų interviu svarbiausiais teisėkūros atskaitingumo klausimais²⁴⁰.

Teigiama, jog Lietuvos žiniasklaida formuoja netikslų ir nuo realybės nutolusį lobisto įvaizdį²⁴¹. Režiumuojama, kad lobistais vadinami visi

²³⁶ Užburtas ratas (angl. *vicious circle*) apibrėžiamas kaip viena kitą sąlygojančių priežasties ir pasekmės seka, kurioje du ar daugiau elementų intensyvina ir apsunkina vienas kitą, o tai neišvengiamai blogina padėtį (Oxford Living Dictionaries. *Definition of vicious circle in English* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/vicious_circle>).

²³⁷ Žr. „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Požiūris į lobistinę veiklą: reprezentatyvi Lietuvos įmonių apklausa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08], p. 10–11, 15. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/verslininku-apklausa-apie-lobistine-veikla/>>.

²³⁸ Žr. LUKOŠAITIS, A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2000, t. 2, Nr. 18, p. 85.

²³⁹ JASTRAMSKIS, D. Žiniasklaida. Iš *Lietuvos nacionalinės atsparumo korupcijai sistemos tyrimas*. Vilnius: Eugrimas, 2012, p. 219–233.

²⁴⁰ MRAZAUSKAITĖ, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015, p. 17.

²⁴¹ Žr. FLORENKO, Š.; VIZBARIENĖ, R. Kad nematytų žmona ir žiniasklaida. *Verslo klasė*, 2014, Nr. kovas, p. 36; POVILAITIS, N. „Akropolio“ statybų broko byloje – lobistų pėdsakas [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/akropolio-statybu-broko-byloje-lobistu-pedsakas.htm>>; ČERKAUSKAS, M.; PANCEROVAS, D. *Išgalvoto lobisto vilionės vienus Seimo narius sudomino, kitus suglumino* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/isgalvoto-lobisto-viliones-vienus-seimonarius-sudomino-kitus-suglumino.htm>>; Versijos. *Lobizmas kaip aukščiausia korupcijos stadija* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://versijos.lt/lobizmas-kaip-auksciausia-korupcijos-stadija/>>.

valstybės, o tiksliau, neapibrėžto visuomenės intereso priešai²⁴². Šalia lobizmo koegzistuoja „lubizmas“²⁴³. Siekiant pabrėžti „tamsiąją“ lobizmo pusę, ši kvazisąvoka žiniasklaidoje dažnai vartojama iki šiol²⁴⁴. Į dienraščius patenka ir tokie straipsniai kaip „Teisės ekspertas, Mykolo Romerio universiteto profesorius Alfonsas Vaišvila: Prekyba poveikiu – tas pats lobizmas“²⁴⁵. Tai atskleidžia, jog lobizmas žiniasklaidoje demonizuojamas, o tai veikia visuomenės, stigmatizuotos ilgais sovietinės okupacijos metais, požiūrį į jį.

Viešosios valdžios atstovų požiūris, tikėtina, nulemtas visuomenės požiūrio – šie bijo būti siejami su itin neigiamai vertinamu lobizmu. Pažymima, kad viešosios valdžios atstovai stokoja lobistams pozityvaus dėmesio²⁴⁶. Taip pat juntamas atviras ir/ar ne taip tiesiogiai išreikštas²⁴⁷ viešosios valdžios atstovų nusistatymas prieš lobistus, tai vienas iš paprastų būdų pelnyti tautos malonę. Antai net Prezidentės metiniuose pranešimuose yra vietų, kur išnaudotas konvencinio visuomenės požiūrio potencialas. Prezidentė

²⁴² FLORENKO, Š.; VIZBARIENĖ, R. Kad nematytų žmona ir žiniasklaida. *Verslo klasė*, 2014, Nr. kovas, p. 36.

²⁴³ Šios kvazisąvokos atsiradimas siejamas su 1994 m. vykusiu valstybinės įmonės „Azotas“ privatizavimo procesu bei dabartinio koncerno „Achemos grupė“ ištakomis, o lobizmo terminas kildinamas iš ilgamečio koncerno „Achemos grupė“ vadovo ir pagrindinio akcininko Bronislovo Lubio, kuris buvo tituluojamas vienu iš įtakingiausių Lietuvoje realiai veikiančių lobistų (ŽEMAITYTĖ, B. *Kas yra kas Lietuvoje: įtakingiausių Lietuvos lobistų dešimtukas* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.tv3.lt/naujiena/546489/kas-yra-kas-lietuvoje-itakingiausiu-lietuvos-lobistu-desimtukas>>; Veidas. *Užsiregistravusiųjų lobistų – vienetai* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/uzsiregistravusiuju-%E2%80%93vienetai>>), pavardės (BAČIULIS, A. A. Kubilius kėsina į ilgaamžiškumo premjero poste rekordą. *Veidas*, 2010, Nr. 44, p. 19).

²⁴⁴ BILOTAITĖ, A. A. *Bilotaitė. Lobizmas: tarp gandų ir realybės* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/abilotaite-lobizmas-tarp-gandu-ir-realybes.d?id=59488679>>.

²⁴⁵ NAGELĖ, D. *Teisės ekspertas, Mykolo Romerio universiteto profesorius Alfonsas Vaišvila: Prekyba poveikiu – tas pats lobizmas* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvas_politika/teises_ekspertas_mykolo_romerio_universiteto_profesorius_alfonsas_vaisvila_prekyba_poveikiu_tas_pats_lobizmas/>.

²⁴⁶ Alfa.lt *Belaukiant skandalo: kas apgins lobistų vardą?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/11600192/belaukiant-skandalo-kas-apgins-lobistu-varda?p=3>>.

²⁴⁷ Žr. BNS. *Seimo valdyba planuoja apsunkinti lobistų lankymąsi parlamente* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-01-31-seimo-valdyba-planuoja-apsunkinti-lobistu-lankymasi-parlamente/154868>>.

netiesiogiai į savo retoriką įpina teiginius, atskleidžiančius, jog lobizmą vertina kaip chaotišką, stabilumui ir tvarkai priešingą jėgą²⁴⁸. Aptinkamos ir demokratinėje visuomenėje sunkiai suvokiamos iniciatyvos, pavyzdžiui, apriboti asocijuotų struktūrų atstovų galimybes lankytis parlamente²⁴⁹. Taigi, didžiajai daliai viešosios valdžios atstovų pataikavimas liaudžiai yra svarbesnis nei adekvatus lobizmo įvaizdis visuomenės akyse.

Nestebina, jog registruoti lobistai vertina lobizmą pozityviai²⁵⁰, apgailestauja, kad vyrauja priešiškas nusiteikimas jų atžvilgiu²⁵¹. Nors registruoti lobistai siekia atskleisti „šviesiąją“ lobizmo pusę, tačiau jų pastangos nevaisingos. Tai, be kitų veiksmų, lemia ir aplinkybė, kad registruotų lobistų „pajėgos“ Lietuvoje menkos²⁵². Tuo tarpu viešai deklaruojamas registruotų ir faktinių lobistų požiūris skiriasi. Faktiniai lobistai lobistais nesivadina, renkasi neutralesnius terminus. Dalis jų neutralūs lobizmo atžvilgiu, kita dalis, kratydamasi lobistų etiketės ir siekdama atriboti savo vykdomą veiklą nuo lobizmo, diskredituoja lobizmą ir lobistus²⁵³.

²⁴⁸ 2010 m. metiniame pranešime Lietuvos Respublikos Prezidentė pažymėjo, jog „jeigu ruošiamas projektas neturi idėjinio stuburo, tai juo, tikėtina, bus pasiūlyti tik laikini ir tik sektoriai sprendimai. Derinimo stadijoje ruošinys bus praturtintas kitų sektorių pageidavimais bei išlygomis ir išimtimis. Į procesą neabejotinai įsiverš ir lobistinių interesų atstovai su visiškai naujais siūlymais“ (GRYBAUSKAITE, D. Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės metinis pranešimas [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrp.lt/lt/metinis-pranesimas-2010>>).

²⁴⁹ BNS. *Seimo valdyba planuoja apsunkinti lobistų lankymąsi parlamente* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-01-31-seimo-valdyba-planuoja-apsunkinti-lobistu-lankymasi-parlamente/154868>>.

²⁵⁰ MRAZAUSKAITE, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015, p. 14.

²⁵¹ Alfa.lt *Belaukiant skandalo: kas apgins lobistų vardą?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/11600192/belaukiant-skandalo-kas-apgins-lobistu-varda?p=3>>.

²⁵² Lentelė Nr. 1. Registruotų lobistų skaičius.

²⁵³ Tiek Lietuvos pramoninkų konfederacijos prezidentas R. Dargis, tiek Lietuvos darbdavių konfederacijos generalinis direktorius D. Arlauskas yra faktiniai lobistai, tačiau pasisakydami su lobizmu susijusiais klausimais lobizmo atžvilgiu laikosi ir/ar deklaruoja akivaizdžiai skirtingas pozicijas (žr. BNS. *Seimo valdyba planuoja apsunkinti lobistų lankymąsi parlamente* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-01-31-seimo-valdyba-planuoja-apsunkinti-lobistu-lankymasi-parlamente/154868>>).

Taigi, Lietuvoje dominuoja ydingas lobizmo suvokimas ir/ar traktavimas bei ryškus neigiamas jo vertinimas. Reikšminga dalis asmenų (didelė dalis žurnalistų, viešosios valdžios atstovų ir lobistų (!)), net ir suvokdami lobizmą daugiau mažiau tinkamai, sąmoningai formuoja ir deklaruoja požiūrį, apimantį iškreiptą reiškinių traktavimą ir/ar perdėm neigiamą vertinimą. Tendencijos, signalizuojančios, kad toks požiūris artimu metu galėtų kisti teigiama linkme, nenustatytos. Nors Lietuva Vakarų demokratijų kontekste šiuo atžvilgiu ne išimtis²⁵⁴, tačiau Lietuvoje konvencinis požiūris į lobizmą negatyvesnis nei šalyse, išvysčiusiose brandžias demokratijos tradicijas.

1.3.2. Registruoti ir „kiti“ lobistai

Lietuvoje veikia registruoti ir „kiti“ lobistai. Visur, kur galioja lobizmo reglamentavimas, pagrįstas lobistų registracija, atsiranda tokia skirtis. Registruotų lobistų išskyrimas ir jo implikacijos vaidina reikšmingą vaidmenį tiek charakterizuojant lobistus, tiek renkant duomenis, būtinus tam atlikti. Poskyryje tiriama: (i) registruotų lobistų paplitimas, padėtis ir veiklos ypatumai bei (ii) nurodyti su „kitais“ lobistais susiję aspektai.

Registruoti lobistai. 2001 m., įsigaliojus LVĮ, daliai Lietuvoje veikiančių lobistų – laisvai samdomiems lobistams, o 2017 m. rugsėjo 1 d., įsigaliojus naujai LVĮ redakcijai, – laisvai samdomiems, bendrovių bei dalies visuomeninių organizacijų lobistams – atsirado pareiga registruotis lobistų sąrašė ir periodiškai teikti VTEK LVĮ nurodytą informaciją. Tad registruoti lobistai yra lobistai, užsiregistravę lobistų sąrašė.

Nuo 2001 m. visuomenei prieinama kiekvienų metų informacija apie registruotų lobistų vykdytą lobistinę veiklą. Nuo 2001 m. iki 2017 m. rugpjūčio 31 d. ši informacija apėmė: lobisto identifikacinius duomenis, teisės akto ar teisės akto projekto, dėl kurio vykdyta lobistinė veikla, pavadinimą,

²⁵⁴ Alfa.lt *Belaukiant skandalo: kas apgins lobistų vardą?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/11600192/belaukiant-skandalo-kas-apgins-lobistu-varda?p=4>>.

lobistinės veiklos atskaitos pateikimo datą²⁵⁵, lobistinės veiklos vykdymo statusą (vykdė, nevykdė, sustabdyta ar nutraukta), lobistinės veiklos užsakovo identifikacinius duomenis²⁵⁶. Nurodyta informacija²⁵⁷ buvo pateikiama VTEK interneto svetainėje²⁵⁸.

Nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. viešinama ši informacija: lobistinės veiklos vykdymo data, užsakovo ir asmens, kurio interesu siekiama vykdyti lobistinę veiklą, identifikaciniai duomenys, teisės akto, teisės akto projekto ar administracinio sprendimo, dėl kurio vykdoma lobistinė veikla, pavadinimas, teisės akto, teisės akto projekto ar administracinio sprendimo, dėl kurio vykdoma lobistinė veikla, norimo pakeisti dalyko trumpas apibūdinimas, institucijos ar įstaigos (jeigu yra, ir padalinio), kurioje eina pareigas asmuo, kuriam buvo siekiama daryti įtaką, pavadinimas, asmens, kuriam lobistine veikla buvo siekiama daryti įtaką, identifikaciniai duomenys²⁵⁹. Informacija pateikiama Lobistų skaidrumo registro interneto svetainėje²⁶⁰.

²⁵⁵ Tokia informacija viešinta iki 2006 m.

²⁵⁶ Tokia informacija pradėta viešinti nuo 2014 m.

²⁵⁷ Išsamesnę informaciją apie registruotų lobistų vykdomą lobistinę veiklą, VTEK vaidmenį atliekant LVI jai priskirtas funkcijas bei galiojančio lobizmo reglamentavimo vertinimą galima rasti metinėse VTEK veiklos ataskaitose, pateiktose VTEK tinklalapyje (žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Veiklos ataskaitos* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/index.php/apie-vtek/ataskaitos>>).

²⁵⁸ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobistų deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/#lobistams>>.

²⁵⁹ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Pradžia* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/>>.

²⁶⁰ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos>>.

Registruotų lobistų skaičius ²⁶¹																		
Metai	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017 ²⁶²	2018 ²⁶³
Iš viso	3	7	7	11	11	14	16	19	23	24	27	30	33	34	35	35	40	65
Vykdydžiusių lobistinę veiklą	2	5	3	5	6	8	11	6	7	7	11	14	11	10	10	9	-	16
Nevykdydžiusių lobistinės veiklos	1	2	4	6	5	5	5	13	15	17	14	14	14	19	19	18	-	-
Kurių lobistinė veikla sustabdyta	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	2	3	3	4	6	-	-
Kurių lobistinė veikla nutraukta	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	-	-
Nepateikusių lobistinės veiklos deklaracijos	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	1	0	0	-	-
Veiklą vykdančių per registruotą juridinį asmenį	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2	2	-	-

Lentelė Nr. 1. Registruotų lobistų skaičius

²⁶¹ Lentelėje pateikti duomenys nustatyti, remiantis lobistų sąrašu, lobistų ataskaitomis ir deklaracijomis (žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobistai* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai>>; Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. Deklaracijų archyvas [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos/archyvas>>; Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos>>).

²⁶² Šiame stulpelyje atsispindi laikotarpis nuo 2017 m. sausio 1 d. iki 2017 m. rugpjūčio 31 d. VTEK dar nėra pavišiusi informacijos apie lobistinę veiklą duomenų už nurodytą laikotarpį (lobistai juos VTEK turėjo pateikti iki 2017 m. spalio 1 d.), todėl 3–8 eilutės tuščios. Lobistų skaičius nustatytas, remiantis lobistų sąrašo 2017 m. rugpjūčio 31 d. duomenimis (žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. Lobistų deklaracijos [interaktyvus. Žiūrėta 2017-08-31]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/#lobistams>>).

²⁶³ Šiame stulpelyje atsispindi laikotarpis nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. iki 2018 m. birželio 17 d. 2–3 eilučių duomenys nustatyti, remiantis lobistų sąrašu ir lobistinės veiklos deklaracijomis 2018 m. birželio 17 d., 4–8 eilutės pasikeitus teisiniam reguliavimui tapo nerelevantiškos (žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobistai* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai>>; Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos>>).

Šiuo metu į lobistų sąrašą įrašyti 65 lobistai²⁶⁴. Atsižvelgiant į tai, kad, priėmus naują LVĮ redakciją, buvo išplėstas reglamentavimo subjektų ratas nuo 1 iki 3 lobistų kategorijų, duomenis apie registruotus lobistus prasminga analizuoti atskirai – (i) laikotarpiu nuo 2001 m. sausio 1 d. iki 2017 m. rugpjūčio 31 d. ir (ii) laikotarpiu nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. iki esamo momento, 2018 m. birželio 17 d. Pirmuoju laikotarpiu registruotų lobistų skaičius išaugo nuo 3 iki 40, t. y. padidėjo apytiksliai 13 kartų, arba 1333 %. Registruotų lobistų, kurie vykdė lobistinę veiklą, dalis kito nuo 71 % (2002 m.) iki 26 % (2016 m.), vidutiniškai 44 % registruotų lobistų vykdė lobistinę veiklą. Taigi, gali būti nustatyta vykdančių lobistinę veiklą registruotų lobistų santykinio mažėjimo tendencija²⁶⁵.

Teigta, jog „Lietuva atrodo gana keistai su savo 40 registruotų lobistų, lyginant su kitomis valstybėmis. Ta prasme, pas mus tarsi lobistų nėra, o iš esmės jų yra ant kiekvieno kampo“²⁶⁶. Tad nepaisant registruotų lobistų skaičiaus augimo, buvo pripažįstama, jog jie sudarė nedidelę dalį Lietuvoje veikiančių lobistų²⁶⁷. Manoma, kad iš visų atvejų registruotų lobistų vykdomas lobizmas sudarė tik apie 10 %²⁶⁸. Dažniausiai lobistai deklaravo lobistinę veiklą vykdę alkoholio ir tabako kontrolės, mokesčių, visuomenės

²⁶⁴ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobistai* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai>>.

²⁶⁵ Žr. Lentelė Nr. 1. Registruotų lobistų skaičius.

²⁶⁶ Lrytas.lt. *Seime kyla priešprieša dėl lobistinės veiklos reguliavimo* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://lietuvosdiena.lrytas.lt/aktualijos/seime-kyla-priespriesa-del-lobistines-veiklos-reguliavimo.htm>>.

²⁶⁷ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2016 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-20], p. 15. Prieiga per internetą: <http://www.vtek.lt/images/Duomenys/ataskaitos/VTEK_2016_veiklos_ataskaita.pdf>; AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 4–29. P. 17–18; etc.

²⁶⁸ PETRAUSKIENĖ, M. *Petrauskienė: viešas ir skaidrus lobizmas – ar tai įmanoma?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/49996333/petrauskiene-viesas-ir-skaidrus-lobizmas-ar-tai-imanoma>>.

informavimo, azartinių lošimų, asmens duomenų teisinės apsaugos, farmacijos ir sveikatos apsaugos, statybų, viešųjų pirkimų srityse²⁶⁹.

Laikotarpiu nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. iki 2018 m. birželio 17 d. registruotų lobistų skaičius išaugo nuo 40 iki 65. Įregistruotas 21 naujas lobistas²⁷⁰. Gautos 53 lobistinės veiklos deklaracijos, kurias pateikė 16 lobistų. Lobistinė veikla dažniausiai deklaruota šilumos ūkio, azartinių lošimų, mokesčių, sveikatos apsaugos, farmacijos, tabako kontrolės, nacionalinio saugumo, aplinkos apsaugos, visuomenės informavimo, akcinių bendrovių statuso, autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos srityse²⁷¹.

Atsižvelgiant į tai, kad reglamentavimo subjektų ratas buvo išplėstas nuo 1 iki 3 lobistų kategorijų, registruotų lobistų skaičiaus pokytis įsigaliojus naujam reglamentavimui santykinai menkas. Tą patį galima pasakyti ir apie lobistų pateiktų deklaracijų skaičių – 53 lobistinės veiklos deklaracijos per beveik 10 mėnesių laikotarpį (nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. iki 2018 m. birželio 17 d.) yra nedaug. Toks deklaruoto lobizmo mastas kelia abejonių dėl jo atitikties realiam lobizmo, kurį atlieka registruoti ir registruotini lobistai,

²⁶⁹ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2016 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-20], p. 16. Prieiga per internetą: <http://www.vtek.lt/images/Duomenys/ataskaitos/VTEK_2016_veiklos_ataskaita.pdf>; Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *2014 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-20], p. 22. Prieiga per internetą: <http://old.vtek.lt/vtek/images/vtek/Dokumentai/Apie_mus/ataskaitos_seimui/VTEK_Ataskaita_A4_SP_2014.pdf>; Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *2012 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-20], p. 25. Prieiga per internetą: <http://old.vtek.lt/vtek/images/vtek/Dokumentai/Apie_mus/ataskaitos_seimui/VTEK_2012_metu_ataskaita.pdf>; Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobistų deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/#lobistams>>; Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Veiklos ataskaitos* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/index.php/apie-vtek/ataskaitos>>.

²⁷⁰ Iki 2017 m. rugsėjo 1 d. galiojęs teisinis reguliavimas lobistais traktavo ir fizinius, ir juridinius asmenis, naujoji LVĮ redakcija – tik fizinius. Kadangi iki 2017 m. rugsėjo 1 d. kai kurie lobistai fiziniai asmenys, veikę lobisto juridinio asmens vardu, buvo traktuojami kaip vienas lobistas juridinis asmuo, pasikeitus reglamentavimui tokių atvejų likti nebegalėjo, tai lėmė lobistų skaičiaus padidėjimą 4. Realus lobistų skaičiaus augimas nustatytas suskaičiavus, kiek asmenų užsiregistravo po 2017 m. rugsėjo 1 d. – iš viso 21. Taip pat įtrauktas vienas asmuo, įsiregistravęs 2017 m. rugpjūčio 31 d., nes akivaizdu, kad šio lobisto registraciją lėmė išplėstas reglamentavimo subjektų ratas (Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobistai* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai>>).

²⁷¹ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos>>.

mastui. Tuo tarpu lobistinės veiklos vykdymo sričių plotmėje reikšmingesnių pokyčių, įsigaliojus naujam LVĮ redakcijai, nenustatyta.

„Kiti“ lobistai. Apie „kitus“ arba, kitaip tariant, visus likusius realiai veikiančius lobistus duomenų niekas sistemingai nerenka. Todėl apie juos galima spręsti tik iš susijusių faktų, informacijos, kurią pateikia tyrėjai, viešosios valdžios atstovai, patys lobistai *etc.* Vienas iš iliustratyviausių faktų yra tai, kad, teisei reikalaujant registruotis tik nurodytoms lobistų kategorijoms, bet neribojant likusių lobistų registracijos, jie savanoriškai nesiregistruoja. Kokios priežastys tai benulemtų (o tikėtinausia, jog nenoras atskleisti reikalaujamos informacijos, prisiimti su registracija susijusią administracinę naštą²⁷², būti laikomiems lobistais ir/ar pan.), šis faktas atskleidžia menką didžiosios Lietuvos lobistų dalies sąmoningumą jų vykdomos veiklos atžvilgiu.

Jei iki 2017 m. rugpjūčio 31 d. registruotus lobistus sudarė 1 lobistų kategorija – laisvai samdomi lobistai, kyla klausimas – koks *kitų* lobistų pasiskirstymas lobistų kategorijų atžvilgiu? 2014 m. Lietuvos įmonių apklausos respondentų manymu, Lietuvoje dažniausiai interesų grupės ir asmenys, siekdami daryti įtaką sprendimų priėmimui, veikia per asociacijas (43 %), registruotus lobistus (36 %), viešųjų ryšių agentūras (20 %), įmones (20 %), profesines sąjungas (19 %), viešąsias įstaigas (17 %), advokatų kontorą (14 %), fondus (13 %), piliečius (10 %), akademines institucijas (6 %), kita (9 %)²⁷³. Taigi, įmonių atstovai manė, kad dažniausiai lobizmu užsiima ir didžiausią neregistruotų lobistų dalį Lietuvoje sudaro institucionalizuotų interesų grupių lobistai (visų pirma visuomeninių organizacijų lobistai, juos seka bendrovių ir viešosios valdžios lobistai),

²⁷² Administracinė našta apibrėžiama kaip sąnaudos, kurias patiria asmenys vykdydami teisės aktuose nustatytus informacinius įpareigojimus (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. *Administracinės naštos piliečiams ir kitiems asmenims nustatymo ir įvertinimo metodikos taikymo praktinis vadovas* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-22]. Vilnius: 2011, p. 13. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2705&p_d=16998&p_k=1>).

²⁷³ „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Požiūris į lobistinę veiklą: reprezentatyvi Lietuvos įmonių apklausa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08], p. 17–18. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/verslininku-apklausa-apie-lobistine-veikla/>>.

nemažą dalį – neįsiregistravę laisvai samdomi lobistai, nedidelę – egolobistai. Panašiai mano ir viešosios valdžios atstovai²⁷⁴.

Iš minėtos apklausos duomenų galima susidaryti tam tikrą vaizdą ir apie sritis, kuriose dažniausiai veikė „kiti“ lobistai²⁷⁵. Įmonių atstovų teigimu, dažniausiai įtaką sprendimų priėmimui Lietuvoje buvo siekiama daryti energetikos (81 %), farmacijos (69 %), statybos (65 %), sveikatos apsaugos (61 %), alkoholio (58 %), tabako gaminių rinkos (53 %), aplinkosaugos (47 %), azartinių lošimų (42 %), telekomunikacijų (27 %), kitose srityse (3 %). Tai atskleidžia, jog registruotų lobistų deklaruotos sritys iš dalies persidengia su sritimis, kuriose siekė daryti įtaką „kiti“ lobistai.

Po 2017 m. rugsėjo 1 d., išsiplėtus reglamentavimo subjektų ratui, formaliai „kitų“ lobistų lieka gerokai mažiau, nes didesnė jų dalis privalo registruotis, tačiau realiai jų sumažėjo tik 21. Nepraėjus nė metams po naujosios LVĮ redakcijos įsigaliojimo, dar nesusikaupė netiesioginių duomenų visuma, remiantis kuria būtų galima charakterizuoti „kitų“ lobistų segmentą, susiformavusį po 2017 m. rugsėjo 1 d.

Visi lobistai. Kadangi patikimi duomenys prieinami tik apie nedidelę Lietuvoje veikiančių lobistų dalį, juos charakterizuoti sunku. Tačiau tam tikros įžvalgos gali būti pateiktos. Didžiąją lobistų dalį sudaro institucionalizuotų interesų grupių lobistai – visuomeninių organizacijų, bendrovių ir viešosios valdžios lobistai. Registruotų lobistų skaičius nedidelis. Ir nors priėmus naują LVĮ redakciją reglamentavimo subjektų ratas buvo išplėstas, užsiregistravusiųjų skaičius auga nežymiai. Savanoriškai nesiregistruojama, o tai patvirtina menką lobistų sąmoningumą lobizmo atžvilgiu. Tai lemia, jog didelę dalį lobistinės komunikacijos srauto sudaro „patyliukų“ komunikacija,

²⁷⁴ Žr. Lrytas.lt. *Seime kyla priešprieša dėl lobistinės veiklos reguliavimo* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://lietuvosdiena.lrytas.lt/aktualijos/seime-kyla-priesprieša-del-lobistines-veiklos-reguliavimo.htm>>.

²⁷⁵ Nors apklausoje formuluojant klausimą dėl sričių, kurioms dažniausiai siekiama daryti įtaką Lietuvoje, nėra konkretizuojamas įtaką darantis subjektas, išskiriant kitus lobistus, o tai reiškia, jog klausiant turimi mintyje visi Lietuvoje veikiantys lobistai, įskaitant ir registruotus lobistus, tačiau atsižvelgiant į aplinkybę, jog manoma, kad registruoti lobistai (iki 2017 m. rugsėjo 1 d.) sudarė vos 10 procentų Lietuvoje veikiančių lobistų, darytina išvada, jog atsakius į šį klausimą didžioji dalis gautų duomenų (90 procentų) yra apie kitus lobistus.

vengiant bet kokio viešumo. O veikimas užkulisiuose didina nederamų ir/ar neteisėtų metodų taikymo tikimybę. Tuo tarpu sritys, kuriose siekiama daryti lobistinę įtaką, yra vienos aktualiausių ir pelningiausių – alkoholio ir tabako kontrolė, farmacija ir sveikatos apsauga, statybos, azartiniai lošimai *etc.*

1.3.3. Lobistų profesionalų bendruomenė ir tradicijos

Tyrime atskleista ypatinga lobistų profesionalų bendruomenių bei su lobizmu susijusių pozityviųjų tradicijų reikšmė. Tad šios bendruomenės ir tradicijų (ne)buvimas ir/ar jų kokybinė būklė yra svarbūs kriterijai, sprendžiant tiek apie lobizmo kaip demokratinio instituto, tiek apie jo kaip verslo srities išsivystymo laipsnį. Todėl šiame poskyryje tirama: (i) lobistų profesionalų bendruomenės Lietuvoje ir/ar tokios bendruomenės radimosi prielaidų (ne)buvimas, (ii) su lobizmu susijusių tradicijų (ne)buvimas ir/ar jų būklė.

Lobistų profesionalų bendruomenė. Lietuvoje įsteigta Nacionalinė lobistų asociacija²⁷⁶, tačiau, lobistų teigimu, Lietuvoje nėra jokios efektyviai veikiančios lobistų bendruomenės²⁷⁷. Minėta asociacija įsteigta dar 2001 m.²⁷⁸, įsigaliojus LVĮ. 2015 m. TILS atlikto tyrimo duomenimis, nė vienas iš intervantų ar aktyviai veikiančių lobistų negalėjo pasakyti, ar Nacionalinė lobistų asociacija naudinga ir ar iš viso veikia. Teigiama, jog tikėtina, kad asociacija įregistruota, siekiant dalyvauti rengiant tam tikrų teisės aktų projektus, ir vėliau pastovios veiklos nevykdė²⁷⁹.

²⁷⁶ Remiamasi paieškos, atliktos Juridinių asmenų registre, įvedus kriterijų – pavadinimas: Nacionalinė lobistų asociacija, duomenimis (žr. Juridinių asmenų registras. *Juridinio asmens paieška* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.registrucentras.lt/jar/p/index.php?pav=nacionalin%C4%97+lobist%C5%B3+asociacija&p=1>>).

²⁷⁷ MRAZAUSKAITĖ, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015, p. 16.

²⁷⁸ Remiamasi paieškos, atliktos Juridinių asmenų registre, įvedus kriterijų – pavadinimas: Nacionalinė lobistų asociacija, pasirinkus navigatorių – JA dokumentai, duomenimis (žr. Juridinių asmenų registras. *JA dokumentai* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.registrucentras.lt/jar/p/dok.php?kod=225645060>>).

²⁷⁹ MRAZAUSKAITĖ, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015, p. 15.

Šiuo metu jokia Nacionalinės lobistų asociacijos veikla neužfiksuota. Esama šaltinių, kuriuose vienu ar kitu aspektu lakoniškai minima Nacionalinė lobistų asociacija²⁸⁰, o vieninteliai duomenys apie ankstesnę jos veiklą – 2007 m. kreipimasis laišku į VTEK²⁸¹. Taigi, tikėtina, jog asociacijos įsteigimą paskatino įsigaliojęs valstybinis lobizmo reglamentavimas, viliantis, kad į organizaciją susiburs Lietuvos lobistų bendruomenė, tačiau ši viltis nepasiteisino. Kitų struktūrų, kurios galėtų būti įvardytos lobistų profesionalų bendruomene, Lietuvoje nenustatyta²⁸².

Tai, kad šiuo metu Lietuvoje nėra susibūrusios lobistų profesionalų bendruomenės, nereiškia, kad tokia bendruomenė neatsiras. Tad ar egzistuoja prielaidos jai rasti? Kaip nustatyta, registruoto lobizmo mastas Lietuvoje yra menkas. Net manant, kad Lietuvoje iki 2017 m. rugsėjo 1 d. registruotas lobizmas sudarė vos 10 procentų realiai vykdomo lobizmo, faktinio lobizmo mastas, apskaičiuotas remiantis šia prezumpcija, taip pat nepretenduoja būti didelis. Tuo tarpu kuo mažesnis vykdomo lobizmo mastas, tuo mažiau lobistų užsiima šia veikla profesionaliai (objektyvusis kriterijus). Be to, apie nedidelį lobistų profesionalų skaičių byloja ir menkas faktinių lobistų sąmoningumo lobizmo atžvilgiu lygmuo. Vienareikšmiškai lobistais profesionalais Lietuvoje galima įvardyti tik registruotus lobistus. Veikiausiai tarp kitų lobistų taip pat esti nedidelė dalis profesionalų, tačiau ją nustatyti galimybių nėra. Tad galima pagrįstai teigti, jog pirmoji būtinoji lobistų profesionalų bendruomenių

²⁸⁰ Žr. ANDRIKIENĖ, L. Įvadas. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 6; Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba. NKKP priemonė [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.stt.lt/lt/nkkp/programos-priemones/1---lobistine-veikla/?print=1>>; etc.

²⁸¹ ELTA. *Legalūs lobistai bando gintis nuo nelegalų* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/legalus-lobistai-bando-gintis-nuo-nelegalu.d?id=12016307>>.

²⁸² Kartais kalbant apie lobistų profesionalų bendruomenę Lietuvoje yra minima Ryšių su visuomene agentūrų asociacija (žr. MRAZAUSKAITĖ, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015, p. 15–16), tačiau nors ryšių su visuomene agentūros gali užsiimti lobizmu, o lobistai gali „pastiprinimui“ pasitelkti ir ryšius su visuomene dėl konkretaus lobistinio epizodo, tačiau pastarosios bendruomenės nėra ir negali būti tapatinamos. Lobizmas ir ryšiai su visuomene yra siejami ir susiję, bet netapatūs.

radimosi prielaida – reikšmingas lobistų profesionalų skaičius – vos užčiuopiama.

Nagrinėjant saviidentifikacijos aspektus, nustatyta, kad profesionalais save laiko išimtinai registruoti lobistai, o kiti realiai veikiantys lobistai ne tik nepriskiria savęs lobistams profesionalams, bet apskritai nesivadina lobistais. Dalis jų lobizmo atžvilgiu laikosi neutraliai, kita – diskredituoja lobizmą. Tik registruoti lobistai deklaruoja pozityvų požiūrį²⁸³. Tad nors ir yra pagrindas pripažinti, jog antroji ir trečioji prielaidos – lobistų saviidentifikavimas lobistais profesionalais bei jų poreikis didinti lobizmo prestižą – Lietuvoje egzistuoja, jos itin silpnos. Vienintelis visų prielaidų ramstis yra registruoti lobistai, kurių yra mažai. Tai suponuoja²⁸⁴, jog, palikus nagrinėjamą klausimą savieigai, greitu metu lobistų profesionalų bendruomenės radimosi Lietuvoje tikėtis nederėtų.

Su lobizmu susijusios tradicijos. Tai, jog Lietuvoje nėra susibūrusi lobistų profesionalų bendruomenė, leidžia pripažinti, kad Lietuvoje nėra susiklosčiusi nevalstybinio lobizmo reglamentavimo tradicija. Dėl kitų su lobizmu susijusių tradicijų dera pasisakyti atskirai. Lietuvoje lobizmas vyksta, gali būti išskirtos vyraujančios lobizmo vykdymo tendencijos. Teigiama, jog lobizmo praktikos nesudėtingos, prieiga prie viešosios valdžios daugiausia pagrįsta asmeniniais ryšiais bei nederamų ir/ar neteisėtų metodų taikymu, žinių apie sudėtingas ir rafinuotas lobizmo taktikas stoka gali apimti ir žinių apie profesionalaus lobizmo vertę trūkumą²⁸⁵. Tačiau iš esmės šios praktikos netgi nėra praktikos griežtąja prasme (ši sąvoka suponuoja tam tikrą pastovumą,

²⁸³ Žr. 1.3.1. *Konvencinio požiūrio ypatumai*.

²⁸⁴ Lobistų profesionalų bendruomenės stygius Lietuvoje bei galimybė jam išlikti ateityje taip pat siejami su paplitusiu tarp lobistų asmeninių kontaktų naudojimu prieigai prie viešosios valdžios atstovų, tai daro lobistų bendruomenines struktūras nereikalingas (Association of Accredited Public Policy Advocates. *Lobbying Landscape in Lithuania* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.aalep.eu/lobbying-landscape-lithuania>>).

²⁸⁵ Association of Accredited Public Policy Advocates. *Lobbying Landscape in Lithuania* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.aalep.eu/lobbying-landscape-lithuania>>.

vienijantį charakterį²⁸⁶), o – chaotiškas neintensyvus lobizmo atvejų srautas, kuris nėra suderinama kultūros kategorija.

Lobizmo tradicija – kultūrinis tęstinumas, vystantis lobizmo institutui. Ji pagrįsta lobizmo kultūra, kuri yra lobistų įsitikinimų ir pažiūrų apie lobizmą visuma. Tuo tarpu Lietuvoje matyti, kad toks įsitikinimų ir pažiūrų „kūnas“ dar nesusiformavo, todėl praranda prasmę ir bet kokios kultūrinio tęstinumo paieškos. Taigi, lobizmo tradicijos Lietuvoje dar nėra. Šiuo klausimu nei tyrėjai²⁸⁷, nei publicistai²⁸⁸ nesiginčija, sutartinai pripažįstama, jog lobizmo tradicija Lietuvoje nesusiformavusi. Bet jei tradicija nesusiformavo, tai galbūt gali būti identifikuota jos genezė? Tokia galimybė taip pat vertintina skeptiškai. Pabrėžiama lobizmo vykdymo patirties bei žinių apie jį stoka, bendro suvokimo apie šį reiškinių nebuvimas²⁸⁹ *ex ante* eliminuoja tokio konstatavimo pagrįstumą.

Tokios išvados užkerta kelią teigti Lietuvoje susiklosčius ir skaidraus lobizmo tradiciją, nes ji galima tik lobizmo tradicijos pagrindu. Tuo tarpu valstybinio lobizmo reglamentavimo tradicija gali būti diskusijos objektas. Apie lobizmo reglamentavimą pradėta svarstyti vos atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, lobizmas reglamentuotas tik 2000 m., rengiantis narystei ES.

²⁸⁶ Pateikiamos kelios šio termino reikšmės: (i) faktinis idėjos, įsitikinimo ar metodo taikymas, tai yra priešinga su tuo susijusioms teorijoms; (ii) paprotinė, įprastinė procedūra, procedūra, kurios tikimasi, ar būdas ką nors daryti; (iii) kartojami pratimai, veiklos atlikimas ar įgūdžių ugdymas, siekiant įgyti ar išlaikyti kompetenciją (Oxford Living Dictionaries. Definition of practice in English [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-24]. Prieiga per internetą: <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/practice>>).

²⁸⁷ Žr. ANDRIKIENĖ, L. Įvadas. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 11; AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, Nr. 4, p. 71; LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 34; MRAZAUSKAITĖ, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015, p. 6, 13; etc.

²⁸⁸ ELTA. *Legalūs lobistai bando gintis nuo nelegalų* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/legalus-lobistai-bando-gintis-nuo-nelegalu.d?id=12016307>>; etc.

²⁸⁹ ANDRIKIENĖ, L. Įvadas. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 11; Association of Accredited Public Policy Advocates. *Lobbying Landscape in Lithuania* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.aalep.eu/lobbying-landscape-lithuania>>; etc.

Taigi, reglamentavimas galioja jau 17 metų. Jis keletą kartų taisytas, tačiau reikšmingesnėmis pataisomis laikomos tik įtvirtintos 2017 m., tai katalizavo narystės EBPO siekis. Iki paskutinių pataisų reglamentavimas buvo visuotinai pripažįstamas neveiksmingu. Nors buvo parengta ir pristatyta ne viena reglamentavimo koregavimo iniciatyva, dalis jų, pritrūkus politinės valios, netapo galiojančiu reglamentavimu. Šios bei 2017 m. reglamentavimo pataisos pasižymi bendra vidine logika – naujas reglamentavimas modeliuojamas ant senojo karkaso, didelė dalis siūlytų esminių pakeitimų persidengia. Valstybinis lobizmo reglamentavimas *kaip toks*, iki 2017 m. rugsėjo 1 d. galiojusio reglamentavimo neveiksmingumas, kiekvienas bandymas reglamentavimą taisyti, naujosios LVĮ redakcijos priėmimas bei kiti susiję aspektai skatina diskusijas lobizmo reglamentavimo ir lobizmo *per se* Lietuvoje klausimais.

Taigi, viena vertus, situacija, kai lobizmo reglamentavimas priimtas ir taisomas spaudžiant išorės jėgoms, kai ydingas reglamentavimas (tokią jo kokybinę būklę visuotinai pripažįstant (!)) galiojo 16 metų, gali būti apibūdinta statiška, nepaslinkusi, o kartu ir nepalankia terpe valstybinio lobizmo reglamentavimo tradicijos genezei ir vystymuisi. Kita vertus, periodiškai ir aiškiai išreikšto siekio reglamentavimą taisyti, šių iniciatyvų vienijančių aspektų, atskleidžiančių bendrą iniciatorių įsitikinimų ir pažiūrų lobizmo reglamentavimo klausimais visumą, šio siekio bei minėtų sąlyčio taškų tęstinio egzistavimo nemažareikšmiu laikotarpiu ignoruoti taip pat negalima. Tam tikras kultūrinis tęstinumas, siekiant vystyti bei vystantis valstybiniam lobizmo reglamentavimui, užčiuoptas yra, o tai byloja apie valstybinio lobizmo reglamentavimo tradicijos genezę.

Lobizmas Lietuvoje nei kaip demokratinis institutas, nei kaip verslo sritis nėra išvystyti. Tokią išvadą lemia tai, jog: (i) Lietuvoje nėra susibūrusi lobistų profesionalų bendruomenė, o prielaidos jai susiburti itin silpnos, (ii) iš visų nagrinėtų su lobizmu susijusių tradicijų užčiuopta tik valstybinio lobizmo reglamentavimo tradicijos genezė. Tai atskleidžia paradoksalią situaciją: lobizmas yra gana primityvus, vykdomas neintensyviai ir nedideliu mastu,

tačiau teisiškai reguliuojamas, diskusijų apie valstybinį lobizmo reglamentavimą Lietuvoje (tiek mokslinių, tiek kitų) forumas gerokai platesnis ir rafinuotesnis nei diskusijų lobizmo tema. Taigi, reglamentavimas (gal ir be reikalo, gal ir forsuoiant, bet) lenkia savo objektą keletu žingsnių.

1.3.4. Lobizmo kontekstas

Aplinkos, kurioje tarpsta lobizmas, tyrimas gali suteikti svarbios informacijos apie lobizmo raidai įtaką darančius veiksnius. Apibūdinant lobistinių procesų kontekstą Lietuvoje nagrinėjama: (i) interesų grupių bei viešosios valdžios sąveikos specifika ir lobizmo ypatumai joje, (ii) sovietinės okupacijos ir režimo kaitos implikacijos, (iii) politinių institucijų ir institutų būklė, demokratijos deficitas. Išskirti aspektai yra politinio pobūdžio, tačiau jie tarpusavyje susiję, sąveikauja su kultūriniais ir socialiniais, juos lemia. Tad, kiek yra aktualu, nagrinėjami ir kultūrinio bei socialinio klimato ypatumai.

Interesų grupių ir viešosios valdžios sąveika. Teigiama, jog nustatyti, koks interesų grupių ir viešosios valdžios sąveikos modelis susiklostęs Lietuvoje, nėra lengva. Tai lemia didelė interesų grupių ir viešosios valdžios santykiams įtaką darančių veiksnių apimtis, jų kompleksiskumas bei tyrimų stoka, aplinkybė, jog interesų grupės vis dar nėra institucionalizuotas reiškinyss²⁹⁰. Nagrinėjant, ar galime Lietuvą apibūdinti iš esmės kaip pliuralistinę, pateikiamas atsakymas – vargu. Pirma, politinis procesas Lietuvoje nėra išsklaidytas, o valstybinės institucijos ir interesų grupės nėra lygiaverčiai partneriai. Antra, lygiavertiškumo nėra ir tarp interesų grupių²⁹¹. Politiniame procese dalyvauja daug skirtingų „žaidėjų“, kurių nemažai siekia išskirtinio statuso, o tai, viena vertus, gali demonopolizuoti sprendimų priėmimą, kita vertus, – blokuoti sprendimų priėmimą. Neigiamą poveikį gali

²⁹⁰ KAMINSKAS, R. Interesų grupių ir valstybės santykiai: politikos tinklų analizės problemos. *Sociologija*, 2001, Nr. 3, p. 29; LUKOŠAITIS, A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2000, t. 2, Nr. 18, p. 105.

²⁹¹ LUKOŠAITIS, A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2000, t. 2, Nr. 18, p. 105–106.

turėti ir politinio proceso struktūrinis sudėtingumas, galintis komplikuoti interesų grupių veiklos strategijas, taip skatindamas veikti neviešai, imtis neteisėtų metodų. Be to, demokratizacijos pradžioje susiklostė chaotiškas pliuralizmas, kuris neretai virsta oligopoliniu, tai reiškia, kad pliuralistinėje sistemoje ilgainiui išivyrąja korporatyvistinės tendencijos²⁹².

Vertinant, ar Lietuva yra korporatyvistinė sistema, pažymima, jog valstybės bandymai koordinuoti (o neretai ir agresyviai kištis į) interesų grupių veiklą akivaizdūs, tačiau tai neduoda visas suinteresuotąsias šalis tenkinančio efekto. Interesų grupės piktinasi, kad valstybė neįsiklauso į jų nuomonę, o priimamus sprendimus vadina žlugdančiais verslą, žemės ūkį *etc.*²⁹³ Teigiama, jog įtakingos interesų grupės viešąją politiką dažnai paverčia privačia (oligarchizacijos tendencijos). Politikos tinklai pasižymi uždarumu, privilegijuotu interesų grupių statusu. Šiems tinklams būdingesni „geležinių trikampių“, sektorinio korporatyvizmo ar net klientelizmo požymiai bei kultūriniai reliktai, pavyzdžiui, blatas, pažintys, nepotizmas. Tad daroma išvada, jog Lietuvoje susiklosčiusi interesų grupių ir viešosios valdžios sąveika yra sunkiai apibrėžiama, tačiau ją galima apibūdinti kaip „*kažką tokio hibridinio*“ – tarp chaotiško pliuralizmo, sektorinio korporatyvizmo ir mutuojančių klientelizmo atmainų^{294, 295}.

Sektorinio korporatyvizmo ir klientelizmo apraiškos – negatyvus veiksnys politikos proceso atvirumo požiūriu, vienas iš faktorių, sunkinančių lobizmo institucionalizaciją²⁹⁶. Sektorinis korporatyvizmas pasireiškia tuo, jog

²⁹² LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 21–23.

²⁹³ LUKOŠAITIS, A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2000, t. 2, Nr. 18, p. 106.

²⁹⁴ LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 22–23, 35.

²⁹⁵ Pažymima, jog korporatyvizmo modelį galima taikyti nagrinėjant darbo, verslo, žemės ūkio bei profesines organizacijas, pliuralizmo – naujus socialinius judėjimus bei vienos problemos interesų grupes, klientelizmo – valstybės užvaldymą ir administracinę korupciją (KAMINSKAS, R. Interesų grupių ir valstybės santykiai: politikos tinklų analizės problemos. *Sociologija*, 2001, Nr. 3, p. 29).

²⁹⁶ LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 23.

darbo, verslo, žemės ūkio organizacijos atstovaujamos riboto skaičiaus interesų grupių, kurios turi monopolį atitinkamose srityse. Jų profesinė galia, statusas, lyderiavimas, materialiniai ištekliai suteikia išskirtinį priėjimą prie viešosios valdžios²⁹⁷. Tuo tarpu klientelistiniai tinklai pasižymi hierarchija ir tam tikromis kompetencijų bei lojalumo normomis. Tai iliustruoja blato sąvoka, taikoma apibrėžti asmeniniams ryšiams ir neformaliems kontaktams, siekiant prieigos prie viešųjų išteklių. Kadangi blatas giliai įsišaknijęs Lietuvos politinėje kultūroje, jis yra svarbi neformalių santykių dalis²⁹⁸. Taigi, vyraujant chaotiškam pliuralizmui ir vėliau įsisteigusių interesų grupių vykdomas lobizmas sektorinio korporatyvizmo yra stumiamas į „šešėlį“, o kartu ir klientelizmo link. Tai paaiškina didesnę nederamų ir/ar neteisėtų metodų taikymo tikimybę, kaip vieną iš Lietuvos lobistinių procesų ypatumų.

Sovietinė okupacija ir politinio režimo kaita. Kardinalus politinio režimo pasikeitimas XX a. pab., lėmęs ir staigią ekonominės-socialinės santvarkos kaitą, – stiprus sukrėtimas Lietuvos visuomenei. Teigiama, jog jaunų demokratijų, išsilaisvinusių iš totalitarinių režimų, visuomenėms būdingas totalinis nepasitikėjimas, arogantiškumas, cinizmas, tikėjimas, kad visi žmonės lygūs, etc.²⁹⁹ Nurodytos ir panašios vertybinės orientacijos prisidėjo prie Lietuvoje vyraujančios pasyvaus pavaldinio politinės kultūros³⁰⁰ susiformavimo. Nostalgija sovietinei sistemai daro poveikį lūkesčiams, elgesio modeliams. Vertinant politinę sistemą, išreiškiamas nusivylimas ekonominės gerovės užtikrinimo galimybėmis, tai remiasi lyginimu su sovietmečiu sukurta specifine paternalistine socialine-ekonomine gerove. Šis leitmotyvas tampa demokratijos spragų charakteristika, todėl dalis asmenų sovietinę sistemą laiko labiau demokratiška. Kritiškai vertinantys sovietmetį refleksyviau žvelgia į situaciją. Ateitis siejama su pozityviais pokyčiais, kuriuos įgyvendins jaunoji

²⁹⁷ KAMINSKAS, R. Interesų grupių ir valstybės santykiai: politikos tinklų analizės problemos. *Sociologija*, 2001, Nr. 3, p. 26–27.

²⁹⁸ *Ibid.*, p. 28.

²⁹⁹ ANDRIKIENĖ, L. Lobistinės veiklos plėtra Lietuvoje. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 22.

³⁰⁰ LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 26.

karta. Toks ateities projektavimas, jaunąją kartą suvokiant kaip ekonominės gerovės nešėją, suponuoja tokį požiūrį išreiškiančiųjų asmeninės atsakomybės trūkumą demokratizacijos procese³⁰¹.

Režimo kaita bei paveldėti sovietiniai standartai lėmė atitinkamą socialinės tvarkos, mentaliteto ir elgesio destrukciją³⁰². Daugeliui su nepriklausomybės atkūrimu susijusios viltys dužo, paskleisdamos pasyvumo, abejingumo atmosferą, eilinio lietuvių sąmonėje įtvirtindamos savo negalios pripažinimą. Nurodoma, jog Lietuvoje, kaip ir kitose posovietinėse šalyse, korupcija yra sisteminio pobūdžio³⁰³, įsišaknijusi korupcinė sąmonė (pasireiškianti įvairiausiomis formomis, tarp jų – politiniu-partiniu favoritizmu, nepotizmu, klientelizmu) esanti iliustratyviausias indikatorius, bylojantis apie pilietinės visuomenės nesusiformavimą³⁰⁴.

Lietuvoje pilietinė visuomenė yra silpna³⁰⁵, tai dažnai išskiriama kaip viena didžiausių šalies problemų. Visuomenei būdingas menkas organizuotumas ir dalyvavimas visuomeninėse organizacijose. Pasyvi politinė kultūra lemia, jog daugelis nepatenkinti savo padėtimi, visuomenės gyvenimo tvarkymo būdais, bet kartu yra pasyvūs, nesuvokia savęs kaip potencialių

³⁰¹ BARTUŠKAITĖ, M.; IMBRASAITĖ, J.; ŽILYS, A. Sovietinės sistemos vertinimas ir požiūris į demokratiją Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2011, t. 22, Nr. 2, p. 106, 112.

³⁰² GRIGAS, R. Šiuolaikinio lietuvių nacionalinio būdo bruožai 2. Nerimą keliančios trajektorijos (sociofinė kritinė apžvalga). *Filosofija. Sociologija*, 2003, Nr. 1, p. 22–30; LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 27.

³⁰³ Viena iš sisteminės korupcijos apraiškų yra valstybės užvaldymas. Valstybės užvaldymo koncepcija sukurta korupcijai pereinamojo laikotarpio šalyse tirti. Valstybės užvaldymo lygis Lietuvoje 1999–2002 m. laikotarpiu sumažėjo, o 2003–2005 m. – padidėjo, labiausiai paveiktomis institucijomis laikomos Seimas, Vyriausybė, teismai ir politinės partijos (IBENSKAS, R.; PALIDAUSKAITĖ, J. Valstybės užvaldymas Lietuvoje: priežastys ir formos. *Viešoji politika ir administravimas*, 2007, Nr. 21, p. 63, 72).

³⁰⁴ GRIGAS, R. Šiuolaikinio lietuvių nacionalinio būdo bruožai 2. Nerimą keliančios trajektorijos (sociofinė kritinė apžvalga). *Filosofija. Sociologija*, 2003, Nr. 1, p. 28–30.

³⁰⁵ Žr. NVO Teisės institutas. *Galimybių studija: Pilietinės visuomenės plėtros agentūra* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Vilnius, 2017, p. 3. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/nvo/PVPA_galimybiu_studija2017.pdf>; IBENSKAS, R.; PALIDAUSKAITĖ, J. Valstybės užvaldymas Lietuvoje: priežastys ir formos. *Viešoji politika ir administravimas*, 2007, Nr. 21, p. 70; LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 26, etc.

politikos veikėjų³⁰⁶. Tai aiškinama tokiais veiksniais kaip paveldėtas nepasitikėjimas sovietinėmis organizacijomis, neformalių bendravimo tinklų gyvybingumas, posovietinis nusivylimas. Pažymima, jog silpna pilietinė visuomenė turi dvejopą neigiamą poveikį demokratijos kokybei: (i) nedalyvaujant savanoriškose organizacijose, atsisakoma galimybės formuoti demokratinis įpročius ir įgūdžius, (ii) žmonių interesai beveik nereprezentuojami politinių sprendimų priėmimo procese³⁰⁷.

Politinių institucijų ir institutų būklė, demokratijos deficitas.

Negatyvios vertybinės orientacijos bei kultūrinės nuostatos formuoja ir palaiko politinio bejėgiškumo jausmą. Tai materializuojasi menku būrimusi ir dalyvavimu asocijuotų struktūrų veikloje, bandymais rasti prieigą prie viešosios valdžios ir „išspręsti klausimą“ nederamais ir/ar neteisėtais metodais. Tiesioginė neišvystytų demokratinų įgūdžių pasekmė yra prasta demokratinų institucijų, o kartu ir demokratinų institutų būklė. Naujos demokratinės institucijos Lietuvoje nėra nei įsišaknijusios, nei aktyviai palaikomos daugumos gyventojų³⁰⁸. Posovietinėms visuomenėms būdinga neišplėtotą, nefunkcionalią demokratinų institucijų visumą³⁰⁹. Šiame instituciniame kontekste demokratiniai institutai, o ypač tokie kontroversiški kaip lobizmas, prigyja itin sunkiai.

Dažniausiai kalbama apie demokratijos deficitą ES³¹⁰, tačiau ir Lietuvoje jos per mažai³¹¹. Demokratijos deficitas³¹² yra ten, kur nustatoma demokratijos

³⁰⁶ IBENSKAS, R.; PALIDAUSKAITĖ, J. Valstybės užvaldymas Lietuvoje: priežastys ir formos. *Viešoji politika ir administravimas*, 2007, Nr. 21, p. 70.

³⁰⁷ ŠILIAUSKAS, S. Pilietinės visuomenės ir pilietiškumo diskursai modernioje demokratijos refleksijoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 2005, Nr. 11, p. 28.

³⁰⁸ *Ibid.*

³⁰⁹ KREGAR, J. Deformation of Organizational Principles: Corruption in post-socialist Societies. Iš *Corruption & Democracy: Political Institutions, Processes and Corruption in Transition States*. Budapest: Institute for Constitutional and legislative Policy, 1994, p. 47–60; JOČIENĖ, D. Korupcija postkomunistinėse šalyse. *Teisės problemos*, 1997, Nr. 1, p. 81–91; LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 29.

³¹⁰ Pirmą kartą terminas pavartotas 1970 m., siekiant apibūdinti Europos Bendrijos institucijų demokratinio legitimumo silpnumą (žr. AZMAN, K. D. The Problem of “Democratic Deficit” in the European Union. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2011, t. 1, Nr. 5, p. 244). Terminas plačiai vartojamas, madingas (MILEV, M. Etude: A

principų, vertybių stoka³¹³. Šiuo atveju aktualūs tokie demokratijos principai-vertybės kaip politinių procesų skaidrumas, viešosios valdžios atvirumas, atskaitingumas ir sąžiningumas, lygios galimybės dalyvauti viešosios valdžios sprendimų priėmimo procese bei valdžios darbo efektyvumas. Lietuva nėra priskiriama prie valstybių, turinčių brandžias demokratijos tradicijas. Šiame poskyryje atskleisti politinio, kultūrinio ir socialinio klimato ypatumai taip pat neleidžia abejoti, kad Lietuvoje stokojama nurodytų principų-vertybių – susiklostęs reikšmingas demokratijos deficitas.

Vadovavimasis minėtais principais-vertybėmis viešajai valdžiai atliekant savo funkcijas – svarbi pozityvios lobizmo raidos, veiksmingo lobizmo reglamentavimo prielaida³¹⁴. Jos Lietuvoje pasigendama. Nagrinėjant demokratijos deficitą ES, pažymima, jog iš esmės visose politinėse sistemose kultūra yra fundamentali uola, ant kurios tvirtinama politinė legitimacija. Todėl tai, ką vadiname ES demokratijos deficitu, yra gilesnio kultūrinio deficito

‘Democratic Deficit’ in European Union? *L'Europe en formation*, 2004, Nr. 3/04, p. 10), tačiau sąvokos apibrėžimai varijuoja (FOLLESDAL, A.; HIX, S. Why there is a Democratic in the EU: A Response to Majone and Moravcsik. *European Governance Papers (EUROGOV)*, 2014, Nr. C-05-02, p. 4). Demokratijos deficitas plačiąja prasme apibrėžiamas kaip atotrūkis ar neatitiktis tarp „turėtų būti“ ir „yra“ kaip teorinių konstrukto faktiškai egzistuojančios ES tvarkos kontekste (AZMAN, K. D. The Problem of “Democratic Deficit” in the European Union. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2011, t. 1, Nr. 5, p. 244).

³¹¹ GIRNIUS, K. *Demokratijos deficitas Lietuvoje ir ES* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/14875170/demokratijos-deficitas-lietuvoje-ir-es>>.

³¹² Kaip bendroji kategorija demokratijos deficitas apibūdinamas kaip situacija, kai tariamai demokratinės organizacijos ar institucijos nesugeba įgyvendinti to, kas laikoma demokratijos principais (LEVINSON, S. How the United States Constitution Contributes to the Democratic Deficit in America. *Drake Law Review*, 2007, t. 55, p. 860). Taigi, šis terminas skirtas žymėti atotrūkiui tarp demokratijos idealo ir realybės.

³¹³ Modernioji demokratija turi pretenziją į universalumą, o ją lydi mesianistinė intonacija – atversti nedemokratiškus žmones. Ši ir susijusios charakteristikos lemia, jog demokratijos deficito terminas gali atrodyti panašus į kaltinimą „bedievybe“ (KARALIUS, G. Ar moderni demokratija yra politinė santvarka? *Politologija*, 2017, t. 85, Nr. 1, p. 126), todėl jis turi būti vartojamas nepamirštant, kad visada atsiranda veikiančios demokratijos „deficitų“ (ŠILIAUSKAS, S. Demokratijos legitimumas ir paradoksas: Lietuvos atvejis. *Tiltai*, 2013, Nr. 3, p. 56).

³¹⁴ PROSS, A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007, p. 5, 9.

simptomas, aiškiai kylantis iš Europos visuomenės nebuvimo³¹⁵. Lietuvos atvejui gali būti taikoma dalinė analogija, teigiant, jog nagrinėti ir susiję negatyvūs kultūriniai aspektai, lėmę pilietinės visuomenės silpnumą, yra tas pamatas, ant kurio radosi ir susiformavo demokratijos deficitas Lietuvoje.

Politinių, socialinių ir kultūrinių faktorių visuma nepalanki pozityviam teisėto lobizmo plėtojimuisi bei jo institucionalizacijai. Susiklostęs kontekstas pasižymi demokratijos vertybių ir sovietmečio relikto priešprieša³¹⁶, ryškiu demokratijos deficitu. Menkai išvystyta pilietinė visuomenė – viena pagrindinių korupcijos priežasčių³¹⁷. Teigiamais veiksniais nėra ir ilgą laiką galiojęs neveiksmingas lobizmo reglamentavimas, tęstinis politinės valios jį reformuoti trūkumas, reglamentavimo įtvirtinimas ir žymesnis koregavimas tik veikiant išorės jėgoms, taip pat – suinteresuotųjų šalių į(si)traukimo į reglamentavimo įgyvendinimą nebuvimas³¹⁸. Tendencijos, jog situacija artimoje ateityje galėtų kisti teigiama linkme, nenustatytos. Pozityvioms prognozėms kelią užkerta ir pastaruoju metu išaiškėję neskaidrūs verslo subjektų ryšiai su viešosios valdžios atstovais, neteisėtas poveikis jiems³¹⁹, esantys ryškiais valstybės užvaldymo požymiais. Didelį šešėlį Lietuvos viešajai valdžiai meta ir „tulpių skandalas“³²⁰.

³¹⁵ MATULIONIS, A. V.; ŠVARPLYŠ, A. Europinės tapatybės kūrimas Europos Sąjungos kultūros politikoje. 1. Bendras Europos kultūrinis palikimas. *Filosofija. Sociologija*, 2010, t. 21, Nr. 4, p. 302.

³¹⁶ LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 31.

³¹⁷ IBENSKAS, R.; PALIDAUSKAITĖ, J. Valstybės užvaldymas Lietuvoje: priežastys ir formos. *Viešoji politika ir administravimas*, 2007, Nr. 21, p. 70.

³¹⁸ Žr.: 3.1.1. Raida; 3.1.3. Įgyvendinimas.

³¹⁹ Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. birželio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto atlikto parlamentinio tyrimo dėl asmenų, verslo subjektų ir kitų interesų grupių galimo neteisėto poveikio valstybės institucijoms priimančioms sprendimus ir galimos neteisėtos įtakos politiniams procesams išvados Nr. XIII-1228“. TAR, 2018, Nr. 9656.

³²⁰ Verslo žinios. Prezidentė pasiaiškino dėl susirašinėjimo su Eligijumi Masiuliu [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2018/05/02/prezidente-pasiaiskino-de-l-susirasinejimo-su-eligijumi-masiuliu>>.

2. Lobizmo reglamentavimas

Išnagrinėjus aktualius teorinius ir biheavioristinius lobizmo aspektus, gali būti tiriamas lobizmo reglamentavimas. Šiam tyrimui skirti antrasis ir trečiasis disertacijos skyriai. Antrasis skyrius apima lobizmo reglamentavimo teorinių pagrindų ir tarptautinio, supranacionalinio lygmenų bei užsienio šalių reglamentavimo analizę, tokio nagrinėjimo implikacijas.

2.1. Reglamentavimo teoriniai pagrindai

Lobizmo reglamentavimo sąvoka apima plačią reguliacinę įvairovę. Tad prieš nagrinėjant konkretų reglamentavimą, reikalingas tam tikras karkasas, kuris padėtų susiorientuoti reglamentavimo apraiškų gausoje. Toks karkasas gali būti konceptualizuotos lobizmo reglamentavimo teorinės įžvalgos, tai apibendrintai vadinama lobizmo reglamentavimo teoriniais pagrindais³²¹. Poskyryje nagrinėjami trys lobizmo reglamentavimo teorinių pagrindų segmentai: (i) reglamentavimo priežastys, tikslai ir vaidmuo, (ii) reglamentavimo modeliai ir tipai, (iii) pagrindiniai elementai.

2.1.1. Priežastys, tikslai ir vaidmuo

Diskutuoju lobizmo reglamentavimo tema, vienas klausimų – ar šio reglamentavimo *apskritai* reikia? Klausimas dažnas ten, kur lobizmas sunkiai pastebimas: nėra susibūrusi lobistų profesionalų bendruomenė(s), profesionalaus lobizmo mastas menkas, lobizmas iš esmės nustumtas į „šešėlį“, neišvystytos su lobizmu susijusios pozityvios tradicijos *etc.* Panaši situacija susiklosčiusi Lietuvoje. Todėl svarbu nustatyti (i) pagrindines reglamentavimo

³²¹ Toks terminas pasirinktas dėl menko lobizmo reglamentavimo teorijos išsivystymo. Siekiama pabrėžti, jog lobizmo reglamentavimo teorija dar tik formuojasi. Tam tikros teorinės įžvalgos ir/ar reglamentavimo teorijos „gabalai“ randami lobizmo reglamentavimo tyrimuose, tačiau didesnės apimties bei gylio lobizmo reglamentavimo teorijos „salos“ yra itin retos.

įtvirtinimo priežastis, (ii) reglamentavimu siekiamus tikslus bei (iii) jo atliekamą vaidmenį.

Priežastys. Vakarų atstovaujamosios demokratijos nuolat susiduria su politinėmis krizėmis, korupcijos skandalais. Anksčiau politika ir sprendimų priėmimas buvo sutelkti dalies aukštuomenės rankose. Eiliniai piliečiai buvo menkai išsilavinę, nedaug žinojo apie valstybės valdymą ir jo peripetijas. Tačiau, laikui bėgant, žmonių išsilavinimo, pilietinio sąmoningumo lygiui kylant, informacijos sklaidai įgaunant pagreitį, politika ir jos procesai tapo kiekvieno piliečio reikalu. Masės patyrė metamorfozę: šiandien jos yra ne tik politinės įtakos objektas, bet ir pačios pajėgios daryti žymią ir kasdienę įtaką valdantiejiems. Nuolat kalbama apie tautos atstovų atskaitingumą, visuomenės nepasitikėjimą viešąja valdžia, viešosios valdžios elgesio standartus *etc.*

Visuomenės metamorfozė iš pilietišškai ir politiškai pasyvios į aktyvią ir reikalaujančią lėmė, jog Vakarų demokratijos, siekdamos išlikti gyvybingos, pradėjo ieškoti priemonių šiems siekiams įgyvendinti ir pirmiausia pasitelkė teisę. Daugelis valstybių yra sukūrusios tam tikrą reglamentavimą, kurio tikslas yra užtikrinti etikos standartų laikymąsi viešuosiuose reikaluose – gyvename korupcijos nusikaltimų tyrimo komisijų, audito įstaigų, elgesio kodeksų ir pan. amžiuje³²². Taigi, pagrindine lobizmo reglamentavimo, kuris laikomas platesnio teisinio reguliavimo, susijusio su viešosios valdžios sprendimų priėmimo etika, dalimi³²³, įtvirtinimo priežastimi identifikuojamas demokratijos deficitas, o konkrečiau – tokių principų-vertybių, kaip politinių procesų skaidrumas, viešosios valdžios atvirumas, atskaitingumas ir sąžiningumas, lygios galimybės dalyvauti viešosios valdžios sprendimų priėmimo ir valdžios darbo efektyvumas, stoka³²⁴.

³²² GRIFFITH, G. *The Regulation of Lobbying*. Sydney: NSW Parliamentary Library Research Service, 2008, p. 10.

³²³ PROSS, A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007, p. 9.

³²⁴ CHARI, R.; MURPHY, G.; HOGAN, J. Regulating lobbyists: a comparative analysis of the United States, Canada, Germany and European Union. *The Political Quarterly*, 2007, t. 78, Nr. 3, p. 422; PROSS, A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007, p. 6, 8.

Tikslai. Šie principai-vertybės demokratiniais save skelbiančių režimų laikomi principinėmis viešosios valdžios veikimo gairėmis, tačiau nėra pakankamai prigiję viešajame gyvenime. Tai lemia visuomenės nepasitenkinimą ir nepasitikėjimą viešąja valdžia. Plačiąja prasme lobizmo reglamentavimas skirtas nurodytiems vertybiniais orientyrams užtikrinti, todėl jie laikomi ne tik lobizmo reglamentavimo priežastimis, bet ir – tikslais. Tad šiems orientyrams formuojant ir atspindint lobizmo teisėkūroje, jie yra stiprus atskirų reglamentavimo atvejų vienijantysis pradas. Tačiau nacionaliniai, regioniniai ar subjekto, išleidusio reglamentavimą, nagrinėjamų vertybinių orientyrų suvokimai skiriasi, todėl, reguliuojant lobizmą, jų siekiama skirtingai. Minėtos variacijos yra sisteminio pobūdžio, atspindinčios konstitucines nuostatas ir politinės kultūros specifiką, glūdinčią nesugretinamoje nacionalinėje, regioninėje ar subjekto patirtyje³²⁵.

Taigi, nors lobizmo reglamentavimo priežastimis ir tikslais esantys principai-vertybės nėra suvokiami identiškai, jų pagrindu esančios esminės bendros nuostatos gali būti užčiuoptos. Šie vertybiniai orientyrai glaudžiai susiję, iš dalies persidengia bei pasižymi tam tikra specifika lobizmo ir jo reglamentavimo kontekste. Skaidrumas³²⁶, kuris laikomas kertiniu lobizmo reglamentavimo tikslu³²⁷, – daugialypė kategorija, dažnai siejama su atskaitingumu ar netgi korupcija (kaip antipodu), nešališkumu ir teisine

³²⁵ PROSS, A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007, p. 6, 8.

³²⁶ Lietuvoje skaidrumas laikomas konstituciniu principu (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 10-350), skaidrumo reikalavimas yra įtvirtintas 21 galiojančiame įstatyme (remiamasi Teisės aktų registre atliktos paieškos, įvedus kriterijus: žodžiai tekste (tiksliai frazė) – „skaidrumas“, rūšis – įstatymas, būseną – galioja, duomenimis (žr. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. *Paieška Teisės aktų registre* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-11-06]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActSearch>>)).

³²⁷ Žr. AMBRASAITĖ, M. Transparency in Accounting and Corporate Governance, Politics, and Law – Towards Improved Regulation of Lobbying (The Case of Lithuania). *Interdisciplinary approach to law in modern social context: 4th international conference of PhD students and young researchers: conference papers*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 15.

valstybe, visuomenės dalyvavimu bei patariamąja demokratija³²⁸. Skaidrumas yra difuziško pobūdžio. Tai reiškia, jog jo turinys reikšmingai priklauso nuo srities, kurioje skaidrumo terminas vartojamas. Ši kategorija labiausiai būdinga ir paplitusi ES politinės minties bei teisinio reguliavimo, apskaitos ir bendrovių valdymo kontekste. Išanalizavus skaidrumo sampratą nurodytose srityse, identifikuotas bendras skaidrumo suvokimas, skaidrumą siejant su relevantiškos, savalaikės ir patikimos informacijos tam tikra tema ar klausimu prieiga tikslinėms auditorijoms³²⁹.

Esama ir kitų bendrųjų skaidrumo apibrėžimų³³⁰, tuo tarpu *lobizmo reglamentavimo kontekste skaidrumas suprantamas kaip tinkama prieiga prie pakankamo masto ir turinio informacijos apie su lobizmu susijusius faktus*, tokius kaip, kas vykdo lobizmą, į ką ši veikla yra nukreipta (nurodant objektą ir/ar adresatą), kieno interesais veikiama, kokios lėšos tam skiriamos ir/ar kokios iš to gaunamos, kt.³³¹ Siekiant užtikrinti skaidrumą, lobizmo reglamentavimo pagrindu atskleidžiamos informacijos apimtį kiekvienu atveju lemia šios informacijos pakankamumo bendruomenėje, kurioje lobizmas reguliuojamas, suvokimas, o šį suvokimą formuoja neteisiniai veiksniai.

Skaidrumas tiesiogiai susijęs su viešosios valdžios atvirumu ir atskaitingumu. Atvira viešoji valdžia apibrėžiama kaip skaidri ir prieinama bet kam, bet kuriuo metu, bet kur bei greitai ir pozityviai reaguojanti į naujas idėjas ir poreikius³³². Taigi, skaidrumas yra sudedamoji atvirumo dalis, tačiau

³²⁸ BAUHR, M.; GRIMES, M. What is Government Transparency? New Measures and Relevance for Quality of Government. *Working Paper Series*, 2012, Nr. 16, p. 4.

³²⁹ Žr. AMBRASAITĖ, M. Transparency in Accounting and Corporate Governance, Politics, and Law – Towards Improved Regulation of Lobbying (The Case of Lithuania). *Interdisciplinary approach to law in modern social context: 4th international conference of PhD students and young researchers: conference papers*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 15.

³³⁰ Žr. BAUHR, M.; GRIMES, M. What is Government Transparency? New Measures and Relevance for Quality of Government. *Working Paper Series*, 2012, Nr. 16, p. 4.

³³¹ KALNIŅŠ, V. *Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption. An insight into lobbying practice in Latvia and recommendations for Saeima*. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2005, p. 20–22.

³³² GURRIA, A. *Openness and Transparency – Pillars for Democracy, Trust and Progress* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-03]. Prieiga per internetą:

dėl savo svarbos dažnai išskiriama. Šie principai-vertybės, žvelgiant iš lobizmo reglamentavimo perspektyvos, sąveikauja tokiu būdu: siekiant skaidrumo, sudaroma prieiga prie tam tikros su lobizmu susijusios informacijos, tai didina viešosios valdžios atvirumą, taip prisidedant prie jos atskaitingumo³³³ (apibrėžiamo kaip mastas, kuriuo asmenys, grupės ir institucijos yra įgalūs išlaikyti viešąją valdžią ir kitus galios turėtojus atsakingais už savo veiksmus, bei mastas, kuriuo viešojo valdžia ir kiti galios turėtojai viešai atsiskaito už savo sprendimus ir veiksmus³³⁴) palaikymo.

Kita svarbi demokratinė vertybė – sąžiningumas, kuris reikalauja iš viešosios valdžios neveidmainiauti, veikti principingai ir vieningai visų piliečių atžvilgiu, esminius teisingumo ir doros standartus taikyti visiems vienodai, nieko neišskiriant³³⁵. Sąžiningumas laikomas lemiamu veiksnium, formuojantis pasitikėjimui viešąja valdžia, nes egzistuoja ryšys tarp pasitikėjimo politikais ir korupcijos suvokimo³³⁶. Pagarba valstybės institucijoms labai priklauso nuo piliečių pasitikėjimo, t. y. nuo to, ar piliečiai viešąją valdžią vertina kaip savą, jų interesais ir naudai veikiančią darinį. Todėl, samprotaujant apie sąžiningumą lobizmo reglamentavimo kontekste, svarbūs trys aspektai: (i) lygių galimybių dalyvauti viešosios valdžios sprendimų priėmimo procese užtikrinimas, (ii) etikos standartų nustatymas, (iii) neteisėtos ir/ar nederamos įtakos

<<http://www.oecd.org/fr/etatsunis/opennessandtransparency-pillarsfordemocracytrustandprogress.htm>>.

³³³ Skiriamos tokios atskaitingumo bendrąja prasme formos: politinis atskaitingumas, administracinis atskaitingumas, profesinis atskaitingumas ir demokratinis atskaitingumas. Šiuo atveju analizuojama paskutinė forma (žr. CENDON, A. B. Accountability and Public Administration: Concepts, Dimensions, Developments. Iš *Openness and Transparency in Governance: Challenges and Opportunities*: Conference Proceedings. Maastricht: 1999, p. 33).

³³⁴ LARKIN, CH.; REIMPELL, P. Conceptualising Accountability: An Approach to Measurement. *BBC Media Action: Bridging Theory And Practice Research Dissemination Series Working Paper*, 2012, Nr. 2, p. 3.

³³⁵ ALLAN, T. R. S. Law, Justice and Integrity: The Paradox of Wicked Laws. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2009, t. 29, Nr. 4, p. 710.

³³⁶ OECD. *Trust in Government - Integrity and fairness* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/gov/trust-integrity-and-fairness.htm>>.

užkardymas³³⁷. To siekiama atitinkamai: (i) užtikrinant, kad visos suinteresuotosios šalys galėtų gauti savalaikę, patikimą ir pakankamą informaciją apie lobizmą, taip sudarant sąlygas priimti pagrįstą sprendimą įsitraukimo poreikio klausimu³³⁸, (ii) įtvirtinant viešosios valdžios atstovų elgesio su lobistais, lobistų – su viešosios valdžios atstovais, lobistų – su lobistais ir lobistų – su klientais etikos standartus bei užtikrinant jų laikymąsi³³⁹, (iii) nubrėžiant aiškią ribą tarp lobizmo kaip teisėtos įtakos ir korupcijos³⁴⁰.

Aktualus ir viešosios valdžios darbo efektyvumas. Laisva komunikacija – viena iš tinkamo viešosios valdžios sprendimų priėmimo proceso prielaidų³⁴¹. Todėl lobizmo reglamentavimu siekiama ne tik neriboti, bet ir sudaryti kuo palankesnes sąlygas informacijos srautų tarp viešosios valdžios, interesų grupių ir visuomenės judėjimui. Tad yra svarbus ir administracinės naštos aspektas – lobistai neturi būti perdėtai apkraunami informacinėmis pareigomis, o nustatytąsias turi būti lengva ir patogiu atlikti. Reguluojant neturi būti perreguluojama, ir priešingai – turi būti ieškoma balanso tarp viešojo intereso žinoti ir lobistų laisvės veikti.

Vaidmuo. Tuo atveju, jei lobizmo reglamentavimas veikia, prisideda prie aukščiau nagrinėtų demokratinių principų-vertybių įgyvendinimo. Lobizmo reglamentavimas kaip teisėto lobizmo, kuris laikomas labai svarbia viešo ir skaidraus politikos proceso sąlyga, karkasas – reikšminga korupcijos

³³⁷ PROSS, A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007, p. 8.

³³⁸ Žr. AMBRASAITĖ, M. Правовое регулирование лоббирования в условиях информационного общества. *Проблемы правотворческой и правоприменительной практики в условиях развития информационного общества*: сборник научных статей: в 2-ух частях: Часть 1. Гродно: ГрГМУ, 2015, p. 189–190.

³³⁹ PROSS, A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007, p. 9.

³⁴⁰ GRIFFITH, G. *The Regulation of Lobbying*. Sydney: NSW Parliamentary Library Research Service, 2008, p. 3.

³⁴¹ PROSS, A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007, p. 9.

prevencijos priemonė³⁴². Taip pat dera pažymėti, jog lobizmo reglamentavimas (šalia lobizmo kaip politinio instituto sukurdamas teisinį, o kartu ir tam tikrus institucinius rėmus šiai legitimiai veiklai demokratinėje visuomenėje) bei jo vystymas skatina viešas diskusijas apie tai, kaip reglamentavimas turi būti tobulinamas, bei neišvengiamai – ir apie fenomeną. Tai didina lobizmo žinomumą bei prisideda prie visuomenės informuotumo lobizmo klausimais, o veiksmingas reglamentavimas – ir prie lobizmo prestižo. Tad lobizmo reglamentavimas, ypač jei jis yra pakankamai veiksmingas, atlieka pozityvius – nagrinėtų demokratinių principų-vertybių vystytojo, korupcijos „prievaizdo“, teigiamo lobizmo įvaizdžio kūrėjo – vaidmenis.

2.1.2. Modeliai ir tipai

Buvusio VTEK vadovo teigimu, kiekvienai valstybei reikia rasti *originalų* – jos³⁴³ lobizmo reglamentavimo modelį³⁴⁴. Tam, kad tokios paieškos taptų įmanomos ir būtų vaisingos, pirmiausia reikia žinoti, kokie reglamentavimo modeliai egzistuoja *per se*. Taigi, šiame poskyryje (i) pateikiamos įvadinės pastabos lobizmo reglamentavimo klasifikavimo klausimu, (ii) tiriamos lobizmo reglamentavimo klasifikacijos bei jų pagrindu išskirti reglamentavimo modeliai, (iii) kaip alternatyvi prieiga skiriami ir apibrėžiami lobizmo reglamentavimo tipai.

Įvadinės pastabos. Aptinkama ne viena lobizmo reglamentavimo atmaina, jų kilmė, vektorius, privalomumas, jas sudarančių elementų ir nuostatų turinys bei daugelis kitų parametrų skiriasi. Tai lemia keletą dalykų. Pirma, gilus lobizmo reglamentavimo suvokimas galimas tik tada, kai yra žinoma, kokios pagrindinės reglamentavimo variacijos egzistuoja. Antra,

³⁴² LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 33.

³⁴³ Teiginys išdėstytas kalbant apie Lietuvą. Turimas mintyje individualizuotas lobizmo reglamentavimas, atitinkantis Lietuvos realijas (tiek lobistinių procesų, tiek jų konteksto).

³⁴⁴ BILOTAITĖ, A. A. *Bilotaitė. Lobizmas: tarp gandy ir realybės* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/abilotaite-lobizmas-tarp-gandu-ir-realybes.d?id=59488679>>.

lobizmo reglamentavimas – labai bendra kategorija. Ji gali būti suprantama kaip *susijusių nuostatų, reguliuojančių (i) neinstitucionalizuotus, neformalius ir/ar kitus metodus apimančių veiklą, kuria visiškai ir/ar iš dalies išoriškai viešajai valdžiai asmenys siekia daryti jai įtaką, ir/ar (ii) viešosios valdžios atstovų elgesį tokios veiklos per se atžvilgiu ir/ar jos vykdymo jų atžvilgiu metu, visuma*. Apibrėžimas yra platus, apima visas reglamentavimo, nukreipto į lobizmą, variacijas, ir šia prasme nėra pakankamas konstruktyviam diskursui lobizmo reglamentavimo klausimais. Todėl reikalingas funkcionalus terminų ir sąvokų, žyminčių ir apibrėžiančių skirtingas lobizmo reglamentavimo atmainas, rinkinys, kurio ieškoti racionalu, nagrinėjant mėginimus klasifikuoti šį reglamentavimą.

Egzistuoja trys pagrindinės lobizmo reglamentavimo galimybės. Lobizmas gali būti teisiškai (i) reguliuojamas, (ii) nereguluojamas bei (iii) dereguluojamas. Antra ir trečia galimybės neretai pamiršamos. Jos nėra vertingesnės už pirmąją savaime, tačiau ne visais atvejais geriausias pasirinkimas yra vienokio ar kitokio reglamentavimo įtvirtinimas. Minėta, jog lobizmo reglamentavimas laikomas platesnio teisinio reguliavimo, susijusio su viešosios valdžios etika, dalimi³⁴⁵. Tad jo nuostatos paprastai netiesiogiai reguliuoja ir kai kuriuos lobizmo aspektus³⁴⁶. Tai turi būti įvertinta, renkantis tinkamiausią lobizmo reglamentavimo galimybę. Nepaisant tokio netiesioginio lobizmo teisinio reguliavimo, jis negali būti tapatinamas su lobizmo reglamentavimu. Lobizmo reglamentavimu laikoma *tik tokių* susijusių nuostatų visuma, kuri teisiškai reguliuoja veiklą, iš esmės atitinkančią lobizmo sąvoką³⁴⁷

³⁴⁵ PROSS, A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007, p. 9.

³⁴⁶ KALNIŅŠ, V. *Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption. An insight into lobbying practice in Latvia and recommendations for Saeima*. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2005, p. 18.

³⁴⁷ Paprastai teisiškai reguliuojant lobizmą, jo sąvoka, lyginant su suformuluota šiame tyrime ar kita bendrąja lobizmo sąvoka, yra siaurinama. Esminė atitiktis gali būti konstatuota, jei, siaurinant sąvoką, nėra iškraipoma ar kitaip prarandama lobizmo esmė.

ar viešosios valdžios atstovų elgesį tokios veiklos *per se* atžvilgiu ir/ar jos vykdymo jų atžvilgiu metu³⁴⁸.

Nors lobizmo reglamentavimo tyrimai, kuriuose siekiama aprašyti *status quo*, pristatyti gerąsias reglamentavimo praktikas, išgryninti tendencijas ir/ar pateikti tam tikras teorines įžvalgas, gana dažni (ypač kaip įrankis platesnių bei daugiau apimančių, nei lobizmo reglamentavimo lyginamoji analizė, tyrimų kontekste³⁴⁹), bandymų klasifikuoti lobizmo reglamentavimą – vos vienas kitas. Šiame poskyryje daugiausia dėmesio skiriama Kalnino bei Chari, Hogano ir Murphy'io lobizmo reglamentavimo klasifikacijų (kuriomis neretai remiamasi lobizmo reglamentavimo tyrimuose³⁵⁰) analizei, taip pat nagrinėjama Lukošaičio klasifikacija. Tiriamos klasifikacijos pagal lobizmo reglamentavimo atmainų, kurias apima, mastą, sąlygiškai įvardijamos (i) plačiąja (Kalnino), (ii) vidutinės apimties (Lukošaičio) bei (iii) siaurąja (Chari, Hogano ir Murphy'io).

Modeliai: plačioji klasifikacija. Kalninas yra vienintelis, pabandęs pateikti išsamią, visas lobizmo reglamentavimo atmainas apimančią klasifikaciją. Dažniau yra klasifikuojama tam tikra lobizmo reglamentavimo dalis, o tai gali lemti sąmoningas pasirinkimas arba klasifikacijos ydingumas. Kalnino klasifikacija pagrįsta trimis kriterijais, išgrynintais pasitelkus lobizmo

³⁴⁸ Pavyzdžiui, nors konkretaus lobistinio epizodo metu lobistas finansuoja politinę kampaniją ir tampa teisinio reguliavimo, reglamentuojančio tokių kampanijų finansavimą, subjektu arba padovanoja viešosios valdžios atstovui brangią dovaną, ką draudžia teisės aktas, reguliuojantis politikų elgesio etiką, tai nereiškia, kad minėtas teisinis reguliavimas gali būti laikomas lobizmo reglamentavimu.

³⁴⁹ Žr. OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 1: Increasing Transparency through Legislation*. Paris: OECD Publishing, 2009; OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012; OECD. *Lobbyists, Governments and Public Trust, Volume 3: Implementing the OECD Principles for Transparency and Integrity in Lobbying*. Paris: OECD Publishing, 2014; etc.

³⁵⁰ Žr. GRIFFITH, G. *The Regulation of Lobbying*. Sydney: NSW Parliamentary Library Research Service, 2008, p. 6–10; VYMĚTAL, P. Comparison of Models of Lobbying Regulation in EU Countries. Iš *13th International Scientific Conference “Economic Policy in the European Union Member Countries”*: Conference Proceedings. Karolinka: Technical University Ostrava, 2015, p. 752–754; etc.

reglamentavimo lyginamąją analizę. Naudojant šiuos kriterijus atliekami trys reglamentavimo pjūviai, kurių pagrindu skiriama po du antagonistinius požymius. Trijų požymių grupę Kalninšas įvardija lobizmo reglamentavimo modeliu. Tokiu būdu išskirti septyni modeliai.

Siekiant aiškumo, turi būti atskleisti minėti lobizmo reglamentavimo pjūviai bei požymiai: (i) pagal tai, ar lobizmo reglamentavimas yra užtikrintas prievarta, jis gali būti: privalomasis arba savanoriškasis, (ii) pagal subjekto, įtvirtinančio lobizmo reglamentavimą ir/ar atsakingo už jo laikymosi priežiūrą ir/ar kontrolę, santykį su subjektais, kurių elgesys yra reglamentuojamas, reglamentavimas gali būti: išorinis arba vidinis (savireguliacinis), (iii) pagal subjektų, kurių elgesys yra reglamentuojamas, santykį su lobizmu, reglamentavimas gali būti nukreiptas (vektorius kriterijus): į lobistus ir jų vykdomą lobizmą (tiesioginis) arba į viešąją valdžią ir jos atstovų elgesį kontakto su lobistais metu (netiesioginis)³⁵¹.

Remdamasis šiais lobizmo reglamentavimo požymiais, Kalninšas skiria tokius septynis³⁵² reglamentavimo modelius:

1. Išorinis tiesioginis savanoriškasis.
2. Išorinis tiesioginis privalomasis.
3. Išorinis netiesioginis privalomasis.
4. Savireguliacinis tiesioginis savanoriškasis.
5. Savireguliacinis netiesioginis savanoriškasis.
6. Savireguliacinis tiesioginis privalomasis.
7. Savireguliacinis netiesioginis privalomasis³⁵³.

Kalninšas sukūrė gana taiklią kriterinę erdvę kaip vieną iš įrankių Latvijos lobizmo reglamentavimui modeliuoti. Todėl, glaustai aprašius šiuos

³⁵¹ KALNIŅŠ, V. *Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption. An insight into lobbying practice in Latvia and recommendations for Saeima*. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2005, p. 74.

³⁵² Galėjo būti išskirtas ir aštuntasis modelis – išorinis netiesioginis savanoriškasis, tačiau kodėl taip nėra padaryta, Kalninšas nenurodo.

³⁵³ KALNIŅŠ, V. *Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption. An insight into lobbying practice in Latvia and recommendations for Saeima*. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2005, p. 74–75.

modelius, tolesnis diskursas vyksta „matuojant“ juos Latvijai, o ne plėtojant šią teorinę konstrukciją³⁵⁴. Yra bandymų transformuoti ir/ar patobulinti Kalnino klasifikaciją. Vymėtalo teigimu, Kalnino schema pernelyg supaprastina realybę, nes koncentruojamasi tik į reguliavimo būdą, ar tiksliau – ji atspindi, kokio subjekto reglamentavimas buvo inicijuotas, todėl ši schema turi būti išplėsta ir perkurta, kad geriau atspindėtų lobizmo reglamentavimo įvairovę³⁵⁵.

Vymėtalo bandymas vertinamas kritiškai. Nors Vymėtalas papildė Kalnino koncepciją teisės saistymo kriterijumi bei įveda griežtosios ir švelniosios teisės³⁵⁶ požymius, tyrėjas iškreipia Kalnino klasifikaciją. Pirma, Vymėtalas, konstatuodamas, kad Kalnino klasifikacija pernelyg paprasta, patį ją supaprastina ir nepagrįstai teigia, kad, nepaisant to, jog Kalninas pažymėjo, jis nedirbo su reglamentavimo vektoriaus kriterijumi. Antra, Vymėtalo retorika suponuoja, jog jis papildė Kalnino klasifikaciją ir minėtu kriterijumi, o tai yra jo autentiškas indėlis³⁵⁷. Pabrėžtina, jog nors Kalninas vektoriaus kriterijaus pagrindu skiriamų požymių „tiesioginis“ ir „netiesioginis“ atskirai neidentifikavo, šių požymių, o drauge ir paties kriterijaus, taikymas akivaizdžiai atspindi reglamentavimo modelių apibūdinimą³⁵⁸.

Tuo tarpu teisės saistymo kriterijaus pasitelkimas turi prasmės, tačiau taip pat vertinamas kritiškai, nes jis neviseškai korektiškai atskleistas. Tokia išvada daroma, nes Vymėtalas švelniąja teise laiko taisykles, įtvirtintas elgesio

³⁵⁴ Žr. *Ibid.*, p. 75–76.

³⁵⁵ VYMĖTAL, P. Comparison of Models of Lobbying Regulation in EU Countries. *13th International Scientific Conference “Economic Policy in the European Union Member Countries”*: Conference Proceedings. Karolinka: Technical University Ostrava, 2015, p. 752.

³⁵⁶ Nors yra įvairių pozicijų, daugelis mokslininkų skiria griežtąją ir švelniąją teisę, pasitelkdami paprastą binarę – „saistanti/nesaistanti“ taskokyrą (SHAFFER, G. C.; POLLACK, M. A. Hard vs. Soft Law: Alternatives, Complements, and Antagonists in International Governance. *Minnesota Law Review*, 2010, t. 94, p. 712). Ja remiamasi ir šiame tyrime, griežtąją teisę suprantant kaip saistančias teises nuostatas, o švelniąją – kaip nesaistančias.

³⁵⁷ VYMĖTAL, P. Comparison of Models of Lobbying Regulation in EU Countries. *13th International Scientific Conference “Economic Policy in the European Union Member Countries”*: Conference Proceedings. Karolinka: Technical University Ostrava, 2015, p. 752–754.

³⁵⁸ Žr. KALNIŅŠ, V. *Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption. An insight into lobbying practice in Latvia and recommendations for Saeima*. Rīga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2005, p. 74–75.

kodeksuose³⁵⁹, tačiau ne visais atvejais elgesio kodeksai, reglamentuojantys lobizmą, yra švelnioji teisė. Priešingai, lobizmo reglamentavimo kontekste dažni atvejai, kai elgesio kodeksai teisiškai saisto³⁶⁰. Tačiau teisės saistymo kriterijus atkreipia dėmesį į pirmojo Kalninšo identifikuoto kriterijaus tikslumo stoką. Kalninšas pagal tai, ar lobizmo reglamentavimas užtikrintas prievarta, skiria privalomąjį ir savanoriškąjį reglamentavimą bei tokiu būdu „suplaka“ du svarbius reglamentavimo santykio su prievarta aspektus. Minėtas santykis gali būti dvejopas – dviejų lygmenų.

Pirmasis lygmuo pasireiškia tapimo reglamentavimo subjektu momentu. Įtvirtinus lobizmo reglamentavimą, apimančią lobistų registracijos elementą, nustatoma savanoriška arba privaloma lobistų registracija. Tad, kai asmuo atitinka reglamentavimo subjekto požymius, (i) vienu atveju jis gali laisvai spręsti, ar nori tapti reglamentavimo subjektu ir prisiimti iš jo kylančias pareigas ar ne, nes tapimas subjektu nėra užtikrintas prievarta ir šia prasme savanoriškas, (ii) kitu – tokio pasirinkimo nėra, nes tapimas subjektu yra užtikrintas prievarta ir šia prasme privalomas. O tuo atveju, kai reglamentavimas neapima registracijos elemento, jo subjektais, atitinkant jiems nustatytus požymius, asmenys tampa automatiškai, t. y. tapimas subjektu nėra siejamas su jokių papildomų veiksmų atlikimu.

Antrasis lygmuo pasireiškia jau esant reglamentavimo subjektu. (i) vienu atveju reglamentavimo laikymasis³⁶¹ gali būti užtikrintas prievarta – jo privaloma laikytis ir šia prasme jis gali būti laikomas griežtąja teise, (ii) kitu – laikymasis prievarta nėra užtikrinamas – jis savanoriškas ir šia prasme reglamentavimas yra rekomendacinio pobūdžio, arba, kitaip tariant, švelnioji teisė. Pridurtina, jog reglamentavimo santykis su prievarta pirmuoju ir antruoju

³⁵⁹ VYMĚTAL, P. Comparison of Models of Lobbying Regulation in EU Countries. *13th International Scientific Conference "Economic Policy in the European Union Member Countries"*: Conference Proceedings. Karolinka: Technical University Ostrava, 2015, p. 753.

³⁶⁰ Žr. OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012.

³⁶¹ Tyrime reglamentavimo laikymasis suprantamas ne kaip teisės įgyvendinimo forma, bet kaip toks elgesys, kuris atitinka lobizmo reglamentavimo nustatytus standartus, tai apima ir laikymąsi, ir vykdymą kaip teisės įgyvendinimo formas.

lygmenimis gali nesutapti, pavyzdžiui, pirmuoju lygmeniu reglamentavimas gali būti savanoriškas, o antruoju – privalomas, būtent toks yra ES reglamentavimas. Šia prasme Kalpūšio išskirtas pirmasis kriterijus yra nekorektiškas ir labiau komplikuojantis nei brėžiantis funkcionalias ribas. Todėl arba šis kriterijus turėtų būti atitinkamai tikslinamas, arba jo turėtų būti atsisakoma, nes būdamas toks, koks yra, jis meta šešėlį visai klasifikacijai.

Modeliai: vidutinės apimtys klasifikacija. Lukošaičio klasifikacija yra dalinė. Pagal lobistų registracijos pobūdį Lukošaitis skiria tris lobizmo režimus, arba reglamentavimo modelius:

1. Savireguliacinis, tipiškausi pavyzdžiai – Airija, Jungtinė Karalystė³⁶², Prancūzija, Skandinavijos šalys.
2. „Tarpinis“, tipiškausi pavyzdžiai – Vokietija ir ES.
3. Privalomosios registracijos, tipiškausi pavyzdžiai – JAV, Kanada, Lenkija³⁶³.

Klasifikacija apima netikslumus, kurie kelia abejonių dėl jos korektiškumo bei metodinio pagrindo. Ydingai apibrėžtas klasifikacijos kriterijus. Lukošaitis registracijos pobūdį suprato kaip jos (ne)privalomumą. Anot tyrėjo, registracija gali būti neprivaloma, „tarpinė“ (turinti ir privalomumo, ir neprivalomumo elementų) ir privaloma. Pirma, ydinga „tarpinės“ registracijos kategorija, nes, esant pasirinkimui registruotis ar ne, nelieta privalomumo elemento. Antra, atsižvelgiant į galimus registracijos variantus, nekorektiškas pirmojo modelio išskyrimas, nes akivaizdu, jog registracijos neprivalomumas painiojamas su registracijos mechanizmo nebuvimu valstybinėje teisėje. Taigi, registracijos pobūdžiu laikant jos (ne)privalomumą, galėtų būti skiriami du registracijos režimai – neprivalomoji registracija ir privalomoji registracija³⁶⁴, šiuo pagrindu galėtų būti išskirti du (o ne trys) reglamentavimo modeliai, atitinkantys Lukošaičio išskirtus antrąjį

³⁶² Iki 2014 m.

³⁶³ Žr. LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 10–12.

³⁶⁴ Šie režimai atitinka lobizmo reglamentavimo santykio su prievarta kriterijaus pirmąjį lygmenį.

(turėtų būti – neprivalomosios arba savanoriškosios registracijos) ir trečiąjį (taip, kaip nurodyta – privalomosios registracijos) modelius.

Kitas svarbus aspektas – netiksli klasifikacijos imtis. Pirma, pagal klasifikacijos kriterijų į jos imtį turi patekti tik tie atvejai, kurie apima lobistų registracijos mechanizmą. Tai lemia, jog klasifikacija neturėtų apimti (i) netiesioginio ir (ii) tiesioginio lobizmo reglamentavimo, neturinčio lobistų registracijos elemento. Tuo tarpu savireguliacinio modelio kontekste tyrėjas „suplaka“ lobistų savireguliacinius mechanizmus, kurie gali tiek apimti, tiek ir neapimti lobistų registracijos, ir netiesioginį lobizmo reglamentavimą, kuris nenustato jokių pareigų ir/ar teisių lobistams, įskaitant ir jų registracijos, nes reguliuoja ne lobistų veiklą, o – viešosios valdžios atstovų elgesį kontakto su lobistais metu. Taigi, ta dalis savireguliacinių mechanizmų, kurie apima lobistų registraciją, pagal registracijos pobūdį turėtų pasiskirstyti tarp privalomosios ir neprivalomosios registracijos modelių, o netiesioginis lobizmo reglamentavimas turėtų likti už klasifikacijos ribų. Tad klasifikacija turėtų būti tikslinama arba modifikuojant jos metodinį pagrindą, arba tikslinant modelių aibę, jų aprašymą bei atvejų imtį.

Modeliai: siauroji klasifikacija. Chari, Hogano ir Murphy'io klasifikacija – alternatyva aukščiau nagrinėtosioms. Ji pagrįsta Visuomenės sąžiningumo centro (toliau – VSC)³⁶⁵ sukurtu lobizmo reglamentavimo analizės metodu, kuris remiasi apklausa, skirta lobistams ir jų darbdaviams. Apklausos turinys sudarytas atsižvelgiant į aštuonias pagrindines lobizmo reglamentavimo sritis³⁶⁶. Apklausos rezultatai vertinami balais, kuo daugiau

³⁶⁵ VSC (angl. *The Center for Public Integrity*) yra viena iš seniausių ir didžiausių JAV ne pelno organizacijų, kurios misija – stiprinti demokratiją, atskleidžiant korupciją, piktnaudžiavimą valdžia bei visuomenės pasitikėjimą, pasitelkiant tiriamosios žurnalistikos metodus (The Center for Public Integrity. *About the Center* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Prieiga per internetą: <<https://www.publicintegrity.org/about/about.aspx?act=mission>>).

³⁶⁶ VSC metodo kontekste pagrindinėmis lobizmo reglamentavimo sritimis laikomos: (i) lobisto sąvoka, (ii) lobistų registracija, (iii) lobistų ir (iv) darbdavių išlaidų atskleidimas, (v) informacijos teikimas elektroniniu būdu, (vi) visuomenės prieiga prie lobistų registro, (vii) reglamentavimo įgyvendinimas, (viii) „sukamųjų durų“ nuostatos (CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Report on The Legal Framework for the Regulation of Lobbying in the Council of Europe Member States* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Strasbourg: 2011, p. 23–24. Prieiga per internetą:

balų surenkama (maksimalus skaičius – 100), tuo „geresniu“ lobizmo reglamentavimas pripažįstamas visiško atskleidimo, pakankamos visuomenės prieigos ir skaidrumo atžvilgiu. Galutinis apklausos rezultatas laikomas valstybės ar kito darinio (vertinama ir ES) lobizmo reglamentavimo indeksu, vadinamas VSC indeksu³⁶⁷. VSC metodas buvo taikomas išimtinai JAV federalinio ir valstijų lygmens lobizmo reglamentavimui vertinti, tačiau Chari, Hoganas ir Murphy’is šį metodą pritaikė lobizmo teisinio reguliavimo analizei globaliu mastu ir gautų rezultatų pagrindu išskyrė tris lobizmo reglamentavimo modelius, vadinamus lobizmo reglamentavimo sistemomis.

Ši klasifikacija taip pat yra dalinė. Tyrėjai lobizmo reglamentavimą apibrėžia kaip viešosios valdžios įtvirtintas taisykles, kuriomis lobistai privalo vadovautis, siekdami daryti įtaką viešosios valdžios atstovams³⁶⁸. Taigi, Chari, Hogano ir Murphy’io klasifikacija neapima (i) savireguliacinių mechanizmų, (ii) netiesioginio lobizmo reglamentavimo ir rekomendacinio pobūdžio lobizmo reglamentavimo (priskiriamo švelniajai teisei).

Chari, Hoganas ir Murphy’is skiria tris lobizmo reglamentavimo sistemas, arba modelius (2008 m. duomenimis):

1. Nedetalaus reglamentavimo (VSC indeksas tarp 1 ir 29 balų), tipiški pavyzdžiai – ES, Vokietija, Prancūzija, Lenkija.
2. Vidutiniškai detalaus reglamentavimo (VSC indeksas tarp 30 ir 59 balų), tipiški pavyzdžiai – Lietuva, Vengrija, Australijos federalinis lygmuo.
3. Detalaus reglamentavimo (VSC indeksas virš 60 balų), tipiški pavyzdžiai – Vašingtonas, Kentukis, Konektikutas, JAV federalinis lygmuo³⁶⁹.

<[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-DEM\(2011\)002-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-DEM(2011)002-e)>).

³⁶⁷ CHARI, R.; MURPHY, G. *Examining and Assessing the Regulation of Lobbyists in Canada, the USA, the EU institutions, and Germany: A Report for the Department of the Environment, Heritage and Local Government* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Dublin: 2006, p. 61–62. Prieiga per internetą: <http://transparency.ie/sites/default/files/2006_Registration_of_Lobbyists.pdf>.

³⁶⁸ CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Regulating Lobbying: Global Comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010, p. 4.

³⁶⁹ *Ibid.*, p. 105–109.

Tyrėjai išsamiai charakterizuoja kiekvieną iš modelių detalizuodami, kokio pobūdžio nuostatas jie apima, identifikuoja kiekvieno modelio privalumus ir trūkumus, pateikia rekomendacijas, į ką vertėtų atsižvelgti, renkant, kurį modelį įgyvendinti³⁷⁰. Chari, Hogano ir Murphy'io atliktas tyrimas, jo pagrindu išskirti lobizmo reglamentavimo modeliai bei pateiktos rekomendacijos yra išsamūs bei metodiškai pagrįsti. Priešingai nei anksčiau nagrinėtų, šios klasifikacijos atveju nėra nustatyti jokie netikslumai. Manytina, jog klasifikacijos nepriekaištingumą lėmė aiškiai apibrėžta metodika ir atvejų imtis, kuri sudaro nemažą, tačiau santykinai menkai variatyvią lobizmo reglamentavimo atmainų dalį.

Tipai. Atlikta analizė leidžia daryti keletą išvadų. Pirma, lobizmo reglamentavimas labai variatyvus. Antra, jo klasifikavimo iniciatyvos retos. Trečia, plati reglamentavimo apraiškų įvairovė lemia, jog aiškos, funkcionalios, tikslios bei metodiškai pagrįstos bendrosios lobizmo reglamentavimo klasifikacijos suformulavimas – sunkiai įgyvendinamas uždavinys. Tikėtina, jog tuo atveju, jei tipologija būtų aiški ir funkcionali, ji pernelyg supaprastintų realybę, tai lemtų tikslumo bei metodinio pagrįstumo deficitą. Tuo atveju, jei klasifikacija būtų tiksli ir metodiškai pagrįsta, ji taptų griozdiška (apimanti gausybę modelių), komplikuota bei sunkiai suvokiama, o tai lemtų aiškumo ir funkcionalumo praradimą³⁷¹. Ketvirta, lobizmo reglamentavimo klasifikacijos, skiriant lobizmo reglamentavimo modelius, „formatas“ pasiteisina, klasifikuojant aiškiai apibrėžtą menkai varijuojančių reglamentavimo apraiškų dalį kaip, pavyzdžiui, siaurosios klasifikacijos atveju.

³⁷⁰ CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Regulating Lobbying: Global Comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010, p. 105–107; CHARI, R.; MURPHY, G. *Examining and Assessing the Regulation of Lobbyists in Canada, the USA, the EU institutions, and Germany: A Report for the Department of the Environment, Heritage and Local Government* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Dublin: 2006, p. 85–89. Prieiga per internetą: <http://transparency.ie/sites/default/files/2006_Registration_of_Lobbyists.pdf>.

³⁷¹ Nors nustatytas poreikis Kalčinšo klasifikaciją tikslinti, tačiau ji jau dabar yra komplikauta, menkai funkcionali (sunku operatyviai susieti jos pagrindu suformuluotus terminus (modelių pavadinimus) su jais žymimomis sąvokomis (modelių aprašymais) *per se*, o dar sunkiau būtų šiais terminais ir sąvokomis operuoti gyvoje mokslinėje diskusijoje.

Nors gali taip atrodyti, šios išvados nereiškia neįmanomumo lobizmo reglamentavimo kontekste „atrasti“ tam tikrų bendrų vardiklių ir sukonstruoti tam tikrą teorinį karkasą, kuris padėtų suvaldyti reglamentavimo įvairovę bei pasiekti tyrimo tikslą. Priešingai – jos tokio karkaso pagrindas. Nesant sukurto aukščiau nurodytų požymių visumą (aiškos, funkcionalios, tikslios ir metodiškai pagrįstos) atitinkančios bendrosios lobizmo reglamentavimo klasifikacijos, konstatavus, kad toks įrankis iš esmės negalimas, tyrimo autorė siūlo alternatyvą.

Tai – aukšto bendrumo lygmens lobizmo reglamentavimo tipai (vieno požymio). Tipai išskirti, pasitelkus lobizmo reglamentavimo kontekste reikšmingus kriterijus. Jie identifikuoti didele dalimi remiantis nagrinėtų klasifikacijų konstravimo metu taikytais kriterijais. Iš Kalpinšo, Vymėtalo, Lukošaičio, Chari, Hogano ir Murphy'io taikytų kriterijų aktualiausi yra (i) vektoriaus bei (ii) reglamentavimo santykio su prievarta (abu lygmenys). Tokia išvada daroma atsižvelgiant į tai, kad šių kriterijų pagrindu gali būti išskirta po du realybėje egzistuojančius reikšmingai besiskiriančius reglamentavimo tipus. Šių kriterijų pagrindu išskirtų tipų skaičius baigtinis, jie pasižymi apibrėžtumu. Todėl nekyla tipų išskyrimo sunkumų, priešingai nei, pavyzdžiui, būtų su laipsnišku detalumo kriterijumi.

Minėtų kriterijų taikymas lemia, kad jų pagrindu išskirti tipai atskleidžia kertinius lobizmo reglamentavimo politikos aspektus: (i) kieno elgesį lobizmo metu reguliuoti: lobistų ir/ar viešosios valdžios atstovų (vektorius), (ii) leisti rinktis ar įpareigoti tapti reglamentavimo subjektu (santykis su prievarta: pirmasis lygmuo), įpareigoti laikytis reglamentavimo ar apsiriboti rekomendacinių gairių nustatymu (santykis su prievarta: antrasis lygmuo). To paties negalima teigti apie antrąjį Kalpinšo išskirtą kriterijų. Nors jo taikymas sudaro sąlygas brėžti takoskyrą tarp savireguliacijos ir išoriškai, t. y. kito subjekto, nustatytų taisyklių, šiuo atveju aktualesnis ne antagonizmas tarp savireguliacijos ir reguliavimo *kaip tokių*, o – antagonizmas tarp viešosios valdžios nustatyto ir lobistų profesionalų bendruomenės įtvirtinto lobizmo

reglamentavimo³⁷². Todėl skiriant lobizmo reglamentavimo tipus šalia vektoriaus bei reglamentavimo santykio su prievarta (abu lygmenys) kriterijų pasitelkiamas ne antrasis Kalnino išskirtas, o reglamentavimo santykio su viešąja valdžia (kilmės atžvilgiu) kriterijus. Pritaikius šiuos kriterijus, išskirti 8 lobizmo reglamentavimo tipai, suformuluoti jų apibrėžimai (žr. žemiau pateiktoje lentelėje).

Kriterijus	Tipas Nr. 1	Tipas Nr. 2
Santykis su viešąja valdžia ³⁷³ (kilmės atžvilgiu)	Viešosios valdžios (gali būti ir valstybinis , kai reglamentavimas kildinamas iš nacionalinės viešosios valdžios) lobizmo reglamentavimas – lobizmo reglamentavimas, kurį įtvirtino viešoji valdžia.	Savireguliaciniai mechanizmai (gali būti ir savireguliacija , ir nevalstybinis lobizmo reglamentavimas, kai siekiama pabrėžti nepriklausomybę nuo nacionalinės viešosios valdžios) – lobizmo reglamentavimas, kurį įtvirtino lobistų profesionalų bendruomenė.
Vektorius	Tiesioginis lobizmo reglamentavimas – reglamentavimas, kurio nuostatos reguliuoja neinstitucionalizuotus ir/ar kitus neformalius metodus apimančią lobistų veiklą, kuria jie siekia daryti įtaką viešajai valdžiai.	Netiesioginis lobizmo reglamentavimas – reglamentavimas, kurio nuostatos reguliuoja viešosios valdžios atstovų elgesį kontakto su lobistais, siekiančiais jiems daryti lobistinę įtaką, metu ar lobizmo <i>per se</i> atžvilgiu.
Santykis su prievarta (1 lygmuo)	Privalomosios registracijos lobizmo reglamentavimas – lobizmo reglamentavimas, apimantis lobistų registrą bei imperatyvų įpareigojimą užsiregistruoti, jį užtikrinant prievarta.	Savanoriškosios registracijos lobizmo reglamentavimas – lobizmo reglamentavimas, apimantis lobistų registrą bei suteikiantis lobistams apsisprendimo laisvę registracijos klausimu.
Santykis su prievarta (2 lygmuo)	Privalomojo laikymosi lobizmo reglamentavimas – lobizmo reglamentavimas, kurio privaloma laikytis, laikymuisi esant užtikrintam prievarta (<i>griežtoji teisė</i>).	Savanoriškojo laikymosi (gali būti ir rekomendacijos) lobizmo reglamentavimas – rekomendacinio pobūdžio lobizmo reglamentavimas, kurio nuostatų laikymasis nėra

³⁷² Pavyzdžiui, nėra taip svarbu, ar vyriausybės narių elgesio kodeksą, reguliuojantį jų elgesį kontakto su lobistais metu, priėmė parlamentas ar pati vyriausybė, tuo tarpu ar taisyklės lobistams yra nustatytos parlamento, ar pačių lobistų – skirtumas didžiulis, nes pirmu atveju labai tikėtina, jog reglamentavimo turinys varijuotų menkai, antru – reikšmingai.

³⁷³ Šiam kriterijui brėžiant taskoskyrą tarp „vieša“ ir „privatu“, jis įvardijamas kaip „santykis su viešąja valdžia“, o ne „santykis su valstybe“, nes, be nacionalinės viešosios valdžios įtvirtinto lobizmo reglamentavimo, taip pat esti supranacionalinės viešosios valdžios bei tarptautinės bendrijos lobizmo reglamentavimas, kurį šiuo terminu taip pat siekiama apimti.

		užtikrintas prievarta (<i>švelnioji teisė</i>).

Lentelė Nr. 2. Lobizmo reglamentavimo tipai

Nors kelių lobizmo reglamentavimo tipų kombinacija iš esmės gali būti laikoma lobizmo reglamentavimo modeliu³⁷⁴, šių tipų pagrindu formuluoti bendrąją lobizmo reglamentavimo klasifikaciją nėra prasminga. Viena vertus, dėl šiame poskyryje identifikuotų priežasčių, kita vertus, ši prieiga pasižymi lankstumu, kuris yra aktualus ir pasireiškia keliais aspektais. Pirma, konkretus lobizmo reglamentavimo atvejis ar keli atvejai (lyginamoji analizė) gali būti nagrinėjami vieno ar kelių tipų komplekso pagrindu (priklausomai nuo tyrimo tikslo ir/ar kitų aspektų). Antra, konkrečiame vienetė (valstybėje, supranacionalinės organizacijos mastu *etc.*) gali egzistuoti abu to paties kriterijaus pagrindu išskirti tipai³⁷⁵. Taigi, tipai apibūdina konkrečias reglamentavimo atmainas bei atskleidžia, jog dažnai vienas vienetas aprėpia daugiau nei vieną reglamentavimo atmainą.

2.1.3. Pagrindiniai elementai

Lobizmo reglamentavimo modeliai ir/ar tipai suteikia itin bendro pobūdžio žinių apie lobizmo reglamentavimą, jo atmainas ir jų specifiką. Todėl reikalinga detalesnė teorinė analizė, kuri gali būti atlikta, pasitelkus pagrindinių reglamentavimo elementų kategoriją. Tad poskyryje (i) pateikiamos įvadinės pastabos pagrindinių reglamentavimo elementų klausimu, (ii) tiriami bandymai tokius elementus išskirti ir apibrėžti, (iii) pildoma pagrindinių reglamentavimo elementų aibė.

Įvadinės pastabos. Lobizmo reglamentavimo elementais yra santykinai savarankiškos teisės normų, skirtų tam tikrai lobizmo reglamentavimo tikslų

³⁷⁴ Pavyzdžiui, Lietuvos lobizmo reglamentavimas gali būti apibūdintas valstybiniu tiesioginiu privalomosios registracijos bei privalomojo laikymosi.

³⁷⁵ Pavyzdžiui, valstybinis lobizmo reglamentavimas ir savireguliaciniai mechanizmai (ES, Jungtinė Karalystė, Lenkija, Australija), tiesioginis ir netiesioginis lobizmo reglamentavimas (JAV, Jungtinė Karalystė, Australija) *etc.*

implikuotai funkcijai atlikti, grupės. Pagrindiniai elementai – atliekantys reikšmingą vaidmenį lobizmo reglamentavimo kontekste (subjektyvusis svarbos kriterijus) bei dažnai pasitaikantys elementai (objektyvusis svarbos kriterijus).

Skiriant reglamentavimo modelius ir/ar tipus, lobizmo reglamentavimo kategorija padalijama į subkategorijas, atibojant skirtingo pobūdžio reglamentavimo atmainas. Šia prasme tai – labiau skaldanti teorinė prieiga, o pagrindinių elementų skyrimas – labiau vienijanti. Vienijantis pobūdis pasireiškia tuo, jog skiriami pagrindiniai reglamentavimo elementai ne kiekvieno iš reglamentavimo tipų atskirai, o lobizmo reglamentavimo *per se* kontekste. Tai atskleidžia, kad tie patys elementai gali pasikartoti ir kartojasi skirtingose reglamentavimo atmainose. Kartojimosi mastas variatyvus: vienu atveju konkretus elementas gali būti būdingas, pavyzdžiui, dviem tipams, kitu – visiems. Tad reglamentavimo elementų išskyrimas kiekviename tipe nėra prasmingas.

Lobizmo reglamentavimo tyrimuose, ypač pagrįstuose lyginamąja analize, paprastai skiriama ir nagrinėjama tam tikra reglamentavimo elementų dalis. Dažniausiai tai daroma tiesiog aprašant atvejus, nekonceptualizuojant, neieškant bendrųjų teorinių vardiklių, neišskiriant to kaip atskiros teorinės prieigos, apsiribojant lobizmo reglamentavimo dalimi³⁷⁶. Taigi, esant vos keliems bandymams išskirti lobizmo reglamentavimo modelius, natūralu, jog į gylį orientuotos iniciatyvos, įskaitant ir reglamentavimo pagrindinių elementų skyrimą, yra išimtinės. Vienintelis, išskyres pagrindinius elementus *viso* lobizmo reglamentavimo kontekste kaip savarankišką lobizmo reglamentavimo

³⁷⁶ Žr. PROSS, A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007, p. 11–38; CORCITA, A. *Regulating Lobbying: Lessons to be learned*. *Policy Papers*, 2007, Nr. 06, p. 1–18; OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 1: Increasing Transparency through Legislation*. Paris: OECD Publishing, 2009, p. 37–107; CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Report on The Legal Framework for the Regulation of Lobbying in the Council of Europe Member States* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Strasbourg: 2011, p. 23–24. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-DEM\(2011\)002-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-DEM(2011)002-e)>; etc.

teorijos segmentą, yra Kalņinšas. Tai dar vienas fakts, patvirtinantis menkā lobizmo reglamentavimo teorijos išsivystymo laipsnį.

Kalņinšo pagrindiniai reglamentavimo elementai. Lyginamosios lobizmo reglamentavimo analizės ir lobizmo reglamentavimo tyrimų pagrindu Kalņinšas skiria ir apibrėžia tokius septynis, anot tyrėjo, pagrindinius lobizmo reglamentavimo elementus³⁷⁷:

1. Lobizmo ir/ar lobisto sąvokos. Kai lobizmas reglamentuojamas tiesiogiai, visais atvejais teisės aktai privalo pateikti lobizmo ir/ar lobisto sąvokas. Paprastai teisinė lobizmo sąvoka neapima visos veiklos, kuri laikoma lobizmu, o lobisto – visų realiai veikiančių lobistų. Pridurtina, jog šis elementas, nurodydamas reguliuojamą lobizmo dalį, apibrėžia ir kokių lobizmo adresatų atžvilgiu lobizmas yra reglamentuotas.
2. Registracija. Lobistų registras laikomas labiausiai paplitusiu reglamentavimo elementu. Registracija gali būti privalomoji arba savanoriškoji. Lobistų registro tikslas – sudaryti galimybę suinteresuotosioms šalims išsiaiškinti, kas dalyvauja lobistiniuose procesuose ir kitus susijusius aspektus.
3. Papildomos priemonės skaidrumui užtikrinti – atskleistinos informacijos reikalavimai. Informacijos atskleidimas registracijos metu užtikrina tam tikrą skaidrumo lygį, tačiau paprastai jis laikomas nepakankamu. Todėl įtvirtinami atskleistinos informacijos reikalavimai reguliariai teikti nustatytą informaciją lobizmo klausimais. Dažniausiai reikalaujama ar rekomenduojama atskleisti: lobisto tapatybę, lobistinius interesus, teisės aktų ar jų projektų, kurių atžvilgiu vykdytas lobizmas, pavadinimus, viešosios valdžios atstovus, su kuriais kontaktuota, kontaktų laiką, vietą ir pobūdį, klientų tapatybę, atlygį, gautą už lobistinę veiklą, jai skirtas išlaidas *etc.* Papildomos priemonės skaidrumui užtikrinti gali implikuoti

³⁷⁷ Siekiant lakoniškumo, nuoroda į Kalņinšo tyrimą pateikiama čia ir po kiekvienu iš elementų apibrėžimu nėra kartojama (žr. KALŅIŅŠ, V. *Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption. An insight into lobbying practice in Latvia and recommendations for Saeima*. Rīga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2005, p. 20–22).

pareigas ir viešosios valdžios institucijoms, pavyzdžiui, pareigą formuoti teisėkūros pėdsaką³⁷⁸.

4. Prieinamumas. Tai – lobistų teisės, palengvinančios prieigą prie reikiamos informacijos ir/ar viešosios valdžios atstovų, pavyzdžiui, užsiregistravus lobistų registre suteikiama galimybė gauti leidimą patekti į institucijos, kurioje ketinama vykdyti lobizmą, patalpas. Prieinamumo elementas apima pozityviuosius paskatinimus (teises, siejamas išimtinai su lobisto statusu ir tarsi privilegijuojančias lobistus) bei garantuotas teises komunikuoti su viešosios valdžios atstovais (teises, kurias turi ir kuriomis naudojasi ir kiti subjektai).
5. Teisės normos, reglamentuojančios lobistų elgesio etiką. Tai – plačiai varijuojančios lobistų elgesio etikos normos, pavyzdžiui, draudimas suteikti viešosios valdžios atstovams atlygį už palankų sprendimą, pareiga atskleisti savo ir/ar savo kliento tapatybę kontaktuojant su viešosios valdžios atstovais, draudimas tuo pat metu vykdyti lobizmą, siekiant įgyvendinti priešingus lobistinius interesus, *etc.*
6. Teisės normos, reglamentuojančios viešosios valdžios atstovų elgesio etiką. Tai – principiniai reikalavimai, kurių turi laikytis viešosios valdžios atstovai kontakto su lobistais metu ir/ar lobizmo *per se* atžvilgiu, pavyzdžiui, pareiga deklaruoti savo pajamas, nuosavybę (kurių kilmė susijusi su lobizmu), draudimas priimti dovanas ir atlygį iš lobistų, jų klientų, draudimas su šiais asmenimis užmegzti darbo santykius *etc.*
7. Nuolatinės institucionalizuotos lobistų ir viešosios valdžios bendradarbiavimo formos. Siekiant lobistiniams procesams suteikti nuoseklumo, skaidrumo, optimizuoti laiko ir kitus išteklius, kartais steigiamos nuolatinės institucionalizuotos lobistų ir viešosios valdžios bendradarbiavimo formos, pavyzdžiui, patariamiosios tarybos.

³⁷⁸ Teisėkūros pėdsakas (angl. *legislative footprint*) – dokumentas, kuriame užfiksuoti duomenys apie suinteresuotosios šalies kontaktą su teisėkūros subjektu, apimantis informaciją apie kontakto laiką, kontaktavusį asmenį bei dalyką, dėl kurio buvo kontaktuota (žr. MARTINI, M. *Legislative footprint* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. 2013, p. 2. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/legislative_footprint.pdf>).

Kalņiņš bandymas išskirti pagrindinius lobizmo reglamentavimo elementus iš *esmės* vertinamas pozityviai. Tai lemia keletas aspektų. Pirmas, septintasis elementas kvestionuotinas, žvelgiant iš jo priskyrimo pagrindiniams elementams perspektyvos. Nors Kalņiņšas nurodo, kad šis elementas aptinkamas Austrijoje ir Danijoje³⁷⁹, toks nedidelis paplitimas verčia abejoti, ar jis atitinka objektyvų svarbos kriterijų. Antra, remiantis lobizmo reglamentavimo tyrimų įžvalgomis, gali būti išskirti dar keletas pagrindinių lobizmo reglamentavimo elementų.

Papildymas. Kalņiņš išskirti pagrindiniai lobizmo reglamentavimo elementai pildomi (i) Kalņiņš išvalgų (nors Kalņiņšas vėlesniuose tyrimuose netikslino nagrinėto bandymo išskirti pagrindinius elementus, vienoje iš vėlesnių publikacijų yra analizavęs platesnį reglamentavimo elementų spektrą³⁸⁰) ir (ii) VSC metodo kontekste išskirtų pagrindinių lobizmo reglamentavimo sričių pagrindu³⁸¹.

Manoma, jog gali būti skiriami dar šie penki pagrindiniai lobizmo reglamentavimo elementai:

8. Reglamentavimo tikslai. Neretai pirmosios teisės aktų, reglamentuojančių lobizmą, nuostatos – lobizmo reglamentavimo tikslai. Dažniausiai tokiu tikslu įvardijamas lobizmo skaidrumas, tačiau minimi ir kiti, pavyzdžiui, lobizmo viešumas, jo teisėtumas, dialogo tarp viešosios valdžios ir visuomenės skatinimas *etc.* Anot Kalņiņš, reglamentavime tiesiogiai

³⁷⁹ KALŅIŅŠ, V. *Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption. An insight into lobbying practice in Latvia and recommendations for Saeima*. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2005, p. 43.

³⁸⁰ Žr. KALŅIŅŠ, V. *Transparency in Lobbying: Comparative Review of Existing and Emerging Regulatory Regimes* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-0617]. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2011, p. 17–18, 22, 25. Prieiga per internetą: <<http://pasos.org/past-pasos-projects/>>.

³⁸¹ Žr. CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Report on The Legal Framework for the Regulation of Lobbying in the Council of Europe Member States* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Strasbourg: 2011, p. 23–24. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDDL_DEM\(2011\)002-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDDL_DEM(2011)002-e)>.

įtvirtinti ir faktiniai (t.y. nustatomi įvertinus reglamentavimo turinį) tikslai gali reikšmingai skirtis³⁸².

9. Informacijos teikimo ir publikavimo mechanizmas. Kai reglamentavimas nustato įpareigojimus ar rekomendacijas asmenims teikti su lobizmu susijusią informaciją, taip pat įtvirtinamos normos, sudarančios prielaidas šią informaciją teikti ir viešinti. Paprastai tokios normos nustato informacijos teikimo būdą, momentą, dažnį, informacijos viešinimo apimtį, būdą, momentą *etc.* Kartais informacijos teikimo ir viešinimo aspektai atribojami, pabrėžiant tam tikras jų ypatybes³⁸³.
10. Apribojimai užsiimti lobizmu. Labiausiai paplitę tokio pobūdžio apribojimai susiję su „sukamųjų durų“ principu³⁸⁴, pavyzdžiui, įtvirtinamas draudimas ekspolitikams ir/ar kitiems valstybės tarnautojams nustatytą laiką³⁸⁵ užsiimti lobizmu. Be tokių apribojimų galimi ir kiti, pavyzdžiui, draudimas užsiimti lobizmu, jei asmuo yra teistas ir teistumas nėra išnykęs, jei asmuo nėra įgijęs aukštojo išsilavinimo³⁸⁶ *etc.*
11. Reglamentavimo įgyvendinimo mechanizmas. Daugiausia dėmesio šio elemento analizei skiriama tiesioginio viešosios valdžios įtvirtinto lobizmo reglamentavimo, į kurio sudėtį įeina lobistų registras, kontekste. Tokiu atveju šis mechanizmas apima nuostatas, nukreiptas į lobistų registro palaikymą ir priežiūrą bei teisės normų, reglamentuojančių

³⁸² KALNIŅŠ, V. *Transparency in Lobbying: Comparative Review of Existing and Emerging Regulatory Regimes* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-0617]. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2011, p. 13. Prieiga per internetą: <<http://pasos.org/past-pasos-projects/>>.

³⁸³ Pavyzdžiui, VSC metodo kontekste informacijos teikimas elektroniniu būdu ir visuomenės prieiga prie lobistų registro identifikuojamos kaip atskiros reglamentavimo sritys (CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Report on The Legal Framework for the Regulation of Lobbying in the Council of Europe Member States* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Strasbourg: 2011, p. 23–24. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-DEM\(2011\)002-e-](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-DEM(2011)002-e-)>), tačiau, atsižvelgiant į jų aukštą sąsajumo lygmenį, yra pagrindas manyti, kad dviejų reglamentavimo elementų išskyrimas būtų perteklinis.

³⁸⁴ „Sukamosiomis durimis“ vadinamas asmenų judėjimas iš viešosios valdžios į lobizmo industriją, ir *vice versa*.

³⁸⁵ Terminas, kurio metu draudžiama užsiimti lobizmu, vadinamas atvėsimo periodu (angl. *cooling off period*).

³⁸⁶ KALNIŅŠ, V. *Transparency in Lobbying: Comparative Review of Existing and Emerging Regulatory Regimes* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2011, p. 22. Prieiga per internetą: <<http://pasos.org/past-pasos-projects/>>.

lobistų elgesio etiką, laikymosi priežiūrą ir/ar kontrolę, šias funkcijas patikint atsakingai institucijai³⁸⁷.

12. Atsakomybės už reglamentavimo pažeidimus mechanizmas. Šis elementas – reglamentavimo įgyvendinimo mechanizmo dalis³⁸⁸, tačiau jo kontekste išsiskiria dėl savo funkcinės reikšmės, todėl identifikuojamas kaip atskiras elementas. Už lobizmo reglamentavimo pažeidimus atsakomybė gali būti siejama su lobisto statusu bei pasireikšti teisės užsiimti lobizmu sustabdymu ar nutraukimu, kartu su šia atsakomybės rūšimi gali būti taikomos ir kitos, pavyzdžiui, administracinė, baudžiamoji atsakomybė³⁸⁹.

Pagrindiniai elementai atskleidžia, iš kokių „kaladėlių“ gali būti sudėliotas konkretus lobizmo reglamentavimas. Šių elementų išskyrimas ir apibrėžimas papildo reglamentavimo tipų teorinę prieigą. Tipai – vienas iš įrankių nagrinėtino lobizmo reglamentavimo atrankai, o tipų ir pagrindinių elementų simbiozė sukuria konceptualią erdvę šio reglamentavimo analizei: vieno, dviejų ar „n“ reglamentavimo tipų kombinacija atlieka karkaso vaidmenį, tuo tarpu pagrindiniai elementai užpildo šios konstrukcijos turį. Šie du lobizmo reglamentavimo analizės pjūviai suteikia galimybę tiek racionalizuoti tyrimą, tiek atskleisti kiekvieno iš nagrinėtinų atvejų ypatumus.

³⁸⁷ *Ibid.*, p. 17–18. Prieiga per internetą: <<http://pasos.org/past-pasos-projects/>>.

³⁸⁸ Pavyzdžiui, VSC metodo kontekste reglamentavimo įgyvendinimo ir atsakomybės už reglamentavimo pažeidimus mechanizmai suprantami kaip viena lobizmo reglamentavimo sritis – įgyvendinimas (angl. *enforcement*) (CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Report on The Legal Framework for the Regulation of Lobbying in the Council of Europe Member States* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Strasbourg: 2011, p. 23–24. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL_DEM\(2011\)002-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL_DEM(2011)002-e)>).

³⁸⁹ KALNIŅŠ, V. *Transparency in Lobbying: Comparative Review of Existing and Emerging Regulatory Regimes* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2011, p. 25. Prieiga per internetą: <<http://pasos.org/past-pasos-projects/>>.

2.2. Reglamentavimo praktika

Lobizmo reglamentavimui skiriamas vis didesnis dėmesys – lobizmas teisiškai reguliuojamas tiek ES, tiek anapus jos ribų, įtvirtinti tarptautiniai lobizmo reglamentavimo standartai. Nors įdomi ir savaip vertinga visų subjektų lobizmo reglamentavimo praktika, tyrime ji visa analizuojama nebus. Tad šiame poskyryje: (i) atliekama nagrinėtino reglamentavimo atranka, (ii) tiriamas atrinktas reglamentavimas.

2.2.1. Nagrinėjamų atvejų atranka

2000 m., Lietuvai įtvirtinus lobizmo reglamentavimą, jis buvo daugiau išimtis nei taisyklė, tačiau nuo to laiko situacija gerokai pasikeitė. Tai puikiai iliustruoja padėtis, susiklosčiusi ES: 2000 m. iš dabartinių 28 ES valstybių narių³⁹⁰ tik Vokietija ir Lietuva buvo įtvirtinusios valstybinį tiesioginį lobizmo reglamentavimą, o 2016 m. prie Vokietijos ir Lietuvos prisijungė Airija, Prancūzija, Nyderlandai, Austrija, Lenkija, Slovėnija bei Jungtinė Karalystė. Taip pat paminėtina, kad 2016 m. Čekijoje, Ispanijoje, Kroatijoje, Italijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Rumunijoje ir Suomijoje, Jungtinėje Karalystėje, Airijoje kaip vienintelė lobizmo reglamentavimo atmaina arba šalia valstybinio lobizmo reglamentavimo buvo įtvirtinti savireguliaciniai mechanizmai. Taigi, 2016 m. net 16 ES valstybių narių buvo įtvirtintas lobizmo reglamentavimas³⁹¹. Tai atskleidžia sparčios lobizmo reglamentavimo plėtros ES tendenciją.

Lobizmo reglamentavimas taip pat įtvirtintas JAV, Kanadoje, Australijoje, Gruzijoje, Izraelyje, Taivane, ES³⁹² etc. Egzistuoja tarptautiniai

³⁹⁰ Europos Sąjunga. *Šalys* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-19]. Prieiga per internetą: <https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_lt#tab-0-1>.

³⁹¹ European Parliament. *Regulation of Lobbying Across the EU* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-19]. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595830/EPRS_ATA\(2016\)595830_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595830/EPRS_ATA(2016)595830_EN.pdf)>.

³⁹² CHARL, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Report on The Legal Framework for the Regulation of Lobbying in the Council of Europe Member States* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Strasbourg: 2011, p. 5–6. Prieiga per internetą:

lobizmo reglamentavimo standartai. Vienas iš pirmųjų tarptautinio lygmens pareiškimų lobizmo reglamentavimo klausimais randamas 1996 m. ET Ministrų Komiteto Kovos su korupcija veiksmų programoje, kurioje teigiama, kad turi būti nustatytos taisyklės ir apribojimai, siekiant nubrėžti aiškia skiriamąją ribą tarp lobizmo ir korupcijos³⁹³. 2010 m. EBPO Taryba priėmė Rekomendaciją dėl gairių užtikrinant skaidrumą ir sąžiningumą vykdant lobizmą Nr. C(2010)16³⁹⁴, o 2017 m. ET Ministrų Komitetas – Rekomendaciją Nr. REC(2017)2 valstybėms narėms dėl lobistinės veiklos reglamentavimo viešųjų sprendimų priėmimo kontekste³⁹⁵.

Atskleista, jog lobizmo reglamentavimas paplitęs, jo praktika gausi. Tad – kokių subjektų lobizmo reglamentavimas turi būti nagrinėjamas tyrime? Pagrindinis atrankos kriterijus yra atvejų aktualumas tiriant disertacijos objektą – Lietuvos lobizmo reglamentavimą ir jo įgyvendinimą. Šis aktualumas atskleidžiamas pasitelkiant keturias dimensijas: (i) tarptautinių ir supranacionalinių įsipareigojimų vykdymo, (ii) kultūrinio artumo, (iii) istorinių implikacijų, (iv) pagrindinių reglamentavimo reformos pasiūlymų. Kelių dimensijų pagrindu identifikuotas reglamentavimas gali sutapti, o tai tik pabrėžia jo analizės būtinybę ir svarbą.

Tarptautinių ir supranacionalinių įsipareigojimų vykdymas. Lietuva yra ET valstybė narė³⁹⁶, siekia šio statuso EBPO³⁹⁷. Tai lemia, jog tarptautinių

<[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-DEM\(2011\)002-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDL-DEM(2011)002-e)>.

³⁹³ KALNIŅŠ, V. *Transparency in Lobbying: Comparative Review of Existing and Emerging Regulatory Regimes* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2011, p. 6. Prieiga per internetą: <<http://pasos.org/past-pasos-projects/>>.

³⁹⁴ *Recommendation of the Council on Principles for Transparency and Integrity in Lobbying C(2010)16* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-04]. Prieiga per internetą: <<http://acts.oecd.org/Instruments/ShowInstrumentView.aspx?InstrumentID=256&Lang=en>>.

³⁹⁵ *Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision making CM/Rec(2017)2* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680700a40>.

³⁹⁶ Council of Europe. *Lithuania // 47 States, one Europe* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/en/web/portal/lithuania>>.

³⁹⁷ Tikimasi, kad Lietuva EBPO nare taps jau šią, t. y. 2018 m., vasarą (žr. Verslo žinios. *Lietuva pakviesta tapti 36-ąja EBPO nare* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per

įsipareigojimų vykdymo prasme Lietuvai yra svarbios šių organizacijų rekomendacijos lobizmo reglamentavimo klausimais. Yra ir papildomas argumentas – EBPO ir ET rekomendacijos yra teisiniai instrumentai, išgryninti dalyvaujant pagrindiniams valstybių narių pilietinės visuomenės, verslo bei viešosios valdžios veikėjams³⁹⁸. Taigi, šios rekomendacijos – lobizmo reglamentavimo išmintis, atskleidžianti esminius reglamentavimo probleminius aspektus, siūlanti „priešnuodį“ nuo jų. Lietuva yra ES valstybė narė, tad supranacionalinis lobizmo reglamentavimas šios dimensijos pagrindu taip pat priskiriamas prie analizuotinių.

Kultūrinis artumas. Kultūriškai tolimų visuomenių socialiniai parametrai, įskaitant lobizmo reglamentavimą, ir jų analizė yra labiau egzotika nei funkcionalus įrankis, padedantis rekonstruoti savąją socialinę realybę. Tai skatina brėžti brūkšnį, šiapus kurio esančios visuomenės bus laikomos Lietuvai kultūriškai artimomis, o anapus – perdėm nutolusiomis ir dėl to jų lobizmo reglamentavimas – neanalizuotinas (pirmasis kultūrinio artumo lygmuo). Tuo tarpu toliau atranka vykdoma iš pripažintų kultūriškai artimais atvejų išskiriant labai kultūriškai artimus (antrasis kultūrinio artumo lygmuo) bei pasitelkus trečiąją ir ketvirtąją dimensijas.

Minėtu brūkšniu laikysime Vakarus, tai, pagal Bermaną, yra tautos, kurių teisės tradicija kilo iš judėjimo, kurio kulminacija buvo vadinamoji Grigaliaus reforma ir kova dėl investitūros (1075–1122 m.)³⁹⁹. Iš šios aibės labai kultūriškai artimoms priskiriamos tos visuomenės, kurioms apibūdinti gali būti taikomas terminas posovietinė⁴⁰⁰ bei kurios įeina į ES sudėtį. Šiuos kriterijus

interneta: <<https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2018/05/03/lietuva-bus-pakviesta-tapti-36-aja-ebpo-nare>>; Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. *EBPO* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<https://www.urm.lt/default/lt/ekonomine-diplomatija/lietuva-tarptautinese-ekonominese-organizacijose/ebpo>>).

³⁹⁸ Council of Europe. *Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/en/web/cdcj/activities/lobbying>>.

³⁹⁹ BERMAN, H. J. *Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis*. Vilnius: Pradai, 1999, p. 15–23.

⁴⁰⁰ Posovietinėmis valstybėmis laikomos buvusios Sovietų Sąjungos respublikos bei valstybės, po Antrojo pasaulinio karo patekusios į Sovietų Sąjungos įtakos sferą (socialistinės valstybės) ir buvusios Varšuvos sutarties organizacijos narėmis.

atitinka Lenkija, Latvija, Čekija, Slovėnija, Kroatija, Rumunija. Kadangi visose iš minėtu valstybių randama tik po vieną arba dvi lobizmo reglamentavimo atmainas, o Lenkijoje egzistuoja trys – įtvirtintas valstybinis tiesioginis ir netiesioginis lobizmo reglamentavimas bei savireguliaciniai mechanizmai, kaip turtingesnis analizei pasirinktas Lenkijos reglamentavimas.

Istorinės implikacijos. Svarbūs du pjūviai – lobizmo reglamentavimo istorijos ir Lietuvos lobizmo reglamentavimo istorijos. Abu pjūviai generuoja tą patį rezultatą. Lobizmo reglamentavimo istorija prasideda JAV, kur XX a. vid. priimtas pirmasis teisės aktas, reguliuojantis lobizmą⁴⁰¹. Šia prasme JAV federalinio lygmens lobizmo reglamentavimas – chrestomatinis, privalomas nagrinėti atvejis. Tuo tarpu tiriant Lietuvos lobizmo reglamentavimo istoriją, paaiškėja, jog Lietuvoje galiojančio lobizmo reglamentavimo prototipas yra JAV lobizmo reglamentavimas⁴⁰². Šios aplinkybės atskleidžia JAV lobizmo reglamentavimo analizės būtinybę.

Pagrindiniai Lietuvos lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymai. Kaip atskleis tolesnis tyrimas, tokie pasiūlymai yra: (i) tobulinti esamą reglamentavimą, nekeičiant jo tipų derinio, (ii) reglamentavimą reformuoti į savanoriškosios registracijos lobizmo reglamentavimą ir atsisakyti lobizmo ir lobisto terminų, (iii) nukreipti lobizmo reglamentavimo vektorius išimtinai į viešosios valdžios atstovus, (iv) atsisakyti įtvirtinto lobizmo reglamentavimo (dereguliacija)⁴⁰³. Pirmajam pasiūlymui iliustruoti tinkamas jau analizei pasirinktas JAV federalinio lygmens lobizmo reglamentavimas, nes Lietuvos ir didelį masyvą JAV įtvirtinto federalinio lygmens lobizmo reglamentavimo apibrėžia ta pati reglamentavimo tipų kombinacija, o antrajam pasiūlymui – ES

⁴⁰¹ CHARI, R.; MURPHY, G. *Examining and Assessing the Regulation of Lobbyists in Canada, the USA, the EU institutions, and Germany: A Report for the Department of the Environment, Heritage and Local Government* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Dublin: 2006, p. 31. Prieiga per internetą: <http://transparency.ie/sites/default/files/2006_Registration_of_Lobbyists.pdf>.

⁴⁰² RAGAUSKAS, P. Apie prielaidas neveikti lobistinės veiklos teisiniu reglamentavimui Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 3(73), p. 81.

⁴⁰³ Žr.: 3.2.2. *Reformos pasiūlymai*.

lobizmo reglamentavimas, kadangi jis remiasi savanoriškąja registracija, iš esmės neapima lobizmo ir lobisto terminų.

Trečiajam ir ketvirtajam pasiūlymams iliustruoti jau pasirinkto reglamentavimo nepakanka. Trečiajam pasiūlymui tinkamas Jungtinės Karalystės lobizmo reglamentavimas. Tai lemia aplinkybė, jog iki 2014 m. šioje valstybėje lobizmas buvo reglamentuotas netiesiogiai, koegzistavo savireguliaciniai mechanizmai, o 2014 m. buvo įtvirtintas ir valstybinis tiesioginis lobizmo reglamentavimas. Tad šis reglamentavimas įdomus ir vertingas ne tik kaip netiesioginio lobizmo reglamentavimo pavyzdys, bet ir kaip beprecedentė trijų pakankamai išplėtotų lobizmo reglamentavimo atmainų simbiozė⁴⁰⁴. Žvelgiant iš ketvirtojo pasiūlymo perspektyvos, pasirinktas geografiškai tolimas, bet kultūriškai ne taip nutolęs Australijos federalinio lygmens lobizmo reglamentavimas. Pasirinkimo aktualumą atskleidžia lobizmo (de)reglamentavimo dinamika: 1980 m. lobizmas buvo reglamentuotas, įtvirtinus valstybinį tiesioginį lobizmo reglamentavimą, 1996 m. šio reglamentavimo atsisakyta, o 2008 m. nuspręsta ir vėl įtvirtinti tą pačią reglamentavimo tipų kombinaciją.

Taigi, analizei pasirinktas (i) EBPO, (ii) ET, (iii) ES, (iv) JAV, (v) Lenkijos, (vi) Jungtinės Karalystės ir (vii) Australijos lobizmo reglamentavimas. Veikiausiai dalis teisėtyrininkų atkreiptų dėmesį į tai, jog trys iš keturių išvardytų valstybių priklauso bendrosios, o Lietuva – kontinentinės teisės tradicijai⁴⁰⁵, bei, remdamiesi šia aplinkybe, kvestionuotų atrankos rezultatus. Be to, kad atrankos vykdymas taikant išskirtus kriterijus pakankamai pagrindžia jos rezultatus, gali būti pateiktas ir papildomas argumentas. Minėta, jog interesų grupių ir viešosios valdžios sąveikos specifika daro didelę įtaką lobizmo reikšmei, išsivystymui, mastui ir intensyvumui, o atitinkamai – ir lobizmo reglamentavimui. Nustatyta, jog

⁴⁰⁴ Nors neretai vieno atvejo kontekste pasitaiko valstybinis tiesioginis ir netiesioginis lobizmo reglamentavimas bei savireguliaciniai mechanizmai, paprastai kuri nors ar kelios reglamentavimo atmainos būna neišplėtos.

⁴⁰⁵ MILIAUSKAITĖ, K.; VENCKIENĖ, E. Teisės tradicijos. Iš *Teisės teorijos įvadas*: vadovėlis. Vilnius: Leidykla MES, 2010, p. 25–26.

Lietuvoje susiklosčiusią interesų grupių ir viešosios valdžios sąveiką galima apibūdinti kaip „*kažką tokio hibridinio*“ – tarp chaotiško pliuralizmo, sektorinio korporatyvizmo ir mutuojančių klientelizmo atmainų. Tuo tarpu vyraujantis elementas šiame kontekste yra chaotiškas pliuralizmas⁴⁰⁶. Visoms analizei atrinktoms valstybėms būdingesnis pliuralizmo modelis, tuo tarpu nemažai daliai kontinentinės teisės tradicijos valstybių, pavyzdžiui, Norvegijai, Švedijai, Austrijai, Vokietijai, Prancūzijai, būdingesnis korporatyvizmas.

2.2.2. Analizė

Poskyryje tiriamas (i) EBPO, (ii) ET, (iii) ES, (iv) JAV, (v) Lenkijos, (vi) Jungtinės Karalystės, (vii) Australijos lobizmo reglamentavimas. Jis nagrinėjamas tyrime išgrynintų lobizmo reglamentavimo teorinių pagrindų kontekste, tai apima (i) reglamentavimo tipo ir/ar jų kombinacijos (reglamentavimo atmainos ar jų daugeto) bei (ii) pagrindinių reglamentavimo elementų identifikavimą, atskleidžiant jų ypatumus. Taip pat atliekama lyginamoji analizė.

Dera paminėti, jog tarptautinių lobizmo reglamentavimo standartų ir kito nagrinėtino reglamentavimo analizės specifika skiriasi: tiriant EBPO ir ET rekomendacijas analizuojama, ką reglamentavimo tipo, jų kombinacijų bei pagrindinių elementų, jų derinių ir turinio klausimais minėtos organizacijos pataria. Tuo tarpu tiriant kitą reglamentavimą, nustatoma, kokie reglamentavimo parametrai *de facto* egzistuoja ir sudaro konkretų reglamentavimą, identifikuojamos vyraujančios tendencijos, geroji ir/ar blogoji reglamentavimo ir/ar jo įgyvendinimo praktika.

Esama atvejų, kurie apima ne vieną reglamentavimo atmainą (kelias ganėtinai savarankiškas reglamentavimo tipų kombinacijas). Todėl tyrimo metu taip pat nagrinėjama šių atmainų koegzistencija, jos specifika (ar šios atmainos sąveikauja, ar jas sieja tarpusavio ryšiai ir/ar yra siekiama jas susieti).

⁴⁰⁶ Nustatyta, jog interesų grupės Lietuvoje kūrėsi vyraujant šiam viešosios valdžios ir interesų grupių sąveikos modusui, tai plačiau atskleista poskyryje 1.3.4. *Kontekstas*.

Nors poskyrio kontekste atliekamas tyrimas orientuojamas į Lietuvai aktualius „gyvuosius“ reglamentavimo aspektus, tai daroma tokiu būdu, kad nenukentėtų pastanga atskleisti reglamentavimo įvairovę, nes tai taip pat yra reikšminga.

2.2.2.1. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija

EBPO⁴⁰⁷ atkreipė dėmesį į augantį susirūpinimą lobizmo praktikomis, skaidrumo poreikiu. Atsaku į šį susirūpinimą tapo 2010 m. vasario 18 d. EBPO Tarybos rekomendacija dėl gairių užtikrinant skaidrumą ir sąžiningumą vykdant lobizmą Nr. C(2010)169⁴⁰⁸. Rekomendacija parengta, remiantis lyginamųjų apžvalgų, reglamentavimo analizės, valstybių patvirtinto analitinio karkaso duomenimis. EBPO rekomendaciją laiko EBPO stipresnės, teisingesnės ir švaresnės ekonomikos vystymo strategijos dalimi⁴⁰⁹. Rekomendaciją sudaro dešimt gairių, jos suskirstytos į keturias funkcines dalis.

Rekomendacija – neprivalomo pobūdžio teisės aktas, skirtas visų pirma EBPO valstybėms narėms, siekiančioms efektyviai suvaldyti lobistinius procesus, daugiausiai pasitelkus nuostatas, reglamentuojančias lobistų elgesį. Taigi, rekomendacija iš esmės nukreipta į valstybinį tiesioginį lobizmo reglamentavimą, tačiau tai nereiškia, jog yra ignoruojamos kitos reglamentavimo galimybės. Tiesa, jos rekomenduojamos ne kaip alternatyva, o – kaip papildai, siekiant „pastiprinti“ šią reglamentavimo atmainą. Tai atsiskleidžia trečiojoje rekomendacijos dalyje, siūlant įvairinti lobizmo

⁴⁰⁷ Organisation for Economic Co-operation and Development. *The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/about/>>.

⁴⁰⁸ Organisation for Economic Co-Operation and Development. *Recommendation of the Council on Principles for Transparency and Integrity in Lobbying C(2010)16* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-04]. Prieiga per internetą: <<http://acts.oecd.org/Instruments/ShowInstrumentView.aspx?InstrumentID=256&Lang=en>>.

⁴⁰⁹ Organisation for Economic Co-operation and Development. *Transparency and Integrity in Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/corruption/ethics/Lobbying-Brochure.pdf>>.

reglamentavimą⁴¹⁰. Toliau kiekvienos iš rekomendacijos dalių kontekste analizuojami reikšmingiausi jos aspektai.

Pirmojoje dalyje nustatomos pirminės veiksmingo lobizmo reglamentavimo prielaidos: daugiausia dėmesio skiriama konteksto aspektams, tiesiogiai paliečiant tik vieną reglamentavimo elementą – lobizmo ir lobisto sąvokas. Pabrėžiama būtinybė užtikrinti lygias galimybes dalyvauti formuojant viešąją politiką (1 gairė), reglamentavimui atitikti realias lobizmo praktikas, socialinį, politinį ir administracinį kontekstą (2 gairė). Pažymima, kad reglamentavimo nuostatos turi derėti su platesne politikos ir teisinio reguliavimo sistema, nustatančia gero viešojo valdymo standartus (3 gairė), t. y. tam tikra prasme nurodoma reglamentavimo sąlyginė vieta. Rekomenduojama aiškiai apibrėžti lobizmo ir lobisto sąvokas (4 gairė), pažymint, kad apibrėžimai turi būti griežti ir išsamūs, detalizuojama, kokio pobūdžio komunikacija nėra laikoma lobizmu.

Antroji dalis skirta atskleistinos informacijos reikalavimams, informacijos pateikimo ir publikavimo mechanizmui. Nustatyta, kad viešosios valdžios atstovams, piliečiams ir verslui turi būti sudarytos sąlygos gauti pakankamą informaciją apie lobizmą (5 gairė), taip pat – kad suinteresuotosios šalys turi būti įgalintos atlikti kritišką lobizmo analizę (6 gairė). Pažymima, kad informacija turi atskleisti esminius lobistinio epizodo aspektus, būti paskelbta viešai prieinamame registre, laiku atnaujinama, pasiekiami visuomenei ekonomiškai efektyviu būdu, pasitelkus naujausias informacines ir komunikacines technologijas⁴¹¹.

Trečiojoje dalyje rekomenduojama įvairinti reglamentavimą. Akcentuojama, jog turi būti nustatytos aiškos taisyklės, apibrėžiančios, kaip

⁴¹⁰ EBPO lobizmo reglamentavimo standartai analizuojami disertacijos autorės publikacijoje „Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai“. Šios publikacijos turiniu plačiai remiamasi šiame poskyryje, tačiau nuorodos į ją lakoniškumo sumetimais nėra kartojamos (žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 60–78).

⁴¹¹ Organisation for Economic Co-operation and Development. *Transparency and Integrity in Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/corruption/ethics/Lobbying-Brochure.pdf>>.

viešosios valdžios atstovai gali bendrauti su lobistais (7 gairė), t. y. įtvirtintos netiesioginio lobizmo reglamentavimo nuostatos. Šiame kontekste taip pat rekomenduojama nustatyti apribojimus užsiimti lobizmu, susijusius su „sukamųjų durų“ principu⁴¹². Nurodoma, jog ir lobistai yra atsakingi už lobizmo skaidrumo ir sąžiningumo kultūros ugdymą, jog ir jie turi laikytis profesionalumo ir skaidrumo standartų (8 gairė). Nors eksplicitiškai nenurodoma į jokių konkrečių reguliacinius mechanizmus, nagrinėjama formuluoje suponuoja, kad pabrėžiama savireguliacinių mechanizmų reikšmė, todėl ir viešoji valdžia turėtų prisidėti prie šių mechanizmų vystymo(si).

Ketvirtoji rekomendacijos dalis, orientuota į reglamentavimo efektyvaus įgyvendinimo, laikymosi ir peržiūros mechanizmus, apima rekomendacijas trijų reglamentavimo elementų – prieinamumo, reglamentavimo įgyvendinimo bei atsakomybės už reglamentavimo pažeidimus mechanizmų – klausimais. Nustatyta, kad valstybės turėtų įtraukti pagrindines suinteresuotąsias šalis į rišlaus strategijų ir praktikų, skirtų pasiekti laikymąsi, spektro įgyvendinimą (9 gairė). Taisyklių turi būti patogų ir naudinga laikytis, o viena iš pažeidimų užkardymo priemonių turėtų būti protingų ir proporcingų sankcijų sistema. Rekomenduojama periodiškai peržiūrėti reglamentavimą, atlikti būtinas pataisas (10 gairė). Patariama, kad tai darant dalyvautų lobistų ir pilietinės visuomenės atstovai, taisyklių tobulinimas būtų papildytas įgyvendinimo strategijų ir mechanizmų atnaujinimu⁴¹³. Taigi, įtvirtintas kompleksiško reikalavimas, sprendžiant reglamentavimo laikymosi užtikrinimo iššūkį.

Rekomendacijos analizė atskleidžia kelis aspektus. Pirmia, lobizmo reglamentavimo atskaitos tašku EBPO pozicionuoja vertybes, kurių užtikrinimo reglamentavimu siekiama. Vertybės nelieka deklaratyvos – rekomendacijos turinys atskleidžia konstruktyvią prieigą, aksiologinį reglamentavimo pagrindą transformuojant į konkrečius reglamentavimo

⁴¹² *Ibid.*

⁴¹³ Organisation for Economic Co-operation and Development. Transparency and Integrity in Lobbying [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/corruption/ethics/Lobbying-Brochure.pdf>>.

elementus, turiningas, tačiau lanksčias gaires jų modeliavimo klausimais. Antra, EBPO į lobizmo reglamentavimą žvelgia integraliai: (i) reglamentavimas suvokiamas didesnio „kūno“ dalimi (pažymima, kad reglamentavimas tarpsta platesnėje politikos ir teisinio reguliavimo sistemoje, nustatančioje gero viešojo valdymo standartus; pabrėžiama konteksto svarba), (ii) reglamentavimo atmainos ir sudedamosios dalys jungiamos į vienį, akcentuojant esamus ryšius, rekomenduojant kurti naujus (prioritetas teikiamas valstybiniam tiesioginiam lobizmo reglamentavimui, tačiau siūloma juo neapsiriboti; pabrėžiama reglamentavimo elementų sąsajumo būtinybė).

2.2.2.2. Europos Taryba

2014 m. ET Europos teisinio bendradarbiavimo komitetas atliko galimybių studiją dėl teisinės priemonės, susijusios su lobizmo reglamentavimu⁴¹⁴. Remiantis jos išvadomis, nutarta rengti rekomendacijos projektą, vykdytos plataus masto konsultacijos. 2017 m. ET Ministrų Komitetas priėmė Rekomendaciją Nr. REC(2017)2 valstybėms narėms dėl lobistinės veiklos reglamentavimo viešųjų sprendimų priėmimo kontekste^{415, 416}. Nors ET ne kartą išreiškė savo poziciją dėl lobizmo ir jo reglamentavimo⁴¹⁷, ši rekomendacija – pagrindinis ET dokumentas nagrinėjamu klausimu.

⁴¹⁴ Žr. HOPPE, T. *Lobbying: A study on the Feasibility of a Council of Europe Legal Instrument on the Legal Regulation of Lobbying Activities* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Strasbourg: 2014. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16807095fd>>.

⁴¹⁴ Council of Europe. *Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/en/web/cdcj/activities/lobbying>>.

⁴¹⁵ Council of Europe. *Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision making* CM/Rec(2017)2 [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680700a40>.

⁴¹⁶ Council of Europe. *Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/en/web/cdcj/activities/lobbying>>.

⁴¹⁷ Žr. Parliamentary Assembly of Council of Europe. *Resolution Transparency and openness in European institutions 2125 (2016)* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://semantic-pace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Zfc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbnNveG1sL1hSZWYvWDJILURXLWV4dHIuYXNwP2ZpbGVpZD0yMjk2OCZsYW5nPUVO&xsl=aHR0cDo>

Rekomendaciją sudaro preambulė, sąvokų apibrėžimas, dvidešimt taisyklių, suskirstytų į dešimt dalių. Lobizmu joje laikomas konkrečių interesų propagavimas, komunikuojant su viešosios valdžios atstovu, šiam propagavimui esant dalimi struktūruoto bei organizuoto veikimo, kurio tikslas – daryti įtaką viešųjų sprendimų priėmimui. Viešųjų sprendimų priėmimu laikomas įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių sprendimų priėmimas, vykdomas bet kuriuo lygmeniu, o reglamentavimu – įstatyminis teisinis reguliavimas, savireguliacijos sistema ar jų kombinacija. Rekomendacijoje, panašiai kaip ir EBPO atveju, prioritetas skiriamas valstybiniam tiesioginiam privalomosios registracijos lobizmo reglamentavimui, paliečiant valstybinį netiesioginį lobizmo reglamentavimą ir savireguliacinius mechanizmus. Toliau nuosekliai nagrinėjami reikšmingiausi rekomendacijos aspektai.

Pirma rekomendacijos dalis įvardija reglamentavimo tikslą, tai – skaidrumas (1 taisyklė). Jis lobizmo kontekste turi dvejopą teigiamą reikšmę: (i) įgalina piliečius kontroliuoti viešosios valdžios atstovus bei (ii) suvienodina galimybes dalyvauti viešųjų sprendimų priėmimo procese. Privalomoji registracija kartu su atskleistinos informacijos reikalavimais laikomi pagrindiniais įrankiais, siekiant „išskaidrinti“ lobizmą⁴¹⁸. Tuo tarpu antroji dalis skirta „lobisto“ ir „lobizmo“ sąvokoms. Nurodoma, jog lobistinė veikla turi būti reguliuojama bent šių lobistų kategorijų atžvilgiu: (i) laisvai samdomų lobistų, (ii) bendrovių lobistų, (iii) visuomeninių organizacijų lobistų (2 taisyklė). ET ragina lobistais laikyti ir nevyriausybines, pilietines organizacijas, pabrėžia, kad skaidrumo reikalavimas nepažeidžia pilietinės

vL3NlbWFudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdC9QZGYvWFJlZi1XRC1BVC1YTUwyUERGlnhzbA==&xsltparams=ZmlsZWlkPTIyOTY4>.

⁴¹⁸ Council of Europe. *Explanatory Memorandum of Recommendation CM/Rec(2017)2 of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision-making* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806f4fbf>.

visuomenės teisių⁴¹⁹. Taip pat rekomenduojama aiškiai apibrėžti, pagrįsti išimtis (3 taisyklė) – tam tikra lobizmo dalis teisiškai gali būti juo nelaikoma, tačiau ji turi būti identifikuota, tai turi turėti svarų pateisinimą⁴²⁰.

Trečiaja rekomendacijos dalimi siekiama užtikrinti tokių vertybių kaip saviraiškos laisvė, teisė užsiimti politine veikla bei dalyvauti viešajame gyvenime ir lobistinių procesų skaidrumas pusiausvyrą, o ketvirtąją ir penktąją dalis sudaro nuostatos dėl lobistų registracijos ir atskleistinos informacijos reikalavimų (tai ET laiko rekomendacijos šerdimi). Ketvirtoji dalis nustato, jog informacija apie lobistinę veiklą turi būti atskleista (5 taisyklė), o atskleidimo taisyklės turi būti proporcingos atskleidžiamo dalyko svarbai, atspindėti konstitucines garantijas (6 taisyklė)⁴²¹.

Penktoji rekomendacijos dalis apima septynias iš dvidešimties taisyklių. Tad ir išoriškai matyti, kad ET ją laiko labai svarbia. Nustatyta, jog lobistų registras turi būti prižiūrimas viešosios valdžios ar kitų paskirtų subjektų (7 taisyklė), pasiekiamas internetu, turėti patogią paieškos sistemą, atviras visuomenei, nemokamas (9 taisyklė). Registro informacijos minimumas turi apimti: (i) lobisto identifikacinius duomenis, (ii) lobistinės veiklos dalyką⁴²², (iii) kliento ar darbdavio tapatybę, kai taikytina (11 taisyklė). Tuo atveju, jei valstybė narė gali pademonstruoti, kad yra įtvirtinusi alternatyvius

⁴¹⁹ KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. *Lobizmas – visuomenei ar politikos kosmonautams?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.naujienos.lt/leidinys/iq/lobizmas-visuomenei-ar-politikos-kosmonautams/>>.

⁴²⁰ Council of Europe. *Explanatory Memorandum of Recommendation CM/Rec(2017)2 of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision-making* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806f4fbf>.

⁴²¹ Dėl konstitucinių garantijų pažymima, jog atsižvelgta į politines sistemas, kurios (pavyzdžiui, Vokietija) sukūrusios konstituciškai garantuotus komunikacijos tarp parlamento narių ir jų elektorato kanalus ar „saitus“, kurių pagrindu komunikuojama be jokio valstybės įsikišimo. Tad lobizmo reglamentavimas negali daryti neigiamos įtakos šių komunikacijos kanalų funkcionavimui (Council of Europe. *Explanatory Memorandum of Recommendation CM/Rec(2017)2 of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision-making* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806f4fbf>).

⁴²² Tai apima tikslines viešosios politikos ar teisėkūros sritis, atstovaujamus interesus, viešosios valdžios struktūrinį vienetą, su kuriuo kontaktuota, ir, jei tinkama, viešosios valdžios atstovą (nurodant jo pareigas, ne tapatybę).

mechanizmus, garantuojančius viešą prieigą prie informacijos apie lobizmą bei užtikrinančius ekvivalentišką prieinamumo ir skaidrumo lygmenį, gali būti laikoma, kad viešo registro reikalavimas patenkintas (13 taisyklė)⁴²³.

Kitam svarbiam reglamentavimo elementui – lobistų elgesio etikos normoms – skirta šeštoji dalis. Nurodoma, kad lobistai turi vadovautis atvirumo, skaidrumo, doros ir sąžiningumo principais, ši nuostata konkretizuota (14 taisyklė). Aštuntoje dalyje pasisakyta dėl viešosios valdžios elgesio etikos, tai apima gaires dėl apribojimų užsiimti lobizmu, susijusių su „sukamųjų durų“ principu, bei normų, reglamentuojančių viešosios valdžios elgesio etiką. Taigi, šios rekomendacijos dalys paliečia ir valstybinį netiesioginį lobizmo reglamentavimą bei savireguliacinius mechanizmus.

Rekomendacija taip pat apima nuostatas reglamentavimo įgyvendinimo ir atsakomybės už jo pažeidimus klausimais. Reglamentavimo priežiūra turėtų būti patikėta paskirtiems viešosios valdžios subjektams (18 taisyklė), ji gali apimti: (i) laikymosi stebėseną, (ii) patarimų dėl reglamentavimo įgyvendinimo teikimą, (iii) informuotumo apie reglamentavimą didinimą (19 taisyklė). Sankcijos už nesilaikymą turi būti efektyvios, proporcingos ir atgrasančios (15 taisyklė). ET tinkamas sankcijas laiko vienu iš lobizmo reglamentavimo veiksmingumo, o kartu ir visuomenės pasitikėjimo demokratija, ramsčių⁴²⁴. Dešimtojoje dalyje nurodyta, kad reglamentavimas turi būti nuolat peržiūrimas (20 taisyklė). Taigi, reglamentavimui keliamas savalaikės ir aktyvios reakcijos į reikantiškų realiųjų kaitą reikalavimas.

⁴²³ Paaškinama, kad ši taisyklė – išimtis, taikytina tik tų valstybių, kurios turi įsišaknijusias efektyvios atviros viešosios valdžios tradicijas, palaikomas reikantiška politika bei atvirumo viešuosiuose reikaluose kultūra, atžvilgiu. Atviros viešosios valdžios sistemose labiau koncentruojamasi į konkrečių viešųjų sprendimų priėmimo procesų „pėdsako“ formavimą nei į veikiančių lobistų identifikavimą (Council of Europe. *Explanatory Memorandum of Recommendation CM/Rec(2017)2 of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision-making* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806f4fbf>).

⁴²⁴ Council of Europe. *Explanatory Memorandum of Recommendation CM/Rec(2017)2 of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision-making* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806f4fbf>.

Gali būti pateiktos kelios apibendrinamosios išvalgos. Pirma, pagrindiniu įrankiu lobizmo kreipimui pozityvia linkme ET pasitelkia skaidrumą, siūlo nustatyti plačius skaidrumo reikalavimus. Antra, nors skaidrumo reikalavimai laikomi nekeliančiais grėsmės, siekiant išvengti bet kokios reglamentavimo žalos, siūloma eksplicitiškai įtvirtinti saugiklius. Tokia pozicija atskleidžia gilų lobizmo, įskaitant aplinkybę, kad jis persidengia, ribojasi ir yra siejamas su daugeliu kitų reiškinių, suvokimą. Trečia, ET lobizmo reglamentavimo standartai, lyginant juos su EBPO, yra konkretesni, paliekama mažiau diskrecijos valstybėms narėms. Nors pažymima ir primenama nacionalinio aspekto reikšmė, priešingai nei EBPO atveju, kontekstas nėra akcentuojamas bei iškeliamas į pirmąjį planą. Tai suponuoja, jog, ET vertinimu, esti daugiau universalių priemonių veiksmingai reglamentuoti lobizmą. Ketvirta, ET siūlo įtvirtinti panašią kaip ir EBPO lobizmo reglamentavimo tipų kombinaciją, kurios skiriasi tik tuo, kad ET rekomenduoja valstybinio tiesioginio lobizmo reglamentavimo kontekste įtvirtinti privalomąją lobistų registraciją bei vertina tai kaip labai svarbų reglamentavimo svertą užtikrinant skaidrumą. Tuo tarpu lankstesnė EBPO registracijos (ne)privalomumo klausimą palieka spręsti valstybėms narėms. Toks pozicijų artimumas leidžia teigti, jog: (i) viešosios valdžios tiesioginis lobizmo reglamentavimas pasižymi išskirtine svarba teisiškai reguliuojant lobizmą, tačiau (ii) nurodyta reglamentavimo atmaina laikoma nepakankama, (iii) tai siūloma spręsti įtvirtinant ir viešosios valdžios netiesioginį lobizmo reglamentavimą bei skatinant savireguliacinių mechanizmų kūrimąsi, palaikant jų vystymąsi.

2.2.2.3. Europos Sąjunga

ES lobizmo reglamentavimą sudaro ES įtvirtintas tiesioginis savanoriškosios registracijos lobizmo reglamentavimas bei savireguliaciniai mechanizmai. Aptinkamos ir ES įtvirtinto netiesioginio lobizmo reglamentavimo nuostatos, tačiau jos savarankiška reglamentavimo atmaina nelaikomos, analizuojamos kartu su tiesioginiu reglamentavimu. Nors ES įtvirtintas reglamentavimas

nagrinėjamas šalia JAV, Lenkijos, Jungtinės Karalystės ir Australijos įtvirtinto reguliavimo, neturi būti pamiršamas ES kaip *sui generis* darinio, beprecedentės supranacionalinės organizacijos⁴²⁵, statusas, jo sąlygota specifika. Ji atspindi ES mastu vykdomo lobizmo realijose, jo reglamentavime. Tad ES reglamentavimas gali būti minimas lygia greta su nagrinėjamu nacionaliniu reguliavimu, ir pastarąją prasme juos priešpriešinant EBPO ir ET tarptautiniams lobizmo reglamentavimo standartams, tačiau anapus šios priešpriešos lygiava negali būti daroma.

Viešosios valdžios tiesioginis lobizmo reglamentavimas. 2011 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento sprendimu patvirtintas Europos Parlamento ir Komisijos tarpinstitucinis susitarimas dėl Skaidrumo registro organizacijoms ir savarankiškai dirbantiems asmenims, dalyvaujantiems formuojant ir įgyvendinant ES politiką⁴²⁶. Susitarimo pagrindu įsteigtas bendras, Europos Parlamento ir Komisijos, Skaidrumo registras⁴²⁷, o Europos Taryba ir toliau išlieka šios skaidrumo sistemos stebėtoja⁴²⁸. 2013 m. tarpinstitucinis susitarimas ir jo įgyvendinimas peržiūrėti, 2014 m. susitarimas⁴²⁹

⁴²⁵ Taip pat vadinama regioninės integracijos organizacija (žr. JARAŠIŪNAS, E. Europos Sąjungos teisinio kvalifikavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2011, Nr. 18(4), p. 1323–1347).

⁴²⁶ *European Parliament decision of 11 May 2011 on conclusion of an interinstitutional agreement between the European Parliament and the Commission on a common Transparency Register (2010/2291(ACI))* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0222+0+DOC+XML+V0//EN>>.

⁴²⁷ Iki 2011 m. ES egzistavo du atskiri lobistų registrai – 1995 m. įsteigtas Europos Parlamento interesų grupių registras ir 2008 m. pradėjęs veiklą Europos Komisijos interesų grupių atstovų registras. Chari, Hoganas bei Murphy'is Europos Komisijos ir Europos Parlamento įtvirtintą lobizmo reglamentavimą, galiojusį iki 2011 m., priskyrė nedetaliu lobizmo reglamentavimui (CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Regulating lobbying: a global comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010, p. 109).

⁴²⁸ European Parliament. *EU Transparency Register: Briefing* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. 2014, p. 1, 3. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-542170-European-Transparency-Register-FINAL.pdf>>.

⁴²⁹ *European Parliament decision of 15 April 2014 on the modification of the interinstitutional agreement on the Transparency Register (2014/2010(ACI))* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2014-0376+0+DOC+XML+V0//EN>>.

pakoreguotas⁴³⁰. Tai lėmė, jog 2015 m. pradėjo darbą nauja Skaidrumo registro versija⁴³¹. Šiuo metu registre užsiregistravęs 11 421 asmuo⁴³².

Tarpinstituciniame susitarime įtvirtintas jo tikslas – atviro, skaidraus ir nuolatinio dialogo tarp ES politikų ir atstovaujančiųjų asociacijų bei pilietinės visuomenės palaikymas (preambulė). O Europos Parlamento sprendime dėl Tarpinstitucinio susitarimo pakeitimo pažymėta, jog nereguliuojamas ir neskaidrus lobizmas – akivaizdi grėsmė politikos formavimui ir viešajam interesui (E punktas). Taigi, pagrindinis šių teisės aktų tikslas – lobizmo kanalu vykstančio dialogo tarp ES viešosios valdžios ir visuomenės skaidrumas.

Tarpinstitucinis susitarimas – kertinis teisės aktas, reguliuojantis lobizmą ES, tačiau jo pavadinime nei lobizmo ir/ar lobistinės veiklos, nei lobisto terminai nėra vartojami, o tekste aptinkami epizodiškai. Tai nereiškia, jog susitarimu nėra reguliuojamas lobizmas. Tokia susitarimo konstrukcija, nustumiant šiuos terminus į antrą planą, tikėtina, siekta išvengti neigiamų lobizmo ir išvestinių terminų konotacijų. Susitarime vietoj lobizmo apibrėžimo nurodoma, ką apima registro taikymo sritis, o vietoj lobisto – išvardijamos organizacijų ir savarankiškai dirbančių asmenų, dalyvaujančių formuojant ir įgyvendinant ES politiką, kategorijos. Nustatyta, jog registro taikymo sritis apima visą veiklą, išskyrus išimtis⁴³³, kuria siekiama tiesiogiai ar netiesiogiai daryti įtaką ES institucijų politikos formavimo ar įgyvendinimo ir sprendimų priėmimo procesams, nepriklausomai nuo to, kur ji vykdoma ir koks

⁴³⁰ European Commission. *The Revised Transparency Register: More Information, More Incentives, Tougher on Those Who Break the Rules* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-02]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-302_en.htm>.

⁴³¹ Joint Transparency Register Secretariat. *Key dates* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-02]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/staticPage/displayStaticPage.do?locale=en&reference=KEY_DATES>.

⁴³² Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Skaidrumo registro statistika* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/statistics.do?action=prepareView&locale=lt#lt>>.

⁴³³ Neįtraukiama veikla arba registro taikymo srities išimtis detalizuoja Europos Parlamento ir Komisijos tarpinstitucinio susitarimo 10–12 straipsniai.

komunikacijos kanalas ar priemonės (7 straipsnis). Skiriamos šešios reglamentavimo subjektų kategorijos (susitarimo I priedas)⁴³⁴.

Taigi, ES lobizmo ir lobisto sąvokas apibrėžia plačiai: lobizmo apibrėžtis „startuoja“ nuo „siekiu daryti įtaką“, o lobistais laikomos beveik visos jų kategorijos – (i) laisvai samdomi lobistai, (ii) institucionalizuotų interesų grupių lobistai ((a) bendrovių lobistai, (b) visuomeninių organizacijų lobistai, (c) viešosios valdžios lobistai), (iii) neinstitutionalizuotų interesų grupių lobistai. Tai atskleidžia, jog reglamentavimas ne tik formaliai, bet ir realiai nukreiptas į maksimalų lobistinių procesų „išskaidrinimą“.

Įtvirtinta savanoriškoji lobistų registracija (8 straipsnis), tačiau ES požiūris į tai kritiškas. Vien Europos Parlamento sprendime, patvirtinusiame pakoreguotą tarpinstitucinį susitarimą, gausu nuostatų, kuriomis apgailestaujama, jog iki šio sprendimo vis dar nėra įsteigtas privalomas Skaidrumo registras, raginama kuo greičiau tai padaryti (1, 3, 4, 22, 23 straipsniai). Tad ES vertingesniu įrankiu, užtikrinant skaidrumą, laiko privalomąją registraciją. Ši problema sprendžiama, įtvirtinant registracijos paskatas. Užsiregistravusiems lengvinama prieiga prie Europos Parlamento ir Europos Komisijos, pavyzdžiui, gali būti suteiktas leidimas patekti į Europos Parlamentą (29 straipsnis), siūlomos kitos paskatos (30 straipsnis).

Tarpinstitucinio susitarimo antrame priede įtvirtinti platūs atskleistinos informacijos reikalavimai. Atskleisti reikalaujama bendrąją ir pagrindinę, specialiąją informaciją⁴³⁵. Informaciją reikalaujama teikti elektroniniu būdu

⁴³⁴ I kategorija: (i) profesionalios konsultavimo įmonės, (ii) advokatų kontoros, (iii) savarankiškai dirbantys konsultantai; II kategorija: (i) įmonės ir įmonių grupės, (ii) prekybos ir verslo asociacijos, (iii) profesinės sąjungos ir profesinės asociacijos, (iv) kitos organizacijos; III kategorija: (i) nevyriausybinių organizacijų, platformos, tinklai, *ad hoc* koalicijos, laikinos struktūros ir kitos panašios organizacijos; IV kategorija: (i) ekspertų grupės ir mokslinių tyrimų įstaigos, (ii) akademinės įstaigos; V kategorija: (i) organizacijos, atstovaujančios bažnyčioms ir religinėms bendruomenėms; VI kategorija: (i) regionų struktūros, (ii) kitos subnacionalinės viešosios institucijos, (iii) tarptautinės regioninių ar kitų subnacionalinių viešųjų institucijų asociacijos ir tinklai, (iv) kiti viešieji arba mišraus pobūdžio subjektai, įsteigti pagal teisės aktus, veikiantys viešojo intereso labui.

⁴³⁵ Bendroji ir pagrindinė informacija apima: (i) organizacijos identifikacinius ir kontaktinius duomenis, (ii) relevantiškų fizinių asmenų identifikacinius duomenis, (iii) asmenų, dalyvaujančių į registrą įtrauktoje veikloje ir turinčių leidimą patekti į Europos Parlamento patalpas, skaičių, laiką, skiriamą šiai veiklai, (iv) tikslus ir veiklos bei interesų sritis,

registruojantis, o kintamąją jos dalį – per 3 mėnesius nuo pasikeitimo momento⁴³⁶. Ji (visos apimties) publikuojama Skaidrumo registro interneto svetainėje⁴³⁷ automatiškai, pateikimo momentu⁴³⁸ (21 straipsnis).

Užsiregistravusieji įsipareigoja ne tik atskleisti informaciją, bet ir laikytis elgesio kodekso (susitarimo III priedas). Reikalaujama pateikti ir savo profesinį elgesio kodeksą, jei jis egzistuoja (21 straipsnis). Kodeksas apima keturiolika konkrečių gairių, kuriomis lobistai turėtų vadovautis, palaikydami ryšius su ES institucijomis, jų nariais, pareigūnais ir darbuotojais. Šios nuostatos – logiškos sąžiningumo bei tinkamos dalykinės praktikos išvestinės, atsižvelgiant į lobizmo kaip veiklos srities ir jos vykdymo ES specifiką.

Už reglamentavimo įgyvendinimo mechanizmą atsakingi Europos Parlamento ir Europos Komisijos generaliniai sekretoriai (22, 28 straipsniai). Įgyvendinimui sukurta bendra struktūra – Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. Jo uždaviniai – gairių pagal susitarimą parengimas ir registro turinio kokybės stebėseną (24 straipsnis). Mechanizmas apima ir vidinę bei išorinę edukaciją reglamentavimo klausimais (25–26 straipsniai). Tai reikšminga, nes atskleidžia, kad ES pripažįsta nepakankamą visuomenės ir ES personalo išprusimą lobizmo ir jo reglamentavimo klausimais. Paminėtina, jog susitarimas įpareigoja iš naujo peržiūrėti registrą 2017 m. (37 straipsnis).

priklausymą tinklams, (v) narys, narių skaičių. Specialioji informacija apima: (i) informaciją apie į registrą įtrauktą veiklą, (ii) informaciją apie ryšius su ES institucijomis, (iii) finansinę informaciją, susijusią su veikla, įtraukta į registrą.

⁴³⁶ Kaip dažnai lobistai turi atnaujinti informaciją, nurodytą Skaidrumo registro įgyvendinimo gairėse (žr. Joint Transparency Register Secretariat. *Transparency Register Implementing Guidelines* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-02]. 2015, p. 21. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/staticPage/displayStaticPage.do;TRRESTRICTEDID-prod=uc5jtfDmCzKGRZJVbXCcO-lwfClau60VXKxqsRVuVxhnRM0R_iR!950060451?reference=GUIDELINES&locale=en#en>).

⁴³⁷ Žr. Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Paieška registre* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/search.do?locale=lt&reset=>>>.

⁴³⁸ Žr. AMBRASAITĖ, M. Правовое регулирование лоббирования в условиях информационного общества. *Проблемы правотворческой и правоприменительной практики в условиях развития информационного общества*: сборник научных статей: в 2-ух частях: Часть 1. Гродно: ГрГМУ, 2015, p. 188.

Tokios pareigos įtvirtinimas ir konkretizavimas, nurodant jos datą, dar vienas aspektas, atskleidžiantis skaidrumo siekį ir reglamentavimo orientaciją.

Įgyvendindamas minėtas nuostatas, sekretoriatas yra sukūręs ir administruoja Skaidrumo registro interneto tinklalapį⁴³⁹. Jame pateiktos reglamentavimo įgyvendinimo gairės⁴⁴⁰, sudarytos sąlygos susipažinti su lobistų pateiktais duomenimis⁴⁴¹, statistika⁴⁴², sudaroma galimybė atlikti paiešką šiuose duomenyse⁴⁴³. Taip pat skelbiamos metinės Skaidrumo registro, jo turinio ir plėtotės ataskaitos⁴⁴⁴, sudaryta galimybė kontaktuoti su sekretoriatu⁴⁴⁵ *etc.*

Atsakomybės už reglamentavimo pažeidimus mechanizmas apima galimybę sekretoriatui taikyti atsakomybę nesilaikiusiam reglamentavimo lobistui, pažeidimą pastebėjus sekretoriatui arba apie jį pranešus bet kuriam

⁴³⁹ Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Skaidrumas ir ES* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/homePage.do?redir=false&locale=lt>>.

⁴⁴⁰ Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Gairės* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/staticPage/displayStaticPage.do?locale=lt&reference=GUIDELINES>>.

⁴⁴¹ Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Abėcėlinis užsiregistravusiųjų sąrašas* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/listlobbyists.do?locale=lt&reset=>>>; Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Abėcėlinis akredituotų fizinių ir juridinių asmenų sąrašas* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/listaccreditations.do?locale=lt&reset=>>>.

⁴⁴² Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Skaidrumo registro statistika* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/statistics.do?locale=lt&action=prepareView>>.

⁴⁴³ Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Paieška registre* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/search.do?locale=lt&reset=>>>.

⁴⁴⁴ Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Metinė ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/staticPage/displayStaticPage.do?locale=lt&reference=ANNUAL_REPORT>.

⁴⁴⁵ Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Kreipkitės į mus* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/staticPage/displayStaticPage.do?locale=lt&reference=CONTACT_US>.

asmeniui⁴⁴⁶. Įtvirtintos priemonės, taikytinos elgesio kodekso nesilaikymo atveju (sankcijos) – (i) rašytinis pranešimas, (ii) pašalinimas iš registro, leidimo patekti į Europos Parlamentą sustabdymas ir galimybės naudotis kitomis paskatomis panaikinimas, (iii) pašalinimas iš registro vieneriems ar dvejiems metams ir oficialus leidimo patekti į Europos Parlamentą panaikinimas (susitarimo IV priedas). Kokia priemonė taikytina, sprendžiama pagal nesilaikymo tipą⁴⁴⁷. Taigi, už reglamentavimo nesilaikymą nustatyta vienos rūšies atsakomybė – susijusi su lobisto statusu.

Minėta, jog ES įtvirtintas lobizmo reglamentavimas apima ir netiesioginio reglamentavimo nuostatas. Jos įtvirtintos Europos Parlamento narių elgesio kodekse finansinių interesų ir interesų konfliktų klausimais⁴⁴⁸ (2 straipsnio c dalis, 6 straipsnis), Komisijos narių elgesio kodekse⁴⁴⁹ (1.2 punktas) ir ES pareigūnų tarnybos nuostatuose⁴⁵⁰ (16 straipsnio 3 punktas). Nuostatos negausios, daugiausia nukreiptos į draudimus užsiimti lobizmu. Atsižvelgiant į jų turinį ir apimtį, ši nuostatų grupė stokoja savarankiškumo, todėl negali būti išskirta kaip atskira ES lobizmo reglamentavimo atmaina.

Savireguliacija. ES susibūrusi ne viena lobistų profesionalų bendruomenė, reikšmingiausios iš jų – Akredituotų ES viešosios politikos advokatų asociacija⁴⁵¹, Europos viešųjų reikalų konsultantų asociacija⁴⁵² bei

⁴⁴⁶ Tarpinstituciniu susitarimu padėti pamatai standartizuotai informavimo apie nesilaikymą sistemai (31–33 straipsniai).

⁴⁴⁷ Pagal sunkumą skiriami šie nesilaikymo tipai: (i) pažeidimas, kuris nedelsiant ištaisomas, (ii) nebendradarbiavimas su sekretoriatu, (iii) netinkamas elgesys, (iv) pakartotinis ir tyčinis nebendradarbiavimas arba pakartotinis netinkamas elgesys ir/ar sunkus pažeidimas.

⁴⁴⁸ *Rules of Procedure of the European Parliament* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20170116+ANN-01+DOC+XML+V0//EN&navigationBar=YES>>.

⁴⁴⁹ *Code of conduct for Commissioners C(2011) 2904* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/code-of-conduct-for-commissioners_april2011_en.pdf>.

⁴⁵⁰ *Staff regulations of officials of the European Union* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01962R0031-20140501>>.

⁴⁵¹ Association of Accredited Public Policy Advocates. *Welcome to AALEP* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.aalep.eu/welcome-aalep>>.

Europos reikalų profesionalų draugija⁴⁵³. Pastaroji pripažįstama didžiausia lobistų asociacija Briuselyje⁴⁵⁴, todėl jos savireguliaciniai mechanizmai pasirinkti analizei.

Europos reikalų profesionalų draugija įtvirtino tiesioginį savireguliacinį privalomojo laikymosi lobizmo reglamentavimą. Jo nuostatos išdėstytos elgesio kodekse⁴⁵⁵, akte, reglamentuojančiame procedūrą, taikomą nagrinėjant elgesio kodekso nesilaikymo klausimą⁴⁵⁶, pateiktos reglamentavimo aiškinamosios gairės⁴⁵⁷. Reglamentavimas lakoniškas, jį sudaro trys elementai – normos, reglamentuojančios lobistų elgesio etiką, reglamentavimo įgyvendinimo ir atsakomybės už pažeidimus mechanizmai. Viena iš būtinųjų narystės draugijoje sąlygų – įsipareigojimas paklusti reglamentavimui⁴⁵⁸.

Elgesio kodeksas – trumpas ir glaustas⁴⁵⁹ bendrųjų elgesio principų rinkinys⁴⁶⁰. Kodeksas įpareigoja veikti, vadovaujantis sąžiningumo, skaidrumo, tikslumo pateikiant informaciją, konfidencialumo, interesų konflikto vengimo bei pagarbos ES taisyklėms principais (1–6 straipsniai). Laikymosi klausimu reikalaujama: (i) bendradarbiauti su kolegomis, (ii) nedalyvauti veikloje, kuri

⁴⁵² European Public Affairs Consultancies' Association. *About EPACA* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.epaca.org/about-epaca/about-epaca-2>>.

⁴⁵³ Society of European Affairs Professionals. *About SEAP* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/about-seap/>>.

⁴⁵⁴ Organization for Economic Co-operation and Development. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012, p. 47.

⁴⁵⁵ Society of European Affairs Professionals. *Society of European Affairs Professionals (SEAP) Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/wp-content/uploads/2013/11/SEAP-code-2016.pdf>>.

⁴⁵⁶ Society of European Affairs Professionals. *Procedure for Dealing with Non-Compliance with the SEAP Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/wp-content/uploads/2013/11/SEAP-complaints-2016.pdf>>.

⁴⁵⁷ Society of European Affairs Professionals. *Frequently Asked Questions* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/wp-content/uploads/2013/11/SEAP-code-FAQ-2016.pdf>>.

⁴⁵⁸ Society of European Affairs Professionals. *Application Form* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/join-seap/application-form/>>.

⁴⁵⁹ Society of European Affairs Professionals. *Our Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/about-seap/our-code-of-conduct/>>.

⁴⁶⁰ OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012, p. 47.

kenktų draugijos reputacijai, (iii) registruojantis Skaidrumo registre, nurodyti draugijos elgesio kodeksą, apie tai informuoti draugiją, (iv) informuoti draugiją apie visus nesklandumus, susijusius su Skaidrumo registru, (v) pripažinti draugijos galimybę nesilaikymo atveju taikyti sankcijas (7 straipsnis).

Reglamentavimo įgyvendinimo mechanizmą sudaro 90 minučių elgesio kodekso mokymų programa⁴⁶¹, o atsakomybės už pažeidimus mechanizmą – skundų dėl nesilaikymo patekimo ir nagrinėjimo procedūra. Tuo atveju, jei nustatomas pažeidimas, skiriama viena iš sankcijų: (i) privatus rašytinis draugijos Prezidento įspėjimas, (ii) rašytinis įspėjimas trijų mėnesių laikotarpiui, (iii) trijų mėnesių trukmės narystės sustabdymas, (iv) pašalinimas iš draugijos. Apie (ii)–(iv) sankcijų paskyrimą turėtų būti viešai skelbiama draugijos tinklalapyje, tačiau tokių duomenų jame nėra⁴⁶². Galima apeliacija⁴⁶³.

Nagrinėtos reglamentavimo atmainos skiriasi (savireguliaciniai mechanizmai, lyginant su ES įtvirtintu reglamentavimu, kuklesni⁴⁶⁴), tačiau jos persidengia. Tarpinstitucinis susitarimas įpareigoja lobistus pateikti elgesio kodeksą, kurio jie įsipareigoję laikytis, o draugijos kodeksas įtvirtina taisykles, susijusias su minėto kodekso pateikimu, registruojantis Skaidrumo registre, su šia registracija, narių elgesiu ES institucijų bei pareigūnų atžvilgiu. Tai atskleidžia, jog šios reglamentavimo atmainos sąveikauja, o tai yra pozityvu.

⁴⁶¹ OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012, p. 47.

⁴⁶² Society of European Affairs Professionals. *About SEAP* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/about-seap/>>.

⁴⁶³ Žr. Society of European Affairs Professionals. *Procedure for Dealing with Non-Compliance with the SEAP Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/wp-content/uploads/2013/11/SEAP-complaints-2016.pdf>>.

⁴⁶⁴ Yra ir alternatyvi pozicija šiuo klausimu (žr. Society of European Affairs Professionals. *Frequently Asked Questions* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/wp-content/uploads/2013/11/SEAP-code-FAQ-2016.pdf>>).

2.2.2.4. Jungtinės Amerikos Valstijos

JAV federalinio lygmens lobizmo reglamentavimą⁴⁶⁵ sudaro valstybinis tiesioginis privalomosios registracijos ir privalomojo laikymosi ir valstybinis netiesioginis privalomojo laikymosi lobizmo reglamentavimas. JAV nevalstybinio lobizmo reglamentavimo tradicija neišplėtota, o 2016 m. nutraukus veiklą Ryšių su viešąja valdžia profesionalų asociacijai⁴⁶⁶, lobistų profesionalų bendruomenė, kuri būtų įtvirtinusi federalinio lygmens savireguliacinius mechanizmus, neidentifikuota⁴⁶⁷. JAV lobizmo reglamentavimas priskiriamas detaliam⁴⁶⁸.

Valstybinis tiesioginis lobizmo reglamentavimas. JAV – šalis, turinti seniausias lobizmo ir jo reglamentavimo tradicijas. Teisė užsiimti lobizmu kildinama iš Konstitucijos pirmosios pataisos⁴⁶⁹. Lobizmo reglamentavimas JAV formavosi palaipsniui. XX a. vid. buvo priimti keturi įstatymai, įvardijami ankstyvosiomis reglamentavimo iniciatyvomis⁴⁷⁰. Galiojantis valstybinis lobizmo reglamentavimas įtvirtintas: (i) 1995 m. Lobizmo atskleidimo įstatyme⁴⁷¹, (ii) 1998 m. Lobizmo atskleidimo techninių pataisų įstatyme⁴⁷²,

⁴⁶⁵ Apsiribojama JAV federalinio lygmens lobizmo reglamentavimo tyrimu.

⁴⁶⁶ Iki 2013 m. – Amerikos lobistų lyga.

⁴⁶⁷ Nors yra JAV mastu veikiančių lobistų susivienijimų, pavyzdžiui, Nacionalinė valstijų lobistų asociacija (žr. National Association of State Lobbyists. *Services* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.statelobbyists.org/Services.aspx>>), tačiau jų veikla (atitinkamai ir savireguliaciniai mechanizmai) orientuota į valstijų lygmenį.

⁴⁶⁸ CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Regulating lobbying: a global comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010, p. 109.

⁴⁶⁹ *The U.S. Bill of Rights* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://www.archives.gov/founding-docs/bill-of-rights-transcript>>.

⁴⁷⁰ Žr. CHARI, R.; MURPHY, G. *Examining and Assessing the Regulation of Lobbyists in Canada, the USA, the EU institutions, and Germany: A Report for the Department of the Environment, Heritage and Local Government* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Dublin: 2006, p. 31. Prieiga per internetą: <http://transparency.ie/sites/default/files/2006_Registration_of_Lobbyists.pdf>.

⁴⁷¹ *Lobbying Disclosure Act of 1995* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyingdisclosure.house.gov/lda.pdf>>.

⁴⁷² *Lobbying Disclosure Technical Amendments Act of 1998* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <https://lobbyingdisclosure.house.gov/lda_technical.html>.

(iii) JAV kodekse⁴⁷³, (iv) Atstovų Rūmų taisyklėse⁴⁷⁴, (v) Senato taisyklėse⁴⁷⁵, (vi) 2007 m. Sąžiningo vadovavimo ir atviros viešosios valdžios įstatyme⁴⁷⁶,⁴⁷⁷. 1995 m. įsteigtas lobistų registras, kuriame užsiregistravę 4 712 lobistų⁴⁷⁸.

Lobizmo atskleidimo įstatymas skirtas užtikrinti lobistinės veiklos atskleidimą. Ši nuostata ir 2 straipsnyje įtvirtintos vertybinės ir faktinės reglamentavimo prielaidos leidžia daryti išvadą, jog pagrindinis JAV lobizmo reglamentavimo tikslas – lobistinių procesų, inicijuotų už atlygį veikiančių lobistų, skaidrumas. Lobistine veikla laikomi lobistiniai kontaktai ir visos pastangos, palaikant tokius kontaktus (3 straipsnio 7 punktas), o lobistiniais kontaktais – bet kokia žodinė ar rašytinė komunikacija su į reguliavimo sritį patenkančiu vykdomosios ar įstatymų leidžiamosios valdžios pareigūnu kliento naudai dėl apibrėžtų teisėkūros iniciatyvų ar viešosios valdžios sprendimų (3 straipsnio 8 punkto A papunktis)⁴⁷⁹. Taigi, lobistinės veiklos sąvoka detali, apibrėžiama per lobistinį kontaktą, tai reiškia, kad jos pagrindinis elementas – komunikacija. Tad sąvoka, lyginant ją tiek su ES įtvirtinta, tiek su tyrime apibrėžta, yra siaura. Ji taip pat atskleidžia, kad lobizmas reguliuojamas nustatytų vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios pareigūnų atžvilgiu (adresatai). Jie išvardyti papunkčiui (3 straipsnio 3 ir 4 punktai). Tokios formuluočių suponuoja siekį užtikrinti maksimalų tikslumą ir aiškumą.

Lobistas apibrėžiamas per lobisto ir kliento kategorijas (3 straipsnio 2, 10 punktai). Išskirti aiškūs kriterijai, kuriais remiantis galima nustatyti, ar

⁴⁷³ *U.S. Code* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://www.law.cornell.edu/uscode/text>>.

⁴⁷⁴ *Rules of the House Of Representatives* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<http://clerk.house.gov/legislative/house-rules.pdf>>.

⁴⁷⁵ *Rules of Senate* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://www.rules.senate.gov/public/index.cfm?p=RulesOfSenateHome>>.

⁴⁷⁶ *Honest Leadership and Open Government Act of 2007* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyingdisclosure.house.gov/110-81.pdf>>.

⁴⁷⁷ Šiuo įstatymu (be kitų teisės aktų) yra taisomi ir/ar pildomi visi, išskyrus 1998 m. Lobizmo atskleidimo techninių pataisų įstatymą, minėti galiojantį JAV įtvirtintą lobizmo reglamentavimą sudarantys teisės aktai.

⁴⁷⁸ Office of the Clerk. *Search Registrant Information* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyingdisclosure.house.gov/lookup.asp>>.

⁴⁷⁹ Taip pat nurodoma, kas nelaikoma lobistiniu kontaktu, nustatytos devyniolika išimčių (3 straipsnio 8 punkto B papunktis)

lobistas yra reglamentavimo subjektas. Pirma, kriterijai įtvirtinti lobistų kategorijų atžvilgiu – reguliuojama tik laisvai samdomų ir institucionalizuotų interesų grupių lobistų, įskaitant bendrovių, visuomeninių organizacijų ir viešosios valdžios lobistus⁴⁸⁰, veikla. Antra, minėti kriterijai nustatyti lobistinės veiklos masto ir intensyvumo atžvilgiu – nurodytų kategorijų lobistų vykdomas lobizmas reguliuojamas tik tada, jei jis apima daugiau nei vieną lobistinį kontaktą ir sudaro 20 % ar daugiau klientui suteiktų paslaugų laiko per bet kurį trijų mėnesių laikotarpį. Tad reguliuojama išimtinai lobistų profesionalų atliekama lobistinė veikla⁴⁸¹.

Registracija privaloma (4 straipsnio (a) dalies 1 punktas, (c) dalies 1 punktas). Numatytos jos išimtys (dar vadinamos slenksčiais), siejamos su pajamomis, gaunamomis iš lobistinės veiklos, arba jai skiriamomis išlaidomis (4 straipsnio (a) dalies 3 punktas). Registracijos metu reikalaujama pateikti išsamią informaciją (4 straipsnio (b) dalis). Nuostatos, reglamentuojančios prieinamumą, neįtvirtintos. Tai suponuoja, kad įstatymų leidėjas laiko, jog skatinti lobistus registruotis pagrindo nėra bei lobistai profesionalai ir taip lengvai pasiekia savo adresatus, todėl prieigos jiems lengvinti nereikia.

Nustatyti platūs atskleistinos informacijos reikalavimai. Vadovaujantis jais, teikiamos ketvirčio (5 straipsnio (a) ir (b) dalys) ir pusmečio (5 straipsnio (d) dalis) ataskaitos. Tai daroma elektroniniu būdu, užpildant atitinkamas formas. Norėdami jas užpildyti, lobistai turi prisijungti prie sistemos⁴⁸².

⁴⁸⁰ Kad viešosios valdžios lobistai nėra eliminuojami iš reglamentavimo subjektų rato, patvirtina ir tai, kad ketvirčio ataskaita turi apimti informaciją apie tai, ar klientas yra valstijos ar vietinė viešoji valdžia, ar jos departamentas, agentūra ar kitas subjektas, kontroliuojamas valstijos ar vietinės viešosios valdžios (5 straipsnio (b) dalies 5 punktas).

⁴⁸¹ Ši išvada neprieštarauja tyrime suformuluotam lobisto profesionalo apibrėžimui, juo laikant asmenį, kurio darbas – lobizmo vykdymas, lobizmui sudarant daugiau nei 1/2 asmens darbo laiko, nes, minėta, jog darbo dalis, skiriama lobizmo vykdymui, identifikuota kaip sąlyginis dydis. JAV įstatymo leidėjas tokia dalimi pripažino 1/5 ar didesnę darbo laiko dalį.

⁴⁸² Žr. Office of the Clerk. *Lobbying Disclosure Act Online Reporting* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://lda.congress.gov/LD/>>; Office of the Clerk. *Lobbying Disclosure Act Contributions Reporting* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://lda.congress.gov/LC/home.aspx>>.

Informacija publikuojama internete, jos pateikimo momentu⁴⁸³. Informacijos apimtis publikuojant nėra ribojama (6 straipsnio 9 punktą). Visi suinteresuotieji asmenys gali susipažinti su šia informacija, atlikti joje paiešką⁴⁸⁴.

Nors didžioji dalis reglamentavimo elementų išsamūs ir išplėtoti, pasakyti to paties apie normas, reglamentuojančias lobistų elgesio etiką, negalima. Reglamentavimas apima vos kelias tokio tipo nuostatas, jos fragmentiškos, panašesnės į nustatančias konkrečius draudimus ir įpareigojimus lobistams nei į lobistų elgesio etikos standartus (14 straipsnio (a) ir (b) dalys, 25 straipsnis).

Atsakomybė už reglamentavimo įgyvendinimą suteikta Senato sekretoriui ir Atstovų Rūmų sekretoriui, kurie prižiūri lobistų registrą. Jų funkcijos detalios reglamentuotos, pagrindinės iš jų – pateikti reglamentavimo įgyvendinimo gaires, teikti metodinę pagalbą lobistams; užtikrinti registracijos ir ataskaitų tikslumą, išsamumą ir savalaikiškumą, tikrinant jas ir teikiant užklausas; pranešti lobistams, kad jie galimai nesilaiko įstatymo; jei užsiregistravusysis buvo informuotas apie nesilaikymą ir nepateikė tinkamo atsakymo, pranešti apie tai JAV prokurorui Kolumbijos apygardoje; suteikti visuomenei nemokamą prieigą prie visų pagal įstatymą pateiktų duomenų internetu (6 straipsnis).

Įgyvendindamas minėtas nuostatas, Atstovų Rūmų sekretorius yra sukūręs Lobizmo atskleidimo interneto svetainę ir ją administruoja⁴⁸⁵. Joje pateiktos Lobizmo atskleidimo įstatymo įgyvendinimo gairės⁴⁸⁶, sudarytos

⁴⁸³ Žr. AMBRASAITĖ, M. Правовое регулирование лоббирования в условиях информационного общества. *Проблемы правотворческой и правоприменительной практики в условиях развития информационного общества*: сборник научных статей: в 2-х частях: Часть 1. Гродно: ГрГМУ, 2015, p. 187–193.

⁴⁸⁴ Žr. Office of the Clerk. *Search Past Filings* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<http://disclosures.house.gov/ld/ldsearch.aspx>>; Office of the Clerk. *Search Past Contribution Filings* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<http://disclosures.house.gov/lc/lcsearch.aspx>>.

⁴⁸⁵ Office of the Clerk. *Lobbying Disclosure* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyingdisclosure.house.gov/index.html>>.

⁴⁸⁶ Office of the Clerk. *Lobbying Disclosure Act Guidance* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <https://lobbyingdisclosure.house.gov/amended_lda_guide.html>.

sąlygos susipažinti su duomenimis, pateiktais lobistų registracijos metu⁴⁸⁷, pildant ketvirčio⁴⁸⁸ ir pusmečio⁴⁸⁹ ataskaitas, bei atlikti juose paiešką. Svetainėje taip pat skelbiama, jog ši pusmetį JAV prokurorui Kolumbijos apygardoje pranešta apie 3 983 potencialiai įstatymo nesilaikičius lobistus⁴⁹⁰.

Jei nustatomas reglamentavimo pažeidimas, lobistui gali iškilti civilinė arba baudžiamoji atsakomybė. Lobizmo atskleidimo įstatymo 7 straipsnyje nustatyta, kad civilinė atsakomybė gali pasireikšti baudos, kurios viršutinė riba 200 000,00 JAV dolerių, skyrimu, o baudžiamoji – laisvės atėmimu iki 5 metų arba baudos skyrimu, arba taikant abi bausmes, vadovaujantis JAV statuto 18 knyga „Nusikaltimai ir baudžiamasis procesas“.

Valstybinis netiesioginis lobizmo reglamentavimas. Ši reglamentavimo atmaina menkesnė, lyginant ją su prieš tai nagrinėtąja. Dalis Atstovų Rūmų ir Senato taisyklėse esančių lobizmo reglamentavimo nuostatų yra normos, reglamentuojančios viešosios valdžios atstovų etiką. Dauguma jų nustato draudimus (su tam tikromis išimtimis) vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios atstovams priimti dovanas ir/ar keliones iš registruotų lobistų (Senato taisyklių 35 taisyklė, Atstovų Rūmų taisyklių 25 taisyklės 5 dalis), draudimą pareigūno personalui leisti į lobistinį kontaktą su registruotu lobistu, kuris yra pareigūno sutuoktinis, ir pan. (Senato taisyklių 38 taisyklės 12, 14 dalys).

Ši atmaina apima ir reglamentavimo įgyvendinimo bei atsakomybės už reglamentavimo pažeidimus mechanizmus, tačiau jie įeina į jos turinį tik iš dalies. Tai lemia aplinkybė, jog dalis netiesioginio lobizmo reglamentavimo nuostatų inkorporuotos į viešosios valdžios atstovų elgesio taisykles, kurios, be minėtųjų, apima ir daug kitų nuostatų. Taigi, taisyklėse įtvirtinti nagrinėjami mechanizmai skirti „aptarnauti“ ne tik netiesioginio lobizmo reglamentavimo,

⁴⁸⁷ Office of the Clerk. *Search Registrant Information* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyingdisclosure.house.gov/lookup.asp>>.

⁴⁸⁸ Office of the Clerk. *Search Past Filings* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<http://disclosures.house.gov/ld/ldsearch.aspx>>.

⁴⁸⁹ Office of the Clerk. *Search Past Contribution Filings* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<http://disclosures.house.gov/lc/lcsearch.aspx>>.

⁴⁹⁰ Office of the Clerk. *Lobbying Disclosure* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyingdisclosure.house.gov/index.html>>.

bet ir kitoms viešosios valdžios elgesio etiką reglamentuojančioms normoms, todėl plačiau analizuojami nebus.

JAV kodekso knygos I dalies „Nusikaltimai“ 11 skyriuje bei Atstovų Rūmų ir Senato taisyklėse⁴⁹¹ įtvirtintas dar vienas reglamentavimo elementas – apribojimai užsiimti lobizmu. Tai daugiausia nuostatos, įtvirtinančios apribojimus, įgyvendinančius „sukamųjų durų“ principą (JAV kodekso I dalies 11 skyriaus 207 straipsnis, Senato taisyklių 23 taisyklės 2–3 dalys, 38 taisyklės 8–10 dalys, Atstovų Rūmų taisyklių 4 taisyklės 4 dalis).

JAV lobizmo reglamentavimas išplėtotas. Formuliuotės detalios, atskleidžia maksimalaus aiškumo ir konkretumo siekį. Nors nuostatos išsklaidytos per teisės aktų daugelį, įtvirtintos tiesioginio ir netiesioginio reglamentavimo atmainos, šios atmainos suvokiamos kaip visuma, platesnio teisinio reguliavimo, skirto viešųjų sprendimų priėmimo etikai užtikrinti, dalis. Tokios išvados pagrindas – Sąžiningo vadovavimo ir atviros viešosios valdžios įstatymas, kuriuo taisyti ir/ar pildyti beveik visi teisės aktai, sudarantys JAV įtvirtintą lobizmo reglamentavimą. Dera paminėti, jog, palyginus ES ir JAV, matyti, kad JAV lobizmo reglamentavimas labiau orientuotas į valstybinę lobizmo kontrolę nei į skaidrumą.

2.2.2.5. Lenkija

Valstybinis lobizmo reglamentavimas apima ir tiesioginio, ir netiesioginio reglamentavimo nuostatas, yra privalomosios registracijos ir privalomojo

⁴⁹¹ Senato taisyklės apima tiek tradicinius apribojimus, susijusius su „sukamųjų durų“ principu, t. y. draudimą buvusiems viešosios valdžios atstovams bandyti daryti įtaką tos viešosios valdžios institucijos, kurioje dirbo ar ėjo pareigas, atstovams nustatytą laikotarpį (Senato taisyklių 38 taisyklės 8–10 dalys), tiek netiesioginius apribojimus, susijusius su „sukamųjų durų“ principu, pasireiškiančius išimtimis iš vietos privilegijos/privilegijos dalyvauti (angl. *privilege of the floor*) (Senato taisyklių 23 taisyklės 2–3 dalys). Atstovų Rūmų taisyklėse aptinkami tik netiesioginiai apribojimai, pasireiškiantys išimtimis iš holo privilegijos (angl. *privilege of the hall*) (Atstovų Rūmų taisyklių 4 taisyklės 4 dalis).

laikymosi. Aptinkama ir savireguliacinių mechanizmų. Valstybinis lobizmo reglamentavimas laikomas nedetaliu⁴⁹², nerafinuotu⁴⁹³.

Valstybinis tiesioginis ir netiesioginis lobizmo reglamentavimas.

Lobizmas reglamentuotas 2005 m. Lobistinės veiklos teisėkūros procese įstatymu⁴⁹⁴, lobizmo taisyklėmis⁴⁹⁵ Seime⁴⁹⁶ ir Senate⁴⁹⁷. Įstatymas turi du uždavinius: (i) konsultacijų tarp visuomenės ir viešosios valdžios skatinimas⁴⁹⁸, (ii) reguliuoti lobistinę veiklą (1 straipsnis). Įstatymo 1 straipsnyje gali būti užčiuopti ir lobizmo reglamentavimo tikslai – lygia greta siekiama užtikrinti profesionalaus lobizmo skaidrumą ir valstybinę jo kontrolę.

Lobizmas apibrėžiamas kaip kiekvienas veiksmas, atliktas teisiškai leistiniais metodais, kuriuo siekiama daryti įtaką viešosios valdžios institucijoms teisėkūros proceso metu (2 straipsnio 1 dalis), profesionalus lobizmas – atlygintinas lobizmas trečiojo asmens naudai siekiant, kad trečiojo asmens interesai atsispindėtų teisėkūros proceso rezultatuose (2 straipsnio 2 dalis). Reguluojamas pastarasis. Lobisto sąvokos įstatymas nepateikia, reguliuojama tik laisvai samdomų lobistų veikla. Kadangi apibrėžimai apima

⁴⁹² CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Regulating lobbying: a global comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010, p. 109.

⁴⁹³ MAKOWSKI, G. *Regulation of Lobbying in Poland* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Europeum Institut pro Evropskou politiku, 2011, p. 3. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/281372519_Regulation_of_Lobbying_in_Poland>

⁴⁹⁴ *Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20051691414>>.

⁴⁹⁵ European Parliament. *Lobbying regulation framework in Poland*: Briefing [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. 2016, p. 3. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595848/EPRS_BRI\(2016\)595848_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595848/EPRS_BRI(2016)595848_EN.pdf)>.

⁴⁹⁶ *Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.sejm.gov.pl/prawo/regulamin/regsejm.htm#201b>>.

⁴⁹⁷ *Regulamin Senatu* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://www.senat.gov.pl/o-senacie/senat-wspolczesny/wybrane-akty-prawne/regulamin-senatu/>>.

⁴⁹⁸ Šis uždavinys nėra eksplacitiškai įtvirtintas įstatyme, tačiau reikšmingą įstatymo dalį sudaro tam skirtos nuostatos (PROSS, A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007, p. 6), kurios nėra lobizmo teisinis reguliavimas.

nuorodą į teisėkūros procesą, lobizmas reguliuojamas visų viešosios valdžios subjektų, kurie atlieka teisėkūros funkciją, atžvilgiu⁴⁹⁹.

Įstatymo pagrindu įsteigtas Vyriausybės atžvilgiu veikiančių lobistų registras⁵⁰⁰. Nustatyta privalomoji registracija, reikalaujama pateikti siaurą informaciją (10 straipsnio 3 dalis, 11 straipsnio 2 dalis). Jei ji pasikeičia, nustatyta pareiga per 7 dienas nuo pasikeitimo informuoti apie tai atsakingą asmenį (11 straipsnio 7 dalis). Beveik prie visos informacijos suteikiama prieiga visuomenei (10 straipsnio 5 dalis). Lobizmo taisyklių pagrindu įsteigti dar du – Seimo⁵⁰¹ ir Senato⁵⁰² – lobistų registrai. Profesionaliems lobistams registruotis privaloma. Būtina pateikti platesnį spektrą informacijos⁵⁰³, ji yra vieša. Atskleistinos informacijos reikalavimai nenustatyti.

Nors lobizmo taisyklėse tarsi įtvirtinti pozityvieji paskatinimai⁵⁰⁴, tuo pat metu lobistams draudžiama dalyvauti pakomitečių posėdžiuose, kai bet kuris asmuo gali tai daryti, gavęs pakomitečio pirmininko kvietimą⁵⁰⁵. Tad nenustačius kitų nuostatų, nukreiptų į prieinamumo didinimą, teigtina, kad į

⁴⁹⁹ Randamos ir alternatyvios nuomonės (žr. MAKOWSKI, G. *Regulation of Lobbying in Poland* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Europeum Institut pro Evropskou politiku, 2011, p. 3–4. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/281372519_Regulation_of_Lobbying_in_Poland>).

⁵⁰⁰ Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. *Rejestr podmiotów wykonujących zawodową działalność lobbingsową* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Prieiga per internetą: <<https://bip.mswia.gov.pl/bip/rejestr-podmiotow-wykon/23846,Rejestr-podmiotow-wykonujacych-zawodowa-dzialalnosc-lobbingowa.html>>.

⁵⁰¹ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. *Wykaz osób* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Prieiga per internetą: <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/lobbing_osoby.xsp>.

⁵⁰² Senat Rzeczypospolitej Polskiej. *Wykaz osób wykonujących zawodową działalność lobbingsową na terenie Senatu* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Prieiga per internetą: <<http://senat.gov.pl/lobbing/wykaz-osob-wykonujacych-zawodowa-dzialalnosc-lobbingowa-na-terenie/>>.

⁵⁰³ European Parliament. *Lobbying regulation framework in Poland*: Briefing [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. 2016, p. 3. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595848/EPRS_BRI\(2016\)595848_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595848/EPRS_BRI(2016)595848_EN.pdf)>.

⁵⁰⁴ Suteikiama teisė pateikti į parlamento rūmų patalpas su sąlyga, kad bus nešiojami specialūs raudoni leidimai.

⁵⁰⁵ European Parliament. *Lobbying regulation framework in Poland*: Briefing [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. 2016, p. 3–4. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595848/EPRS_BRI\(2016\)595848_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595848/EPRS_BRI(2016)595848_EN.pdf)>.

reglamentavimą prieinamumo elementas neįeina. Reglamentavimas ir neapima teisės normų, reglamentuojančių lobistų bei viešosios valdžios elgesio etiką. Įtvirtintas vienas apribojimas užsiimti lobizmu⁵⁰⁶.

Reglamentavimas (priešingai nei ES ar JAV atvejais) apima normas, nustatančias viešosios valdžios atstovams pareigas, susijusias su lobizmo atskleidimu. Tai būdinga netiesioginiam reglamentavimui. Viešosios valdžios atstovai turi nedelsiant Biuletenyje publikuoti informaciją apie profesionalių lobistų jų atžvilgiu vykdytą veiklą ir jų sprendimus, kuriems daryta įtaka (16 straipsnio 1 dalis, 17 straipsnis). Viešosios valdžios subjektų vadovams nustatyta pareiga kartą per metus teikti ataskaitą apie priemones, kurių lobistai ėmėsi jų institucijų atžvilgiu (18 straipsnio 1 dalis). Ataskaita turi apimti platų informacijos spektrą ir yra publikuojama Biuletenyje (18 straipsnio 2, 3 dalys).

Už lobistų registrą atsakingas ministras, turintis jurisdikciją klausimais, susijusiais su viešuoju administravimu (10 straipsnio 2 dalis). Registrų „vartojamumas“ ribotas⁵⁰⁷, pavyzdžiui, 2017 m. rugsėjį Seimo registre buvo užsiregistravę 102 asmenys⁵⁰⁸, Senato – 25⁵⁰⁹, Vyriausybės – 410⁵¹⁰. Didžiojoje dalyje ataskaitų tvirtinama, kad ministerijos nėra profesionalaus lobizmo adresatai, pavyzdžiui, 2015 m. užfiksuoti tik 26 lobistiniai kontaktai ministerijose. Tai iš dalies siejama su siauru reglamentavimo subjektų ratu,

⁵⁰⁶ Žr. KWIATKOWSKI, B.; DEŠČÍKOVÁ, R.; BOUDA, P. *Lobbying – a risk or an opportunity? Lobbying regulation in the Polish, Slovak, and Czech perspective* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Krakow: 2016, p. 32. Prieiga per internetą: <http://en.frankbold.org/sites/default/files/publikace/analiza_lobbying_web.pdf>.

⁵⁰⁷ European Parliament. *Lobbying regulation framework in Poland: Briefing* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. 2016, p. 3. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595848/EPRS_BRI\(2016\)595848_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595848/EPRS_BRI(2016)595848_EN.pdf)>.

⁵⁰⁸ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. *Wykaz osób* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-10]. Prieiga per internetą: <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/lobbying_osoby.xsp>.

⁵⁰⁹ Senat Rzeczypospolitej Polskiej. *Wykaz osób wykonujących zawodową działalność lobbingsową na terenie Senatu* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-10]. Prieiga per internetą: <<http://senat.gov.pl/lobbying/wykaz-osob-wykonujacych-zawodowa-dzialalnosc-lobbingowa-na-terenie/>>.

⁵¹⁰ Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. *Rejestr podmiotów wykonujących zawodową działalność lobbingsową* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-10]. Prieiga per internetą: <<https://bip.mswia.gov.pl/bip/rejestr-podmiotow-wykon/23846,Rejestr-podmiotow-wykonujacych-zawodowa-dzialalnosc-lobbingowa.html>>.

sąlygotu profesionalaus lobizmo sąvokos⁵¹¹. Lobistams, kurie atlieka lobistinę veiklą neužsiregistravę, gali būti taikoma administracinė atsakomybė, skiriama bauda nuo 3 000,00 iki 50 000,00 zlotų (19 straipsnio 1–2 dalys).

Nors reglamentavimas apima ir tiesioginio, ir netiesioginio reglamentavimo nuostatas, jis neišplėtotas, nerafinuotas. Griebtasi įtvirtinti platų spektrą skaidrumo priemonių, tačiau išsklaidytas, fragmentiškas jų įgyvendinimas į pirmą planą išstumia aiškumo stoką. Slystama paviršiumi – informacijos apie lobistų vykdomą veiklą mažai, ji išbarstyta. Dar 2012 m. GRECO rekomendavo Lenkijai didinti parlamentarų santykių su lobistais skaidrumą⁵¹², tačiau jokių veiksmų nebuvo imtasi. Dėl šių reglamentavimo defektų nustatyti reglamentavimo tikslų ir jo turinio santykių neįmanoma.

Savireguliacija. Lenkijos lobistų profesionalų bendruomenė veikia per Lenkijos profesionalių lobistų asociaciją⁵¹³. Asociacija, priėmusi elgesio kodeksą⁵¹⁴, įtvirtino tiesioginį savireguliacinį savanoriškojo laikymosi lobizmo reglamentavimą. Kodeksas apima keturiolika taisyklių, įpareigojančių lobistus laikytis Lenkijos teisės, bendrųjų etiško elgesio standartų. Kodeksą vainikuoja nuostata, įtvirtinanti, jog asociacijos nariai, pažeidę kodeksą, įsipareigoja savanoriškai nutraukti narystę. Taigi įtvirtintas savanoriškasis reglamentavimo įgyvendinimas, kai atsakomybė už jį patikėta asociacijos nariams. Tai – pagrindas šią reglamentavimo atmainą priskirti švelniajai teisei.

Savireguliaciniai mechanizmai kaip ir valstybinis lobizmo reglamentavimas neišplėtoti. Asociacijos įtvirtintas reglamentavimas neapima

⁵¹¹ European Parliament. *Lobbying regulation framework in Poland*: Briefing [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. 2016, p. 3. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595848/EPRS_BRI\(2016\)595848_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595848/EPRS_BRI(2016)595848_EN.pdf)>.

⁵¹² The Group of States against Corruption (GRECO). *Fourth Evaluation Round: Corruption Prevention in Respect of Members of Parliament, Judges and Prosecutors. Evaluation Report: Poland* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-12]. 2013, p. 13–14. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16806c7b1d>>.

⁵¹³ Unilob. *Association of Professional Lobbyists in Poland – APLP* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Prieiga per internetą: <http://www.unilob.pl/index_en.php?page=about&s=splp&a=na>.

⁵¹⁴ Unilob. *Code of Professional Ethics of Lobbyists of APLP* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.unilob.pl/links/kodeksetykieng.htm>>.

nuostatų, kuriomis būtų kuriami ryšiai su valstybiniu reglamentavimu, ir *vice versa*. Dėl pernelyg aukšto bendrumo lygmens tokio tipo nuostata negali būti ir asociacijos elgesio kodekse nustatytas įpareigojimas laikytis Lenkijos teisės. Sąsajumo tarp reglamentavimo atmainų nebuvimas nestebina, nes, nepaisant reglamentavimo įvairovės, jis menkai išvystytas.

2.2.2.6. Jungtinė Karalystė

Ilgą laiką Jungtinėje Karalystėje⁵¹⁵ lobizmas buvo reguliuojamas netiesiogiai ir savireguliacinių mechanizmų pagrindu. Tik 2014 m. įtvirtintas valstybinis tiesioginis privalomosios registracijos ir privalomojo laikymosi lobizmo reglamentavimas – priimtas Lobizmo skaidrumo, nepartinio kandidatavimo ir profesinių sąjungų administravimo įstatymas⁵¹⁶.

Valstybinis netiesioginis lobizmo reglamentavimas. Parlamento narių elgesį lobistinių procesų atžvilgiu reguliuoja Bendruomenių Rūmų nariams skirtas Elgesio kodeksas kartu su taisyklių, susijusių su narių elgesiu, vadovu⁵¹⁷, Lordų Rūmų – Lordų Rūmų narių elgesio kodeksas⁵¹⁸ ir Lordų Rūmų narių elgesio kodekso vadovas⁵¹⁹. Reglamentuota ir Lordų Rūmų administracijos elgesio etika, priėmus Lordų Rūmų narių personalo elgesio

⁵¹⁵ Apsiribojama lobizmo reglamentavimo tyrimu aukščiausiosios Jungtinės Karalystės viešosios valdžios – Jungtinės Karalystės Parlamento ir Jungtinės Karalystės Vyriausybės – kontekste.

⁵¹⁶ *Transparency of Lobbying, Non-Party Campaigning and Trade Union Administration Act 2014* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/4/contents/enacted/data.htm?view=plain>>.

⁵¹⁷ *The Code of Conduct together with The Guide to the Rules relating to the conduct of Members* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą: <<https://www.publications.parliament.uk/pa/cm201516/cmcode/1076/107601.htm>>.

⁵¹⁸ *Code of Conduct for Members of the House of Lords* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą: <<https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/house-of-lords-commissioner-for-standards-/code-of-conduct-for-the-house-of-lords/code-of-conduct-for-members-of-the-house-of-lords/>>.

⁵¹⁹ *Guide to the House of Lords Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą: <<https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/house-of-lords-commissioner-for-standards-/code-of-conduct-for-the-house-of-lords/guide-to-the-code-of-conduct/>>.

kodeksą⁵²⁰. Vyriausybės narių elgesį reguliuoja Ministrų kodeksas⁵²¹, o valstybės tarnautojų – Valstybės tarnybos kodeksas⁵²² ir Rekomendacija valstybės tarnautojams: kontaktas su lobistais⁵²³.

Ši reglamentavimo atmaina yra išplėtotą. Gausiausias ir labiausiai išvystytas jos elementas – normos, reglamentuojančios viešosios valdžios atstovų elgesio etiką. Jos variatyvios. Vienu atveju randama vos viena kita tokio pobūdžio nuostata, pavyzdžiui, Ministrų kodekse (7.25 punktas), kitu – solidi nuostatų aibė, pavyzdžiui, Rekomendacijoje⁵²⁴ valstybės tarnautojams: kontaktas su lobistais (2–14 punktai). Turinio prasme taisyklės taip pat pasižymi įvairove: aptinkamos normos, reglamentuojančios viešosios valdžios atstovų elgesį kontakto su lobistais metu, bendrosios jų elgesio lobizmo atžvilgiu gairės, apribojimai, susiję su „sukamųjų durų“ principu, įpareigojimai deklaruoti su lobizmu susijusią informaciją *etc.*

Atmaina ir apima lobizmo sąvokos (Taisyklių, susijusių su narių elgesiu, vadovo 61 punktas), apribojimų užsiimti lobizmu elementus (Bendruomenių Rūmų narių elgesio kodekso 11 punktas, Lordų Rūmų narių elgesio kodekso 8 punkto (d) dalis, Lordų Rūmų narių personalo elgesio kodekso 9 punktas). Tuo tarpu reglamentavimo įgyvendinimo ir atsakomybės už jo pažeidimus mechanizmai, kaip ir JAV atveju, įeina į atmainos turinį, tačiau tik iš dalies.

Tai atskleidžia keletą aspektų. Pirma, Jungtinėje Karalystėje lobizmo reglamentavimas labai aiškiai suvokiamas kaip neatsiejama ir integrali teisinio reguliavimo, susijusio su viešosios valdžios etika, dalis. Tai patvirtina

⁵²⁰ *Code of Conduct for House of Lords Members' Staff* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą: <<https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/house-of-lords-commissioner-for-standards-/code-of-conduct-for-the-house-of-lords/guide-to-the-code-of-conduct/>>.

⁵²¹ *Ministerial Code* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/579752/ministerial_code_december_2016.pdf>.

⁵²² *The Civil Service code* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą: <<https://www.gov.uk/government/publications/civil-service-code/the-civil-service-code>>.

⁵²³ *Guidance for civil servants: contact with lobbyists* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/85772/Guidance-for-civil-servants.pdf>.

⁵²⁴ Nepaisant tokio pavadinimo, šis teisės aktas nėra švelnioji teisė.

aplinkybė, kad pirmosios valstybinės teisės nuostatos, reguliuojančios lobizmą, atsirado viešosios valdžios atstovų elgesio kodeksuose. Antra, tai, kad šios nuostatos paplitusios po visus tokio tipo teisės aktus, atskleidžia sisteminių prieigos pobūdį. Tuo tarpu nuostatų variatyvumas patvirtina, jog yra suvoktas ir pripažįstamas diferencijuoto teisinio reguliavimo poreikis, atsižvelgiant į kiekvienos iš viešosios valdžios subjektų kategorijų specifiką. Trečia, faktai, jog valstybinis lobizmo reglamentavimas „startavo“ nuo netiesioginio, o įtvirtinus valstybinį tiesioginį, šios atmainos nebuvo atsisakyta, leidžia teigti, kad Jungtinėje Karalystėje manoma, jog pirminė atsakomybė už lobizmo ir viešųjų sprendimų priėmimo skaidrumą turi gulti ant viešosios valdžios pečių.

Savireguliacija. Priešingai nei JAV, lobizmo industrija Jungtinėje Karalystėje turi brandžias savireguliacijos tradicijas. Egzistuoja trys pagrindinės organizacijos, vienijančios didžiąją dalį Jungtinės Karalystės lobistų profesionalų⁵²⁵ – Karališkąją chartiją pelnęs ryšių su visuomene institutas⁵²⁶, Ryšių su visuomene konsultantų asociacija⁵²⁷ ir Profesionalių politikos konsultantų asociacija⁵²⁸. Organizacijos nustato lobistų elgesio etikos standartus, įsteigusios viešai prieinamus narių registrus⁵²⁹.

2010 m. šios organizacijos įkūrė Jungtinės Karalystės viešųjų reikalų tarybą – savarankišką organą, plėtojančią profesinius lobizmo standartus⁵³⁰.

⁵²⁵ GAY, O.; MAER, L.; BOWERS, P. *Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. 2012, p. 9. Prieiga per internetą: <<http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN04633>>.

⁵²⁶ Chartered Institute of Public Relations. *Our Organisation* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.cipr.co.uk/content/our-organisation>>.

⁵²⁷ Public Relations Consultancy Association. *About Us* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.prca.org.uk/about-us>>.

⁵²⁸ Association of Professional Political Consultants. *Home* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.appc.org.uk/>>.

⁵²⁹ Žr. Chartered Institute of Public Relations. *Public relations register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.cipr.co.uk/pr-register>>; Public Relations Consultancy Association. *Public Affairs and Lobbying Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.prca.org.uk/about-us/pr-standards/public-affairs-register>>; Association of Professional Political Consultants. *The Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.appc.org.uk/register/>>.

⁵³⁰ UK Public Affairs Council. *Welcome to UK Public Affairs Council* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.citizenpower.co.uk/>>; UK Public Affairs Council. *Terms of Reference (2010)* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą:

Taryba buvo įsteigusi lobistų registrą⁵³¹. 2015 m. ji nutraukė veiklą⁵³². Atsakomybė už tarybos registrą perleista Karališkąją chartiją pelniusiam ryšių su visuomene institutui, kuris įsteigė naują registrą – Jungtinės Karalystės lobistų registrą⁵³³. Tad Jungtinėje Karalystėje susiklostę savireguliaciniai mechanizmai gausūs – tuo pat metu koegzistuoja mažiausiai keturi. Analizei pasirinktas Jungtinės Karalystės lobistų registro režimas, nes jis apima plačiau nei minėtų lobistų susivienijimų įtvirtinti.

Nors Jungtinės Karalystės lobistų registras priklauso institutui, jis yra atviras, universalus ir laisvas. Registracija pagrįsta šiuo apibrėžimu: lobizmo paslaugos – veikla, kuri atliekama versliškai turint tikslą (i) daryti įtaką viešajai valdžiai arba (ii) patarti kitiems, kaip daryti įtaką viešajai valdžiai. Užsiregistravusieji saistomi relevantiško, t. y. registro pripažinto, elgesio kodekso⁵³⁴. Šiuo metu registras pripažįsta instituto⁵³⁵ ir Profesionalių politikos

<<http://www.citizenpower.co.uk/en/about-ukpac.html>>; UK Public Affairs Council. *The History of UKPAC* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.citizenpower.co.uk/en/about-ukpac/history.html>>.

⁵³¹ UK Public Affairs Council. *The Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.citizenpower.co.uk/en/search-the-register/index.html>>; UK Public Affairs Council. *Joining the UKPAC Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.citizenpower.co.uk/en/search-the-register/joining-the-ukpac-register.html>>; UK Public Affairs Council. *Guiding Principles* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.citizenpower.co.uk/en/resources.html>>.

⁵³² GRIGGS, I. *UKPAC Closes and Hands Responsibility for Lobbying Register to CIPR* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.prweek.com/article/1354041/ukpac-closes-hands-responsibility-lobbying-register-cipr>>.

⁵³³ Chartered Institute of Public Relations. *Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.cipr.co.uk/content/policy-resources/policy/lobbying>>; Chartered Institute of Public Relations. *CIPR to launch UK Lobbying Register as UKPAC announces closure* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://newsroom.cipr.co.uk/cipr-to-launch-uk-lobbying-register-as-ukpac-announces-closure/>>; Chartered Institute of Public Relations. *UK Lobbying Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/>>.

⁵³⁴ Chartered Institute of Public Relations. *About the Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/about-.html>>.

⁵³⁵ Chartered Institute of Public Relations. *Chartered Institute of Public Relations Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.cipr.co.uk/sites/default/files/Appendix%20A%20-%20Code%20of%20Conduct%20-%20Updated%20June%202012.pdf>>.

konsultantų asociacijos⁵³⁶ kodeksus⁵³⁷. Tad minėtų organizacijų nariams registracijos metu taikomi jų kodeksai, o asmenims, kurie nėra nariai, – instituto kodeksas⁵³⁸.

Registro tikslas – skatinti lobizmo skaidrumą ir profesinius standartus. 2015 m. bandyta spręsti lobizmo skaidrumo klausimą, įstatymo pagrindu įsteigiant Laisvai samdomų lobistų registrą, tačiau tie, kuriems privaloma registruotis, sudaro menką dalį lobizmo industrijos, o tai paskatino nagrinėjamo registro įsteigimą⁵³⁹. Registracija Jungtinės Karalystės lobistų registre yra ir savanoriškoji, ir privalomoji. Instituto nariai privalo registruotis⁵⁴⁰, kiti lobistai – skatinami registruotis pasitelkus reputacijos argumentą⁵⁴¹. Registruojantis reikalaujama pateikti siaurą informaciją⁵⁴², o atnaujinti ją – taip greitai, kaip įmanoma, ne vėliau nei per du mėnesius nuo jos pasikeitimo momento⁵⁴³. Atskleistinos informacijos reikalavimai nenustatyti.

Registruojamasi, informacija atnaujinama, atliekama paieška joje elektroniniu būdu registro svetainėje⁵⁴⁴. Registras veikia realiuoju laiku⁵⁴⁵,

⁵³⁶ Association of Professional Political Consultants. *APPC Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.appc.org.uk/code-of-conduct/appc-code-of-conduct/>>.

⁵³⁷ Chartered Institute of Public Relations. *Professional Standards* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/professional-standards.html>>.

⁵³⁸ Chartered Institute of Public Relations. *About the Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/about-.html>>.

⁵³⁹ *Ibid.*

⁵⁴⁰ Chartered Institute of Public Relations. *Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.cipr.co.uk/content/policy-resources/policy/lobbying>>.

⁵⁴¹ Chartered Institute of Public Relations. *Why Join?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/why-join-.html>>.

⁵⁴² Chartered Institute of Public Relations. *Register Archive* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/about-/register-archive.html>>.

⁵⁴³ Chartered Institute of Public Relations. *Frequently Asked Questions* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/about-/frequently-asked-questions.html>>.

⁵⁴⁴ Chartered Institute of Public Relations. *UK Lobbying Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/>>.

⁵⁴⁵ Chartered Institute of Public Relations. *Frequently Asked Questions* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/about-/frequently-asked-questions.html>>.

viešinama visa informacija. Užsiregistravę 1 846 lobistai⁵⁴⁶. Visuomenei prieinamas registro archyvas⁵⁴⁷, duomenys saugomi nuo 2013 m.⁵⁴⁸

Nuostatos, reguliuojančios lobistų elgesio etiką, įtvirtintos pripažįstamuose elgesio kodeksuose. Nors jos varijuoja, abu kodeksai iš lobistų reikalauja laikytis atvirumo ir skaidrumo principų kontaktuojant su viešosios valdžios atstovais, draudžia turėti finansinių santykių su jais, įpareigoja lobistus veikti sąžiningai, profesionaliai ir etiškai, palaikyti gerą reputaciją, gerbti visų šalių, kuriose bepraktikuotų, teisę.

Registro teisinis režimas įgyvendinamas instituto. Jo kompetencija nėra niekur išdėstyta, tačiau apie ją galima spręsti iš instituto veiksmų ir funkcijų šioje sferoje. Pagrindinis instituto kompetencijos įgyvendinant režimą masyvus – registro interneto svetainės administravimas ir priežiūra⁵⁴⁹. Ne mažiau svarbios funkcijos – registracijos sąlygų nustatymas ir jų įgyvendinimo užtikrinimas⁵⁵⁰, elgesio kodeksų pripažinimo procedūros nustatymas ir vykdymas⁵⁵¹, švietimas lobizmo ir registro teisinio režimo klausimais⁵⁵², registruotų lobistų apskundimo kanalo įsteigimas ir skundų nagrinėjimo tvarkos nustatymas⁵⁵³.

⁵⁴⁶ Chartered Institute of Public Relations. *Search the register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/search-results.html?q=>>.

⁵⁴⁷ Chartered Institute of Public Relations. *Register Archive* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/about/-register-archive.html>>.

⁵⁴⁸ Nors registras veikia nuo 2015 m., jo svetainėje saugomi archyviniai duomenys nuo 2013 m., kadangi Jungtinės Karalystės viešųjų reikalų taryba, administravusi registrą iki tol, yra pateikusi šiuos duomenis institutui, atsakingam už registro veikimą (Chartered Institute of Public Relations. *Register Archive* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/about/-register-archive.html>>).

⁵⁴⁹ Chartered Institute of Public Relations. *About us* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/about/-about-uklr-cipr.html>>.

⁵⁵⁰ Chartered Institute of Public Relations. *Terms and Conditions* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/terms-and-conditions.html>>.

⁵⁵¹ Chartered Institute of Public Relations. *About the Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/about-.html>>.

⁵⁵² Chartered Institute of Public Relations. *Professional Standards* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/professional-standards.html>>.

⁵⁵³ Chartered Institute of Public Relations. *Making a Complaint* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/making-a-complaint.html>>.

Atsakomybės už reglamentavimo pažeidimus mechanizmas pagrįstas unifikuotu skundų teikimu per registro svetainę, jų nagrinėjimu ir atsakomybės taikymu pagal relevantišką elgesio kodeksą. Nustatytas platus pažeidėjams taikytinų sankcijų diapazonas, sankcijos įtvirtintos instituto skundų nagrinėjimo tvarkos reglamente⁵⁵⁴ ir Profesionalių politikos konsultantų asociacijos skundų teikimo ir nagrinėjimo bei drausmės taisyklėse⁵⁵⁵. Informacija apie taikytas sankcijas paprastai publikuojama instituto⁵⁵⁶, gali būti publikuojama asociacijos tinklalapyje⁵⁵⁷.

Taigi, šis režimas – labai išplėtotas lobizmo reglamentavimo atmaina, tiek žvelgiant iš ją sudarančių elementų įvairovės, tiek – kiekvieno iš jų turinio perspektyvų. Tai – lankstaus, inovatyvaus ir nesuvaržyto požiūrio į lobizmo reglamentavimą pavyzdys, tą patvirtina tokie ypatumai kaip dalinis (net!) dviejų savarankiškų savireguliacinių mechanizmų apėmimas ir inkorporavimas, beprecedenčio lobistų registracijos režimo (registracija ir privalomoji, ir savanoriškoji) įtvirtinimas ir pan.

Tiesioginis lobizmo reglamentavimas. Netiesioginis lobizmo reglamentavimas ir savireguliacija nebuvo rimčiau kvestionuoti 2009 m.⁵⁵⁸, kai

⁵⁵⁴ Chartered Institute of Public Relations. *Appendix B - Regulations Governing the Complaints Procedure* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <https://www.cipr.co.uk/sites/default/files/Appendix%20B%20-%20Regulations%20Governing%20the%20Complaints%20Procedure_0.pdf>.

⁵⁵⁵ Association of Professional Political Consultants. *Complaints, Determination and Disciplinary Rules and Procedures* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.appc.org.uk/wp-content/uploads/COMPLAINTS-RULES-February-2014-1.pdf>>.

⁵⁵⁶ Chartered Institute of Public Relations. *Published breaches of the CIPR Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.cipr.co.uk/content/membership-groups/public-relations-register/published-breaches-cipr-code-conduct>>.

⁵⁵⁷ Association of Professional Political Consultants. *Independent Complaints Procedures* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.appc.org.uk/code-of-conduct/independent-complaints-procedures/>>; Association of Professional Political Consultants. *Determination of a Complaint of a Breach of the APPC Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.appc.org.uk/code-of-conduct/independent-complaints-procedures/determination-complaint-breach-appc-code-conduct/>>.

⁵⁵⁸ Ataskaita buvo parengta 2007 m. komiteto pradėto lobizmo industrijos tyrimo pagrindu (žr. GAY, O.; MAER, L.; BOWERS, P. *Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. 2012,

iškelta tokio reglamentavimo nepakankamumo problema ir pasiūlyta įstatymiškai sureguliuoti lobizmą⁵⁵⁹. 2012 m. pradėtas konsultavimosi procesas⁵⁶⁰, kurį vainikavo 2014 m. Lobizmo skaidrumo, nepartinio kandidatavimo ir profesinių sąjungų administravimo įstatymo priėmimas.

Įstatymą sudaro keturios dalys, pirmoji skirta lobizmo reglamentavimui. Lobizmo reglamentavimo tikslai neįtvirtinti. Lobizmas apibrėžiamas kaip (i) versliškai ir už atlygį trečiojo asmens naudai vykdoma komunikacija, (ii) kai vykdoma komunikaciją asmuo yra registruotas pagal 1994 m. Pridėtinės vertės mokesčio įstatymą ir (iii) nėra taikoma nė viena iš įstatyme nustatytų išimčių⁵⁶¹ (2 straipsnio 1 dalis). Komunikacija suprantama kaip žodinė ar rašytinė komunikacija asmeniškai su Karūnos ministru ar nuolatiniu sekretoriumi, susijusi su bet kokiais pasiūlymais dėl teisėkūros, Vyriausybės politika, kitų jos funkcijų atlikimu (2 straipsnio 3 dalis). Taigi, reguliuojama išimtinai laisvai samdomų lobistų veikla, ją vykdančią Vyriausybės atžvilgiu (adresatas). Lobizmas apibrėžiamas siaurai – per lobistinį kontaktą.

Registracija privaloma (1 straipsnio 1 dalis). Registracijos metu reikalaujama pateikti siaurą informaciją, įskaitant duomenis apie įsipareigojimą laikytis relevantiško elgesio kodekso (4 straipsnio 2 dalis). Atskleistinos informacijos reikalavimai siauri, informacija teikiama kartą per ketvirtį (4 straipsnio 3 dalis), atnaujinama pasikeitus (5 straipsnis). Informacija teikiama elektroniniu būdu per Laisvai samdomų lobistų sekretoriaus tarnybos

p. 1. Prieiga per internetą: <<http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN04633>>).

⁵⁵⁹ House of Commons Public Administration Select Committee. *Lobbying: Access and influence in Whitehall* [interaktyvus. Žiūrėta 2012-01-06]. First Report on Session 2008-9. Volume I. 2009, p. 3–4. Prieiga per internetą: <<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200809/cmselect/cmpubadm/36/36i.pdf>>.

⁵⁶⁰ HM Government. Introducing a Statutory Register of Lobbyists. *Consultation Paper* [interaktyvus. Žiūrėta 2012-01-06]. 2012. Prieiga per internetą: <<http://www.official-documents.gov.uk/document/cm82/8233/8233.pdf>>.

⁵⁶¹ Išimties detalios reglamentuotos įstatymo 1 priedo 1 dalyje.

internetinę svetainę⁵⁶² ir publikuojama visa apimtimi. Šiuo metu užsiregistravę 143 lobistai⁵⁶³. Nuostatos, didinančios prieinamumą, neįtvirtintos.

Už tinkamą reglamentavimo įgyvendinimą atsakingas Laisvai samdomų lobistų sekretorius (3 straipsnis). Sekretorius įpareigotas administruoti ir prižiūrėti registrą, vykdyti reglamentavimo laikymosi stebėseną, atlikti kitas susijusias funkcijas (4 straipsnio 1 dalis, 6–9, 21–22 straipsniai). Jei reglamentavimas pažeidžiamas, sekretoriui suteikta teisė pažeidėjui skirti baudą (14 straipsnio 1 dalis). Viršutinė baudos riba – 7 500 svarų sterlingų (16 straipsnio 3 dalis).

Nors reglamentavimas apima siaurai (tiek subjektų, tiek adresatų atžvilgiu), atskleistinos informacijos reikalavimai nėra platūs, jis yra detalus, išplėtotas ir rafinuotas. Aplinkybė, kad įstatymas skirtas ne tik lobizmo reglamentavimui, priešingai nei Lenkijos atveju, negali būti vertinama kaip vienas iš požymių, atskleidžiančių teisinės technikos netobulumą. Įstatyme lobizmo reglamentavimas aiškiai atribotas nuo kitų teisinio reguliavimo blokų, jų koegzistavimas nekuria neaiškumo ar teisinio neapibrėžtumo.

Jungtinės Karalystės lobizmo reglamentavimas, apimdamas tris išvystytas reglamentavimo atmainas, turtingiausias iš nagrinėtų tyrime. Sąveika tarp reglamentavimo atmainų viena iš intensyviausių. Visų pirma susiformavę daugybiniai atskirų savireguliacinių mechanizmų ryšiai. Antra, savireguliacija siekiama sustiprinti valstybinį reglamentavimą (vienas iš Jungtinės Karalystės lobistų registro režimo tikslų – papildyti-pastiprinti statutinį reglamentavimą). Trečia, valstybinis tiesioginis reglamentavimas pripažįsta savireguliaciją, pabrėžia jos svarbą (registruojantis įstatyminiame registre, reikalaujama nurodyti relevantišką elgesio kodeksą). Taigi, palyginus, toks reglamentavimo atmainų sąsajumo lygmuo yra aukštas. Tai – viena iš reikšmingų prielaidų suvokti šias atmainas kaip vientisą reglamentavimą, o tai, tikėtina, daro

⁵⁶² Office of the Registrar of Consultant Lobbyists. *Office of the Registrar of Consultant Lobbyists* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://registrarofconsultantlobbyists.org.uk/>>.

⁵⁶³ Office of the Registrar of Consultant Lobbyists. *The Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <https://registerofconsultantlobbyists.force.com/CLR_Search>.

pozityvią įtaką laikymuisi. Taip pat paminėtina, jog nors reglamentavimas yra išplėtotas, visuomenei nėra pateikiama plati informacija lobizmo klausimais. Tai atskleidžia, kad visoms reglamentavimo atmainoms prioritetas yra lobizmo teisėtumo užtikrinimas, pasitelkus valstybinę ar lobistų savivaldos vykdomą jo kontrolę.

2.2.2.7. Australija

Australijoje federaliniu lygmeniu⁵⁶⁴ susiklostęs valstybinis tiesioginis privalomosios registracijos privalomojo laikymosi, valstybinis netiesioginis privalomojo laikymosi lobizmo reglamentavimas, įtvirtinti savireguliaciniai mechanizmai. Valstybinis tiesioginis reglamentavimas laikomas vidutiniškai detaliu⁵⁶⁵. Šalia galiojančių reglamentavimo atmainų nagrinėjimo dėmesys skiriamas ir istoriniam aspektui – sprendimams 1996 m. atsisakyti, o 2008 m. sugrįžti prie valstybinio tiesioginio lobizmo reglamentavimo.

1980 m. valstybinis tiesioginis lobizmo reglamentavimas. Toks reglamentavimas Australijoje pirmą kartą įtvirtintas 1980 m., 1983 m. įdiegus lobizmo registracijos schemą⁵⁶⁶. Lobistas buvo apibrėžiamas kaip fizinis ar juridinis asmuo, kuris už atlygį atstovauja klientui bendraudamas su Vyriausybės ministrais ir pareigūnais. Buvo įsteigti du konfidencialūs registrai: (i) specialusis registras, skirtas lobistams, atstovaujantiems užsienio klientams, ir (ii) bendrasis registras – lobistams, atstovaujantiems nacionaliniams klientams. Kai lobistai sudarydavo sandorį su nauju klientu, jie turėjo pateikti apsiimtą vykdyti užduoties apibūdinimą. Kontaktuojant šių užduočių klausimais, iš lobistų buvo reikalaujama pateikti registrų tvarkytojo sutikimo raštus⁵⁶⁷.

⁵⁶⁴ Apsiribojama Australijos federalinio lygmens lobizmo reglamentavimo tyrimu.

⁵⁶⁵ CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Regulating lobbying: a global comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010, p. 109.

⁵⁶⁶ HALPIN, D.; WARHURST, J. Commercial Lobbying in Australia: Exploring the Australian Lobby Register. *Australian Journal of Public Administration*, 2015, p. 2.

⁵⁶⁷ MALONE, M. M. *Regulation of Lobbyists in Developed Countries. Current Rules and Practices*. Dublin: Institute of Public Administration, 2004, p. 6.

1996 m. šis reglamentavimas neteko galios. Plačiai pripažįstant jo neveiksmingumą, sprendimas atsisakyti reglamentavimo priimtas vieningai⁵⁶⁸. Labai svarbu, kad lobizmo reglamentavimas visų suinteresuotųjų šalių būtų suvokiamas kaip atliekantis naudingą funkciją, o 1996 m., Australijos federalinės valdžios manymu, jis buvo „bedantis ir neįgyvendinamas“. Reglamentavimas buvo ignoruojamas, o prieiga prie jo pagrindu teikiamos informacijos labai apribota (informacija visuomenei buvo neprieinama⁵⁶⁹). Todėl tokios pat nuomonės reglamentavimo klausimu laikėsi ir kitos suinteresuotosios šalys⁵⁷⁰.

2008 m. valstybinis tiesioginis lobizmo reglamentavimas. Netekus galios 1980 m. reglamentavimui, iki 2008 m. Lobizmo elgesio kodekso⁵⁷¹ priėmimo lobizmas Australijoje tiesiogiai reguliuojamas nebuvo. Kodeksas priimtas, sekant Vakarų Australijos pavyzdžiu⁵⁷², jo pagrindu įsteigtame lobistų registre užsiregistravę 247 lobistai⁵⁷³. Kodeksas skirtas skatinti tikėjimą vyriausybinių procesų sąžiningumu, kad Vyriausybės atstovai vadovaujasi visuomenės lūkesčiais dėl jų veiklos skaidrumo, sąžiningumo ir dorumo (1.4 punktas). Tad nors minimas skaidrumas, pirmenybė teikiama lobizmo teisėtumo užtikrinimui valstybinės kontrolės pagrindu.

Lobistinė veikla apibrėžiama kaip komunikacija su Vyriausybės atstovu, stengiantis daryti įtaką Vyriausybės sprendimų priėmimui, detalizuoti atvejai,

⁵⁶⁸ HALPIN, D.; WARHURST, J. Commercial Lobbying in Australia: Exploring the Australian Lobby Register. *Australian Journal of Public Administration*, 2015, p. 2.

⁵⁶⁹ MALONE, M. M. *Regulation of Lobbyists in Developed Countries. Current Rules and Practices*. Dublin: Institute of Public Administration, 2004, p. 6.

⁵⁷⁰ PROSS, A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007, p. 9–10.

⁵⁷¹ *Lobbying Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/conduct_code.cfm>.

⁵⁷² GRIFFITH, G. *The Regulation of Lobbying*. Sydney: NSW Parliamentary Library Research Service, 2008, p. 31.

⁵⁷³ Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *Who is on the Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-11-02]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/who_register.cfm?search=&doSearch=&as_sfid=AAAAAAU1lP4JMmrIFqYoTYbQmavgvGGj7bwv5Qn0HX1fUkxL1d6LxmZ_k8aJTUbcIi8aOgs-dkm9aH_2hQ5Gc9kSNJfXRJJfNBoyuP6U9cDGFJ6NYYAsLr4fkTP2KAhVC8FOA%3D&as_fid=afd4794884321edc473b85aed73ce4f59ececff5>.

kurių sąvoka neapima (3.4 punktas). Lobistu laikomas asmuo, kuris ar kurio darbuotojai atlieka lobistinę veiklą trečiosios šalies kliento naudai, nustatytos išimties (3.5 punktas). Taigi, įtvirtintas siauras lobizmo apibrėžimas, lobizmas reguliuojamas išimtinai laisvai samdomų lobistų atžvilgiu, o lobizmo adresatai – Vyriausybės nariai ir susiję asmenys (3.3 punktas).

Registracija privaloma (5.3 punktas). Jos metu reikalaujama pateikti vidutinės apimties informaciją (5.1 punktas). Atskleistinos informacijos reikalavimai nėra įtvirtinti. Pasikeitusi informacija turi būti atnaujinta taip greitai, kaip įmanoma, bet ne vėliau kaip per 10 darbo dienų nuo jos pasikeitimo (5.4 punktas). Lobistų registras viešas (6.1 punktas).

Kodekse įtvirtintos penkios lobistų elgesio, kontaktuojant su Vyriausybės atstovais, gairės, kylančios iš teisėtumo, sąžiningumo, pagarbos, interesų konfliktų vengimo, atvirumo ir skaidrumo principų (8.1 punktas). Nustatyti apribojimai užsiimti lobizmu, susiję su „sukamųjų durų“ principu (7.1–7.2 punktai).

Įgyvendinimo mechanizmas pagrįstas Ministro Pirmininko ir Kabineto departamento sekretoriaus kompetencija šioje srityje, įskaitant lobistų registro įsteigimą ir administravimą, teiktinos informacijos publikavimą, susijusių funkcijų vykdymą (5.1, 6.1, 10.1–10.6 punktai). Lobistų registras veikia ir yra pasiekiamas per Ministro Pirmininko ir Kabineto departamento tinklalapį⁵⁷⁴, registruojamasi elektroniniu būdu⁵⁷⁵ ir alternatyviai⁵⁷⁶. Informacija teikiama elektroniniu būdu⁵⁷⁷, visos apimties, išskyrus 5.2 punkto išlygą, viešinama,

⁵⁷⁴ Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *About the Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://lobbyists.pmc.gov.au/index.cfm>>.

⁵⁷⁵ Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *How to Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/register/how_register.cfm>.

⁵⁷⁶ Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *Alternative Registration Methods* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/register/alternat_reg.cfm>.

⁵⁷⁷ Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *Update your Details – Sign In* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyists.pmc.gov.au/agency/index.cfm?>>>.

galima paieška joje⁵⁷⁸. Pateiktos reglamentavimo įgyvendinimo gairės⁵⁷⁹. Įdiegta galimybė kontaktuoti su sekretoriumi lobistų registro klausimais⁵⁸⁰.

Vyriausybės atstovas, sužinojęs apie reglamentavimo pažeidimą, turi apie tai informuoti sekretorių (9.1 punktas). Atsakomybė už pažeidimus siejama su lobisto statusu, sankcija – pašalinimas iš registro (10.3 punktas). Pranešti apie potencialius pažeidimus gali bet kuris asmuo⁵⁸¹. Jei sužinoma, kad kodeksą galimai pažeidė Vyriausybės atstovas, sekretorius apie tai praneša atitinkamoms institucijoms⁵⁸².

Reglamentavimas savo apibrėžties ribose išplėtotas. Nors jo nuostatos lakoniškos, jos aiškos ir apibrėžtos. Reglamentavimo subjektų ir adresatų ratas siauras, teiktinos informacijos spektras taip pat siauras, atskleistinos informacijos reikalavimai nenustatyti. Tai atskleidžia, kad reglamentavimas orientuotas ne į visuomeninės, o į valstybinės konkrečiai apibrėžtos profesionaliosios lobistų dalies kontrolės vykdymą.

⁵⁷⁸ Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *Who is on the Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/who_register.cfm>.

⁵⁷⁹ Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *How to Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/register/how_register.cfm>; Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *Who Needs to Register?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/needs_register.cfm>; Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *For Registered Lobbyists* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/registered_lobbyists/index.cfm>; Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *For Government Representatives* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/government_rep/index.cfm>; Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *Frequently Asked Questions* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://lobbyists.pmc.gov.au/faq.cfm>>.

⁵⁸⁰ Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *Contact Us* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://lobbyists.pmc.gov.au/feedback.cfm>>.

⁵⁸¹ Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. 25. *How do I report a breach of the Code?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://lobbyists.pmc.gov.au/faq.cfm>>.

⁵⁸² Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. 26. *What should I do if I become aware that a Government representative has been a party to lobbying activities with a lobbyist who is not on the Register?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://lobbyists.pmc.gov.au/faq.cfm>>.

Valstybinis netiesioginis lobizmo reglamentavimas. Valstybinis tiesioginis lobizmo reglamentavimas nukreipia į valstybinį netiesioginį – Lobizmo elgesio kodeksas taikomas kartu su Pareiškimu dėl ministrų elgesio standartų⁵⁸³, kitais relevantiškais kodeksais (2.1 punktas). Toks sąsajumas – retas atvejis. Taigi, valstybinį netiesioginį reglamentavimą sudaro nuostatos, įtvirtintos minėtame pareiškime ir Ministerijų personalo elgesio kodekse⁵⁸⁴. Kiti relevantiški kodeksai neidentifikuoti⁵⁸⁵.

Pareiškimas dėl ministrų elgesio standartų apima straipsnį, kurį sudaro taisyklės, reglamentuojančios ministrų elgesio etiką lobistinio kontakto metu (8 straipsnis). Nustatyta, jog ministrai turi užtikrinti, kad kontaktuos su lobistais laikydamiesi Lobizmo elgesio kodekso, kad jų elgesys nesudarys pagrindo interesų konfliktui (8.2 punktas), kad tuo atveju, kai veikiama užsienio vyriausybės naudai, elgsis itin atsargiai (8.7 punktas). Kitos taisyklės iš esmės reflektuoja Lobizmo elgesio kodekso nuostatas. Ministerijų personalo elgesio kodekse įtvirtinta, jog ministerijų personalas turi laikytis visų jam taikomų elgesio kodeksų, įskaitant Lobizmo elgesio kodeksą (20 punktas). Reglamentavimo įgyvendinimo ir atsakomybės už jo pažeidimus mechanizmus nagrinėjama atmaina apima, tačiau tik iš dalies.

Analizuotos nuostatos negausios, tačiau pakankamos būti įvardytos atskira lobizmo reglamentavimo atmaina. Valstybinis lobizmo reglamentavimas nuoseklus – tiek tiesioginio, tiek netiesioginio lobizmo reglamentavimo atveju lobizmas reguliuojamas išimtinai vykdomosios valdžios – Vyriausybės – atžvilgiu. Atmainos sąveikauja.

⁵⁸³ *Statement of Ministerial Standards* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <https://www.pmc.gov.au/sites/default/files/publications/Statement_of_Ministerial_Standards.pdf>.

⁵⁸⁴ *Code of Conduct for Ministerial Staff* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.apsc.gov.au/publications-and-media/archive/circulars-archive/archive-circular-20087>>.

⁵⁸⁵ MCKEOWN, D. *Codes of Conduct in Australian and Selected Overseas Parliaments* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. 2012, p. 9. Prieiga per internetą: <http://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/download/library/prspub/YU1T6/upload_binary/YU1T6.pdf;fileType=application%2Fpdf>.

Savireguliacija. Pagrindinė lobistus vienijanti organizacija – Australijos ryšių su viešąja valdžia profesionalų asociacija⁵⁸⁶. Ji atlieka ir savireguliacijos funkciją, yra priėmusi Konstituciją⁵⁸⁷, Narystės taisykles⁵⁸⁸ ir Elgesio kodeksą⁵⁸⁹. Įsipareigojimas laikytis kodekso – būtina narystės sąlyga (1, 2 punktai). Taigi, ši reglamentavimo atmaina yra privalomojo laikymosi tipo.

Taisyklėse nustatyta, jog narystė įpareigoja atskleisti identifikacinę informaciją, kuri bus viešinama asociacijos tinklalapyje (24 punktas). Elgesio etikos taisyklės įtvirtintos Elgesio kodekse, apima profesionalumo ir pagrindinius etiško elgesio įpareigojimus, reikalavimą laikytis galiojančios teisės, ypatingą dėmesį skiriant lobizmo reglamentavimui, kita. Įtvirtinta nuostata, jog, esant Elgesio kodekso ir valstybinių lobizmo taisyklių kolizijai, turi būti vadovaujamosi valstybinėmis taisyklėmis (20 punktas).

Reglamentavimo įgyvendinimo mechanizmas pagrįstas Valdymo komiteto kompetencija, įtvirtinta Narystės taisyklėse (6–9, 24–28 punktai). Nors taisyklėse nustatyta, kad atskleidžiama informacija viešinama asociacijos tinklalapyje, tai nėra įgyvendinta⁵⁹⁰. Taigi, nėra galimybių nustatyti asociacijos narių skaičiaus ir susijusių reglamentavimo įgyvendinimo aspektų.

Atsakomybės už reglamentavimo pažeidimus mechanizmas detalizuotas Narystės taisyklėse (10–23 punktai) ir Konstitucijoje (11–12 straipsniai). Nustačius, kad narys pažeidė reglamentavimą, gali būti taikoma viena iš sankcijų: (i) įspėjimas, (ii) įpareigojimas imtis atitaisymo veiksmų, (iii) narystės sustabdymas ar (iv) nutraukimas (Narystės taisyklių 14 punktas).

⁵⁸⁶ Australian Professionals Government Relations Association. *Home* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.apgra.org.au/>>.

⁵⁸⁷ *Constitution of the Australian Professional Government Relations Association* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.apgra.org.au/PDF/APGRA%20Constitution%20-%20FINAL%208May2014.pdf>>.

⁵⁸⁸ *Membership Rules* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.apgra.org.au/PDF/Membership%20Rules%20FINAL%206%20June%202014.pdf>>.

⁵⁸⁹ *Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.apgra.org.au/code-of-conduct>>.

⁵⁹⁰ Australian Professionals Government Relations Association. *Membership* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.apgra.org.au/membership#>>.

Galima apeliacija (Konstitucijos 12 straipsnis). Asociacijos interesas yra ir valstybinių lobizmo taisyklių įgyvendinimo užtikrinimas, atitinkamos institucijos informuojamos apie įtariamą pažeidimą (23 punktas).

Ši reglamentavimo atmaina išplėtotą. Savireguliacija siejama su valstybine teise – įtvirtinta valstybinio lobizmo reglamentavimo viršenybė savireguliacinių mechanizmų atžvilgiu, pareiga informuoti reikšmingas valstybines institucijas apie įtariamą valstybinio lobizmo reglamentavimo pažeidimą, kita.

Lyginant Jungtinės Karalystės ir Australijos lobizmo reglamentavimą, Australijos reglamentavimas menkiausiai išplėtotas. Tai lemia netiesioginio reglamentavimo lakoniškumą. Tuo tarpu reglamentavimo atmainų sąveika šiuo atveju intensyviausia – visos atmainos susietos (įtvirtinti pagrindai abipusei valstybinio tiesioginio ir netiesioginio reglamentavimo sąveikai, valstybinio reglamentavimo ir savireguliacijos sąveika vienuose). Reglamentavimas, atsižvelgiant į jo turinį, labiau orientuotas į valstybinę lobizmo kontrolę.

2.3. Implikacijos

Konceptualizuota lobizmo reglamentavimo teorija padėjo pamatus reikšmingai tarptautinių lobizmo reglamentavimo standartų ir užsienio subjektų reglamentavimo analizei. Tuo tarpu ši analizė visų pirma atskleidė Lietuvos lobizmo reglamentavimui vienos ar kelių dimensijų pagrindu aktualaus reglamentavimo kokybinius ir kiekybinius parametrus. Antra, sukūrė prielaidas nustatyti susiklosčius tam tikras reglamentavimo tendencijas, kurių atžvilgiu stokojama aiškumo, reglamentavimo teorinės minties.

Ne kiekviena tendencija yra verta dėmesio, ypač jai skleidžiantis teorinėje plotmėje. Išskirtos dvi nagrinėtinos reglamentavimo tendencijos. Pirmoji – eksplicitiškai įtvirtintų lobizmo reglamentavimo tikslų ir reglamentavimo turinio (ne)atitiktis. Antroji – reglamentavimo atmainų daugeto koegzistavimas bei nusistovėjusių jų tarpusavio sąveikos režimų nebuvimas. Šių tendencijų

pobūdis ir reikšmė lėmė jų išskyrimą bei yra prielaida daryti išvadą, kad jų analizė teisės sociologijos ir/ar teisės teorijos kontekste turi potencialą prisidėti prie lobizmo reglamentavimo teorijos vystymo, o kartu ir – disertacijos objekto tyrimo gylio. Taigi, šio poskyrio tikslas – ištirti nurodytas tendencijas.

2.3.1. Lobizmo reglamentavimo vertybinė orientacija

Vienas iš pagrindinių lobizmo reglamentavimo elementų – reglamentavimo tikslai. Atliekant reglamentavimo analizę buvo tirama ir tai, ar reglamentavime įtvirtinti jo tikslai, jei taip – identifikuotas jų turinys, susiję aspektai. Nustatyta, jog ne visais atvejais reglamentavime įtvirtinti tikslai atitinka jo turinį, t. y. reglamentavimo elementų kombinacija ir/ar jų turinio parametrai vienais atvejais suponuoja įtvirtintuosius tikslus, kitais – juntamas tam tikras „prasilenkimas“. Siekiant ištirti šią tendenciją: (i) atskleidžiamas jos turinys, (ii) identifikuojama teorinė jos analizės prieiga, nustatomi (iii) deskriptyvieji ir (iv) preskriptyvieji teorinės prieigos taikymo išskirtai tendencijai aspektai.

Reglamentavimo tikslų ir jo turinio (ne)atitiktis. Paprastai lobizmo reglamentavimo tikslai įtvirtinami viešosios valdžios tiesioginiame lobizmo reglamentavime. Antai ES įtvirtintame tokio tipo reglamentavime nustatyta, kad jo tikslas – lobizmo skaidrumo užtikrinimas, toks tikslas įtvirtintas ir JAV valstybiniame tiesioginiame reglamentavime. Atitinkamoje Australijos reglamentavimo atmainoje prioritetas teikiamas lobizmo teisėtumo užtikrinimui valstybinės jo kontrolės pagrindu. Lenkijos valstybiniame reglamentavime užfiksuoti du tikslai – lobizmo skaidrumo ir valstybinės kontrolės užtikrinimas. Jungtinės Karalystės valstybinis tiesioginis lobizmo reglamentavimas savo tikslų neįtvirtina. ET rekomendacija lobizmo reglamentavimo tikslu įvardija lobizmo skaidrumą, o EBPO rekomendacijos

kontekste pažymima, jog tvirta lobizmo skaidrumo sistema turi lemiamą reikšmę užtikrinant viešųjų sprendimų priėmimo sąžiningumą⁵⁹¹.

Taigi, lobizmo skaidrumas dominuoja tarp reglamentavimo įtvirtinamų ir tarptautiniuose lobizmo reglamentavimo standartuose minimų reglamentavimo tikslų, tačiau ne visais atvejais reglamentavimo turinys prioritetiškai atspindi šį tikslą. Nors lobizmo reglamentavimas, apimantis lobistų registraciją, atskleistinos informacijos reikalavimus ir/ar kitas lobizmo „išskaidrinimo“ priemones, daugiau ar mažiau užtikrina lobizmo skaidrumą ir suponuoja šį reglamentavimo tikslą, tai savaime nereiškia, kad į pirmą planą negali iškilti ir jį nustelbti kiti tikslai. Minėta, Kalniūšas, rašydamas apie lobizmo reglamentavimo tikslus, yra pastebėjęs, kad reglamentavime tiesiogiai įtvirtinti ir faktiniai jo tikslai gali skirtis⁵⁹².

ES įtvirtinto tiesioginio lobizmo reglamentavimo atveju jo turinys iš esmės atitinka eksplicitiškai įtvirtintą tikslą. Tai atskleidžia plačios lobizmo ir lobisto sąvokos, platūs atskleistinos informacijos reikalavimai, atsakomybės už reglamentavimo pažeidimus išimtinis siejimas su lobisto statusu. Tuo tarpu teigti tą patį apie JAV pagrindo nėra. JAV, priešingai nei ES, įtvirtinusi sudėtingą ir išsamią taisyklių sistemą, valstybiniu tiesioginiu reglamentavimu siekia reguliuoti tik konkrečios, aiškiai apibrėžtos, iš esmės profesionaliosios, lobistų dalies vykdomą veiklą ir nors šiai lobistų daliai yra nustatyti platūs atskleidimo reikalavimai, visgi akcentas ir pagrindinis siekis yra ne lobizmo skaidrumas (žinoma, jis irgi aktualus, bet santykinai menkiau), o – reguliuojamos lobistinės veiklos valstybinė kontrolė.

Australijos atveju gali būti nustatyta esminė atitiktis tarp reglamentavimo eksplicitinių tikslų ir jo turinio: reglamentavimo subjektų ir adresatų ratas siauri, reglamentavimo pagrindu teiktinos informacijos spektras taip pat

⁵⁹¹ Organisation for Economic Co-operation and Development. *Transparency and Integrity in Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/corruption/ethics/Lobbying-Brochure.pdf>>.

⁵⁹² KALNIŪŠ, V. *Transparency in Lobbying: Comparative Review of Existing and Emerging Regulatory Regimes* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2011, p. 13. Prieiga per internetą: <<http://pasos.org/past-pasos-projects/>>.

siauras, atskleistinos informacijos reikalavimai nenustatyti, tai suponuoja valstybinės lobizmo kontrolės siekį. Lenkijos įstatymų leidėjas lygia greta siekė užtikrinti tiek lobistinių procesų skaidrumą, tiek valstybinę lobizmo kontrolę, tačiau kuris iš šių tikslų labiau atsispindi reglamentavimo turinyje, sunku nustatyti dėl reglamentavimo ydingumo.

Teorinė prieiga: teisinio reguliavimo tikslai. Siekiant nuodugnesnio aprašytos tendencijos suvokimo, žinios apie lobizmo reglamentavimą nėra pakankamos. Apie tikslus teisėje diskutuojama teisės filosofijos, teisės teorijos, teisės sociologijos ir kitose mokslinės žinijos srityse. Skiriasi ne tik šios kategorijos tyrimo ir/ar vartojimo apimtis, bet ir diskurso perspektyvos. Pirmą, teisės filosofija ir teisės teorija koncentruojasi ir tiria tikslus, dėl kurių teisė egzistuoja, yra kuriama ir saugoma, tai neturi nieko bendro su tikslais, kurių siekiama konkrečiu teisiniu reguliavimu⁵⁹³. Taigi, turi būti skiriami *teisės* tikslai ir *teisinio reguliavimo* tikslai. Antra, nagrinėjant teisės tikslus, teisės filosofijai aktualesnis šio klausimo aksiologinis ir susiję aspektai, o teisės teorija orientuota į kategorijos tyrimą pozityviosios teisės rėmuose⁵⁹⁴.

Lyginant teisės sociologiją su minėtomis teisės mokslo sritimis, ji yra „žemiškesnė“ – į jos tyrimų lauką patenka ir teisinio reguliavimo tikslai. Todėl šiuo atveju aktualios būtent teisės sociologija ir jos įžvalgos. Teisės sociologija, daugiausia nukreipta į „gyvosios“ teisės⁵⁹⁵ tyrimą, greta teisinio reguliavimo tikslų nagrinėja ir jo funkcijas. R. Cotterello teigimu, didelėje dalyje teisės mokslo darbų socialiniai tikslai, į kuriuos teisė laikoma esanti nukreipta, nurodomi *ex cathedra* kaip morališkai būtini. Anot jo, autoriai linkę painioti, ką teisė daro, su tuo, ką, manoma, ji turinti daryti – jie linkę painioti

⁵⁹³ LASTAUSKIENĖ, G. Teisės tikslai – spekuliacijos įrankis ar argumentavimo priemonė? *Teisė*, 2010, t. 77, p. 24.

⁵⁹⁴ Teisės filosofija akcentuoja vertybinį teisės aspektą, siekia ištirti teisės kaip idealo ir teisės kaip faktinės padėties santykį, dažniausiai taiko metafizinius metodus. Tradiciškai suvokiama teisės teorija daugiausia tiria formaliąją teisinę tikrovę, akcentuoja teisinių teiginių ir kalbos analizę, taiko loginius-lingvistinius metodus (žr. LASTAUSKIENĖ, G. Bendras mokslas apie teisę ir jo perspektyvos. *Teisė*, 2004, t. 51, p. 46; LASTAUSKIENĖ, G. Teisės tikslai – spekuliacijos įrankis ar argumentavimo priemonė? *Teisė*, 2010, t. 77, p. 24).

⁵⁹⁵ Žr. LEVIČEV, V. Teisėtyros metodologinio spektro analizė. *Teisė*, 2015, t. 95, p. 102.

funkcijos ir tikslo sąvokas⁵⁹⁶. Ši skirtis – tarp teisinio reguliavimo tikslų ir teisinio reguliavimo funkcijų – teisės sociologijoje taip pat daroma, pasitelkus ir alternatyvius terminus. Brėžiama riba tarp funkcijų-poveikio (angl. *functions-as-effects*) ir funkcijų-tikslų (angl. *functions-as-purposes*) bei pažymima, jog funkcijos-poveikis yra faktinės teisės pasekmės, kurias patiria bendruomenė, o funkcijos-tikslai – vertybės (ar elgesio modeliai), kurias, pasitelkus teisinės taisykles, siekiama įskiepyti tai bendruomenei⁵⁹⁷.

Taigi, teisinio reguliavimo tikslai ir funkcijos aiškiai atibojami. Atsižvelgiant į nagrinėjamos reglamentavimo tendencijos turinį, darytina išvada, kad eksplicitiškai įtvirtintų reglamentavimo tikslų ir reglamentavimo turinio (ne)atitiktis – ne teisinio reguliavimo tikslų ir funkcijų santykio klausimas. Tad ar galimos tam tikros variacijos reglamentavimo tikslų kategorijos rėmuose? Aptinkamas kritiškas požiūris, kad visi įstatymai turi kokį nors specifinį tikslą, kurio atžvilgiu gali būti išmatuotas jų veiksmingumas, vertinimas, įvardijant šį požiūrį „naiviuoju instrumentalizmu“⁵⁹⁸. Teigiama, kad įstatymų tikslai skirtingais laiko momentais gali būti suvokiami skirtingai, o įstatymų priėmimas gali būti nulemtas priežasčių, ganėtinai besiskiriančių nuo užfiksuotų teisėkūros subjekto ar teismo argumentuose. Dar daugiau – įstatymai gali neturėti jokio pastebimo (angl. *discernible*) tikslo, nustatyto veikiausiai tik, pavyzdžiui, dėl tradicijos, iš teisėkūros inercijos ar dėl kitų priežasčių⁵⁹⁹.

Nors, kaip matyti, yra tam tikro skeptiškumo teisinio reguliavimo tikslų egzistavimo ir prasmingumo klausimais, variatyvumas kategorijos rėmuose pripažįstamas. Visgi šiame tyrime laikomasi pozicijos, jog kiekvienas teisinio

⁵⁹⁶ COTTERRELL, R. B. M. *The Sociology of Law: An Introduction*. London: Butterworths, 2012, p. 72.

⁵⁹⁷ ZAMBONI, M. The “Social” in Social Law – An Analysis of a Concept in Disguise. *Scandinavian Studies in Law*, 2007, t. 50, p. 523–524.

⁵⁹⁸ SUMMERS, R. S. Naive Instrumentalism and the Law. Iš *Law, Morality and Society. Essays in Honour of HLA Hart*. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 119–131.

⁵⁹⁹ COTTERRELL, R. B. M. *The Sociology of Law: An Introduction*. London: Butterworths, 2012, p. 72.

reguliavimo „blokas“ yra pagrįstas tam tikromis vertybėmis⁶⁰⁰, kurių užtikrinimas gali būti laikomas to teisinio reguliavimo tikslu. Atsispiriant nuo šio atskaitos taško, manoma, kad teisinio reguliavimo tikslai pagal tai, ar jie yra įtvirtinti teisiniame reguliavime, ar – ne, gali būti skirstomi į reguliavime (i) eksplicitiškai įtvirtintus ir (ii) implicitiškai glūdinčius⁶⁰¹. Eksplicitiškai įtvirtinti tikslai gali būti užfiksuoti tiesiogine ar netiesiogine formuluote, o implicitiškai glūdinčios – identifikuoti, atlikus reglamentavimo turinio analizę ir nustatčius, kokių vertybių užtikrinimo siekį nuostatų visuma suponuoja. Siekiant pabrėžti antrojo tikslų porūšio tiesiogiai neišreikštą, neartikuluotą pobūdį, implicitiškai reglamentavime glūdinčios tikslai toliau tyrime vadinami teisinio reguliavimo vertybine orientacija.

Eksplicitiškai įtvirtintų reglamentavimo tikslų ir reglamentavimo turinio visiška neatitiktis yra ir įtvirtintų tikslų bei vertybinės orientacijos neatitiktis. Tai reiškia įtvirtintų tikslų deklaratyvumą, o dalinė neatitiktis – tai, jog realusis reglamentavimo tikslų spektras yra platesnis arba siauresnis nei skelbiama. Tuo atveju, kai jokie tikslai eksplicitiškai nėra įtvirtinti, galimas tik vertybinės orientacijos identifikavimas. Šios įžvalgos yra bendros ir gali būti taikomos bet kokiam teisiniam reguliavimui. Tad dera atskleisti jų taikymo ypatumus lobizmo reglamentavimo kontekste.

Vertybinė orientacija: deskriptyvieji aspektai. Minėta, jog lobizmo skaidrumo užtikrinimas dominuoja tarp rekomenduojamų įtvirtinti tikslų. Tokį tikslą ir tyrėjai išskiria kaip pagrindinį⁶⁰². Tačiau tik ES įtvirtinto tiesioginio lobizmo reglamentavimo atveju nustatyta esminė eksplicitiškai įtvirtintų tikslų

⁶⁰⁰ Aplinkybė, jog šis tyrimas nėra nukreiptas į idealiosios (prigimtines) (žr. LEVIČEV, V. Teisėtyros metodologinio spektro analizė. *Teisė*, 2015, t. 95, p. 102) analizę, nėra pagrindas ignoruoti ar paneigti minėtos teisinės tikrovės dalies egzistenciją – ji pripažįstama.

⁶⁰¹ Panašią klasifikaciją yra pateikęs Zamboni'is. Autorius pagal matomumo (angl. *visibility*) kriterijų skiria akivaizdžius ir paslėptus teisinio reguliavimo tikslus (žr. ZAMBONI, M. Goals and Measures of Legislation: Evaluation. Iš *Legislation in Europe – A Comprehensive Guide For Scholars and Practitioners*. Oregon: Hart Publishing, 2017, p. 101).

⁶⁰² Žr. AMBRASAITĖ, M. Transparency in Accounting and Corporate Governance, Politics, and Law – Towards Improved Regulation of Lobbying (The Case of Lithuania). *Interdisciplinary approach to law in modern social context: 4th international conference of PhD students and young researchers: conference papers*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 15.

ir vertybinės orientacijos atitiktis, abiejose plotmėse dominuojant lobizmo skaidrumo užtikrinimui. JAV atveju nustatyta dalinė neatitiktis, Australijos – esminė atitiktis, pirmenybę teikiant lobizmo teisėtumo užtikrinimui valstybinės jo kontrolės pagrindu. Tuo tarpu Jungtinės Karalystės atveju, reglamentavimui neapimant eksplicitiškai įtvirtintų tikslų, vertybinė orientacija, kaip ir JAV, labiau nukreipta į valstybinę lobizmo kontrolę⁶⁰³.

Taigi, pastebėta, jog tiek eksplicitinių tikslų ir vertybinės orientacijos dalinės neatitikties, tiek esminės atitikties nustatymo atvejais viešosios valdžios tiesioginio lobizmo reglamentavimo kontekste galimas ir ne mažiau reikšmingas reglamentavimo tikslas – valstybinės lobizmo kontrolės užtikrinimas. Pažymėtina, jog visais atvejais, įtvirtinus valstybinį tiesioginį lobizmo reglamentavimą, apimančią lobistų registrą, atsižvelgiant į reglamentavimo struktūrą, jo turinys daugiau ar mažiau suponuoja tiek lobizmo skaidrumo (nustatoma, jog tam tikras informacijos apie lobistinius procesus kiekis turi būti išviešinamas), tiek valstybinės jo kontrolės (atsakingai institucijai suteikiama tam tikra lobistų kontrolės kompetencija) užtikrinimą. Tačiau vienais atvejais prioritetas teikiamas lobizmo skaidrumo, kitais – valstybinės jo kontrolės užtikrinimui.

Tai visų pirma verčia permąstyti lobizmo reglamentavimo tikslo kategoriją, žvelgiant iš jo turinio perspektyvos – ar pagrindiniu lobizmo reglamentavimo tikslu pagrįstai laikomas lobizmo skaidrumas? Antra, atsiskleidžia kita tendencija – ryšys tarp vyraujančio konvencinio požiūrio į lobizmą (arba lobizmo suvokimo tradicijos) bei lobizmo (praktikavimo) tradicijos išsivystymo ir valstybinio tiesioginio lobizmo reglamentavimo vertybinės orientacijos.

ET pažymi, jog skaidrumas lobizmo kontekste turi dvejopą teigiamą reikšmę: (i) įgalina piliečius kontroliuoti viešosios valdžios atstovus bei (ii)

⁶⁰³ Jungtinės Karalystės tiesioginis lobizmo reglamentavimas apima siaurai tiek subjektų, tiek adresatų atžvilgiu: reguliuojamas tik laisvai samdomų lobistų Vyriausybės atžvilgiu vykdomas lobizmas, kuris apibrėžiamas siaurai – per lobistinį kontaktą, atskleistinos informacijos reikalavimai siauri (žr. 2.2.2.6. *Jungtinė Karalystė*).

suvienodina galimybes dalyvauti viešųjų sprendimų priėmimo procese⁶⁰⁴. Tad iš esmės lobizmo skaidrumo užtikrinimas yra visuomeninės lobizmo kontrolės įgalinimas. Viešosios valdžios tiesioginio lobizmo reglamentavimo kontekste iškilus kitam svarbiam jo tikslui – valstybinės lobizmo kontrolės užtikrinimui, gali būti daroma išvada, kad nagrinėjami tikslai – dvi to paties medalio pusės. Lobizmo skaidrumo kaip visuomeninės lobizmo kontrolės ir valstybinės lobizmo kontrolės užtikrinimas yra ne kas kita, kaip siekis užtikrinti lobizmo teisėtumą. Taigi, didžiausias tikslumo lygmuo, nurodant pagrindinį viešosios valdžios tiesioginio lobizmo reglamentavimo tikslą, gali būti pasiektas, tokiu tikslu įvardijant lobizmo teisėtumo užtikrinimą.

Atlikta lobizmo reglamentavimo analizė taip pat atskleidžia, jog ten, kur vyrauja pozityvesnis konvencinis požiūris į lobizmą, jis priimamas organiškiau, bei kur lobizmo tradicijos išvystytos labiau (JAV, Jungtinė Karalystė, Australija), viešosios valdžios tiesioginis lobizmo reglamentavimas orientuotas į valstybinę lobizmo kontrolę, o ten, kur į lobizmą žiūrima labiau kaip į grėsmę, lobizmo tradicijų iš(si)vystymas menkesnis (ES), reglamentavimas orientuojamas į skaidrumo arba visuomeninės lobizmo kontrolės užtikrinimą. Pavyzdžiui, JAV lobizmas priimamas kur kas organiškiau – kaip teisė, kurią garantuoja Konstitucija, jis vertinamas iš esmės kaip legitiimi veikla, todėl tam tikra prasme belieka „sužiūrėti“, kad ši veikla tekėtų pageidaujama vaga. Jungtinėje Karalystėje ir Australijoje lobizmas priimamas irgi santykinai palankiai, be to, Jungtinė Karalystė turi brandžias savireguliacinių mechanizmų tradicijas, tai taip pat teigiamas veiksnys. Tuo tarpu kontinentinėje Europoje lobizmas vis dar labiau suvokiamas kaip grėsmė demokratijai nei kaip normalus reiškinys jos kontekste, todėl pagrindinės pastangos dedamos, siekiant „prijaukinti“, pripratinti visuomenę prie lobizmo idėjos, atskleidžiant, kaip lobizmas yra vykdomas, ir įgalinant visuomeninę jo kontrolę.

⁶⁰⁴ Council of Europe. *Explanatory Memorandum of Recommendation CM/Rec(2017)2 of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision-making* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806f4fbf>.

Vertybinė orientacija: preskriptyvieji aspektai. Vertybinės orientacijos kaip faktinių teisinio reguliavimo tikslų kategorija lobizmo reglamentavimo kontekste implikuoja ir keletą preskriptyviųjų aspektų. Pirmasis – tai, jog eksplicitiškai įtvirtinti reglamentavimo tikslai turėtų kiek įmanoma labiau atitikti jo vertybinę orientaciją. Tokiu atveju reglamentavimas būtų aiškesnis, lengviau suvokiamas, o įtvirtintųjų tikslų ir vertybinės orientacijos žymesnė neatitiktis nekeltų klausimų ir/ar nemestų reglamentavimui deklaratyvumo šešėlio. Be to, eksplicitiškai įtvirtintų tikslų ir vertybinės orientacijos neatitiktis gali daryti neigiamą įtaką teisiniam tikrumui ir/ar teisėtiems lūkesčiams⁶⁰⁵, pavyzdžiui, tokiu atveju vidutinis protingas žmogus, žinodamas, jog atitinkamo lobizmo reglamentavimo eksplicitiškai įtvirtintas tikslas yra lobizmo skaidrumo užtikrinimas, gali tikėtis platesnio spektro informacijos lobizmo klausimais (reglamentavimo subjektų rato ir/ar atskleistinos informacijos reikalavimų plotmėse) atskleidimo, nei jį gali užtikrinti reglamentavimas, kurio vertybinė orientacija labiau nukreipta į valstybinę lobizmo kontrolę.

Taip pat svarbu, jog reglamentavimo tikslų visuma derėtų su lobizmo realijomis. Tais atvejais, kai lobizmas priimamas kaip viena iš demokratiinių teisių, maksimalus informacijos apie lobistinius procesus atskleidimas nėra toks prasmingas kaip visuomenėse, „bijančiose“ lobizmo. Tokiu atveju jis gali būti suvokiamas kaip nepagrįsta administracinė našta ir/ar nepagrįsti suvaržymai ne tik lobistų, bet ir kitų visuomenės grupių. O viešosios valdžios tiesioginio lobizmo reglamentavimo orientavimas į valstybinę lobizmo kontrolę visuomenėse, priešiškos lobizmui, gali tik prisidėti prie prasto lobizmo įvaizdžio stiprinimo (neva ir viešoji valdžia suvokia, kad lobizmas blogis, todėl siekia jį „pažaboti“, ir pan.).

⁶⁰⁵ Žr. PRANEVIČIENĖ, B. Teisėtų lūkesčių principo samprata ir teisėtų lūkesčių apsaugos modeliai Europos Sąjungos administracinėje erdvėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 96(6), p. 44–45.

2.3.2. Lobizmas kaip teisės institutas

Poskyryje nagrinėjama antroji nustatyta tendencija – lobizmo reglamentavimo atmainų daugeto koegzistavimas ir nusistovėjusių šių atmainų tarpusavio sąveikos režimų nebuvimas (chaotiškumas). Tai daroma, (i) atskleidžiant tendencijos turinį, (ii) identifikuojant teorinę jos analizės prieigą, nustatant (iii) deskriptyvius ir (iv) preskriptyvius šios prieigos taikymo aspektus.

Reglamentavimo atmainų daugetas ir jų sąveikos chaotiškumas.

Pastebėta, jog dažniausiai aptinkamos lobizmo reglamentavimo atmainos yra (i) viešosios valdžios tiesioginis privalomojo laikymosi, (ii) viešosios valdžios netiesioginis privalomojo laikymosi lobizmo reglamentavimas bei (iii) savireguliaciniai mechanizmai. Tuo tarpu identifiukuota tendencija (pirmasis dėmuo) – lobizmo reglamentavimo būvis, kai koegzistuoja daugiau nei viena lobizmo reglamentavimo atmaina. Visi iš nagrinėtų konkrečių reglamentavimo atvejų apima daugiau nei vieną jo atmainą: ES atvejis – pirmąją ir trečiąją, JAV – pirmąją ir antrąją, Lenkijos, Jungtinės Karalystės ir Australijos – visas tris. Tiek EBPO, tiek ET rekomenduoja neapsiriboti vienos atmainos įtvirtinimu ir nors viešosios valdžios tiesioginį lobizmo reglamentavimą vertina kaip išskirtinai svarbų, tačiau šią atmainą laiko nepakankama, todėl siūlo taip pat įtvirtinti viešosios valdžios netiesioginį lobizmo reglamentavimą bei skatinti savireguliacinių mechanizmų kūrimąsi, palaikyti jų vystymąsi.

Žinoma, ne kelių reglamentavimo atmainų koegzistavimo faktas yra šio poskyrio „variklius“, tai – nebuvimas nusistovėjusių šių atmainų sąveikos (apima ir jos nebuvimą) režimų. Dalyje tirtų reglamentavimo egzistuoja visų ar dalies atmainų ryšiai, dalyje – tokių ryšių nenustatyta. Kai ryšiai susiklostę, varijuoja jų intensyvumas. Galima tiesioginė reglamentavimo atmainų sąveika – atmainos susietos, tai eksplicitiškai įtvirtinus, pavyzdžiui, valstybinėje teisėje nustatant reikalavimą lobistams nurodyti atitinkamą elgesio kodeksą, jei jie jo įsipareigoję laikytis, ir pan., ir netiesioginė – atmainų sąsają ir tokio sąsajos suvokimą patvirtinant kitiems relevantiškiems faktams, pavyzdžiui, atmainų ir/ar jų pataisų įtvirtinimas viename teisės akte, teisėkūros subjekto

deklaracijos apie reglamentavimo plėtrą dėl jau įtvirtintos reglamentavimo atmainos nepakankamumo ir pan. Tiesioginiai ryšiai susiklostę tarp tiesioginio ES įtvirtinto lobizmo reglamentavimo ir savireguliacinių mechanizmų, Jungtinės Karalystės atveju – tarp valstybinio tiesioginio ir savireguliacinių mechanizmų, taip pat nustatyti daugybiniai tiesioginiai konkrečių Jungtinės Karalystės savireguliacijos atmainų tarpusavio ryšiai, Australijos atveju – tarp valstybinio tiesioginio ir netiesioginio bei valstybinio tiesioginio ir savireguliacinių mechanizmų. Tuo tarpu netiesioginė reglamentavimo atmainų sąsaja užfiksuota JAV, Lenkijos ir Jungtinės Karalystės atvejais tarp valstybinio tiesioginio ir valstybinio netiesioginio lobizmo reglamentavimo. Lenkijoje tarp valstybinio lobizmo reglamentavimo ir savireguliacijos jokie tarpusavio ryšiai neidentifikuoti. EBPO ir ET jokių gairių reglamentavimo atmainų sąveikos klausimu nepateikia.

Be to, aprašytą reglamentavimo atmainų sąveikos chaotiškumą patiprina ir teisėkūros technikos įvairovė (daugeliu atvejų nuostatos išsibarsčiusios po platų teisės aktų spektrą). Svarbu ir tai, kad kai kurių atmainų atveju stipriai pabrėžiama jų priklausomybė arba buvimas platesnio, su viešosios valdžios sprendimų priėmimo etika susijusio, teisinio reguliavimo dalimi. Šis aspektas taip pat daugiausia pasireiškia per teisėkūros techniką – lobizmo reglamentavimo nuostatos inkorporuojamos į atitinkamus visuomeninius santykius reglamentuojančius teisės aktus, pavyzdžiui, netiesioginis lobizmo reglamentavimas įtvirtinamas viešosios valdžios elgesio kodeksuose, valstybinio lobizmo reglamentavimo nuostatos (tiek tiesioginio, tiek netiesioginio) koreguojamos teisės aktu, apimančiu ir kito, į viešosios valdžios elgesio etikos užtikrinimą nukreipto, teisinio reguliavimo pataisas, *etc.*

Taigi, atskleista tendencija lemia aiškumo ir apibrėžtumo stoką. Nėra aiškūs nei koegzistuojančių lobizmo reglamentavimo atmainų tarpusavio santykiai ir/ar jų suvokimas, nei jų santykis su minėtu platesniu teisiniu reguliavimu. Tad kyla ne vienas klausimas, o konkrečiai – dvi klausimų grupės. Pirmąją grupę sudaro šie klausimai: (i) kas yra koegzistuojančios lobizmo reglamentavimo atmainos viena kitai ir (ii) ką tai implikuoja, (iii) ar

šios implikacijos suvoktos ir/ar atspindi reglamentavimo realybėje, jei taip – kaip, (iv) jei ne, nepakankamai ar netinkamai – kaip turėtų ir kaip tai pasiekti? Antrąją – (i) kas yra šių reglamentavimo atmainų visuma minėtam platesniam teisiniam reguliavimui ir *vice versa* ir (ii) ką tai implikuoja bei (iii) ar tai koreliuoja su realybe, jei taip – kaip, (iv) jei ne, nepakankamai ar netinkamai – kaip turėtų ir kaip tai pasiekti?

Teorinė prieiga: (pozityviosios) teisės sistema⁶⁰⁶. Ieškant atsakymų į iškeltus klausimus, reikalingi papildomi įrankiai. Juos, atsižvelgiant į klausimų pobūdį, dera „pasiskolinti“ iš teisės teorijos. Teisės teorija – plati teisėtyros sritis, tačiau klausimų specifika suponuoja, jog yra aktualus teisės teorijos segmentas, nukreiptas į (pozityviosios) teisės sistemos (struktūros) pažinimą. Teisės sistemos struktūrinių aspektų nagrinėjimas labiau išplėtotas tyrėjų, kurie kilę iš kontinentinės teisės tradicijos dalies, priklausiusios socialistinės teisės tradicijai⁶⁰⁷, todėl šių autorių darbais gausiai remiamasi⁶⁰⁸. Nors socialistinės teisės tradicija tarsi meta šešėlį ant visko, kas su ja susiję, – tai daugiau mitas, kuriuo nesivadovaujama⁶⁰⁹. Tyrime moksliniai argumentai vertinami pagal jų

⁶⁰⁶ Terminai *teisės sistema* ir *teisinė sistema* nėra vartojami sinonimiškai. Teisinė sistema platesnė, apima teisės sistemą (žr. GALGINAITIS, J. Teisinė sistema ir pagrindinės jos sub sistemos kaip lyginamosios teisėtyros objektas. *Teisė*, 2002, t. 44, p. 34–35; ŠLAPKAUSKAS, V. Teisinės sistemos disfunkcija – silpnos socialinės politikos požymis. *Socialinis darbas*, 2006, Nr. 5(1), p. 22). Disertacijoje į teisę žvelgiama kaip į socialinės inžinerijos priemonę, gyvą ir turtingą reiškinį, lobizmo reglamentavimas nagrinėjamas kaip teisinės sistemos dalis. Tačiau ši prieiga nereiškia, kad lobizmo reglamentavimas negali būti tiriamas ir teisės sistemos kategorijų kontekste. Priešingai – ši perspektyva, pasižyminti schematiškumu, gali padėti geriau suprasti pozityviąją lobizmo reglamentavimo dalį.

⁶⁰⁷ Žr. GLENDON, M. A.; GORDON, M. W.; OSAKWE, CH. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993, p. 9.

⁶⁰⁸ Žinoma, nėra pamirštami tokie pozityviosios teisės tyrėjai kaip H. Kelsenas ir jo beprecedentė „Grynoji teisės teorija“ (KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002) ir H. L. A. Hartas ir jo „Teisės samprata“ (HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997). Tačiau iš lyginamosios perspektyvos įvertinus vyraujančią likusios kontinentinės teisės tradicijos dalies ir bendrosios teisės tradicijos teorinės teisinės minties srautą, yra pagrindas teigti, kad šiems tyrėjams būdingesnis susitelkimas ties turiningaisiais teisės aspektais.

⁶⁰⁹ Veikiausiai vienu iš reikšmingų faktorių minėtos teisės struktūros tyrimų kiekybinės skirties susiformavimui yra socialistinės teisės tradicijos kontekste susiklostęs didelis atotrūkis tarp to, kas vadinama „knygų“ teise ir „gyvąja“ teise (žr. LEVIČEV, V. Teisėtyros metodologinio spektro analizė. *Teisė*, 2015, t. 95, p. 102). Sumenkus galimybėms vystyti konstruktyvų mokslinį diskursą „gyvosios“ teisės klausimais, dėmesys turėjo nukrypti į „knygų“ teisę, o drauge ir į jos formą, teisės struktūrą, jos analizės galimybes.

svarumą ir patikimumą. Manoma, kad teisė labiausiai išsivysčiusi ir paveiki, kai jos forma atitinka turinį ir *vice versa*, todėl žinios apie jos sistemą (struktūrą) tokios pat būtinos, kaip ir – apie turinį⁶¹⁰.

Teisės sistema apibrėžiama ir suvokiama per jos struktūrinių elementų – teisės šakos, instituto ir normos – išskyrimą bei apibrėžimą⁶¹¹. Tokia teisės sistemos samprata labai abstrahuota, supaprastinta. Kai kurie autoriai taip pat skiria pošakį⁶¹² ir/ar subinstitutą⁶¹³. Randama ir teisės normų asociacijos kategorija⁶¹⁴. Nors neabejotina, kad pagrindiniu teisės sistemos elementu yra teisės norma, tačiau tai ne vienintelė sudedamoji. Nejmanoma ignoruoti aplinkybės, jog, pasak Harto, teisinės sistemos⁶¹⁵ branduolys yra pirminių ir antrinių normų junginys – bet tai dar ne visa sistema, tolstant nuo šio centro reikės rasti vietos ir kitokio pobūdžio elementams⁶¹⁶. Šiais elementais laikomi teisės principai, kuriems, palyginus su normomis, būdinga tam tikra „neapibrėžtumo aureolė“⁶¹⁷.

⁶¹⁰ Жг. AMBRASAITĖ, М. Институт права: критерии выделения, достаточность и пределы. *Веснік*, 2015, Nr. 2(191), p. 6.

⁶¹¹ АЛЕКСЕЕВ, С. С., et al. *Теория государства и права*: учебник для юридических вузов и факультетов. Москва: Издательная группа ИНФРА М – НОРМА, 1997, p. 316; ДРОБЯЗКО, С. Г.; КОЗЛОВ, В. С. *Общая теория права*: учеб. пособие для вузов. Минск: Амалфея, 2013, p. 271; АФАНАСЬЕВ, В. С., et al. *Теория государства и права*: учебник. Москва: Новый Юрист, 199, p. 145.

⁶¹² ВИШНЕВСКИЙ, А. Ф.; ГОРБАТОК, Н. А.; КУЧИНСКИЙ, В. А. *Общая теория государства и права*: учебник. Москва: Издательство деловой и учебной литературы, 2006, p. 260; КОМАРОВ, С. А.; МАЛЬКО, А. В. *Теория государства и права*: учебно-методическое пособие. Москва: Издательская группа НОРМА – ИНФРА М, 1999, p. 325; ЛЕБЕДЕВ, А. Ф. *Общая теория права*: учеб. Пособие. Минск: Издательство Гревцова, 2013, p. 203; АЛЕКСЕЕВ, С. С. *Теория государства и права*. Москва: Юридическая литература, 1985, p. 278.

⁶¹³ БАЙТИН, М. И., et al. *Теория государства и права*: курс лекций. Москва: Юрист, 1997, p. 350.

⁶¹⁴ АЛЕКСЕЕВ, С. С. *Структура советского права*. Москва: Юридическая литература, 1975, p. 124.

⁶¹⁵ Atsižvelgiant į teisinės sistemos ir teisės sistemos santykį ir aplinkybę, kad cituojamame teiginyje kalbama apie persidengiančią (t. y. patenkančią tiek į teisinės, tiek į teisės sistemos kategorijų turinį) teisinės materijos dalį, nagrinėjant teisės sistemą remimasis šia Harto mintimi laikomas pagrįstu.

⁶¹⁶ HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 187.

⁶¹⁷ BALTRIMAS, J.; LANKAUSKAS, M. *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai*: mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, p. 10.

Tiriamų lobizmo reglamentavimo atmainų turinys leidžia teigti, jog jos pagal sandarą ir sudėtį artimiausios teisės instituto kategorijai. Aptinkamas ne vienas teisės instituto apibrėžimas⁶¹⁸, tačiau, atlikus šios kategorijos išskyrimo kriterijų, pakankamumo bei ribų tyrimą, buvo suformuluotas teisės instituto apibrėžimas, kuris laikomas tiksliausiu, todėl juo remiamasi šiame tyrime. Teisės institutas – tai teisės nuostatų kompleksas, užtikrinantis sąlygiškai savarankišką konkrečios visuomeninių santykių srities teisinį reguliavimą vienos ar kelių teisės šakų rėmuose⁶¹⁹.

Apibrėžimas gana abstrahuotas, todėl negali užtikrinti konkretumo, būtino racionaliam diskursui teisės instituto klausimu. Tad identifikuoti pagrindiniai ir papildomi teisės instituto išskyrimo kriterijai. Pagrindiniai kriterijai: (i) sudėtis (teisės normos ir/ar principai – teisinės nuostatos), (ii)

⁶¹⁸ Žr. AMBRASAITĖ, M. Институт права: критерии выделения, достаточность и пределы. *Весник*, 2015, Nr. 2(191), p. 8; АДДЕЕВ, М. И., et al. *Юридический словарь*. Москва: Госюриздат, 1953, p. 238; ДЕМБО, Л. И. О принципах построения системы права. *Советское государство и право*, 1956, Nr. 8, p. 88–98. P. 94; БРАТУСЬ, С. М.; САМОЩЕНКО, И. С. *Общая теория советского права*. Москва: Юридическая литература, 1966, p. 317; ДЕНИСОВ, А. И. *Теория государства и права*. Москва: Издательство Московского университета, 1967, p. 311–312; ЯКУШЕВ, В. С. О понятии правового института. *Правоведение*, 1970, Nr. 6, p. 61–67. P. 66; АЛЕКСЕЕВ, С. С. *Структура советского права*. Москва: Юридическая литература, 1975, p. 121; АЛЕКСЕЕВ, С. С. *Теория государства и права*. Москва: Юридическая литература, 1985, p. 279; СПИРИДОНОВ, Л. В. *Теория государства и права: курс лекций*. Санкт-Петербург: ГПНИИ, 1995, p. 170; АЛЕКСЕЕВ, С. С., et al. *Теория государства и права: учебник для юридических вузов и факультетов*. Москва: Издательская группа ИНФРА М – НОРМА, 1997, p. 316; БАЙТИН, М. И., et al. *Теория государства и права: курс лекций*. Москва: Юрист, 1997, p. 351; ЛАЗАРЕВ, В. В.; ЛИПЕНЬ, С. В. *Теория государства и права: учебник*. Москва: Спарк, 1998, p. 234; КОМАРОВ, С. А. *Общая теория государства и права: учебник*. Москва: Юрайт, 1998, p. 275; КОМАРОВ, С. А.; МАЛЬКО, А. В. *Теория государства и права: учебно-методическое пособие*. Москва: Издательская группа НОРМА – ИНФРА М, 1999, p. 328; КИРИМОВА, Е. А. *Правовой институт: понятия и виды: учебное пособие*. Саратов: Саратовская государственная академия права, 2000, p. 15; VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 146; КЛИМЕНКО, С. В. *Основы государства и права: пособия для поступающих в юридический*. Москва: ЛЕХ, 2001, p. 83; ТЕМНОВ, Е. И. *Теория государства и права: учебное пособие для вузов*. Москва: ЭКЗАМЕН, 2003, p. 110; ВИШНЕВСКИЙ, А. Ф.; ГОРБАТОК, Н. А.; КУЧИНСКИЙ, В. А. *Общая теория государства и права: учебник*. Москва: Издательство деловой и учебной литературы, 2006, p. 261; ДРОБЯЗКО, С. Г.; КОЗЛОВ, В. С. *Общая теория права: учеб. пособие для вузов*. Минск: Амалфея, 2013, p. 274; ЛЕБЕДЕВ, А. Ф. *Общая теория права: учеб. Пособие*. Минск: Издательство Гревцова, 2013, p. 205; etc.

⁶¹⁹ Žr. AMBRASAITĖ, M. Институт права: критерии выделения, достаточность и пределы. *Весник*, 2015, Nr. 2 (191), p. 14.

apimtis ir elementų kiekis (daugiau nei viena nuostata, mažiau nei visos), (iii) pagrindinė elementų funkcija (visuomeninių santykių reguliavimas), (iv) visuomeninių santykių apimtis ir specifika (konkrečiai, galima išskirti), (v) santykis su teisės šaka (teisės šakos/šakų dalis), (vi) sąlyginis teisinio reguliavimo savarankiškumas. Papildomas kriterijus – specifinių sąvokų, bendrųjų nuostatų ir terminų visuma arba galimybė ją suformuluoti⁶²⁰. Teisės institutas gali būti išskirtas tada, jei nustatyta, jog tarpusavyje susijusių teisinių nuostatų grupė atitinka visus jo išskyrimo kriterijus⁶²¹.

(Tarpsisteminis) teisės institutas: deskriptyvieji aspektai. Kiekviena iš tiriamų lobizmo reglamentavimo atmainų – viešosios valdžios tiesioginis privalomojo laikymosi, viešosios valdžios netiesioginis privalomojo laikymosi ir savireguliacinis lobizmo reglamentavimas – su sąlyga, kad yra pakankamai funkciškai išvystyta⁶²², gali būti laikoma teisės institutu. Tokią išvadą lemia tai, kad kiekviena iš atmainų yra teisės nuostatų (*kriterijus Nr. 1*) kompleksas (*kriterijus Nr. 2*), užtikrinantis santykinai savarankišką (*kriterijus Nr. 6*)

⁶²⁰ Esama nuomonės, kad teisės skirstymo į institutus kriterijai yra teisinio reguliavimo dalykas (АЛЕКСЕЕВ, С. С. *Структура советского права*. Москва: Юридическая литература, 1975, p. 120) ir/ar metodas (КИРИМОВА, Е. А. *Правовой институт: понятия и виды*: учебное пособие. Саратов: Саратовская государственная академия права, 2000, p. 14), o kai kurių autorių teigimu, vienas iš minėtų kriterijų turėtų būti laikomas esminiu (žr. ИОФФЕ, О. С. Структурные подразделения системы права (на материалах гражданского права). *Ученые записки*, 1968, t. 14, p. 55; ЯКУШЕВ, В. С. О понятии правового института. *Правоведение*, 1970, Nr. 6, p. 63). Teisinio reguliavimo dalyko reikšmė nekvestionuojama, ji apima ketvirtasis kriterijus – visuomeninių santykių apimtis ir specifika (žr. AMBRASAITĖ, M. Институт права: критерии выделения, достаточность и пределы. *Вестник*, 2015, Nr. 2(191), p. 11). Tuo tarpu vertinant metodo vaidmenį, manoma, kad jis nėra pakankamai svarus. Nors pripažįstama, kad šakos teisinio reguliavimo metodas įgauna tam tikrų ypatumų, reguliuojant konkrečią visuomeninių santykių dalį šakos lygmeniu, ši specifika sąlygota reguliuojamų visuomeninių santykių ypatumų (ЯКУШЕВ, В. С. О понятии правового института. *Правоведение*, 1970, Nr. 6, p. 63), t. y. teisinio reguliavimo metodas, išvedamas iš teisinio reguliavimo dalyko (VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*: mokomoji priemonė. Vilnius: Justitia, 2000, p. 148).

⁶²¹ Žr. AMBRASAITĖ, M. Институт права: критерии выделения, достаточность и пределы. *Вестник*, 2015, Nr. 2(191), p. 14.

⁶²² Pakankamas funkcinis išvystymas nėra tapatus pakankamai plėtotei. Atmaina gali būti pakankamai funkciškai išvystyta, bet nepakankamai išplėtotą, pavyzdžiui, gali apimti reglamentavimo elementus, būtinus pripažinti reglamentavimo iniciatyvos sąlyginį savarankiškumą, bet būti itin lakoniška etc.

lobizmo (*kriterijus Nr. 4*) teisinį reguliavimą (*kriterijus Nr. 3*) platesnio teisinio reguliavimo, susijusio su viešosios valdžios etika, kontekste (*kriterijus Nr. 5*).

Tuo atveju, jei atmaina stokotų funkcinio išsivystymo (pavyzdžiui, parlamento narių elgesio kodekse būtų įtvirtinta keletas pavienių jų elgesį su lobistais reguliuojančių normų, kurios nebūtų susijusios ar jų sąsajumas būtų menkas ir jos nesudarytų jokios reikšmingesnės reguliacinės visumos), ji negalėtų būti įvardyta teisės institutu, nes nebūtų santykinai savarankiška (*kriterijus Nr. 6*). Taip pat tiriamoms pakankamai funkciškai išsivysčiusioms lobizmo reglamentavimo atmainoms būdinga specifinių sąvokų, bendrųjų nuostatų ir terminų visuma. Daugiau ar mažiau jų kontekste aptinkami tokie terminai kaip lobizmas ar lobistinė veikla, lobistinis kontaktas, lobistas, lobizmo ar lobistinės veiklos užsakovas, lobistų registracija, lobistų registras ir pan., formuluojami ir įtvirtinami šiais terminais žymimų sąvokų apibrėžimai, tokios bendrosios nuostatos kaip lobizmo ir/ar viešųjų sprendimų priėmimo skaidrumo, didesnio visuomenės įsitraukimo, viešosios valdžios atvirumo ir/ar aukštesnio visuomenės pasitikėjimo ja siekiai (*papildomas kriterijus*).

Taigi, koegzistuojant kelioms pakankamai funkciškai išvystytoms reglamentavimo atmainoms, iš kurių kiekviena atskirai gali būti laikoma teisės institutu, kyla klausimas *čia* – turime du, tris teisės institutus ar vieną? Nors būdamos pakankamai funkciškai išvystytos reglamentavimo atmainos pasižymi sąlyginiu savarankiškumu, įvertinus tai, kad jomis siekiama įgyvendinti tapatų uždavinį – reguliuoti lobizmą⁶²³ ir tapačių, panašių ar stipriai susijusių tikslų, pagrįsčiau šias atmainas laikyti vienu teisės institutu. Kitas reglamentavimo rakursas taptų vieninteliu atribojimo kriterijumi, sukuriančiu dirbtinės kvestionuotinas takoskyras tarp nuostatų grupių, reglamentuojančių tuos pačius visuomeninius santykius.

Lobizmo reglamentavimo atmainų laikymas vienu teisės institutu neperžengiant tos pačios teisės sistemos ribų jokių metodinių problemų

⁶²³ Netiesioginis lobizmo reglamentavimas, tokiai atmainai esant pakankamai funkciškai išvystytai, paprastai turi du iš esmės vienodai svarbius uždavinius: (i) užtikrinti konkrečios viešosios valdžios atstovų grupės elgesio etiką, (ii) reguliuoti lobizmą.

nesukelia, pavyzdžiui, viešosios valdžios tiesioginio ir viešosios valdžios netiesioginio lobizmo reglamentavimo atmainų viešosios valdžios įtvirtintoje teisėje ar savireguliacinių mechanizmų daugeto nevalstybinėje teisėje koegzistavimo atvejais. Tačiau kaip vertinti atvejus, kai šalia viešosios valdžios lobizmo reglamentavimo įtvirtinti savireguliaciniai mechanizmai: ar tai vienas – *tarpsisteminis* – teisės institutas?

Teisinio pliuralizmo ir teisės funkcionalumo požiūriu tarpsisteminio teisės instituto konstruktas yra prasmingas. Teisinis pliuralizmas yra neišvengiamas reiškinys – vienoje visuomenėje vienu metu koegzistuoja keletas teisinių sistemų, jos persidengia, konkuruoja tarpusavyje. Be valstybinės teisės galima ir nevalstybinė, aptinkamos įvairios jos apraiškos, pavyzdžiui, bažnytinė teisė, savireguliacija *etc.*⁶²⁴ Be to, minėta prieiga dera ir su teisės kaip socialinės inžinerijos priemonės suvokimu.

Tačiau vertinant situaciją konservatyviau, tarpsisteminis teisės institutas gali kelti abejonių. Manytina, jog tokia prieiga reikštų pasaulio kaitos ir jos padarinių ignoravimą. Turi būti atsižvelgta į tai, kad žmonija susiduria su šiuolaikinės globalizacijos arba dabartinio jos periodo⁶²⁵ išdavamis, yra tokių parametrų kaip laiko-erdvės susitraukimas, tarpusavio sąsajumas ir tarpusavio priklausomybė akivaizdoje⁶²⁶. Tad teorija turi reaguoti į istoriškai beprecedentį globalinių srautų, sąveikų ir tinklų ekstensyvumą, intensyvumą ir greitį,

⁶²⁴ ŠIMAŠIUS, R. *Teisinis pliuralizmas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 8–9, 83–107.

⁶²⁵ Nors gali pasirodyti, kad globalizacija yra XX a. ar jo antrosios pusės „produktas“, tai netiesa. Globalizacijos reiškinys toks pats senas kaip ir žmonija (STEGER, M. B. *Globalizacija: labai trumpas įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 45). Aptinkami įvairūs bandymai periodizuoti šį procesą, skirti jo etapus, pavyzdžiui, vieni autoriai skiria ikimoderniąją (apytiksliai iki 1500 m.), ankstyvąją moderniąją (apie 1500–1850 m.), moderniąją (apie 1850–1945 m.) ir šiuolaikinę (apytiksliai nuo 1945 m.) globalizaciją (HELD, D., *et al. Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra*. Vilnius: Margi raštai, 2002, p. 448–470), kiti – priešistorinį (10 000 m. pr. Kr. – 3500 m. pr. Kr.), priešmodernėjimo (3500 m. pr. Kr. – 1500 m.), ankstyvąjį modernėjimo (1500 m. – 1750 m.), modernėjimo (1750 m. – 1970 m.) ir dabartinį globalizacijos periodus (nuo 1970 m.) (STEGER, M. B. *Globalizacija: labai trumpas įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 46–68), *etc.*

⁶²⁶ Žr. CHELLAKAN, A. R. *Eradication of Poverty and Empowerment of the Poor: Theology of Creation and the Newest Policies of Development in the Age of Globalisation*. Dehli: ISPC, 2007, p. 9; BAUMAN, Z. *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vilnius: Apostrofa, 2007, p. 8–10; *etc.*

pasireiškiančius visose socialinėse sferose⁶²⁷, įskaitant teisę, į tai, kad prisitaikymas prie šių aktualijų reikalauja plataus ir lankstaus požiūrio, kūrybiškos ir atviros prieigos, sudarančios prielaidas rasti „tarp-“ kategorijoms.

Be to, tarpsisteminio teisės instituto kategorijos legitimavimas nepaneigia, neištrina ir neniveliuoja viešosios valdžios ar valstybinės ir nevalstybinės tiek teisės, tiek teisinių sistemų skirties. Tai užkoduota ir pačioje termino formuluotėje. Pripažįstant, kad tokia kategorija galima, prasminga ir aktuali, pritariama idėjai, kad gali egzistuoti ir egzistuoja šių sistemų sąlyčio taškai ir kad jie yra reikšmingi. Teigiama, jog savireguliacijos, kuri yra viena iš nevalstybinės teisės atmainų, santykis su valstybine teise specifinis, tačiau jos sąveikauja, pabrėžiamas savireguliacijos kaip faktoriaus, lemiančio visiems naudingų standartų atsiradimą, vaidmuo⁶²⁸.

Taigi, situacija, kai koegzistuoja daugiau nei viena pakankamai funkciškai išvystyta lobizmo reglamentavimo atmaina ir jos kilusios iš tos pačios teisinės sistemos, bus žymima teisės instituto, o kai atmainos kilusios iš skirtingų teisinių sistemų – tarpsisteminio teisės instituto⁶²⁹ terminais. Kyla klausimas: jei viename (tarpsisteminiam) teisės institute koegzistuoja kelios reglamentavimo atmainos, iš kurių kiekviena (ar kelios) atskirai yra pakankama būti laikoma teisės institutu, koks šių atmainų tarpusavio santykis? Veikiausiai šiuo atveju tinkamiausias subinstituto terminas, kuris ir bus vartojamas šia prasme.

Tuo atveju, kai subinstitutų skaičius institute sąmoningai didinamas, pavyzdžiui, šalia netiesioginio lobizmo reglamentavimo įstatymų leidėjas įtvirtina tiesioginį, arba kai šis skaičius didėja, pavyzdžiui, šalia valstybinio

⁶²⁷ HELD, D., et al. *Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra*. Vilnius: Margi raštai, 2002, p. 463.

⁶²⁸ ŠIMAŠIUS, R. *Teisinis pliuralizmas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 83, 91–93.

⁶²⁹ Tarpsisteminio teisės instituto, kaip ir reglamentavimo vertybės orientacijos, kategorija yra bendro pobūdžio ir gali būti taikoma anapus lobizmo reglamentavimo analizės ribų. Bet koks konkretus teisinis reguliavimas, jei jo atmainos aptinkamos tiek, pavyzdžiui, viešosios valdžios teisėje, tiek savireguliacijoje, ir šios atmainos atitinka teisės instituto išskyrimo kriterijus, gali būti laikomos tarpsisteminio teisės institutu.

lobizmo reglamentavimo įsisteigia savireguliaciniai mechanizmai, lobizmo reglamentavimas įvairėja, yra praturtinamas – vyksta reglamentavimo diversifikacija⁶³⁰. Diversifikuotame reglamentavime vienu metu koegzistuoja keli subinstitutai, galima jų sąveika. Minėta, jog subinstitutai sąveikauja ne visada, tačiau, jiems sąveikaujant, kuriami jų tarpusavio ryšiai – instituto kontekste vyksta subinstitutų simbiozė⁶³¹.

Galimos skirtingos subinstitutų simbiozės formos. Netiesioginių ryšių pagrindu susiformuoja deklaratyvioji simbiozė, t. y. tokia subinstitutų koegzistencija, kai yra atskleista, kad jie yra vieno „kūno“ dalys, tačiau tuo ir apsiribojama⁶³². Sukūrus tiesiogines subinstitutų sąsajas, susiklosto realioji simbiozė, kai subinstitutai susieti vienpusiais ar abipusiais pripažinimo-pastiprinimo (pavyzdžiui, prašoma nurodyti relevantišką elgesio kodeksą, kurio lobistas yra įsipareigojęs laikytis, ir/ar pateikti jo kopiją, nurodoma, jog vienas subinstitutas taikomas kartu su kito nuostatomis arba kad privalu jų laikytis⁶³³ ir pan.), kontrolės (pavyzdžiui, reikalaujama pranešti apie kito subinstituto teisinio reguliavimo laikymąsi, su tuo kilusius nesklandumus,

⁶³⁰ Diversifikacija apibrėžiama kaip darymas ar tapimas įvairesniu ar variatyvesniu (English Oxford Living Dictionaries. Definition of diversification in English [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-08]. Prieiga per internetą: <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/diversification>>), įvairėjimas (Tarptautinių žodžių žodynas. *Diversifikacija žodžio reikšmė* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Diversifikacija&wid=4481>>). Terminas *reglamentavimo diversifikacija* pirmą kartą paminėtas disertacijos autorės publikacijoje „Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai“ (žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 68).

⁶³¹ Simbiozė apibrėžiama kaip dviejų skirtingų organizmų, gyvenančių artimoje fizinėje asociacijoje, tarpusavio sąveika, paprastai naudinga abiem organizmams (English Oxford Living Dictionaries. Definition of symbiosis in English [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-08]. Prieiga per internetą: <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/symbiosis>>), laikinas ar ilgalaikis dviejų rūšių organizmų sugyvenimas (Tarptautinių žodžių žodynas. *Simbiozė žodžio reikšmė* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Simbioz%C4%97&wid=17990>>). Tyrime simbiozės terminas vartojamas plačiąja prasme kaip dviejų artimų subjektų ar objektų sąveika.

⁶³² JAV, Lenkijos ir Jungtinės Karalystės valstybinio tiesioginio ir valstybinio netiesioginio lobizmo reglamentavimo ryšių atvejai.

⁶³³ ES įtvirtintame tiesioginiame lobizmo reglamentavime nustatytų sąsajų su savireguliaciniais mechanizmais, Jungtinės Karalystės valstybiniame tiesioginiame lobizmo reglamentavime įtvirtinto ryšio su Jungtinės Karalystės lobistų registro teisiniu režimu, Australijos valstybinio tiesioginio ir netiesioginio lobizmo reglamentavimo sąsajų atvejai.

nustatomi kiti įsipareigojimai įgyvendinant jo nuostatas *etc.*⁶³⁴), apėmimo (pavyzdžiui, kai vienas subinstitutas inkorporuoja kitą⁶³⁵) ryšiais. Gali būti ir alternatyvių realiosios subinstitutų simbiozės formų.

Kelias lobizmo reglamentavimo atmainas laikant vienu (tarpsisteminu) teisės institutu, akcentuojamas jų bendrumas, atkreipiamas dėmesys į sąsają ar tokio sąsajos galimybę. Bet ar tai atsispindi tikrovėje? Manytina, jog menkai. Ir tais atvejais, kai įstatymų leidėjas ir/ar lobistų profesionalų bendruomenė kuria lobizmo reglamentavimo atmainų ryšius, apie juos komunikuoja negausiai, jie nėra pabrėžiami. O ir lobizmo reglamentavimo tyrėjai daugiausia linkę apsiriboti vieno subinstituto, paprastai viešosios valdžios tiesioginio lobizmo reglamentavimo, tyrimu⁶³⁶, kartais atskirai tiriami savireguliaciniai mechanizmai⁶³⁷. Net Kalnišas, tyrėjas, daugiausia prisidėjęs prie bendrosios lobizmo reglamentavimo teorijos vystymo, atlikdamas lyginamąją reglamentavimo analizę, ignoruoja dalį reglamentavimo atmainų⁶³⁸.

⁶³⁴ ES savireguliaciniuose mechanizmuose įtvirtintų ryšių su ES nustatytu tiesioginiu lobizmo reglamentavimu, Australijos savireguliaciniuose mechanizmuose įtvirtintos sąsajos su Australijos valstybiniu tiesioginiu lobizmo reglamentavimu atvejai.

⁶³⁵ Jungtinės Karalystės lobistų registro teisinio režimo dviejų savarankiškų savireguliacinių režimų inkorporavimo atvejis.

⁶³⁶ Pavyzdžiui, visi Chari, Hogano ir Murphy'io lobizmo reglamentavimo tyrimai (žr. CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Regulating lobbying: a global comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010; CHARI, R.; MURPHY, G. *Examining and Assessing the Regulation of Lobbyists in Canada, the USA, the EU institutions, and Germany: A Report for the Department of the Environment, Heritage and Local Government* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Dublin: 2006. Prieiga per internetą: <http://transparency.ie/sites/default/files/2006_Registration_of_Lobbyists.pdf>; CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Report on The Legal Framework for the Regulation of Lobbying in the Council of Europe Member States* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Strasbourg: 2011. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDD-DEM\(2011\)002-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdf=CDD-DEM(2011)002-e)>; *etc.*).

⁶³⁷ Žr. OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust: Promoting Integrity by self-regulation*. Paris: OECD Conference Centre, 2009; OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012.

⁶³⁸ Antai Kalnišas toje pačioje studijoje, kurioje pristatė savo paties išskirtus lobizmo reglamentavimo modelius ir pagrindinius reglamentavimo elementus, vykdydamas atvejų analizę, kocentruojasi į viešosios valdžios įtvirtintą tiesioginį lobizmo reglamentavimą, tuo tarpu kitas reglamentavimo iniciatyvas tiriamų atvejų kontekste nagrinėja fragmentiškai – netiesioginį reglamentavimą išsamiau analizuoja tik tirdamas Jungtinės Karalystės atvejį, o apie JAV netiesioginį lobizmo reglamentavimą užsimena vos keliomis eilutėmis, nagrinėja

O tokių tyrimų, kuriuose būtų išsamiai atskleista lobizmo reglamentavimo diversifikacija ir reglamentavimo atmainų simbiozė, t. y. būtų tiriamos visos viso analizei pasirinkto reglamentavimo atmainos (kaip yra daroma šiame tyrime), disertacijos autorei rasti nepavyko.

(Tarpsisteminis) teisės institutas: preskriptyvieji aspektai. (Tarpsisteminio) teisės instituto kategorija lobizmo reglamentavimo kontekste gali būti naudinga ne tik analizuojant tai, kas yra, bet ir formuluojant išvalgas apie tai, kaip galėtų/turėtų būti. Šiuo atveju aktualūs du kategorijos taikymo lobizmo reglamentavimo tyrimui aspektai: (i) reglamentavimo diversifikacijos skatinimas ir (ii) reglamentavimo konsolidavimas turinio, įskaitant subinstitūtų simbiozės katalizavimą, ir formos plotmėse.

Pati tendencija – reglamentavimo atmainų daugeto koegzistavimas – bei EBPO ir ET pozicija šiuo klausimu atskleidžia, kad lobizmo reglamentavimo diversifikacija – pozityvus reiškinys. Jei lobizmo reglamentavimas apima tris ar daugiau subinstitūtų (viešosios valdžios tiesioginį ir netiesioginį lobizmo reglamentavimą bei vieną ar kelis savireguliacinius mechanizmus), atsakomybė už lobizmo skaidrumą ir teisėtumą paskirstoma tarp lobistų ir viešosios valdžios atstovų, o tai prisideda prie aukštesnio sąmoningumo lobizmo klausimais. Svarbu ir tai, kad tokiu atveju lobizmas reguliuojamas ir viešosios valdžios, ir pačių lobistų. O savireguliacija gali būti laikoma veiksniumi, lemiančiu palankesnę klimatą viešosios valdžios lobizmo reglamentavimui įtvirtinti, nes patvirtina, kad lobistai pripažįsta lobizmo reglamentavimo poreikį *per se*. Taigi, reglamentavimo diversifikacija, didinant subinstitūtų skaičių, turi būti skatinama.

Teisės institutas, suvokiamas kaip teisinių nuostatų kompleksas, grupė ar kitoks junginys, – konsoliduojanti kategorija. Taigi, konkrečią nuostatų grupę pripažinus teisės institutu, turėtų būti atsakyta į klausimą, ar šią grupę

Jungtinės Karalystės lobistų savireguliaciją, o ES ir Kanados savireguliacinių mechanizmų netiria visai, reglamentavimo iniciatyvų sąveikos neanalizuoja (KALNIŅŠ, V. *Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption. An insight into lobbying practice in Latvia and recommendations for Saeima*. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2005, p. 43–65).

sudarančios nuostatos suvokiamos kaip vieno „kūno“ dalys, integrali visuma. Nustatyta, kad lobizmo reglamentavimo atžvilgiu tokio suvokimo pasigendama. Siekiant situaciją pakreipti pageidaujama linkme turinio aspektu, yra dvi (tarpsisteminio) teisės instituto suponuojamos galimybės. Pirmoji – gryninti reglamentavimo nuostatas, vienyti specifines reglamentavimui būdingas sąvokas ir/ar terminus, tokiu būdu kuriant subinstitutų bendrumą ir prielaidas jo pajautai. Antroji – racionalus, lankstus ir funkcionalus subinstitutų sujungimas arba esamų ryšių gryninimas, stiprinimas ir/ar pabrėžimas – subinstitutų simbiozės katalizavimas.

Atlikus reglamentavimo analizę, nustatytas pozityvus subinstitutų sąsajumas, neigiamų aspektų nepastebėta. Tiek pripažinimo-pastiprinimo, tiek kontrolės, tiek apėmimo ryšiai vienija reglamentavimą – kuria bendrą lobizmo reglamentavimo nuostatų „tinklą“, kurio laikymosi priežiūrą ir/ar kontrolę atlieka ne vienas subjektas, tad reguliavimą apeiti darosi sunkiau. Protingo reglamentavimo iniciatyvų sujungimo pavyzdžiu gali būti pripažintas Jungtinės Karalystės lobistų registro teisinis režimas, inkorporavęs du savarankiškus savireguliacinius mechanizmus bei įtvirtinęs sąsają su įstatyminiu reglamentavimu. Nagrinėjant subinstitutų sujungimą, šis pavyzdys turėtų būti minimas kaip chrestomatinis dėl jo fundamentalios reikšmės gerosios lobizmo reglamentavimo praktikos kontekste.

Žvelgiant iš konsolidavimo perspektyvos, ne mažiau svarbi forma. Yra teigiančių, kad vienu iš teisės instituto išskyrimo kriterijų turėtų būti jo įtvirtinimas norminiuose teisės aktuose. Pažymima, jog teisės institutų, kaip pagrindinių struktūrinių teisės šakos elementų, išorinis apibendrinantis įtvirtinimas įvyksta, kai jie įtvirtinami teisės aktų sistemoje⁶³⁹. Taip pat tvirtinama, jog tik tuomet, kai nuostatų kompleksas išskiriamas į savarankišką teisės akto poskyrį, visi instituto elementai pasiekia pakankamą išsivystymą ir

⁶³⁹ АЛЕКСЕЕВ, С. С. *Структура советского права*. Москва: Юридическая литература, 1975, p. 126.

institutas įgauna išvystytą, užbaigtą formą⁶⁴⁰. Kiti autoriai grindžia dar siauresnį požiūrį, jog teisės institutai, kaip struktūrinis šakos pagrindas, turi būti įtvirtinami tokia teisės šaltinyje kaip įstatymas⁶⁴¹. Įvertinus išorinės teisės instituto formos variatyvumą, daroma išvada, jog teisės instituto išsivystymas priklauso nuo jo vidinės struktūros ypatumų, o ne nuo šaltinių, kurių rėmuose jis egzistuoja. Todėl teisės instituto įtvirtinimas norminiuose teisės aktuose nėra pripažįstamas jo išskyrimo kriterijumi⁶⁴². Tačiau teisės instituto formos ir jos rafinuotumo akcentavimas yra reikšmingas.

Neretai lobizmo reglamentavimo nuostatos „išsibarsčiusios“ po teisės aktus. Tai itin būdinga netiesioginiam lobizmo reglamentavimui, kai jis įtvirtinamas viešosios valdžios atstovų elgesio kodeksuose (JAV, Jungtinės Karalystės atvejai). Nors viešosios valdžios tiesioginis lobizmo reglamentavimas paprastai nustatomas vienu ar keliais glaudžiai susijusiais ir susietais teisės aktais, ir šiuo atveju galimas chaotiškumas (Lenkijos atvejis). Taip pat, kai įsteigti keli savarankiški savireguliaciniai mechanizmai, jų nuostatos kyla iš skirtingų teisės aktų (ES, Jungtinės Karalystės atvejai). Jei netiesioginio lobizmo reglamentavimo ir savireguliacinių mechanizmų atveju reglamentavimo nuostatų pasklidimas po teisės aktus paprastai nulemtas teisinio reguliavimo specifikos, žvelgiant iš istorinės⁶⁴³ ar teisėkūros subjekto⁶⁴⁴ perspektyvų, tai viešosios valdžios tiesioginio lobizmo reglamentavimo atveju tai gali būti ydingos teisėkūros technikos rezultatas.

⁶⁴⁰ АЛЕКСЕЕВ, С. С. *Структура советского права*. Москва: Юридическая литература, 1975, p. 128.

⁶⁴¹ ЯКУШЕВ, В. С. О понятии правового института. *Правоведение*, 1970, Nr. 6, p. 66.

⁶⁴² Žr. AMBRASAITĖ, M. Институт права: критерии выделения, достаточность и пределы. *Вестник*, 2015, Nr. 2(191), p. 13.

⁶⁴³ Istoriskai susiklostė, kad viešosios valdžios elgesio etika (be kitų teisės aktų) reguliuojama viešosios valdžios elgesio kodeksais. Šie kodeksai paprastai skirti konkrečioms viešosios valdžios atstovų grupėms, pavyzdžiui, parlamento nariams, valstybės tarnautojams *etc.* Kadangi netiesioginis lobizmo reglamentavimas suvokiamas kaip platesnio teisinio reguliavimo, susijusio su viešosios valdžios sprendimų priėmimo etika, dalis, jis inkorporuojamas į šiuos kodeksus, jo pasklidimas po teisės aktus yra organiškasis, nulemtas istorinio aspekto.

⁶⁴⁴ Koegzistuojant savireguliacinių mechanizmų daugumai, jie įtvirtinti skirtingų teisės subjektų – atskirų lobistų profesionalų bendruomenių.

Nepaisant šių skirtumų, abiem atvejais pateiktinos (tarpsisteminio) teisės instituto kategorijos diktuojamos preskriptyviosios įžvalgos.

Bendriausia prasme lobizmo reglamentavimo kaip (tarpsisteminio) teisės instituto nuostatos turėtų būti išskiriamos ir aiškiai identifikuojamos kaip reglamentuojančios lobizmą. Antrasis teiginio dėmuo paaiškinimo nereikalauja. Tuo tarpu reglamentavimo nuostatos gali būti išskiriamos įvairiais būdais ir/ar formomis, pavyzdžiui, (i) įtvirtinant jas viename ar keliuose susietuose teisės aktuose, skirtuose išimtinai lobizmo reglamentavimui, (ii) tada, kai nuostatos įtvirtinamos viename teisės akte su kitu reglamentavimu ar kai yra inkorporuojamos į jau galiojančius teisės aktus – lobizmo reglamentavimą aiškiai atibojant ir įtvirtinant jį atskirame teisės akto skyriuje, poskyryje ar straipsnyje *etc.* Subinstitutų sąsajoms kurti gali būti pasitelktos ir normos, nukreipiančios į kitą lobizmo reglamentavimo atmainą.

Teisės šaka, pošakis ir institutas: deskriptyvieji aspektai. Minėta, jog lobizmo reglamentavimas suvokiamas kaip platesnio teisinio reguliavimo, susijusio su viešosios valdžios sprendimų priėmimo etika, dalis⁶⁴⁵. Akivaizdžiausiai tai atsiskleidžia netiesioginio lobizmo reglamentavimo atveju, paprastai šio subinstituto nuostatas įtvirtinant viešosios valdžios elgesio kodeksuose. Nors ir ne taip ryškiai, tačiau toks suvokimas juntamas ir kitų subinstitutų – viešosios valdžios tiesioginio lobizmo reglamentavimo ir savireguliacinių mechanizmų – atžvilgiu. Pirmuoju atveju jis gali būti „užčiuoptas“ tokių reglamentavimo faktų kaip, pavyzdžiui, viešosios valdžios tiesioginio lobizmo reglamentavimo pataisų įtvirtinimas viename teisės akte kartu su viešosios valdžios elgesio etikos teisinio reguliavimo pataisomis, reglamentavimo įgyvendinimo patikėjimas subjektui, kurio pirminė funkcija buvo valstybės tarnyboje dirbančių asmenų priežiūros ir korupcijos prevencijos vykdymas, *etc.* Antruoju – ryšių su valstybiniu reglamentavimu kūrimas. Taigi, *čia* paliestas vieno iš teisės institutų išskyrimo kriterijų – santykio su teisės šaka/šakomis – klausimas.

⁶⁴⁵ PROSS, A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007, p. 9.

Abejonių nekelia, jog teisinis reguliavimas, susijęs su viešosios valdžios sprendimų priėmimo etika, patenka į vienos ar kelių teisės šakų sudėtį. Iš jo įvardijimo matyti, jog jis – viešosios teisės⁶⁴⁶ dalis. Tradiciškai viešajai teisei priskiriamos konstitucinė, tarptautinė viešoji teisė, taip pat įvairios ordinarinės teisės šakos, įskaitant valstybinę, administracinę, finansų, baudžiamąją, konstitucinės justicijos proceso, administracinio proceso, baudžiamojo proceso ir civilinio proceso teisę⁶⁴⁷, kt. Taigi, pagal reguliuojamų visuomeninių santykių ypatumus tiek šis platesnis teisinis reguliavimas, tiek lobizmo reglamentavimas priskirtini valstybinei teisei. Tuo tarpu teisinis reguliavimas, susijęs su viešosios valdžios sprendimų priėmimo etika, gali būti laikomas valstybinės teisės pošakiu.

Ar nustatytas santykis reiškia dar ką nors be jo paties? Reiškia – subordinaciją reglamentavimo tikslų prasme. Jei tarp instituto ir šakos gana didelė distancija, žvelgiant iš bendra–konkretu perspektyvos, šakos reglamentavimo tikslai – labai bendri teisiniai gėriai, tai institutas ir pošakis artimesni. Šis artimumas lemia ir intensyvesnę reglamentavimo tikslų subordinaciją. Teisinio reguliavimo, susijusio su viešosios valdžios sprendimų priėmimo etika, pagrindinis tikslas yra viešosios valdžios sprendimų priėmimo (arba bendriau – elgesio) etikos užtikrinimas. Tuo tarpu lobizmo reglamentavimo tikslai subordinuoti minėtam tikslui. Kadangi viešosios valdžios atstovų santykiai su lobistais yra vienas iš neišvengiamų veiklos barų einant pareigas valstybės tarnyboje, viešosios valdžios elgesio etikos užtikrinimas iš dalies priklauso ir nuo lobizmo skaidrumo ir teisėtumo užtikrinimo. Antai ir EBPO pažymi, jog tvirta lobizmo skaidrumo sistema turi lemiama reikšmę užtikrinant viešųjų sprendimų priėmimo sąžiningumą⁶⁴⁸.

⁶⁴⁶ Teisės skirstymas į viešąją ir privatinę neretai kvestionuojamas (žr. STONYŠ, A. Viešoji ir privatinė teisė: pamatinės klasifikacijos problemos. *Teisė*, 2012, t. 82, p. 120–132), tačiau tai peržengia tyrimo ribas, todėl šios klasifikacijos pagrindumas plačiau nagrinėjamas nebus.

⁶⁴⁷ VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 160–161.

⁶⁴⁸ Organisation for Economic Co-operation and Development. *Transparency and Integrity in Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/corruption/ethics/Lobbying-Brochure.pdf>>.

Instituto ir pošakio tikslų subordinacija atspindi reglamentavimo tikrovėje viešosios valdžios tiesioginio lobizmo reglamentavimo ir savireguliacinių mechanizmų atveju pakankamai, o netiesioginio reglamentavimo – netgi per daug. Tokia išvada daroma, nes, netiesioginį reglamentavimą stipriai ir kai kuriais atvejais padrikai „įaudžiant“ į viešosios valdžios elgesio kodeksus, sukuriamą didesnę šios reglamentavimo atmainos bendrystę su likusiu kodeksuose įtvirtintu teisiniu reguliavimu nei su kitomis lobizmo reglamentavimo atmainomis. Antai tiek JAV, tiek Jungtinės Karalystės reglamentavimo analizė atskleidė, jog įstatymų leidėjas valstybinį netiesioginį ir valstybinį tiesioginį lobizmo reglamentavimą suvokia kaip susijusius, sieja juos netiesioginiais ryšiais, tačiau tiesioginių ryšių tarp jų nekuria. Tikėtina, jog stiprus netiesioginio lobizmo reglamentavimo ir pošakio tikslų subordinavimas prisideda prie lobizmo reglamentavimo kaip (tarpsisteminio) instituto suvokimo trikdžių, o tai taip pat atskleidžia nagrinėta lobizmo reglamentavimo tyrimų padėtis. Kita vertus, Lenkijos atvejis parodo, jog galima ir alternatyvi prieiga netiesioginio lobizmo reglamentavimo įtvirtinimo klausimu, tačiau paminėtina, kad Lenkijos netiesioginis lobizmo reglamentavimas yra nekonvencinis⁶⁴⁹ šio subinstituto kontekste.

Teisės šaka, pošakis ir institutas: preskriptyvieji aspektai. Nors lobizmo reglamentavimo tikslai bendrąja prasme subordinuoti pošakio, o drauge ir šakos tikslams, visgi kiekviena lobizmo reglamentavimo atmaina yra *lobizmo* reglamentavimas. Tai lemia, kad tikslų subordinacija turi būti proporcinga. Per didelio intensyvumo subordinacija gali turėti neigiamą šalutinį poveikį – „išstirpdyti“ lobizmo reglamentavimą pošakio ar šakos reguliavime. Tokia perdėta subordinacija – potencialus teisinio neaiškumo šaltinis, nes destruktiviai veikia reglamentavimo tapatybę, ji tampa miglota. Kartu tai užkerta kelią didinti subinstitutų sąsają ir tokiu būdu stiprinti reglamentavimą. Išvardyti faktoriai gali tapti kliūtimi siekiant tiesioginių

⁶⁴⁹ Paprastai valstybinis netiesioginis lobizmo reglamentavimas orientuotas į viešosios valdžios atstovų etiką lobistinio kontakto metu ar lobizmo *per se* atžvilgiu reglamentuojančių teisės normų įtvirtinimą.

reglamentavimo tikslų, o tai, tikėtina, neigiamai atsilieptų ir pošakio ir/ar šakos tikslų įgyvendinimui.

Teisės šakos, pošakio ir instituto santykis lobizmo reglamentavimo kontekste suponuoja, jog siekiant proporcingumo lobizmo reglamentavimo nuostatos turi būti konsoliduojamos tiek turinio, tiek formos plotmėse. Kita vertus, tai turi būti daroma nenutraukiant saitų su platesniu teisiniu reguliavimu, kurio dalimi lobizmo reglamentavimas yra. Pastaroji problematika ypač aktuali, reguliuojant lobizmą netiesiogiai. Šiuo atveju išskirtinis dėmesys turėtų būti skiriamas teisėkūros technikai.

3. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje

Įtariama, kad Lietuvos lobizmo reglamentavimas net ir po naujausių jo pataisų neveiksmingas. Šiame skyriuje analizuojamas ir vertinamas šis reglamentavimas bei jo įgyvendinimas, siūlomos jo tobulinimo gairės.

3.1. Reglamentavimas ir jo įgyvendinimas

3.1.1. Raida

Lobizmo reglamentavimo raidą Lietuvoje galima suskirstyti į kelis etapus. Lobizmas reglamentuotas ne vienu teisės aktu. Iš jų svarbiausias – LVĮ. Todėl periodizuojant reglamentavimo raidą pagrindu imama šio teisės akto raidos chronologija. Pagal ją išskirti trys reglamentavimo raidos etapai, kuriuos sąlygiškai galima pavadinti (i) nereglamentavimo, (ii) sąstingio ir (iii) taisymo etapais. Jie atitinkamai apima šiuos laikotarpius: (i) 1991–2000 m., t. y. iki LVĮ išleidimo, (ii) 2000–2013 m. – nuo LVĮ išleidimo iki darbo grupės paskutinėms LVĮ pataisoms parengti sudarymo, (iii) nuo šios darbo grupės sudarymo iki naujos LVĮ redakcijos įsigaliojimo.

Nereglamentavimas. Pirmieji bandymai reglamentuoti lobizmą siekia atkurtos nepriklausomybės pradžią. Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas 1991 m. sudarė darbo grupę LVĮ projektui parengti⁶⁵⁰. Buvo iškeltas tikslas apibrėžti, kaip turi veikti asmenys ir įstaigos, užsiimančios doru lobizmo verslu, kad ši veikla neprieštarautų demokratinės visuomenės interesams⁶⁵¹. Projektas buvo parengtas, bet Aukščiausioji Taryba jo nesvarstė⁶⁵².

⁶⁵⁰ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas Nr. I-2156 „Dėl darbo grupės lobistinės veiklos įstatymo projektui rengti“. Iš *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*. 1992, Nr. 4, p. 526–527.

⁶⁵¹ ANDRIKIENĖ, L. Lobistinės veiklos plėtra Lietuvoje. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 18.

⁶⁵² LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 14.

Idėja reglamentuoti lobizmą vėl buvo išsakyta po 6 metų. Vyriausybė 1997 m. sudarė darbo grupę LVĮ projektui parengti⁶⁵³. Projektas tais pačiais metais buvo viešai pristatytas VU TSPMI konferencijoje „Interesų grupės, valdžia ir politika“, kurioje plačiai diskutuota apie lobizmo institucionalizavimo Lietuvoje perspektyvas⁶⁵⁴. Tačiau projektas greitai įstatymu netapo. LVĮ nebuvo autentiškas Lietuvos valdžios institucijų sumanymas; išleisti įstatymą skatino tikslas Lietuvai tapti ES nare⁶⁵⁵. Kita vertus, teigiama, kad nors lobizmo teisinio reguliavimo idėja pagrįsta „subtilia prievarta“, LVĮ turinys yra nacionalinės teisinės ir politinės sąmonės kūrinys (nepaisant to, kad kai kurie jo elementai yra teisiniai transplantai)⁶⁵⁶.

Sąstingis. LVĮ buvo priimtas 2000 m. birželio 27 d., įsigaliojo 2001 m. sausio 1 d.⁶⁵⁷ Kartu buvo papildytas ATPK⁶⁵⁸ – buvo nustatyta administracinė atsakomybė už neteisėtą lobistinę veiklą. LVĮ buvo įtvirtintas valstybinis tiesioginis privalomosios registracijos privalomojo laikymosi lobizmo reglamentavimas. Jo taikymo sritis apibrėžta siaurai, apsiribojus viena lobistų kategorija – laisvai samdomais lobistais, veikiančiais visų teisėkūros funkciją vykdančių viešosios valdžios (išskyrus teisminę) subjektų atžvilgiu. LVĮ neatkartoja pirmojo, 1997 m. parengto, jo projekto. Matyti teisinės technikos pažanga: įstatymo turinys suskirstytas į skirsnius, patikslintos sąvokos ir kt. Šiek tiek pakito ir reglamentavimo koncepcija: atsisakyta eksplicitiško lobizmo adresatų įvardijimo.

⁶⁵³ 1997 m. liepos 14 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl darbo grupės lobistinės veiklos reglamentavimo įstatymo projektui rengti sudarymo Nr. 756“.

⁶⁵⁴ Žr. KŪRIS, E.; JANKAUSKAS, A. *Interesų grupės, valdžia ir politika*: metinės konferencijos tekstai. Vilnius: Pradai, 1997, p. 87–152.

⁶⁵⁵ Žr. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 29 d. nutarimas Nr. 1076 „Dėl Lietuvos pasirengimo narystei Europos Sąjungoje programos (Nacionalinė *acquis* priėmimo programa) teisės derinimo priemonių ir *acquis* įgyvendinimo priemonių 1999 metų planų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 83-2473.

⁶⁵⁶ RAGAUSKAS, P. Apie prielaidas neveikti lobistinės veiklos teisiniu reglamentavimui Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 3(73), p. 79–80.

⁶⁵⁷ Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymas (redakcija aktuali iki 2001 m. gegužės 8 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 56-1644.

⁶⁵⁸ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymo straipsniu 172²⁵ ir 224, 259¹ straipsnių papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 56-1645.

Vos pradėjus taikyti LVĮ konstatuota, kad jis neveiksmingas. LVĮ buvo taisytas 2001, 2003, 2012 ir 2017 m., tačiau minėtas vertinimas tik intensyvėjo⁶⁵⁹. Būta ir gana esminių reglamentavimo keitimo iniciatyvų; santykinai radikaliausias šiuo atžvilgiu buvo 2006 m. pasiūlymas LVĮ išdėstyti nauja redakcija⁶⁶⁰. Reglamentavimas taip pat buvo pildomas nedidelėmis nuostatų grupėmis, įtvirtinamomis ir kituose teisės aktuose.

2001 m. LVĮ buvo padarytos tik techninės pataisos⁶⁶¹. 2003 m. LVĮ išdėstytas nauja redakcija, tačiau reguliavimo turinys pakoreguotas nežymiai. Pagrindiniai pakeitimai buvo šie: (i) įtvirtinti įstatymo uždaviniai, (ii) išplėsta lobistinės veiklos sąvoka, šia veikla pripažįstant ir neatlygintinus veiksmus; (iii) įvesta „lobistinės veiklos sutarties“ kategorija, (iv) išplėstas asmenų, kurie neturi teisės būti lobistais, sąrašas, (v), įtvirtintos kitų asmenų pareigos lobistų atžvilgiu, (vi) išplėstas veiklos, nelaikomos lobistine, sąrašas, (vii) sugriežtinta įrašymo į lobistų sąrašą tvarka, (viii) išplėsta VTEK kompetencija lobistinės veiklos kontrolės srityje⁶⁶². Kartu atitinkamai pataisytas ATPK⁶⁶³.

VTEK 2005 m. sprendimu patvirtino Lobistų etikos kodeksą⁶⁶⁴. Jis papildė lobizmo reglamentavimą – nustatė lobistų veiklos etikos principus ir kitus elgesio reikalavimus. Kodeksas nebuvo keičiamas nuo jo priėmimo.

⁶⁵⁹ Žr. AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrapolacinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 3–4.

⁶⁶⁰ Lobistinės veiklos įstatymo projektas (nauja redakcija) [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.275946?positionInSearchResults=102&searchModuleUUID=0ff3dcc8-d990-4219-9ff4-53bae127d7bc>>.

⁶⁶¹ Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo 8 ir 12 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 43-1488.

⁶⁶² Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 35-1461.

⁶⁶³ Lietuvos Respublikos administracinių pažeidimų kodekso 172²⁵ pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 35-1462.

⁶⁶⁴ *Lobistų etikos kodeksas, patvirtintas 2005 m. kovo 31 d. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimu Nr. KS-10 (L)* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/#lobistams>>.

Tačiau 2008 m. buvo papildytas pačios VTEK veiklos reglamentavimas, šiek tiek detaliau nei LVĮ apibrėžus VTEK kompetenciją⁶⁶⁵.

2012 m. išleistame Teisėkūros pagrindų įstatyme⁶⁶⁶ buvo įtvirtinta ir keletas su lobizmu susijusių normų, kaip antai riboto lobizmo teisėkūros pėdsako formavimo pagrindai (5 straipsnio 3 dalis), nustatyti apribojimai lobistams dalyvauti teisėkūroje (10 straipsnio 1 dalis). Panašūs papildomi apribojimai nustatyti ir Seimo statuto 2013 m. pataisose⁶⁶⁷ (48 straipsnio 8 dalis).

2012 m. LVĮ buvo įtvirtintas įpareigojimas viešinamą informacijos apie lobistinę veiklą dalį skelbti VTEK tinklalapyje⁶⁶⁸ (iki tol ji buvo skelbiama leidinio „Valstybės žinios“ priede „Informaciniai pranešimai“). Tai buvo bene reikšmingiausias lobizmo reglamentavimo pokytis šiuo laikotarpiu.

Taisymas. 2013 m. reaguojant į VTEK siūlymus tobulinti lobizmo reglamentavimą ir atsižvelgiant į bendrą neigiamą jo vertinimą, sudaryta darbo grupė LVĮ pataisoms parengti⁶⁶⁹. Darbo grupės nare buvo ir šio tyrimo autorė, kuri siūlė pradėti reglamentavimo modeliavimą nuo jo koncepcijos persvarstymo. Tačiau buvo nueita konvenciniu Lietuvos teisėkūroje keliu – nauja redakcija pradėta modeliuoti ant senosios karkaso.

2015 m. sausio 23 d. pristatytas darbo grupės veiklos rezultatas – LVĮP1⁶⁷⁰. Projektas tobulintas, jo pagrindų parengtas ir 2016 m. birželio 3 d.

⁶⁶⁵ Lietuvos Respublikos vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos įstatymas (redakcija aktuali nuo 2008 m. rugpjūčio 18 d. iki 2008 m. lapkričio 15 d.). *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 81-3176.

⁶⁶⁶ Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas (redakcija aktuali nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2015 m. kovo 19 d.). *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 110-5564.

⁶⁶⁷ Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 44, 44¹, 46, 48, 49, 52, 61, 68, 206 straipsnių, dvidešimt septintojo¹ ir dvidešimt aštuntojo skirsnių pakeitimo ir papildymo ir 56 straipsnio pripažinimo netekusiu galios. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 71-3581.

⁶⁶⁸ Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo 14 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 132-6659.

⁶⁶⁹ 2013 m. lapkričio 8 d. Lietuvos Respublikos Seimo valdybos sprendimas „Dėl Seimo valdybos 2013 m. birželio 26 d. sprendimo Nr. SV-S-295 „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos lobizmo įstatymo pakeitimo įstatymo projektui parengti sudarymo“ pakeitimo“ Nr. SV-S-424. TAR, 2014, Nr. 7438.

⁶⁷⁰ Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija) [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą:

įregistruotas antrasis projekto variantas – LVIP2⁶⁷¹. Žymesnių skirtumų tarp projekto variantų nėra. Palyginus projektus su juos rengiant galiojusių reglamentavimu, galima teigti, kad projektais nebuvo siekiama reglamentavimo reformos: reglamentavimo tipų derinys nepakeistas, papildomų reglamentavimo atmainų nesiūlyta įtvirtinti, kiti platesnio masto pokyčiai neidentifikuoti, tačiau reikšmingesnių korektyvų nustatyta. Viena iš esminių LVĮ pataisų, kurią perkelti į galiojančią teisę siekė darbo grupė, – išplėsti reglamentavimo subjektų ratą, kad šis apimtų laisvai samdomus, bendrovių ir visuomeninių organizacijų lobistus, ypač pabrėžiant, kad turi būti reguliuojama ir nevyriausybinių organizacijų lobistų veikla⁶⁷². Pasiūlymas reguliuoti visuomeninių organizacijų lobistų veiklą sulaukė didelio verslo susivienijimų ir nevyriausybinių organizacijų pasipriešinimo.

Didžiąją dalį pasiūlymų LVĮ projektams sudarė siūlymai palikti nevyriausybinių organizacijų⁶⁷³ ir/ar asociacijų lobistų⁶⁷⁴ vykdomą lobistinę

<<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/82863470a2d311e49dedcf791a151bf8?positionInSearchResults=37&searchModelUUID=5252ff09-b848-45e6-888f-4560fe04b8fe>>.

⁶⁷¹ Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija) Nr. XIIP-2731(2) [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą:

<<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/01e95ab0295811e6a222b0cd86c2adfc?positionInSearchResults=13&searchModelUUID=5252ff09-b848-45e6-888f-4560fe04b8fe>>.

⁶⁷² Žr. Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-20]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9ede6920a2d411e49dedcf791a151bf8?positionInSearchResults=50&searchModelUUID=0ee4e7dc-e2c4-4026-ad2e-844b37710295>>.

⁶⁷³ Žr. Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/86013f402c8511e6a222b0cd86c2adfc?positionInSearchResults=26&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>; Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/225e1c902d7711e6a222b0cd86c2adfc?positionInSearchResults=25&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>; Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/2a3e76002d5711e6a222b0cd86c2adfc?positionInSearchResults=24&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>; Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/ff281ae1323611e6a222b0cd86c2adfc?positionInSearchResults=21&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>; Pasiūlymas

veiklą anapus lobizmo reglamentavimo: (i) arba įtraukti nevyriausybinių organizacijų vykdomą veiklą į veiklos, kuri nelaikoma lobistine, atvejų sąrašą, (ii) arba nustatyti, kad LVĮ netaikomas nevyriausybiniams organizacijoms, kaip jos apibrėžtos Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatyme⁶⁷⁵, ar/ir asociacijoms, kaip jos apibrėžtos Asociacijų įstatyme⁶⁷⁶.

Nauja LVĮ redakcija⁶⁷⁷ priimta 2017 m. birželio 20 d., t. y. praėjus daugiau nei 2 metams nuo LVĮP1 pristatymo. Veikiausiai tai būtų užtrukę dar ilgiau arba projektas būtų nukeliavęs užmarštin, jei ne Lietuvos stojimo į EBPO procesas ir būtinybė suderinti Lietuvos teisės aktus su EBPO teisės aktais, įskaitant EBPO rekomendaciją lobizmo reglamentavimo klausimais⁶⁷⁸. Tad dar kartą išorės jėgos suveikė kaip katalizatorius, paspartinęs teisėkūros procesus⁶⁷⁹.

Nesant politinės valios įstatymo priėmimui, reikalingas bent dalinis konsensusas. Naujoji LVĮ redakcija iliustruoja kompromisinį sprendimą – (i)

Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/2e0ea1107f0a11e6a0f68fd135e6f40c?positionInSearchResults=11&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>; Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/925ce340c13411e682539852a4b72dd4?positionInSearchResults=8&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>; Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/04aa723054c111e78869ae36ddd5784f?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>.

⁶⁷⁴ Žr. Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/04aa723054c111e78869ae36ddd5784f?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>.

⁶⁷⁵ Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas (redakcija aktuali nuo 2014-04-01). TAR, 2014, Nr. 18.

⁶⁷⁶ Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2015-06-01). *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 25-745.

⁶⁷⁷ Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymas. TAR, 2017, Nr. 11067.

⁶⁷⁸ Organisation for Economic Co-Operation and Development. *Recommendation of the Council on Principles for Transparency and Integrity in Lobbying C(2010)16* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-04]. Prieiga per internetą: <<http://acts.oecd.org/Instruments/ShowInstrumentView.aspx?InstrumentID=256&Lang=en>>.

⁶⁷⁹ Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 61.

visuomeninių organizacijų lobistų veikla reguliuojama tik iš dalies, padarius išimtį nevyriausybinių organizacijų lobistams, (ii) nuostatos, jog lobistine veikla nelaikoma kitos specialiųjų įstatymų arba įstatų nustatyta tvarka vykdomos veiklos, kurios tenkina viešąjį interesą, pagrindu palikta papildoma (bent teorinė⁶⁸⁰) „skylutė“ verslo ir kitiems susivienijimams išvengti lobizmo reglamentavimo primetamų pareigų.

Prieš įsigaliojant naujai LVĮ redakcijai, reglamentavimas papildytas įgyvendinamaisiais poįstatyminiais teisės aktais – VTEK sprendimais dėl lobistinės veiklos dokumentų formų patvirtinimo⁶⁸¹ ir lobistinės veiklos deklaracijų teikimo ir informacijos apie lobistinę veiklą skelbimo taisyklių patvirtinimo⁶⁸².

Analizė atskleidė, kad lobizmo reglamentavimo Lietuvoje raida buvo netolygi, ją galima sąlygiškai suskirstyti į tris kokybiškai skirtingus etapus – nereglamentavimo, sąstingio ir taisymo. Esminius reglamentavimo proveržius – tiek jo įtvirtinimą, tiek reikšmingesnius pakeitimus – katalizavo išorinės jėgos, ES ir EBPO. Tad galima teigti, jog Lietuvoje buvo ir yra stokojama autentiško poreikio ir politinės valios tiek reglamentuoti lobizmą, tiek tobulinti jo reglamentavimą. Nauja LVĮ redakcija įtvirtinti reglamentavimo pakeitimai nėra reglamentavimo reforma – reglamentavimo tipų derinys nepakito, papildomų reglamentavimo atmainų neįtvirtinta, kiti platesnio masto pokyčiai neidentifikuoti, tačiau, kaip bus atskleista toliau, reikšmingesnė reglamentavimo korekcija buvo atlikta.

⁶⁸⁰ Neaišku, kaip šią nuostatą interpretuos VTEK ir kokių kelių nueis šios nuostatos įgyvendinimo praktika. Kol kas duomenų apie jos taikymą nėra.

⁶⁸¹ *Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimas dėl lobistinės veiklos dokumentų formų patvirtinimo* Nr. KS-123 [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://lobistai.lt/akta-i>>.

⁶⁸² *Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimas dėl lobistinės veiklos deklaracijų teikimo ir informacijos apie lobistinę veiklą skelbimo taisyklių patvirtinimo* Nr. KS-124 [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://lobistai.lt/akta-i>>.

3.1.2. Esama padėtis

Lietuvoje įtvirtintas valstybinis tiesioginis privalomosios registracijos privalomojo laikymosi lobizmo reglamentavimas. Netiesiogiai lobizmas iš esmės nėra reguliuojamas⁶⁸³, savireguliaciniai mechanizmai nesusiklostę. Lietuvos valstybinis tiesioginis lobizmo reglamentavimas iki naujosios LVĮ redakcijos priėmimo buvo priskiriamas vidutiniškai detaliam⁶⁸⁴.

Reglamentavimą sudaro LVĮ⁶⁸⁵, Lobistų etikos kodeksas, Teisėkūros pagrindų įstatymo 10 straipsnio 1 dalis⁶⁸⁶ bei Seimo statuto 48 straipsnio 8 dalis⁶⁸⁷, VTEK sprendimai dėl lobistinės veiklos deklaracijų teikimo ir informacijos apie lobistinę veiklą skelbimo taisyklių patvirtinimo⁶⁸⁸ ir dėl lobistinės veiklos dokumentų formų patvirtinimo⁶⁸⁹, relevantiškos VTEK įstatymo⁶⁹⁰ nuostatos, ANK 126 straipsnis⁶⁹¹, BK 202 straipsnio 1 dalis⁶⁹², Teisėkūros pagrindų įstatymo 5 straipsnio 3 dalis ir ją atkartojantis Teisės aktų

⁶⁸³ Bus atskleista, kad keletas tokio tipo nuostatų įtvirtintos LVĮ, tačiau tai nesudaro pagrindo pripažinti egzistuojant valstybinį netiesioginį lobizmo reglamentavimą.

⁶⁸⁴ CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Regulating lobbying: a global comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010, p. 109.

⁶⁸⁵ Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. rugsėjo 1 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 56-1644.

⁶⁸⁶ Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2015 m. balandžio 1 d.). *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 110-5564.

⁶⁸⁷ Lietuvos Respublikos Seimo statutas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. birželio 14 d.). *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 15-249.

⁶⁸⁸ *Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimas dėl lobistinės veiklos deklaracijų teikimo ir informacijos apie lobistinę veiklą skelbimo taisyklių patvirtinimo Nr. KS-124* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://lobistai.lt/akta>>.

⁶⁸⁹ *Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimas dėl lobistinės veiklos dokumentų formų patvirtinimo Nr. KS-123* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://lobistai.lt/akta>>.

⁶⁹⁰ Lietuvos Respublikos vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. birželio 30 d.). *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 81-3176.

⁶⁹¹ Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. iki 2017 m. spalio 31 d.). *TAR*, 2015, Nr. 11216.

⁶⁹² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. birželio 3 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

informacinės sistemos naudojimo teisėkūrai tvarkos aprašo 6 punktas⁶⁹³. Taigi, reglamentavimas, žvelgiant iš paplitimo po skirtingus teisės aktus perspektyvos, nėra koncentruotas, tačiau jo nuostatas identifikuoti nesunku.

Tyrime nustatyta, jog kiekviena iš pagrindinių, labiausiai paplitusių lobizmo reglamentavimo atmainų – (i) viešosios valdžios tiesioginis privalomojo laikymosi, (ii) viešosios valdžios netiesioginis privalomojo laikymosi ir (iii) savireguliacinis lobizmo reglamentavimas – su sąlyga, kad yra pakankamai funkciškai išvystyta, gali būti laikoma teisės institutu⁶⁹⁴. Minėta, kad Lietuvoje įtvirtinta pirmoji iš nurodytų lobizmo reglamentavimo atmainų. Tuo tarpu ją sudarančių nuostatų apimtis, įvairovė ir tarpusavio sąsajumas yra pagrindas spręsti, kad atmaina pakankamai funkciškai išvystyta, o kartu ir sąlygiškai savarankiška valstybinės teisės (ir atitinkamo jos pošakio) kontekste. Tai leidžia lobizmo reglamentavimą Lietuvoje pripažinti teisės institutu.

Reglamentavimas poskyryje tiriamas nuosekliai analizuojant: (i) jo tikslus, (ii) lobizmo ir (iii) lobisto sąvokas, (iv) registraciją ir atskleistinos informacijos reikalavimus, (v) informacijos teikimo ir publikavimo mechanizmą, (vi) prieinamumą, (vii) teisės normas, reglamentuojančias lobistų elgesio ir (viii) viešosios valdžios atstovų elgesio etiką, (ix) apribojimus užsiimti lobizmu, (x) reglamentavimo įgyvendinimo mechanizmą, (xi) atsakomybės už pažeidimus mechanizmą, (xii) lobizmo teisėkūros pėdsako⁶⁹⁵ pagrindus. Taip pat tirama reglamentavimo sąveika su platesne reguliacine

⁶⁹³ Teisės aktų informacinės sistemos naudojimo teisėkūrai tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2013 m. gruodžio 27 d. įsakymu Nr. 1R-312. TAR, 2013, Nr. 348.

⁶⁹⁴ Žr. 2.3.2. *Lobizmas kaip teisės institutas*.

⁶⁹⁵ Lobizmo teisėkūros pėdsakas ir teisėkūros pėdsakas apibrėžiamas kaip dokumentas, kuriame užfiksuoti duomenys apie suinteresuotosios šalies kontaktą su teisėkūros subjektu, apimantys informaciją apie kontakto laiką, kontaktavusį asmenį bei dalyką, dėl kurio buvo kontaktuojama (žr. MARTINI, M. *Legislative footprint* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16. 2013, p. 2. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/legislative_footprint.pdf>), nėra tapачios kategorijos, lobizmo teisėkūros pėdsakas – siauresnė. Šiuo teisėkūros pėdsako porūšiu fiksuojami duomenys apie aukščiau nurodytus kontaktus, bet tik lobizmo teisinio reguliavimo rėmuose.

aplinka. Atliekant šią analizę, reglamentavimas lyginamas su galiojusi iki jo⁶⁹⁶.

Tikslai. LVĮ 1 straipsnyje nustatyta, jog įstatymu siekiama užtikrinti lobistinės veiklos viešumą ir skaidrumą, užkirsti kelią neteisėtai lobistinei veiklai (tikslai), įstatymas reglamentuoja lobistinę veiklą, jos priežiūrą ir atsakomybę už įstatymo pažeidimus (uždaviniai). Toks tikslų ir uždavinių įvardijimas iš esmės nesiskiria nuo įtvirtinto iki tol, išskyrus tai, kad lobistinės veiklos „kontrolę“ keičia jos „priežiūra“, tekste pirmi nurodomi tikslai, tuomet – uždaviniai – ankstesnės redakcijos 1 straipsnis pradedamas: „<...> įstatymas reglamentuoja lobistinę veiklą, jos kontrolę <...>“. Šis pokytis gali atrodyti nereikšmingas, tačiau, įvertinus jį kitų pakeitimų kontekste⁶⁹⁷, matyti, kad akcentas perkeltas nuo lobistinės veiklos kontrolės šios veiklos „išskaidrinimo“ link.

Lobizmo sąvoka. LVĮ įtvirtinta teisinė ir šia prasme specialioji bei dalinė lobizmo sąvoka, lyginant ją su 1.1.2 poskyryje suformuluota bendrąja politologine sąvoka. Teisinė lobizmo sąvoka, užfiksuota lobizmo reglamentavime, yra reglamentavimo taikymo srities atskaitos taškas. Remiantis ja ir susijusiomis relevantiškomis nuostatomis, sprendžiama, kas Lietuvoje teisiškai pripažįstama lobizmu, o kas – ne. Ši sąvoka turėtų būti instrumentas, atribojantis lobizmą ir su juo siejamus reiškinius teisinėje plotmėje, tačiau taip yra ne visuomet. Kartais teisinė lobizmo sąvoka gali kelti daugiau klausimų nei pateikti atsakymų.

LVĮ lobistinė veikla apibrėžta kaip fizinio asmens veiksmai, kuriais siekiama daryti įtaką valstybės politikams, pareigūnams, tarnautojams ir kitiems asmenims, kurie pagal jiems suteiktas pareigines funkcijas dalyvauja rengiant, svarstant ir priimant teisės aktus, administracinius sprendimus, kad lobistinės veiklos užsakovo interesais būtų priimami arba nepriimami teisės

⁶⁹⁶ Žr. Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2017 m. rugpjūčio 31 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 56-1644; 3.1.1. *Raida*.

⁶⁹⁷ Ypač – reglamentavimo subjektų rato ir atskleistinos informacijos reikalavimų išplėtimą, informacijos apie lobistinę veiklą pateikimo ir publikavimo mechanizmo korekciją.

aktai, administraciniai sprendimai (2 straipsnio 1, 3 dalys). Regisi, kad įtvirtinta plati lobistinės veiklos sąvoka, tačiau sisteminė LVĮ analizė atskleidžia, jog, priešingai nei ankstesniame reglamentavime, ši sąvoka orientuota į lobistinį kontaktą. Tokia išvada daroma, nes lobistų pareiga deklaruoti lobistinę veiklą susieta su lobistinės veiklos pradžios momentu, identifikuotu žodiniu ar rašytiniu lobistinės veiklos objekto aptarimu su viešosios valdžios atstovu (12 straipsnio 1 dalis). Tuo tarpu (kaip ir iki tol galiojusioje LVĮ redakcijoje) lobistinė veikla reguliuojama įstatymų leidžiamosios, vykdomosios valdžios ir vietos savivaldos atžvilgiu.

Nustatyti septyni atvejai, esantys išimtimis iš lobistinės veiklos apibrėžimo (7 straipsnis). Palyginus šį sąrašą su jo pirmtaku, galima teigti, kad jis išplėstas. Įtvirtinus 7 punktą, nustatantį, kad lobistine veikla nelaikomos kitos specialiųjų įstatymų arba įstatų nustatyta tvarka vykdomos veiklos, tenkinančios viešąjį interesą, iš sąrašo „atimtas“ baigtinumas – tiek specialieji įstatymai, tiek juridinių asmenų įstatai, esant atitinkamai valiai ir/ar poreikiui, gali neribojamai kurti išimtis iš LVĮ taikymo srities⁶⁹⁸. Nors atsisakyta punktų, kuriais iš lobistinės veiklos apibrėžimo buvo eliminuojama pelno nesiekiančių organizacijų ir mokslininkų (pedagogų) dalyvavimo teisėkūroje veikla, tai sąrašo iš esmės nesusiaurino. Tokią mokslininkų (pedagogų) veiklą (priklausomai nuo jos pobūdžio) gali apimti kiti sąrašo punktai, pavyzdžiui, 2, 4, 6 ar 7. O didžiosios dalies pelno nesiekiančių organizacijų veikla pagal LVĮ vis dar nelaikoma lobistine LVĮ 1 straipsnio 3 dalies pagrindu⁶⁹⁹, likusios dalies – patenka į įstatymo taikymo sritį, išplėtus reglamentavimo subjektų ratą (tačiau galima to išvengti vėlgi pasinaudojus 7 punkto išimtimi).

Lobisto sąvoka. LVĮ įtvirtintas glaustas lobisto apibrėžimas (2 straipsnio 2 dalis), kurio turinį papildė lobistinės veiklos užsakovo kategorijos

⁶⁹⁸ LVĮ papildytas ir 7 straipsnio 4–5 punktais, tačiau, atsižvelgiant į jų turinį (didžioji dalis į jų sritį patekusios veiklos laikoma tradiciniais poveikio viešajai valdžiai darymo būdais, kurie demokratinėse visuomenėse nėra laikomi lobizmu), ir be šių punktų įtvirtinimo, juose nurodyta veikla nebūtų laikoma lobistine. Tad toks LVĮ papildymas yra ne nagrinėjamo sąrašo išplėtimas, o teisinio aiškumo bei apibrėžtumo didinimas.

⁶⁹⁹ Tų, kurios pagal Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymą (Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas. TAR, 2014, Nr. 18) laikomos nevyriausybėmis organizacijomis.

apibrėžimas (2 straipsnio 4 dalis) bei išimtys iš reglamentavimo subjektų rato (1 straipsnio 3 dalis, 7 straipsnio 7 punktas). Tad reglamentavimo subjektų ratas, lyginant su ankstesniu reguliavimu, yra išplėstas. Reguluojama trijų lobistų kategorijų – laisvai samdomų, bendrovių ir visuomeninių organizacijų lobistų – veikla. Išimtis daroma nevyriausybinių organizacijų, kaip jos apibrėžtos Nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatyme, lobistams bei visuomeninių organizacijų lobistams ir (bent teoriškai) bendrovių lobistams, vykdančioms lobistinę veiklą dėl viešojo intereso, kai tokios veiklos vykdymo galimybė įtvirtinta jų įstatuose. Šiuo metu nėra priimta jokių specialiųjų įstatymų nuostatų, kurios sąlygotų kitas išimtis šiuo pagrindu.

Registracija ir atskleistinos informacijos reikalavimai. Registracijos režimas nepakito – ji privaloma. Registruojantis reikalaujama pateikti negausią identifikacinę informaciją (10 straipsnio 2 dalis). Lobistai įpareigoti ne vėliau kaip per 7 dienas nuo lobistinės veiklos pradžios pateikti vidutiniškai detalią informaciją apie lobistinį kontaktą (12 straipsnio 1–2 dalys). Palyginus šias ir atitinkamas ankstesnės redakcijos nuostatas, matyti, jog LVĮ atsisakyta reikalavimų pateikti informaciją apie lobistų pajamas ir išlaidas, susijusias su lobistine veikla, tačiau reglamentavimas papildytas 12 straipsnio 2 dalies 4–5 punktais, kurie apima informaciją, susijusią su lobistiniu interesu, lobizmo adresato identifikacinius duomenis. Tad *summa summarum* atskleistinos informacijos reikalavimai išplėsti.

Informacijos pateikimo ir publikavimo mechanizmas. Lobistai įpareigoti teikti atskleistiną informaciją elektroninėmis priemonėmis ne vėliau kaip per 7 dienas nuo lobistinės veiklos pradžios, informacija teikiama ir skelbiama VTEK nustatyta tvarka (12 straipsnio 1 dalis, 14 straipsnis). Pagal ankstesnį reglamentavimą teikti informaciją lobistai turėjo vos kartą per metus popieriniu formatu, nuostatos informacijos publikavimo klausimu buvo gausesnės. Taigi, reikšmingai padidintas informacijos teikimo dažnis bei racionalizuotas jos teikimo būdas, VTEK suteikta visiška diskrecija informacijos publikavimo momento, būdo ir publikuojamos informacijos apimties klausimais.

Minėtą diskreciją įgyvendina VTEK savo sprendimais dėl lobistinės veiklos dokumentų formų patvirtinimo ir dėl lobistinės veiklos deklaracijų teikimo ir informacijos apie lobistinę veiklą skelbimo taisyklių patvirtinimo. Šios taisyklės nustato, kad lobistinės veiklos deklaracijos pildomos ir teikiamos elektroninėmis priemonėmis per VTEK administruojamą interneto svetainę www.lobistai.lt⁷⁰⁰, jų duomenys (išskyrus saugomus pagal Asmens duomenų apsaugos įstatymą⁷⁰¹) yra vieši, skelbiami minėtoje svetainėje. Tai lėmė, jog šių duomenų publikavimas perkeltas iš VTEK interneto svetainės⁷⁰² į atskirą tam sukurtą svetainę www.lobistai.lt.

Prieinamumas. LVĮ įtvirtintos devynios lobistų teisės, iš kurių reikšmingesnės nustatytos 4 straipsnio 1 dalies 1, 4, 5, 7 ir 9 punktuose. Jos sudaro prieinamumo elementą. Lyginant LVĮ su ankstesne redakcija, pažymėtina, jog nors lobistų teisių sumažėjo, reali jų apimtis turinio prasme buvo pakoreguota ir truputį išplėsta, įtvirtinus teisę gauti iš viešosios valdžios subjektų leidimus patekti į jų patalpas.

Nors LVĮ nustato lobistų teises, reglamentavimas taip pat įtvirtina suvaržymus lobistams dalyvauti teisėkūroje (Teisėkūros pagrindų įstatymo 10 straipsnio 1 dalis, Seimo statuto 48 straipsnio 8 dalis), tai nėra konvencinė lobizmo reglamentavimo praktika. Šie suvaržymai – draudimai būti (i) parengiamųjų darbo grupių, sudarytų iš Seimo komitetų narių svarstytiems klausimams parengti, nariais bei (ii) teisės aktų projektams rengti sudarytų darbo grupių (komisijų) nariais. Pirmasis draudimas galioja nuo 2014 m.⁷⁰³, o

⁷⁰⁰ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Pradžia* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://lobistai.lt/>>.

⁷⁰¹ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. sausio 1 d.). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 63-1479.

⁷⁰² Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobistams* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/#lobistams>>.

⁷⁰³ Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas (redakcija aktuali nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2015 m. kovo 19 d.). *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 110-5564.

antrasis – nuo 2013 m.⁷⁰⁴. Priimant naują LVĮ redakciją, šių draudimų nebuvo atsisakyta.

Teisės normos, reglamentuojančios lobistų elgesio etiką. Jos daugiausia įtvirtintos Lobistų etikos kodekse, kuris, keičiantis LVĮ, išliko nepakitęs. LVĮ, kaip ir iki tol galiojusi redakcija, apima nuorodą į Lobistų etikos kodeksą (4 straipsnio 2 dalies 4 punktas) ir pareigą ne vėliau kaip per 1 darbo dieną nuo lobisto tapimo viešosios valdžios atstovu nutraukti lobistinę veiklą ir apie tai pranešti VTEK (4 straipsnio 2 dalies 3 punktas). LVĮ papildytas dviem lobistų elgesio etikos normomis – pareiga prisistatyti viešosios valdžios atstovams bei draudimu teikti jiems dovanas ar kitą atlygį (4 straipsnio 2 dalies 1 punktas, 3 dalis).

Lobistų etikos kodeksas įtvirtina: (i) lobistų veiklos etikos principus ir (ii) kitus elgesio reikalavimus (1.1 punktas). Nustatyta, jog tais atvejais, kai lobisto elgesys profesinėje veikloje neregamentuojamas įstatymų arba šio kodekso, jie privalo veikti, laikydamiesi profesinėje praktikoje susiformavusių tradicijų, atitinkančių bendruosius etikos ir dorovės principus (4.2 punktas). Taigi, įtvirtinta blanketinė norma, nukreipianti į skaidraus lobizmo tradiciją. Nors idėja graži, tačiau kol kas tokia tradicija Lietuvoje nėra susiformavusi.

Teisės normos, reglamentuojančios viešosios valdžios atstovų elgesį kontakto su lobistais metu. LVĮ nustatyta, kad viešosios valdžios atstovų pareiga sudaryti sąlygas lobistams veikti, nevaržyti teisėtos jų veiklos (5 straipsnio 1 dalis). Įstatymas papildytas draudimu iš lobistų priimti dovanas ar kitokį atlygį (5 straipsnio 2 dalis). Nors šios nuostatos reguliuoja viešosios valdžios atstovų elgesį kontakto su lobistais metu, tai nesudaro pagrindo teigti, kad Lietuvoje įtvirtintas ir netiesioginis lobizmo reglamentavimas. Minėtos nuostatos nėra funkciškai savarankiškos – reglamentuoja vos keletą viešosios valdžios atstovų ir lobistų sąveikos aspektų. Šios normos galėtų evoliucionuoti į netiesioginį lobizmo reglamentavimą, tačiau jų plėtra dar neįgavo pagrindo,

⁷⁰⁴ Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 44, 44¹, 46, 48, 49, 52, 61, 68, 206 straipsnių, dvidešimt septintojo¹ ir dvidešimt aštuntojo skirsnų pakeitimo ir papildymo ir 56 straipsnio pripažinimo netekusiu galios. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 71-3581.

nėra užčiuoptas tam būtinas sąmoningumas. LVĮ 5 straipsnio 2 dalies atsiradimas daugiau atsitiktinis, veidrodiniu principu atspindintis LVĮ 4 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą lobistų elgesio etikos normą, nei sąmoningas bandymas modeliuoti ir vystyti netiesioginį lobizmo reglamentavimą.

Apribojimai užsiimti lobizmu. LVĮ įtvirtinti siauri apribojimai užsiimti lobistine veikla (3 straipsnio 1 dalies 2–4 punktai, 2 dalis)⁷⁰⁵. Derėtų paminėti, jog apribojimas viešosios valdžios atstovams vykdyti lobizmą eliminuoja galimybę teisėtai veikti lobistams, priskiriamiems viešosios valdžios lobistų kategorijai. Įtvirtinus naują LVĮ redakciją, atsisakyta apribojimo, susijusio su „sukamųjų durų“ principu, o apribojimas lobistinę veiklą vykdyti asmenims, teistiems už tyčinį nusikaltimą, jei teistumas neišnykęs ar nepanaikintas, susiaurintas, apsiribojant korupcinio pobūdžio nusikalstamomis veikomis, tuo tarpu LVĮ papildytas nuostata dėl apribojimo, susijusio su administracine nuobauda už LVĮ pažeidimus. Tad šie apribojimai yra susiaurinti.

Reglamentavimo įgyvendinimo mechanizmas. Jis pakito menkai. Pagrindinis vaidmuo įgyvendinant reglamentavimą patikėtas VTEK. Tik, priešingai nei ankstesnėje LVĮ redakcijoje, kurioje nustatyta, jog lobistinę veiklą kontroliuoja VTEK, dabar įtvirtinta, jog VTEK lobistinę veiklą prižiūri (13 straipsnio 1 dalis). Nors VTEK funkcijos pagal įstatymą iš esmės išlieka tos pačios (išskyrus tai, kad LVĮ papildytas VTEK funkcija teikti lobistams metodinę pagalbą ir rekomendacijas lobistinės veiklos klausimais) (10–14 straipsniai), ši terminų kaita atskleidžia, jog siekiama sukurti „draugiškesnį“ reglamentavimą ar bent tokį išpūdį. Panašios nuostatos įtvirtintos ir VTEK įstatyme (2 straipsnio 1 dalis, 17 straipsnio 1, 3 punktai, 18 straipsnio 1 dalies 13, 14 punktai).

Atsakomybės už reglamentavimo pažeidimus mechanizmas. Jis išliko nepakitęs – reglamentavimas apima galimybę už reglamentavimo pažeidimus taikyti 3 lygmenų atsakomybę – (i) atsakomybę, susijusią su lobisto statusu,

⁷⁰⁵ Tiek LVĮ, tiek ankstesnėje jo redakcijoje įtvirtinta, jog lobistine veikla draudžiama užsiimti asmenims, jaunesniems nei 18 metų. Ši nuostata nėra apribojimas užsiimti lobizmu – nors ji faktiškai riboja nurodytų asmenų galimybę vykdyti lobistinę veiklą, ji sąlygota bendrosios teisinės logikos (nevisiškas veiksnumas ir to implikacijos).

(ii) administracinę ir/ar (iii) baudžiamąją atsakomybę. Atsakomybė, susijusi su lobisto statusu, įtvirtinta LVĮ, numatant, jog, padarius atitinkamus pažeidimus, lobistinė veikla gali būti sustabdyta arba nutraukta (11 straipsnio 1 dalies 2–3 punktai, 3 dalies 2–5 punktai). Administracinę atsakomybę nustato ANK – jei pažeidimas padarytas pirmą kartą, gali būti skiriama bauda nuo 140,00 eurų iki 300,00 eurų, o jei nustatomas pakartotinumasis – nuo 300,00 eurų iki 560,00 eurų (126 straipsnis). Galimybė taikyti baudžiamąją atsakomybę už lobizmo reglamentavimo pažeidimus nėra eksplicitiškai įtvirtinta. Tačiau versliškai ar stambiu mastu vykdant lobistinę veiklą bei neįsirašius į lobistų sąrašą, kai tokia pareiga iškilusi, teoriškai galėtų būti taikoma BK 202 straipsnio 1 dalis⁷⁰⁶. Tokiu atveju asmuo būtų baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki 4 metų. Pažymėtina, jog, vykdant lobistinę veiklą neteisėtais metodais, lobistui gali kilti atsakomybė ir už šių metodų taikymą ir/ar jų taikymo pasekmes, pavyzdžiui, pagal BK 226 straipsnį (prekyba poveikiu), 227 straipsnį (papirkimas).

Lobizmo teisėkūros pėdsako pagrindai. Teisėkūros pagrindų įstatymo 5 straipsnio 3 dalyje (ši norma atkartota Teisės aktų informacinės sistemos naudojimo teisėkūrai tvarkos aprašo 6 punkte) įtvirtinti lobizmo teisėkūros pėdsako formavimo pagrindai. Pasirinktas riboto lobizmo teisėkūros pėdsako modelis, t. y. duomenys apie lobistą ir lobistinės veiklos užsakovą skelbiami tik tada, kai lobistas yra *pirminis* teisės akto projekto rengėjas. Tad visais atvejais, kai lobistas įsitraukia į teisėkūros procesą, kuris inicijuotas kito asmens, pėdsakas privalomąja tvarka nėra fiksuojamas ir atskleidžiamas. Priimant naują LVĮ redakciją ši nuostata koreguota nebuvo.

Reglamentavimo ir platesnės reguliacinės aplinkos sąveika. Lobizmo reglamentavimas, kaip ir bet kuris teisinis reguliavimas, egzistuoja ne izoliuotai, o tarpsta teisinėje sistemoje. Todėl svarbu nustatyti, ar yra susiklostę jo ir platesnės reguliacinės aplinkos ryšiai ir jei yra – kokie. Pagrindiniai teisinio reguliavimo segmentai, su kuriais turi būti ieškoma sąlyčio taškų –

⁷⁰⁶ Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 74.

viešosios valdžios elgesio etikos bei teisėkūros proceso teisinis reguliavimas. Žinoma, nėra atmetamos lobizmo reglamentavimo sąveikos su kitu teisiniu reguliavimu galimybės.

Galioja ne vienas teisės aktas, kurio tikslas bendruoju požiūriu – viešosios valdžios atstovų elgesio etikos užtikrinimas, pavyzdžiui, Politikų elgesio kodeksas⁷⁰⁷, Valstybės tarnautojų etikos taisyklės⁷⁰⁸, Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas⁷⁰⁹ *etc.* Tačiau visi šie teisės aktai, išskyrus Korupcijos prevencijos įstatymą⁷¹⁰, reguliuodami viešosios valdžios atstovų elgesį visuomenės *per se* atžvilgiu, jokių ryšių su lobizmo reglamentavimu nekuria ir *vice versa*.

Korupcijos prevencijos įstatyme nustatyta, jog Specialiųjų tyrimų tarnyba surenka ir į pareigas asmenį skiriančiam ar paskyrusiam subjektui pateikia informaciją apie atvejus, kai asmuo buvo pripažintas pažeidusiu Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo, LVĮ, Valstybės politikų elgesio kodekso ar kito teisės akto, reglamentuojančio tarnybinės etikos ir elgesio normas, nuostatas (9 straipsnio 2 dalies 7 punktas). Nors iš šios nuostatos aiškiai matyti, jog įstatymų leidėjas valstybinį tiesioginį lobizmo reglamentavimą suvokia kaip teisinio reguliavimo, susijusio su viešosios valdžios etika, dalį, lobizmo reglamentavimo ryšių su juo kurti neskuba.

Nagrinėjant teisėkūros procesą tiesiogiai reglamentuojančius teisės aktus, minėta, kad į Teisėkūros pagrindų įstatymą inkorporuota keletas tiesioginio lobizmo reglamentavimo nuostatų, kiti sąlyčio taškai nei su minėtu įstatymu, nei su kitais šios srities teisės aktais nenustatyti. Lobizmo reglamentavimo

⁷⁰⁷ Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2016 m. sausio 1 d.). *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3938.

⁷⁰⁸ Lietuvos Respublikos valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės, patvirtintos 2002 m. birželio 24 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 968. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2656.

⁷⁰⁹ Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2016 m. sausio 1 d.). *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 67-1659.

⁷¹⁰ Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. sausio 1 d.). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 57-2297.

sąveika su kitais teisinio reguliavimo segmentais neidentifikuota. Tokia situacija sudaro prielaidas teigti, kad Lietuvos lobizmo reglamentavimas sąveikauja su kitu teisiniu reguliavimu, tačiau ši sąveika nėra intensyvi.

Lietuvoje įtvirtinta valstybinio tiesioginio privalomosios registracijos privalomojo laikymosi lobizmo reglamentavimo atmaina konstrukciniu požiūriu (t. y. įvertinus jos sudėtį sudarančių lobizmo reglamentavimo elementų kiekybę ir tarpusavio sąsajumą) pakankamai išplėtotą. Tuo tarpu atskirų jos elementų plėtotė varijuoja nuo itin lakoniškų iki detalių. Atmaina apima kelias nuostatas, reguliuojančias viešosios valdžios elgesio etiką jų kontakto su lobistais metu, kurios turi potencialą evoliucionuoti į valstybinį netiesioginį lobizmo reglamentavimą. Reglamentavimas jokių nuostatų savireguliacinių mechanizmų klausimu neapima. Reglamentavimo sąveika su platesne reguliacine aplinka neintensyvi.

Priėmus naują LVĮ redakciją, reglamentavimas nebuvo reformuotas, bet reikšmingesnių pataisų identifikuota. Reglamentavimo subjektų rato ir atskleistinos informacijos reikalavimų išplėtimas, informacijos apie lobistinę veiklą pateikimo ir publikavimo mechanizmo žymi korekcija atskleidžia, jog pakito reglamentavimo vertybinė orientacija – prioritetą suteiktas lobizmo skaidrumo užtikrinimui⁷¹¹. Be to, eksplicitiškai įtvirtintų reglamentavimo tikslų plotmėje akcentas perkeltas lobistinių procesų skaidrumo link. Tačiau tai nekeičia pataisų masto vertinimo, tai taip pat iliustruoja faktas, kad daugeliu atvejų LVĮ ir ankstesnės jo redakcijos nuostatų formuluotės, struktūrinės dalys, jų išsidėstymas, straipsnių numeracija nepakito.

⁷¹¹ Randama ir alternatyvi nuomonė. Teigiama, kad LVĮP2 (kuris nereikšmingai skiriasi nuo galiojančio reglamentavimo) reguliavimas nėra iš tolo nepanašus į siekį užtikrinti skaidrumą, greičiau primena licencijuojamos veiklos įteisinimą, kai didelė administracinė našta numatoma lobistams, o plačios kontrolės funkcijos – VTEK (KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. *Lobizmas – visuomenei ar politikos kosmonautams?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.naujienos.lt/leidinys/iq/lobizmas-visuomenei-ar-politikos-kosmonautams/>>).

3.1.3. Įgyvendinimas

Reglamentavimo įgyvendinimo tyrimas ne mažiau svarbus nei jo nuostatų analizė. Jis tiriamas, daugiausia dėmesio skiriant informacijos apie lobistinę veiklą pateikimui ir publikavimui. Tai lemia trijų nagrinėjimo segmentų susiformavimą: (i) VTEK, (ii) Seimo kanceliarijos ir (iii) lobistų reglamentavimo įgyvendinimo analizės. Kitų subjektų ar kompleksinis suinteresuotųjų šalių reglamentavimo įgyvendinimas kaip atskiras segmentas nenagrinėjamas, nes nėra įtvirtinti jokie platesnio suinteresuotųjų šalių į(si)traukimo į reglamentavimo įgyvendinimą mechanizmai⁷¹². Toks faktinis į(si)traukimas nustatytas tik reglamentavimo modeliavimo procese⁷¹³, jokių duomenų apie į(si)traukimą į reglamentavimo įgyvendinimą nėra. Poskyryje taip pat tiriami ir reglamentavimo įgyvendinimo aspektai, susiję su jo nesilaikymu, tokių atvejų tyrimu, pažeidimais, tai sudaro ketvirtąjį nagrinėjimo segmentą. Atliekant tyrimą, lyginama galiojančio ir ankstesnio reglamentavimo įgyvendinimo praktika.

Paminėtina, kad nauja LVĮ redakcija įsigaliojo 2017 m. rugsėjo 1 d. ir šiuo momentu⁷¹⁴ reglamentavimas įgyvendinamas vos 10 mėnesių. Reglamentavimo įgyvendinimo praktikoms susiformuoti ir nusistovėti (ypač turint mintyje lobizmo latentįškumą) reikalingas ilgesnis laikotarpis. Tad esami duomenys gali nevisiškai tiksliai atspindėti realią reglamentavimo

⁷¹² EBPO rekomendacija nustato, kad valstybės turėtų įtraukti pagrindines suinteresuotąsias šalis į rišlaus strategijų ir praktikų, skirtų pasiekti laikymąsi, spektro įgyvendinimą (9 taisyklė). Nurodoma, kad visos pagrindinės suinteresuotosios šalys – viešosios valdžios atstovai, lobizmo industrijos atstovai, pilietinė visuomenė ir „sarginiai šunys“ – turi būti įtrauktos tiek į taisyklių kūrimą, tiek į jų įgyvendinimą, tai padėtų sukurti bendrą standartų, kurių tikimasi, kad bus laikomasi, suvokimą.

⁷¹³ Rengiant galiojančią LVĮ redakciją, buvo dedama pastangų, siekiant į jos rengimą įtraukti kuo daugiau suinteresuotųjų šalių. Darbo grupė buvo sudaryta iš Seimo narių, vykdomosios valdžios institucijų atstovų, mokslininkų, nevyriausybinių organizacijų atstovų. Tai atskleidžia, kad, rengiant LVĮ, laikytasi pagrindinių suinteresuotųjų šalių įtraukimo į taisyklių kūrimą reikalavimo (žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 72).

⁷¹⁴ Paskutiniai duomenys apie reglamentavimo įgyvendinimą buvo rinkti 2018 m. birželio 17 d.

įgyvendinimo padėtį⁷¹⁵. Šie tyrimo trikdžiai bent iš dalies gali būti eliminuoti atliekant konkretaus reglamentavimo aspekto įgyvendinimo ateities (angl. *prospective*) vertinimą. Tai – labiausiai tikėtino įgyvendinimo ateities scenarijaus modeliavimas, atliekamas remiantis reikšminga iki tol galiojusio reglamentavimo įgyvendinimo praktika, lobizmo realijų ir jų konteksto ypatumais. Nustatyta, kad naujos LVĮ redakcijos priėmimas nėra žymus reglamentavimo pokytis, todėl atliekant tų reglamentavimo aspektų, kurie nepakito ar pakito menkai, įgyvendinimo ateities vertinimą, ankstesnio reglamentavimo įgyvendinimo praktika yra reikšmingas ramstis.

VTEK reglamentavimo įgyvendinimas. LVĮ VTEK įpareigota nustatyti prašymo įrašyti į lobistų sąrašą, lobisto pažymėjimo, lobistinės veiklos deklaracijos formas (10 straipsnio 1, 8 dalys, 12 straipsnio 3 dalis), taip pat – įstatymo pagrindu renkamos informacijos publikavimo tvarką (14 straipsnis). Sprendimu dėl lobistinės veiklos dokumentų formų patvirtinimo VTEK patvirtino šias formas, panaikino ankstesniu VTEK sprendimu patvirtintas formas, o sprendimu dėl lobistinės veiklos deklaracijų teikimo ir informacijos apie lobistinę veiklą skelbimo taisyklių patvirtinimo nustatė minėtą tvarką. Ji atskleidžia, jog VTEK, pasinaudojusi savo diskrecija, nusprendė viešinti plačiausią įmanomą informacijos apie lobistinę veiklą spektrą. Palyginus padėtį su ta, kuri buvo galiojant ankstesnei LVĮ redakcijai, matyti, kad VTEK atsisakė bet kokių informacijos viešinimo ribojimų. Informacijos publikavimas perkeltas iš VTEK interneto svetainės skilties „Lobistams“⁷¹⁶ į tam sukurta interneto svetainę www.lobistai.lt⁷¹⁷.

VTEK įdiegė elektroninę LVĮ nustatytos informacijos teikimo ir publikavimo sistemą. Anksčiau VTEK svetainėje buvo tik publikuojama informacija lobizmo klausimais, lobistinės veiklos ataskaitos teikiamos

⁷¹⁵ Tikėtina, kad didesnę neigiamą įtaką tai daro galimybei analizuoti lobistų reglamentavimo įgyvendinimą.

⁷¹⁶ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobistams* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/#lobistams>>.

⁷¹⁷ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Pradžia* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://lobistai.lt/>>.

archajiškai – popieriniu formatu, o dabar tiek informacijos teikimas, tiek publikavimas perkeltas į elektroninę erdvę. Oficialiai tinklalapis www.lobistai.lt vadinamas „Lobistų skaidrumo registru“, jame lobistai gali greitai ir patogiai teikti informaciją apie lobistinę veiklą⁷¹⁸, informacija publikuojama automatiškai⁷¹⁹, joje įmanoma paieška⁷²⁰. Suteikta prieiga ir prie deklaracijų, teiktų iki 2017 m. rugsėjo 1 d.⁷²¹, pateiktas lobistų sąrašas⁷²², lobistų anketos⁷²³.

Suteikiama galimybė visiems suinteresuotiesiems asmenims teikti užklausą VTEK⁷²⁴, pateikiami relevantiški VTEK sprendimai⁷²⁵, pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys lobizmą⁷²⁶. Nors LVĮ nustatyta VTEK pareiga teikti lobistams metodinę pagalbą ir rekomendacijas (13 straipsnio 2 dalies 4 punktas), tačiau svetainėje jos nepateiktos. Viena vertus, nenustatyta konkreti metodinės pagalbos ir rekomendacijų teikimo forma, tad tai gali būti daroma ir žodžiu ir/ar raštu asmeniškai, bet paprastai tokiais atvejais pateikiamos ir bendros visiems prieinamos rekomendacijos atsakingo subjekto tinklalapyje.

⁷¹⁸ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Prisijungimas* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/login>>.

⁷¹⁹ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos>>.

⁷²⁰ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Paieška* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/paieska>>.

⁷²¹ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Deklaracijų archyvas* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos/archyvas>>.

⁷²² Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobistai* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai>>.

⁷²³ Žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobisto anketa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai/101>>; Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobisto anketa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai/28>>; Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobisto anketa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai/35>>; etc.

⁷²⁴ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Pradžia* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://lobistai.lt/>>.

⁷²⁵ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Dokumentų formos* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/formos>>.

⁷²⁶ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Teisės aktai* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/aktai>>.

Kita vertus, LVĮ naujai redakcijai įsigaliojus neseniai, VTEK gali neturėti pakankamai duomenų, reikalingų įvykdyti šią pareigą.

Seimo kanceliarijos reglamentavimo įgyvendinimas. Teisėkūros pagrindų įstatyme nustatyti riboto lobizmo teisėkūros pėdsako formavimo pagrindai (5 straipsnio 3 dalis). Šią nuostatą patikėta įgyvendinti Teisės aktų informacinės sistemos valdytojui ir tvarkytojui – Seimo kanceliarijai. Pažymėtina, jog nuostata galiojo ir iki naujos LVĮ redakcijos priėmimo. Ar ji buvo ir/ar yra įgyvendinama, nėra nustatyta. Tai lemia aplinkybė, kad Seimo kanceliarijos tinklalapyje www.lrs.lt, kuriame viešai pateikiami Teisės aktų informacinės sistemos duomenys⁷²⁷, nėra galimybių atlikti paiešką pagal kriterijų teisės akto⁷²⁸ ar jo projekto⁷²⁹ rengėjas apskritai, įskaitant ir parinktį rengėju identifikuoti lobistą. Tokios galimybės nėra sukurtos ir Teisės aktų registro svetainės www.e-tar.lt paieškos sistemoje⁷³⁰. Taigi patikrinti, ar nagrinėjamas informacijos atskleidimo įpareigojimas įgyvendinamas ir jei taip – koku laipsniu, įmanoma tik peržiūrėjus visų teisės aktų bei teisės aktų projektų, priimtų ar įregistruotų nuo 2014 m. sausio 1 d., t. y. Teisėkūros pagrindų įstatymo įsigaliojimo dienos, aprašus, tačiau tai padaryti, vykdant šį tyrimą, nėra realu dėl gausios teisės aktų ir jų projektų apimties.

Lobistų reglamentavimo įgyvendinimas. Nors buvo siekta ir/ar viltasi, kad, įsigaliojus naujai LVĮ redakcijai, lobistų registracijos mastas ženkliai ar bent reikšmingiau išaugs, jokių žymesnių pokyčių neįvyko – įsiregistravo 21 lobistas. LVĮ lobistai įpareigoti deklaruoti lobistinę veiklą dėl kiekvieno teisės akto projekto ar administracinio sprendimo ne vėliau kaip per 7 dienas nuo lobistinės veiklos pradžios (12 straipsnio 1 dalis), tuo tarpu nustatytas vos 53

⁷²⁷ Žr. Lietuvos Respublikos Seimo kanclerio 2013 m. gruodžio 17 d. įsakymas „Dėl Teisės aktų informacinės sistemos nuostatų pakeitimo“ Nr. 400-IVK-376. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 133-6817.

⁷²⁸ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. *Teisės aktų paieška* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActSearch/lt>>.

⁷²⁹ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. *Teisės aktų projektų paieška* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActProjectSearch/lt>>.

⁷³⁰ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. *Paieška* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActSearch>>.

deklaracijų per 10 mėnesių skaičius. Be to, ne visos deklaracijos užpildytos iki galo, pavyzdžiui, nenurodytas asmuo, kuriam lobistinė veikla siekiama daryti įtaką, jo pareigos, ar – užpildytos tinkamai, pavyzdžiui, deklaruojama, kad tam tikru laikotarpiu lobistinė veikla nevykdyta⁷³¹, nors pagal įstatymą turi būti pateikiami duomenys tik apie vykdytą lobistinę veiklą. Taigi gali būti, kad pageidaujamam registracijos ir deklaravimo masto augimui reikalingas pereinamasis laikotarpis – dvi naujos lobistų kategorijos įpareigos registruotis, tad reikia „prisiruošti“ ar pan., o užsiregistravus, suformuoti deklaravimo įpročius, tačiau tai gali būti nulemta ir kitų veiksmų.

Reglamentavimo nesilaikymas ir pažeidimai. Lobizmo latentiskumas kiša koją ne tik bandant „išskaidrinti“ lobizmą, bet ir užkardyti jo reglamentavimo pažeidimus – jie išaiškėja labai sunkiai. Šiuo metu VTEK nėra gavusi jokio nusiskundimo ar pati užfiksavusi jokio naujos LVĮ redakcijos, susijusių teisės aktų pažeidimo, nėra pradėtas joks tyrimas, priimtas sprendimas. Tokia situacija nestebina, nes ir iki 2017 m. rugsėjo 1 d. galiojusio reglamentavimo pažeidimų tyrimo faktografija lakoniška. Iki naujos LVĮ redakcijos įsigaliojimo VTEK ištyrė 5 galimus ankstesnės redakcijos pažeidimus, jų pagrindu priėmė sprendimus. Du tyrimai buvo nutraukti, nes asmenys, dėl kurių tyrimai buvo atlikti, nepateko į reglamentavimo subjektų ratą⁷³². Dar du tyrimai baigti nusprendus, jog tirta Seimo narių veikla nėra lobistinė veikla, nenustatyti LVĮ pažeidimai⁷³³. Tik vienas iš 5 tyrimų baigtas, nusprendus, kad padarytas pažeidimas.

2016 m. spalio 26 d. sprendimu Nr. KS-73⁷³⁴ VTEK nusprendė, kad registruotas lobistas Sesickas, teiktose lobistinės veiklos ataskaitose už

⁷³¹ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos>>.

⁷³² Žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *2010 m. kovo 30 d. sprendimas dėl A. Šikšnos, N. Ivanausko, D. Štitalio ir E. Akromo Nr. KS-31*; Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *2011 m. rugsėjo 13 d. sprendimas dėl P. Frankenbergio ir V. Golubevo Nr. KS-51*.

⁷³³ Žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *2004 m. rugsėjo 3 d. sprendimas dėl G. Steponavičiaus Nr. KS-38*; Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *2004 m. rugsėjo 3 d. sprendimas dėl E. Masiulio Nr. KS-39*.

⁷³⁴ Žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *2016 m. spalio 26 d. sprendimas dėl L. Sesicko Nr. KS-73*.

2014 m. ir 2015 m. nenurodęs lobistinės veiklos, kai atstovavo Nacionalinės lošimų ir žaidimų verslo asociacijos bei Lietuvos smulkiųjų vartojimo kreditų asociacijos interesams, nevykdė LVĮ 11 straipsnio 3 dalies reikalavimų ir tokiu būdu pažeidė įstatymo nuostatas. Sprendimu VTEK lobistą įpareigojo patikslinti lobistinės veiklos ataskaitas už 2014, 2015 m., jose nurodant visus lobistinės veiklos užsakovus, teisės aktų, dėl kurių jis veikė kaip lobistas, pavadinimus ir kitus LVĮ 11 straipsnio 3 dalyje nustatytus duomenis. Sesickas šį sprendimą apskundė Vilniaus apygardos administraciniam teismui, kuris skundą atmetė⁷³⁵. Šiuo metu, t. y. 2018 m. birželį, ginčas vis dar nagrinėjamas apeliacine tvarka Vyriausiajame administraciniame teisme⁷³⁶. Taigi, nė vienam asmeniui per 16 ankstesnio reglamentavimo galiojimo metų nebuvo pritaikyta jokia sankcija už reglamentavimo pažeidimus.

Teismuose nagrinėta tik viena byla, kurioje paliesti su neteisėta lobistine veikla susiję klausimai. Šioje byloje vienas garsiausių Lietuvos lobistų Romanovskis buvo kaltinamas pagal BK 228 straipsnio 2 dalį tuo, kad jis, būdamas valstybės tarnautojui prilyginamu asmeniu – lobistu, siekdamas asmeninės ir turtinės naudos už lobistinės veiklos paslaugas, piktnaudžiavo tarnybine lobisto padėtimi, atlikdamas veiksmus, nesuderinamus su teisėta lobistine veikla⁷³⁷. 2015 m. Vilniaus apygardos teismas Romanovskį išteisino⁷³⁸, 2016 m. Lietuvos apeliacinis teismas šį Vilniaus apygardos teismo nuosprendį paliko nepakeistą⁷³⁹. Vienas iš lobisto išteisinimo motyvų buvo tai, kad lobistas negali būti pripažintas BK 228 straipsnyje nustatyto nusikaltimo subjektu. Pažymėta, jog jei lobistas, vykdydamas lobistinę veiklą, pažeidžia LVĮ, jam taikytina administracinė atsakomybė, o baudžiamoji atsakomybė

⁷³⁵ Vilniaus apygardos administracinis teismas. 2017 m. birželio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-1543-281/2017.

⁷³⁶ Žr. administracinė byla Nr. A-2344-858/2018.

⁷³⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-169-148/2016.

⁷³⁸ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2015 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-93-209/2015.

⁷³⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-169-148/2016.

lobistui gali būti taikyta tik už prekybą poveikiu (BK 226 straipsnis), papirkimą (BK 227 straipsnis)⁷⁴⁰. Nagrinėta Lietuvos apeliacinio teismo nutartis apskūsta kasaciniam teismui, kuris 2017 m. skundą atmetė⁷⁴¹.

Įgyvendinimo ateities vertinimas. Vertinant VTEK veiksmus, tikėtina, jog VTEK sėkmingai administruos ir tobulins reglamentavimo pagrindu atskleidžiamos informacijos pateikimo ir publikavimo elektroninę sistemą, ilgainiui pateiks bendrų rekomendacijų ar gairių reglamentavimo įgyvendinimo klausimais. Tokia išvada daroma, remiantis duomenimis apie iki tol galiojusio VTEK reglamentavimo įgyvendinimą, kuris, vertinant VTEK kompetenciją, buvo tinkamas ir sklandus⁷⁴².

Visgi lobizmo reglamentavimo subjektų rato išplėtimą turi atspindėti registruotų lobistų skaičius, tačiau tai atspindės kartu su LVĮ išimtimis nevyriausybinėms organizacijoms bei asmenims, vykdančioms veiklą, kitų specialiųjų įstatymų nelaikomą lobistine, arba veiklą, kuri įstatų nustatyta tvarka laikoma tenkinančia viešąjį interesą, sureagavus su nepalankių pozityviam teisėto lobizmo plėtojimuisi ir institucionalizacijai politinių, socialinių ir kultūrinių faktorių visuma. Tad lobistų registracijos mastai turėtų dar šiek tiek, nežymiai, tolydžio augti bei greitu metu stabilizuotis (tikėtina, jog registruotų lobistų skaičius, žvelgiant į poros metų perspektyvą, neperkops 80, o aktyvių registruotų lobistų, pateikusių bent vieną lobistinės veiklos deklaraciją per metus – 30).

Dėl lobistų deklaracijų pildymo ypatumų: veikiausiai deklaruojamas padažnės ir pagausės, susiformavus deklaruojamo įpročiui, bet ne itin

⁷⁴⁰ Minėta, jog už neteisėtos lobistinės veiklos vykdymą lobistui gali kilti baudžiamoji atsakomybė pagal BK 202 straipsnio 1 dalį. Todėl manytina, kad teismas nepagrįstai pateikė tokį siauriamąjį teisės aiškinimą. Kadangi teismų praktikos bei išaiškinimų, susijusių su neteisėta lobistine veikla, išskyrus aukščiau nagrinėtą atvejį, nėra, tikėtina, jog teismas paprasčiausiai neapmąstė visų galimų neteisėtos lobistinės veiklos ir baudžiamojo įstatymo sąlyčio taškų bei paskubėjo su dalelyte „tik“.

⁷⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-128-699/2017.

⁷⁴² Apibendrinti ir susisteminti duomenys apie lobizmo reglamentavimo įgyvendinimą pateikiami VTEK metinėse veiklos ataskaitose (žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Ataskaitos* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/index.php/apie-vtek/ataskaitos>>.

reikšmingai. Tikėtina, kad gausesniam ir dažnesniam deklaravimui neigiamos įtakos turės ir LVĮ 12 straipsnio 1 dalies formuluotės netikslumai ar netobulumai jau minėtų neigiamų neteisinių veiksmų kontekste. Kaip greitai ši problema bus identifikuota ir ar ji bus išspręsta lengviausiu ir efektyviausiu būdu – patikslinant minėtą nuostatą bendrosiose reglamentavimo įgyvendinimo rekomendacijose ar gairėse, prognozuoti sunku.

Tikimybė, kad greitai metu bus sudarytos realios sąlygos patikrinti, ar yra formuojamas lobizmo teisėkūros pėdsakas, menka. Šios įžvalgos prielaidos – ankstesnė Teisėkūros pagrindų įstatymo 5 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo praktika. Be to, esant įtvirtintai pareigai formuoti ribotą lobizmo teisėkūros pėdsaką, jai nustatytai ne LVĮ, šis klausimas yra periferinis lobizmo reglamentavimo įgyvendinimo kontekste, todėl veikiausiai pamiršamas.

Reglamentavimo pažeidimų ir jų tyrimo plotmėje, tikėtina, identifikuotų potencialių pažeidimų atvejų negausiai, bet padaugės, žvelgiant iš privalomumo registruotis perspektyvos. Tokia išvada daroma, atsižvelgiant į LVĮ 7 straipsnio 7 punkto formuluotės (jog lobistine veikla nelaikoma įstatų nustatyta tvarka vykdomos veiklos, kurios tenkina viešąjį interesą) taikymo komplikuotumą dėl šios nuostatos vertinamojo pobūdžio. Manytina, jog turėtų kilti ne vienas ginčas dėl to, ar konkretus lobistinės veiklos epizodas, vykdamas jį asmeniui, kuris veikia juridinio asmens, įstatuose numatytą viešojo intereso gynimo funkciją, vardu yra veikla, tenkinanti viešąjį interesą, ir/ar tai yra pagrindas kilti pareigai registruotis ir daryti lobistinę įtaką skaidriai. Tai turėtų lemti atitinkamos VTEK praktikos šiuo klausimu susiformavimą.

Matyti tam tikras pokytis tarp naujos ir ankstesnės LVĮ redakcijų įgyvendinimo rezultatų: įdiegtas funkcionalesnis informacijos apie lobistinę veiklą pateikimo ir publikavimo mechanizmas, visuomenei tapo pasiekiamas daugiau (ir turinio, ir apimties prasme) informacijos apie lobistinę veiklą, jos pateikimo dažnis išaugo, ji tapo labiau savalaikė, šiek tiek išaugo lobistų registracijos mastas. Tačiau žvelgiant išimtinai iš lobistų vykdomo reglamentavimo įgyvendinimo perspektyvos, minėtas įgyvendinimo rezultatų pokytis yra itin nežymus, tiek lobistų registracijos, tiek informacijos apie

lobistinę veiklą deklaravimo mastai išliko menki. Duomenų apie naujojo reglamentavimo pažeidimus nėra, o galimybės nustatyti, ar formuojamas lobizmo teisėkūros pėdsakas, vis dar nėra.

3.2. Reglamentavimo vertinimas

Išnagrinėjus Lietuvos lobizmo reglamentavimą ir jo įgyvendinimą, reglamentavimas turi būti įvertintas. Tai apima tris etapus: (i) lobizmo reglamentavimo tyrėjų ir kitų suinteresuotųjų šalių pateiktų reglamentavimo vertinimų identifikavimą ir analizę, (ii) reglamentavimo vertybinės relevancijos bei (iii) veiksmingumo vertinimą. Šis poskyris gali būti laikomas kertiniu, nes, vykdant antrąjį ir trečiąjį etapus, tikrinama disertacijos hipotezė.

Tiek reglamentavimo vertybinis relevantiškumas ar nerelevantiškumas, tiek jo veiksmingumas ar neveiksmingumas – kraštutinės vertės, tarp kurių yra platus dalinio (ne)relevantiškumo bei dalinio (ne)veiksmingumo diapazonas. Suvokiama, jog šie reglamentavimo rodikliai, nustatant jų laipsnį, iš esmės „nepasiduoda“ spraudžiami į matematinio tikslumo rėmus⁷⁴³. Todėl pasirinkta paties reiškinio ir vertinamų jo rodiklių specifikos suponuojama „daugiau/mažiau“ prieiga. Vertinama, ar reglamentavimas labiau vertybiškai relevantiškas, ar labiau nerelevantiškas, atitinkamai ir reglamentavimo veiksmingumo atveju⁷⁴⁴.

⁷⁴³ ŠIMAŠIUS, R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 54(46), p. 71–72.

⁷⁴⁴ Tam tikra prasme ši prieiga gali būti laikoma civiliniame procese taikomos tikėtinumo taisyklės, kai teismas, vadovaudamasis laisvu įrodymų vertinimo principu, sprendžia, labiau tikėtina ar mažiau tikėtina, kad tam tikras faktas atitinka tikrovę, analogija (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. lapkričio 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-547/2013; kt.). Šia paralele norima pabrėžti, kad nors teisė tiek praktikoje, tiek teisėtyroje siekia griežto apibrėžtumo, pati teisinė tikrovė apibrėžtumą įgalina tik tam tikra apimtimi, teisėje neretai nėra galimi konkretūs dydžiai.

3.2.1. Laisvieji ir moksliniai vertinimai

Lobizmo reglamentavimo tyrėjų ir kitų suinteresuotųjų šalių pateiktų reglamentavimo vertinimų tyrimui aktualūs keli aspektai. Pirma, pataisytas reglamentavimas galioja neilgai, todėl jo vertinimai negausūs, nėra pagrįsti moksliniu ir/ar nuodugniu praktiniu šio reglamentavimo tyrimu. Apibendrinant ir siekiant juos atriboti nuo mokslinių vertinimų, jie įvardijami laisvaisiais. Reakcija į šią aplinkybę apima du momentus: (i) dėl to, jog laisvieji vertinimai nėra pagrįsti tyrimų duomenimis, jie nėra ignoruojami, tačiau atsižvelgiama į tai, kad nėra aiškus jų pagrindas, (ii) stingant galiojančio reglamentavimo mokslinių vertinimų, nagrinėjami LVĮP1 ir LVĮP2⁷⁴⁵ vertinimai⁷⁴⁶ ir iki tol galiojusio reglamentavimo aspektų, nepakitusių po 2017 m. reglamentavimo pataisų, moksliniai vertinimai.

Antra, tiek laisvieji, tiek moksliniai vertinimai nėra reglamentavimo tikslų bei jo vertybinės orientacijos (ne)atitikties lobistinių procesų realijoms ir jų kontekstui Lietuvoje vertinimas⁷⁴⁷. Jie taip pat nėra ir reglamentavimo veiksmingumo vertinimai, kaip tai suprantama disertacijoje. Šie vertinimai pateikti, „startuojant“ iš įvairių perspektyvų. Reglamentavimo vertinimų atskaitos taškų įvairovė ir/ar neapibrėžtumas nėra pagrindas jų neanalizuoti – tiriami visi relevantiški vertinimai, siekiant atskleisti nuomonių ir/ar požiūrių

⁷⁴⁵ Nustatyta, jog jie nuo galiojančio reglamentavimo skiriasi menkai.

⁷⁴⁶ LVĮ projektų vertinimai atlikti disertacijos autorės, jie pristatomi glaustai atskleidžiant jų esmę. Kadangi be disertacijos autorės niekas šių projektų mokslinių vertinimų nėra pateikęs, faktas, kad disertacijos autorė tyrė šiuos projektus, turi būti atspindėtas tyrime.

⁷⁴⁷ Nustatytas vienas LVĮP2 vertybinės orientacijos vertinimas. Pažymima, jog projekto reguliavimas nėra panašus į siekį užtikrinti skaidrumą, greičiau primena licencijuojamos veiklos įteisinimą, kai didelė administracinė našta numatoma lobistams, o plačios kontrolės funkcijos – VTEK. Teigiama, kad Lietuvos lobizmo reglamentavimas turėtų būti modeliuojamas, vadovaujantis ET rekomendacijomis (KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. *Lobizmas – visuomenei ar politikos kosmonautams?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.naujienos.lt/leidinys/iq/lobizmas-visuomenei-ar-politikos-kosmonautams/>>). Nors vertinti projekto faktiniai tikslai, tai nėra jo eksplicitiškai įtvirtintų ir jo faktinių tikslų (ne)atitikties lobistinių procesų realijoms ir jų kontekstui Lietuvoje vertinimas. Kadangi daugiau vertinimų, kurie būtų nukreipti į eksplicitiškai įtvirtintų ar realiųjų reglamentavimo tikslų vertinimą, nepavyko rasti, apsiribojama šio pavienio vertinimo pristatymu *čia*, neišskiriant tam atskiros struktūrinės disertacijos teksto dalies.

pliuralizmą lobizmo reglamentavimo Lietuvoje klausimu, įvairių visuomenės grupių reakciją į naująjį reglamentavimą, bendrą reglamentavimo vertinimų atmosferą, jei yra susiklosčiusios – tokių vertinimų tendencijas.

Laisvieji vertinimai. Nors vertinimai negausūs, tačiau vieningi – reglamentavimas vertinamas neigiamai, negailima kritikos. Laisvieji vertinimai pateikti nevyriausybinių organizacijų – Vilniaus politikos analizės instituto ir TILS, viešosios valdžios – Prezidentūros bei Seimo narių, lobistų. Didžioji šiuo klausimu surinktų duomenų dalis atskleidžia TILS poziciją. TILS ir Vilniaus politikos analizės instituto bendra pozicija išsiskiria, nes yra išsamiausia, labiausiai argumentuota, todėl nuo jos pradedama analizė. Taip pat pažymėtina, jog gali būti išskirtos dvi laisvųjų vertinimų grupės: (i) vertinimai, pateikti nuo naujosios LVĮ redakcijos priėmimo iki jos įsigaliojimo (2017 m. birželio 20 d. – 2017 m. rugpjūčio 31 d.), ir (ii) vertinimai, pateikti po naujosios LVĮ redakcijos įsigaliojimo (nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. iki paskutinio disertacijos duomenų atnaujinimo, 2018 m. birželio 17 d.). Atitinkamai toliau pirmiausia nagrinėjama pirma grupė, vėliau – antra.

Naujosios LVĮ redakcijos priėmimo dieną TILS paragino Prezidentę vetuoti įstatymą⁷⁴⁸ ir kartu su Vilniaus politikos analizės institutu pateikė jai savo pasiūlymus LVĮ tobulinimui⁷⁴⁹. Pateikti tokie pasiūlymai: (i) susiaurinti lobistinės veiklos apibrėžimą, iš lobistinės veiklos objekto pašalinant administracinius sprendimus, (ii) išbraukti nuostatą, jog lobistine veikla nelaikoma kitos specialiųjų įstatymų arba įstatų nustatyta tvarka vykdomos veiklos, kurios tenkina viešąjį interesą, (iii) sumažinti asmenų, kuriems lobistine veikla siekiama daryti įtaką, pareigybių sąrašą ir įtvirtinti pareigą viešai deklaruoti veiksmus, kuriais jiems buvo siekta daryti įtaką, (iv) tikslinti

⁷⁴⁸ BNS. „*Transparency International*“ ragina prezidentę vetuoti Lobistinės veiklos įstatymą [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/verslas/verslas/transparency-international-ragina-prezidente-vetuoti-lobistines-veiklos-istatyma.d?id=74999014>>.

⁷⁴⁹ „*Transparency International*“ Lietuvos skyrius. *Teikiame pasiūlymus Prezidentei dėl Lobistinės veiklos įstatymo* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/teikiame-pasiulymus-prezidentei-del-lobistines-veiklos-istatymo/>>.

lobistinės veiklos užsakovo apibrėžimą, (v) išdėstyti tik tas lobistų teises, kurios jiems būtų suteikiamos papildomai, (vi) numatyti aiškią lobistinės veiklos deklaravimo elektroninę sistemą ir užtikrinti resursus jai sukurti, nustatyti, kokie duomenys turi būti prieinami viešai⁷⁵⁰. TILS taip pat komunikavo, jog išimtį nevyriausybiniams organizacijoms vertina neigiamai, pabrėžė būtinybę tobulinti LVĮ sistemiškai⁷⁵¹.

Priėmus LVĮ, buvo komunikuota ir Prezidentūros pozicija. Išdėstytas pragmatiškas požiūris, pagrįstas tarptautinių įsipareigojimų vykdymo prioritetu. Teigta, jog LVĮ pataisos turėjo būti priimtos, kadangi siekiama narystės EBPO. Pripažinta, kad įstatymas tobulintinas ir turės būti taisomas, atsižvelgiant į problemas, kurias atskleis jo įgyvendinimo praktika⁷⁵². Taigi, žinutė aiški: nors įstatymas taisytinas, geriau toks negu jokio, nes reikia įstoti į EBPO.

Seimo nariai daugiausia pasisakė išimčių iš lobizmo reglamentavimo subjektų rato klausimu, pozicijos išsiskyrė. Vieni teigė, kad išimtys sudaro prielaidas vykdyti lobistinę veiklą neįsiregistravus, o tai taps vienu iš veiksmų, palaikančių neigiamą požiūrį į lobistinę veiklą. Kiti – jog visų be išimties visuomeninių ar asocijuotų struktūrų registracija pagal LVĮ (kaip buvo numatyta projekte) būtų nepagrįsta, todėl pasiūlytas ir priimtas kompromisinis variantas – padaryti išimtį toms organizacijoms, kurios veikia pagal specialiuosius įstatymus, atstovauja savo narių interesams ir gina viešąjį

⁷⁵⁰ „Transparency International“ Lietuvos skyrius, Vilniaus politikos analizės institutas. *Pasiūlymai dėl Lobistinės veiklos įstatymo projekto su komentarais* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2017/06/TILS-ir-VPAI-pasiulymai-del-Lobistines-veiklos-istatymo-projekto_su_komentarais.pdf>.

⁷⁵¹ ANDRUKAITYTĖ, M. *Sergejus Muravjovas: apie įtaką sprendimų priėmėjams turėtų informuoti ir NVO* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/seimas-atidejo-lobistines-veiklos-istatymo-priemima-del-ebpo-rekomendaciju-56-792604>>.

⁷⁵² BNS. *Prezidentė pasirašė naująjį Lobistinės veiklos įstatymą* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/2017/07/03/news/prezidente-pasirase-naujaji-lobistines-veiklos-istatyma-1842742/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy>.

interesą. Tai buvo grindžiama ne tik suinteresuotųjų šalių kompromisu, bet ir neidentifikuotų subjektų „europietiška praktika“⁷⁵³.

Lobistų prognozės, priėmus naująją LVĮ redakciją, buvo pesimistinės – nesitikėta žymesnio registruotų lobistų skaičiaus ir teisėkūros skaidrumo augimo. Probleminių aspektu nurodomas lobistų teisių ir pareigų santykis: buvimas registruotu lobistu neturi įtakos informacijos gavimo procesui ar greičiui, tuo tarpu atsiskaityti ir deklaruoti įtakos darymą reikia tik lobistams. Atsižvelgiant į neigiamą lobizmo įvaidį visuomenės akyse, lobistams turėtų būti suteikiamos papildomos teisės, kurios skatintų tiek prisiimti pareigą deklaruoti lobistinę veiklą, tiek atlaikyti neigiamo požiūrio pasekmes⁷⁵⁴.

Įsigaliojus naujai LVĮ redakcijai, laisvųjų vertinimų aptinkama mažiau nei vos priėmus pataisas, tačiau keletas vertinimų gali būti apžvelgti. TILS papildė savo poziciją, ją apibendrinamas ir sugriežtindamas. Konstatuota, jog paskubėta priimti LVĮ pataisas, reglamentavimas prastas, jį derėtų taisyti. Tokie teiginiai grindžiami kritišku taisyklių, nustatančių reglamentavimo išimtis, vertinimu. Teigiama, kad reglamentavimas sukuria daug galimybių interesų grupių atstovams veikti neskaidriai⁷⁵⁵. Taip pat pažymima, jog, tobulinant reglamentavimą, svarbu užčiuopti, kokie politikų sprendimai yra svarbūs ir kaip padaryti, kad visos suinteresuotosios šalys galėtų suprasti, kas vyksta sprendimų priėmimo proceso metu. Todėl apie svarbius susitikimus

⁷⁵³ SIMĖNAS, D.; GUDAVIČIUS, S. *Lobistus įpareigojo deklaruoti vykdytą veiklą per 7 dienas, bet jų rato neišplėtė* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.vz.lt/paslaugos/2017/06/20/lobistus-ipareigojo-deklaruoti-vykdyta-veikla-per-7-dienas-bet-ju-rato-neisplete#ixzz4nsQT1sA8>>.

⁷⁵⁴ SIMĖNAS, D.; GUDAVIČIUS, S. *Lobistus įpareigojo deklaruoti vykdytą veiklą per 7 dienas, bet jų rato neišplėtė* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.vz.lt/paslaugos/2017/06/20/lobistus-ipareigojo-deklaruoti-vykdyta-veikla-per-7-dienas-bet-ju-rato-neisplete#ixzz4nsQT1sA8>>.

⁷⁵⁵ GALINIS, R. *Mistiškiausia profesija: ką veikia lobistas?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-19]. Prieiga per internetą: <<https://www.alfa.lt/straipsnis/50218268/mistiskiausia-profesija-ka-veikia-lobistas>>.

atskleisti informaciją turėtų būti įpareigoti tiek viešosios valdžios, tiek verslo atstovai, o tai, kokie susitikimai yra svarbūs – diskusijų objektas⁷⁵⁶.

Lobizmo reglamentavimo klausimą palietė ir Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetas parlamentinio tyrimo išvadoje, patvirtintoje 2018 m. birželio 5 d. Seimo nutarimu⁷⁵⁷. Konstatuota, jog galiojantis reglamentavimas ir lobistinės veiklos priežiūros praktika neužtikrina lobistinės veiklos skaidrumo⁷⁵⁸. Išvadoje rekomenduojama parengti pasiūlymus dėl politikų, valstybės tarnautojų susitikimų su verslo grupių atstovais neformalioje aplinkoje deklaravimo ir informacijos apie juos skelbimo tvarkos, atitinkamų švelniosios teisės priemonių (pavyzdžiui, elgesio taisyklių, nustatančių reikalavimą skelbti darbotvarkes, informaciją apie susitikimus, jų rezultatus, priimtus sprendimus, numatytus veiksmus), viešai skelbtinos informacijos minimalios apimties, jos paskelbimo terminų, informacijos apie susitikimus abipusio skelbimo, šios informacijos skelbimo reikalavimų vykdymo stebėsenos. Taigi, iš esmės siūloma vystyti valstybinį netiesioginį lobizmo reglamentavimą.

Tuo tarpu lobistų nuomonės dėl įsigaliojusio reglamentavimo išsiskiria. Vieni teigia, kad reglamentavimo subjektų ratas apima per plačiai, tai gali sukelti daug nepatogumų asmenims, kurie dėl vienokių ar kitokių priežasčių kontaktuoja su viešosios valdžios atstovais. Siūloma išeiti – aktyviau veikti bei savo interesams atstovauti per sektorines asociacijas. Registracijos mastai pradėti vertinti optimistiškiau. Pažymima, jog jei VTEK atliks aktyvų

⁷⁵⁶ KORSAKAS, R. *Verslo žvalgai politikų prieangyje* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.lzinios.lt/lzinios/Lietuva/verslo-zvalgai-politiku-prieangyje/267057>>.

⁷⁵⁷ Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. birželio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto atlikto parlamentinio tyrimo dėl asmenų, verslo subjektų ir kitų interesų grupių galimo neteisėto poveikio valstybės institucijoms priimant sprendimus ir galimos neteisėtos įtakos politiniams procesams išvados Nr. XIII-1228“. TAR, 2018, Nr. 9656.

⁷⁵⁸ Komitetas nustatė, kad paplitęs reiškinys, kai politikai atvyksta pas verslo grupių atstovus ar kitus įtakingus verslininkus ir jų aplinkoje ar kitoje neformalioje aplinkoje tariasi dėl verslui reikalingų sprendimų. Apie tokius susitikimus niekur viešai neskelbiama, jie nedeklaruojami. Verslo grupės paprastai veikia per keletą politinę įtaką turinčių asmenų, kurie pavieniui nežino, kad veikiama dar ir per kitus asmenis. Tokiu būdu verslo interesus tenkinantis sprendimas politikams pristatomas kaip viešajam interesui svarbus klausimas.

vaidmenį šviesdama ir komunikuodama apie naująjį teisinį reguliavimą ir vėliau principingai jį taikys, gali būti, kad po metų lobistų sąrašė bus nebe kelios dešimtys, bet keli šimtai⁷⁵⁹.

Kiti lobistai yra itin kritiškai reglamentavimo atžvilgiu – teigia, jog LVĮ neveikia, tai sieja su tinkamo įstatymo laikymosi kontrolės mechanizmo nebuvimu bei siūlo keisti sistemą iš esmės, susikoncentruoti į teisėkūros pėdsako formavimą⁷⁶⁰. Kaip ir iki naujosios redakcijos LVĮ įsigaliojimo ir toliau akcentuojama realiųjų lobistų teisių stoka, pabrėžiamas reglamentavimo komplikotumas, sudėtingumas. Reglamentavimas kritikuojamas ir dėl to, kad nėra diferencijuotas lobistų pareigų atžvilgiu. Teigiama, kad įpareigojimų apimtis turėtų būti susieta su lobistų profesionalumu⁷⁶¹.

Taigi, tiek nevyriausybiniis sektorius, tiek viešojo valdžia, tiek lobistai įžvelgia reglamentavimo netobulumų. Nebuvo identifikuotas nė vienas pozityvus vertinimas. Išsamiausia ir labiausiai argumentuota TILS ir Vilniaus politikos analizės instituto pozicija. Tuo tarpu viešosios valdžios (išskyrus Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetą) ir lobistų vertinimai fragmentiški, pažymint, jų nuomone, esmingiausius aspektus. Daugiausia dėmesio sulaukė reglamentavimo subjektų rato klausimas.

Moksliniai vertinimai. Minėta, jog mokslinėse publikacijose tirti ir vertinti LVĮ projektai, kurie tapo galiojančios redakcijos pagrindu. LVĮP1 disertacijos autorės tirtas, žvelgiant iš lobizmo teorijos ir lobistinių procesų realybės Lietuvoje perspektyvos. Atlikus tyrimą, konstatuota, jog projekto priėmimas vis dar prasilenktų su kai kuriais svarbiais Lietuvos lobizmo reglamentavimo poreikiais, o tai, tikėtina, nulemtų, kad reglamentavimas susidurtų su dalinio neveiksmingumo problema. Padaryta išvada, kad projektas

⁷⁵⁹ MIGONYTĖ, S. *Rugsėjo 1-oji atneša naujovių lobistams ir įmonėms* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.vz.lt/paslaugos/2017/09/01/rugsejo-1-oji-atnesa-naujoviu-lobistams-ir-imonems#ixzz4vxxkXOJd>>.

⁷⁶⁰ KORSAKAS, R. *Verslo žvalgai politikų prieangyje* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.lzinios.lt/lzinios/Lietuva/verslo-zvalgai-politiku-prieangyje/267057>>.

⁷⁶¹ GALINIS, R. *Mistiškiausia profesija: ką veikia lobistas?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-19]. Prieiga per internetą: <<https://www.alfa.lt/straipsnis/50218268/mistiskiausia-profesija-ka-veikia-lobistas>>.

turi būti tobulinamas, pradedant nuo jo ekstrateisinės koncepcijos persvarstymo, identifikuoti jo probleminiai aspektai⁷⁶². Šį projektą disertacijos autorė taip pat tyrė skaidrumo sampratų, suformuluotų apskaitoje ir bendrovių valdyme, politikos moksluose ir teisės moksle, kontekste. Nustatyta, kad projektas turi žemą potencialą įgyvendinti lobistinių procesų skaidrumo imperatyvą. Pateiktos rekomendacijos projekto tobulinimui⁷⁶³.

LVĮP2 tyrimo autorės nagrinėtas, vertinant jo (ne)atitiktį EBPO rekomendacijai lobizmo reglamentavimo klausimais. Nustatyta, kad projektas reikšmingai neatitinka rekomendacijos. Konstatuota, jog nors ši neatitiktis neužkerta kelio Lietuvos narystei EBPO, ji vaizdžiai iliustruoja lobizmo reglamentavimo atotrūkį nuo EBPO standartų. Pateiktos projekto tobulinimo gairės⁷⁶⁴.

Ir pačios EBPO teigimu, Lietuvos pastangos tobulinti lobistinės veiklos reglamentavimą būtų vertinamos kritiškai, jei LVĮ nebūtų taikomas nevyriausybinėms organizacijoms, o tai ir yra padaryta⁷⁶⁵. Taip pat paminėtina, jog ET valstybių prieš korupciją grupės (GRECO) ketvirtojoje Lietuvos vertinimo ataskaitoje pabrėžtas ankstesnio Lietuvos lobizmo reglamentavimo neveiksmingumas bei nurodyta, kad daug įtakingų interesų grupių, įskaitant verslo asociacijas ir kitas nevyriausybines organizacijas, teisės paslaugų įmones *etc.*, į ankstesnės įstatymo redakcijos taikymo sritį nepateko⁷⁶⁶. Įsigaliojus naujai LVĮ redakcijai, ši pastaba išlieka aktuali.

⁷⁶² Žr. AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 4, 24.

⁷⁶³ Žr. AMBRASAITĖ, M. Transparency in Accounting and Corporate Governance, Politics, and Law – Towards Improved Regulation of Lobbying (The Case of Lithuania). *Interdisciplinary approach to law in modern social context: 4th international conference of PhD students and young researchers: conference papers*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 23–24.

⁷⁶⁴ Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 74.

⁷⁶⁵ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. *Siūloma tobulinti Lobistinės veiklos įstatymą* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspauda/2563>>.

⁷⁶⁶ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. *Siūloma tobulinti Lobistinės veiklos įstatymą* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspauda/2563>>; Europos Tarybos valstybių prieš

Tuo tarpu ankstesnis Lietuvos lobizmo reglamentavimas vertinamas vienareikšmiškai kaip neveiksmingas. Tokį vertinimą deklaravo VTEK, užsienio ir Lietuvos lobizmo reglamentavimo tyrėjai, įskaitant Lukošaitį, Ragauską, Geleževičių, Kalniņšą *etc.* Išskirtos šios pagrindinės teisinės reglamentavimo neveiksmingumo priežastys: (i) per siauras reglamentavimo subjektų ratas, (ii) diferencijuoto teisinio reguliavimo skirtingoms lobistų kategorijoms nebuvimas, (iii) nesudarymas sąlygų užkirsti kelią nelegaliai lobistinei veiklai, (iv) neveikiantis teisinės atsakomybės institutas, (v) pozityviųjų paskatinimų, susijusių su lobisto statusu, neįtvirtinimas, (vi) per mažas dėmesys lobistinės veiklos reglamentavimui savivaldybių lygmeniu⁷⁶⁷.

Nekeliant klausimo, ar įvardytos priežastys iš tiesų sąlygojo ankstesnio reglamentavimo neveiksmingumą, o tik vertinant, ar jos gali būti identifikuotos galiojančio reglamentavimo kontekste, yra pagrindas teigti, kad didžioji dalis – gali. (ii)–(iv) punktuose nurodytos priežastys išliko aktualios visa apimtimi, tuo tarpu likusios iš dalies redukuotos. LVĮ reglamentavimo subjektų ratas praplėstas (2 straipsnio 2–4 dalys), tačiau padaryta išimtis nevyriausybinių organizacijų lobistams (1 straipsnio 3 dalis), įtvirtintos specialiujų įstatymų ir viešojo intereso išlygos (7 straipsnio 7 punktas). Pozityvieji paskatinimai įtvirtinti (4 straipsnio 1 dalies 5 punktas), tačiau jų poveikis kvestionuotinas lobizmą reguliuojančių Teisėkūros pagrindų įstatymo ir Seimo statuto nuostatų

korupciją grupė (GRECO). *Ketvirtasis vertinimo etapas. Parlamento narių, teisėjų ir prokurorų korupcijos prevencija. Rekomendacijų įgyvendinimo ataskaita: Lietuva Nr. GrecoRC4(2017)3* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. 2017, p. 3–4. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/168070b752>>.

⁷⁶⁷ Žr. KALNIŅŠ, V. *Transparency in Lobbying: Comparative Review of Existing and Emerging Regulatory Regimes* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2011, p. 33. Prieiga per internetą: <<http://pasos.org/past-pasos-projects/>>; RAGAUSKAS, P. Apie prielaidas neveikti lobistinės veiklos teisiniu reglamentavimui Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 3(73), p. 77–100; GELEŽEVIČIUS, R. Lobizmo teisinis reguliavimas ir institucionalizacija Lietuvoje: pirmojo dešimtmečio išdavos ir pamokos. *Socialinių mokslų studijos*, 2013, Nr. 5(1), p. 177–191; LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 4–42; Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *2014 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-07-23]. Prieiga per internetą: <[http://](http://old.vtek.lt/vtek/images/vtek/Dokumentai/Apie_mus/ataskaitos_seimui/VTEK_Ataskaita_A4_SP_2014.pdf)

old.vtek.lt/vtek/images/vtek/Dokumentai/Apie_mus/ataskaitos_seimui/VTEK_Ataskaita_A4_SP_2014.pdf>; *etc.*

kontekste. Išplėsta lobistinės veiklos sąvoka „užgriebiant“ ir administracinius sprendimus, tokiu būdu lyg ir daugiau dėmesio skiriant lobistinei veiklai savivaldybių lygmeniu, bet ar tokio reguliacinio dėmesio tikėtasi, ar jis pakankamas?

Moksliniai vertinimai, kaip ir laisvieji, yra neigiami. Identifikuotas ne vienas probleminis aspektas. Jie variatyvesni nei laisvųjų vertinimų atveju. Tad, viena vertus, lyg ir būtų galima konstatuoti, jog reglamentavimas neveiksmingas, nes kaip jis galėtų būti veiksmingas, esant nustatytai tokiai reglamentavimo netobulumų gausai? Kita vertus, nors bendras neigiamas laisvųjų ir mokslinių vertinimų pobūdis negali būti ignoruojamas, turi būti atliekamas tolesnis tyrimas bei nustatyta, ar reglamentavimas pajėgus įgyvendinti savo pagrindinį tikslą – užtikrinti lobizmo skaidrumą Lietuvoje.

3.2.2. Vertybinės relevancijos vertinimas

Tyrimo metu nustatyta, jog: (i) Lietuvos lobizmo reglamentavimas eksplicitiškai įtvirtina savo tikslus, t. y. yra galimos tiek įtvirtintų reglamentavimo tikslų, tiek jo vertybinės orientacijos kategorijos, (ii) pagrindinis Lietuvos lobizmo reglamentavimo eksplicitiškai įtvirtintas tikslas ir jo vertybinė orientacija iš esmės sutampa, tai – lobizmo skaidrumo užtikrinimas⁷⁶⁸. Reglamentavimo pagrindinio tikslo ir jo vertybinės orientacijos sutaptis reiškia, jog lobizmo skaidrumo užtikrinimo siekis ne tik deklaruojamas reglamentavimo tekste, bet reglamentavimas sukonstruotas tokiu būdu, kad jo turinys šį siekį suponuotų. Esant nustatytai šiai sutapčiai, reglamentavimo tikslų ir jo vertybinės orientacijos (ne)atitikties lobistinių procesų realijoms bei jų kontekstui šalyje vertinimas gali būti apibendrintai įvardytas reglamentavimo vertybinės relevancijos šioms aspektams vertinimu.

Čia nėra atliekamas joks aksiologinis idealiosios teisės tyrimas – vertybiniai reglamentavimo aspektai turinio atžvilgiu nekvestionuojami. Nustatyta, kad valstybinis tiesioginis lobizmo reglamentavimas, kurio tikslas

⁷⁶⁸ Žr. 3.1.2. *Esama padėtis*.

bendriausia prasme – lobizmo teisėtumo užtikrinimas, gali būti labiau orientuotas į valstybinę arba į visuomeninę (lobizmo skaidrumo užtikrinimas) lobizmo kontrolę. Identifikuotas šios orientacijos sąsajumas su tam tikrais neteisininiais socialinės tikrovės konstruktais. Atsižvelgiant į tai, tirama, ar reglamentavimo vertybinė ašis – lobizmo skaidrumo užtikrinimas, o kartu ir visuomeninės lobizmo kontrolės įgalinimas – atitinka lobistinių procesų realijas ir/ar jų kontekstą Lietuvoje, ar reglamentavimas turėtų būti prioritetiškai nukreiptas į valstybinės lobizmo kontrolės užtikrinimą. Tuo atveju, jei būtų nustatyta, kad reglamentavimas vertybiškai nerelevantiškas, jo veiksmingumo vertinimas prarastų prasmę, nes šio fakto konstatavimas būtų pagrindas esminei reglamentavimo revizijai tiek įtvirtintųjų tikslų, tiek sandaros plotmėse.

Nustatyta, kad ten, kur konvenciškai lobizmas vertinamas palankiau ir priimamas organiškiau, kur lobizmo tradicijos išvystytos labiau, viešosios valdžios tiesioginis lobizmo reglamentavimas orientuojamas į valstybinę lobizmo kontrolę, o ten, kur šie rodikliai lobizmui menkiausiai palankūs – į skaidrumo arba visuomeninės lobizmo kontrolės užtikrinimą⁷⁶⁹. Atlikta analizė atskleidė, kad lobizmas Lietuvoje nei kaip demokratinis institutas, nei kaip industrija nėra išvystyti. Tai daugiausia lemia šie veiksniai: (i) Lietuvoje nėra susibūrusi lobistų profesionalų bendruomenė, o prielaidos tokiai bendruomenei susiburti itin silpnos, (ii) iš visų tyrime nagrinėtų su lobizmu susijusių tradicijų užčiuopta tik valstybinio lobizmo reglamentavimo tradicijos genezė⁷⁷⁰. Taip pat svarbu, kad Lietuvoje dominuoja ydingas lobizmo suvokimas ir/ar traktavimas ir ryškus neigiamas lobizmo vertinimas⁷⁷¹, politinių, socialinių ir kultūrinių faktorių visuma nepalanki pozityviam teisėto lobizmo plėtojimuisi, o drauge ir jo institucionalizacijai⁷⁷².

⁷⁶⁹ Žr. 2.3.1. *Lobizmo reglamentavimo vertybinė orientacija.*

⁷⁷⁰ Žr. 1.3.3. *Lobistų profesionalų bendruomenė ir tradicija.*

⁷⁷¹ Žr. 1.3.1. *Konvencinio požiūrio ypatumai.*

⁷⁷² Žr. 1.3.4. *Kontekstas.*

Nurodyti lobistinių procesų ir jų konteksto Lietuvoje parametrai sudaro pagrindą išvadai, kad Lietuvos lobizmo reglamentavimas yra vertybiškai relevantiškas – pasitvirtino pirmasis disertacijos hipotezės dėmuo. Lobizmo skaidrumo užtikrinimas, o drauge ir visuomeninės lobizmo kontrolės įgalinimas, yra tai, kas gali priartinti tiek visuomenę, tiek atskiras jos grupes prie lobistinių procesų realybės, padėti formuotis adekvačiam lobizmo suvokimui ir vertinimui, vystyti lobizmą ir kaip demokratinį, ir kaip teisės institutą. Tuo tarpu reglamentavimo kreipimas į valstybinės kontrolės užtikrinimą Lietuvai nėra tinkamas. Ši teiginį patvirtina ir visuotinis iki 2017 m. rugsėjo 1 d. galiojusio Lietuvos lobizmo reglamentavimo neveiksmingumo pripažinimas.

Faktas, kad reglamentavimas vertybiškai relevantiškas, yra *daug*. Tai reiškia, kad visuomeniniams santykiams reguliuoti parinktas tinkamas karkasas, jie kreipiami tinkama linkme. Tačiau tai savaime neeliminuoja visų galimų reglamentavimo problemų: pats reguliacinis karkasas, žvelgiant iš jo sandaros perspektyvos (tiek reglamentavimo atmainų, tiek atskirų jų sudėties elementų plotmėse), gali būti nepakankamas arba perteklinis. Atitinkamai nepakankamas arba perteklinis reglamentavimas gali būti ir atskirų reglamentavimo elementų rėmuose. Kišti koją gali ir ydinga teisinė technika. Tad ir vertybiškai relevantiškas lobizmo reglamentavimas gali pageidaujamai veikti tikrovę, nepageidaujamai arba neveikti visai, įskaitant visus dalinius atvejus, todėl turi būti atliekamas jo veiksmingumo vertinimas.

3.2.3. Veiksmingumo vertinimas

Poskyryje tikrinamas antrasis hipotezės dėmuo – Lietuvos lobizmo reglamentavimas yra neveiksmingas. Tai daroma: (i) pateikiant įvadinės pastabas, (ii) vertinant reglamentavimo veiksmingumą ir nustatant neveiksmingumą sąlygojančius veiksniai, (iii) relevantiškame kontekste vertinant pereinamojo laikotarpio įtaką reglamentavimo veiksmingumui.

Įvadinės pastabos. Nors yra tam tikro skeptiškumo teisinio reguliavimo tikslų egzistavimo ir prasmingumo klausimais⁷⁷³, tyrime aksiologinė teisinės tikrovės dalis pripažįstama, laikoma reikšminga. Tad reglamentavimo veiksmingumas suprantamas kaip jo rezultatyvumas – siektų ir pasiektų rezultatų santykis, artėjimas prie siektų tikslų⁷⁷⁴, atitinkamai neveiksmingumas – *vice versa*. Tuo atveju, jei reglamentavimas būtų pripažintas labiau neveiksmingu, tai reikštų, jog Lietuvos lobizmo reglamentavimas reikalauja reformos.

Pagrindinis Lietuvos lobizmo reglamentavimo eksplicitiškai įtvirtintas tikslas ir jo vertybinė orientacija iš esmės sutampa, tai – lobizmo skaidrumo užtikrinimas. Todėl galėtų būti pripažinta, kad *lobizmo skaidrumas, kaip visuomeninės lobizmo kontrolės įgalinimas ir galimybių dalyvauti viešųjų sprendimų priėmimo procese suvienodinimas*⁷⁷⁵, įgyvendintas reikšminga apimtimi, jei būtų nustatyta, kad reglamentavimas užtikrina visuomenei tinkamą prieigą prie pakankamos informacijos apie didžiąją dalį Lietuvoje vykstančių lobistinių procesų.

Tokios prieigos užtikrinimas apima 4 pagrindinius aspektus, susijusius su reglamentavimo pagrindu teikiama ir publikuojama informacija:

1. Informacijos masto pakankumą.
2. Informacijos turinio pakankumą.
3. Informacijos teikimo tinkamumą.
4. Informacijos publikavimo tinkamumą⁷⁷⁶.

⁷⁷³ SUMMERS, R. S. Naive Instrumentalism and the Law. Iš *Law, Morality and Society. Essays in Honour of HLA Hart*. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 119–131; COTTERRELL, R. B. M. *The Sociology of Law: An Introduction*. London: Butterworths, 2012, p. 72.

⁷⁷⁴ ŠIMAŠIUS, R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 54(46), p. 63–64, 71–72.

⁷⁷⁵ Žr. Council of Europe. *Explanatory Memorandum of Recommendation CM/Rec(2017)2 of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision-making* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806f4fbf>.

⁷⁷⁶ Taigi, pavyzdžiui, nustačius, kad reglamentavimo pagrindu teikiamos informacijos mastas ir turinys labiau pakankami, o ši informacija teikiama ir publikuojama labiau tinkamai, atsirastų pagrindas spręsti, kad reglamentavimas labiau veiksmingas.

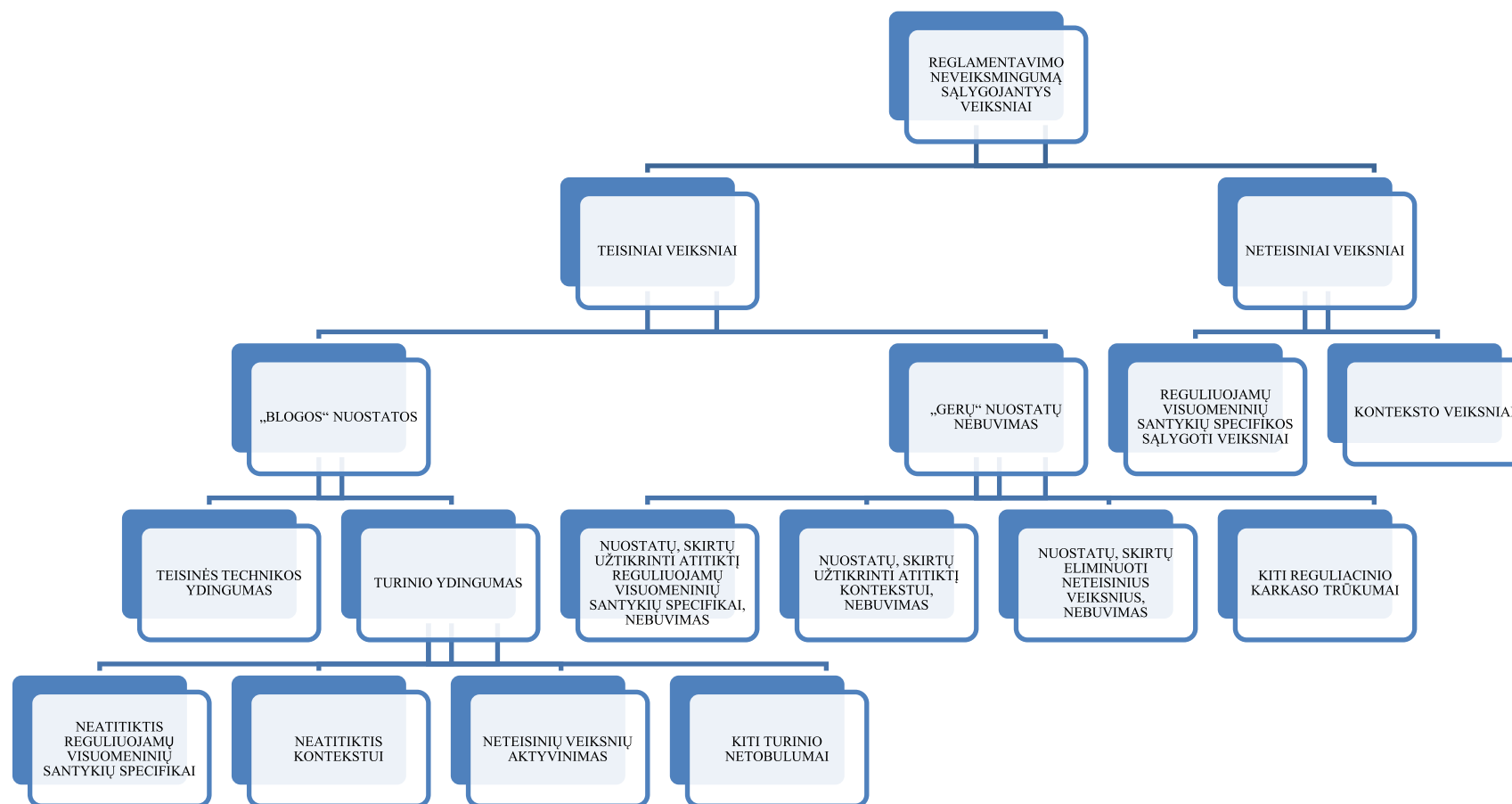
Informacijos masto ir turinio pakankamumo kriterijai yra esminiai, nes, informacijai esant nepakankamai, darosi ne itin svarbu, kaip ši informacija yra teikiama ir/ar viešinama. Tačiau net jei pirmieji aspektai būtų įvertinti labiau neigiamai, likusių aspektų vertinimas atliekamas ne mažiau preciziškai.

Siekiant maksimalaus tyrimo rezultatų tikslumo, vertinama ir pereinamojo laikotarpio įtaka reglamentavimo veiksmingumui relevantiškame kontekste. Toks kontekstas reiškia, kad nėra pagrindo šią įtaką vertinti visose keturiose faktinėse reglamentavimo tikslo raiškos srityse. Tai lemia aplinkybė, kad VTEK jau yra įdiegusi elektroninę informacijos teikimo ir publikavimo sistemą ir ją administruoja⁷⁷⁷. Todėl pereinamojo laikotarpio įtakos vertinimas aktualus tik teiktinos informacijos masto ir turinio pakankamumo kontekste. Tokia apimtimi ši įtaka ir yra vertinama, to struktūriškai neišskiriant tekste.

Jei nustatoma, kad reglamentavimas kokia nors apimtimi neveikia taip, kaip pageidaujama, identifikuojami tai sąlygojantys teisiniai veiksniai. Manytina, jog konstruktyvumo ir aiškumo tyrimui gali suteikti reglamentavimo neveiksmingumą sąlygojančių veiksnių klasifikacija. Remiantis šių veiksnių kilmės, žvelgiant iš santykio su teise perspektyvos, kriterijumi, gali būti skiriami (i) teisiniai ir (ii) neteisiniai. Pagal neteisinių veiksnių santykio su reguliuojamais visuomeniniais santykiais (t. y. lobizmu) kriterijų atribojami (i) reguliuojamų visuomeninių santykių specifikos sąlygoti ir (ii) konteksto veiksniai. Teisiniai veiksniai, vadovaujantis (ne)reglamentavimo kriterijumi, skyla į (i) netinkamą reglamentavimą, įvardijamą „blogomis“ nuostatomis, ir (ii) nereglamentavimą, įvardijamą „gerų“ nuostatų nebuvimu. Remiantis turinio ir formos santykio kriterijumi, „blogų“ nuostatų įtvirtinimą gali lemti (i) ydinga teisinė technika, (ii) reglamentavimo turinio ydingumas. Reglamentavimo turinys gali būti ydingas dėl daugelio priežasčių, įskaitant (i) neatitiktį reguliuojamų visuomeninių santykių specifikai, (ii) neatitiktį kontekstui, (iii) neteisinių veiksnių aktyvinimą, (iv) kitus netobulumus. Tuo tarpu „gerų“ nuostatų nebuvimo klausimu paminėtina, kad reglamentavimas

⁷⁷⁷ Žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Pradžia* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://lobistai.lt/>>.

gali stokoti nuostatų, (i) užtikrinančių atitiktį reguliuojamų visuomeninių santykių specifikai ir/ar (ii) kontekstui, (iii) nukreiptų į neteisinių neveiksmingumo veiksmų eliminavimą, (iv) pasižymėti kitais reguliacinio karkaso trūkumais.

Schema Nr. 1. Reglamentavimo neveiksmingumą sąlygojantys veiksniai

Šiame skyriuje atliekamas teisinis tyrimas. Kadangi teisiniai ir neteisiniai reglamentavimo neveiksmingumą sąlygojantys veiksniai glaudžiai susiję, dera įvardyti pagrindinius neteisinius veiksnius, nepalankius teisėto lobizmo institucionalizacijai⁷⁷⁸. Pagrindiniai lobizmo specifikos sąlygoti veiksniai: (i) Lietuvoje susiklostęs *stipriai* neigiamas konvencinis požiūris į lobizmą, kuriame dominuoja ydingas lobizmo suvokimas ir/ar traktavimas, ryškus neigiamas lobizmo vertinimas, (ii) negatyvūs lobistų saviidentifikacijos ir deklaruojamo požiūrio į lobizmą ypatumai, (iii) lobizmo kaip reiškinio latentiskumas ir tokie Lietuvos lobizmo ypatumai kaip „patyliukų“ komunikacija, (iv) aplinkybė, jog Lietuvoje nėra susibūrusi lobistų profesionalų bendruomenė, o prielaidos tokiai bendruomenei susiburti itin silpnos, (v) su lobizmu susijusių pozityviųjų tradicijų neišsivystymas arba menkas išsivystymas⁷⁷⁹.

Kitas neteisinių veiksmių segmentas – konteksto veiksniai. Lietuvoje susiklosčiusių politinių, socialinių ir kultūrinių faktorių visuma nepalanki pozityviam lobizmo plėtojimuisi, o drauge ir jo institucionalizacijai. Pagrindiniai konteksto veiksniai: (i) demokratijos vertybių ir sovietmečio relikto priešprieša ir jos implikacijos, (ii) ryškus demokratijos deficitas, (iii) menkai išvystyta pilietinė visuomenė, laikoma viena pagrindinių korupcijos priežasčių, (iv) autentiško lobizmo reglamentavimo poreikio ir vizijos nebuvimas, (v) akivaizdus tęstinis politinės valios reformuoti Lietuvos lobizmo reglamentavimą trūkumas, (vi) suinteresuotųjų šalių į(si)traukimo į reglamentavimo įgyvendinimą nebuvimas⁷⁸⁰. Taigi, reglamentavimo veiksmingumas vertinamas bei teisiniai neveiksmingumo veiksniai identifikuojami, atsižvelgiant į nurodytus neteisinius veiksnius.

⁷⁷⁸ Siekiant lakoniškumo pagrindiniai reguliuojamų visuomeninių santykių specifikos ir konteksto sąlygoti Lietuvos lobizmo reglamentavimo neveiksmingumo veiksniai toliau tyrime vadinami ir neteisinais veiksniais.

⁷⁷⁹ Žr. 1.3.1. *Konvencinio požiūrio ypatumai*; 1.3.2. *Registruoti lobistai ir „kiti“ lobistai*; 1.3.3. *Lobistų profesionalų bendruomenė ir tradicija*.

⁷⁸⁰ Žr. 1.3.4. *Kontekstas*; 3.1.1. *Raida*; 3.1.3. *Įgyvendinimas*.

3.2.3.1. Informacijos masto pakankamumas

Tiesiogiai reglamentavimo pagrindu teiktinos informacijos mastas Lietuvos lobizmo reglamentavime atspindi reglamentavimo subjektų rato apibrėžime, tuo tarpu reglamentavimo įgyvendinimas – registruotų ir aktyvių registruotų lobistų skaičiuje, lobistinės veiklos deklaracijų teikime. LVĮ nustato, kad reguliuojama laisvai samdomų, bendrovių ir dalies visuomeninių organizacijų lobistų veikla (2 straipsnio 2 ir 4 dalys, 1 straipsnio 3 dalis bei 7 straipsnio 7 punktas). Išimtis daroma nevyriausybinėms organizacijoms lobistams (1 straipsnio 3 dalis) ir visuomeninių organizacijų lobistams, kai jie vykdo lobistinę veiklą įgyvendindami viešąjį interesą ir tokios veiklos vykdymo galimybė įtvirtinta jų įstatuose (7 straipsnio 7 punktas)⁷⁸¹. Nustatyta, jog registruoti 65 lobistai, įsigaliojus naujai LVĮ redakcijai, registruotų lobistų skaičius išaugo 21, aktyviai veikė 16 lobistų, pateiktos 53 lobistinės veiklos deklaracijos⁷⁸².

Nors reglamentavimo subjektų ratas, priėmus naują LVĮ redakciją, reikšmingai išplėstas – nuo vienos iki trijų lobistų kategorijų, tačiau reglamentavimo įgyvendinimo rezultatai to beveik neatspindi. Manoma, jog, iki pakeičiant reglamentavimą, legalus, t. y. registruotų laisvai samdomų lobistų vykdytas lobizmas, sudarė vos 10 % visų lobizmo atvejų⁷⁸³, pavyzdžiui, 2016 m. deklaravo lobistinę veiklą vykdę 9 lobistai, o realiai tokią veiklą vykdė 90 lobistų. Tuo tarpu 2014 m. įmonių atstovai manė, kad dažniausiai lobizmu užsiima ir didžiausią lobistų dalį Lietuvoje sudaro institucionalizuotų interesų grupių lobistai (visuomeninių organizacijų lobistai, bendrovių ir viešosios valdžios lobistai), nemažą dalį – laisvai samdomi lobistai, nedidelę –

⁷⁸¹ Taip pat nustatyta neapibrėžta išimtis lobistams, vykdančioms veiklą, kuri nelaikoma lobistine kitų specialiųjų įstatymų nustatyta tvarka bei kuri tenkina viešąjį interesą (7 straipsnio 7 punktas). Kol kas ši išimtis nėra funkcionali, nes nėra priimta jokių specialiųjų įstatymų nuostatų, kurios įgyvendintų šią išimtį.

⁷⁸² Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos>>.

⁷⁸³ PETRAUSKIENĖ, M. *Petrauskienė: viešas ir skaidrus lobizmas – ar tai įmanoma?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/49996333/petrauskiene-viesas-ir-skaidrus-lobizmas-ar-tai-imanoma>>.

egolobistai⁷⁸⁴. Taigi, įpareigojus registruotis laisvai samdomus, bendrovių ir dalį visuomeninių organizacijų lobistų, registruotų ir aktyvių registruotų lobistų skaičius turėjo augti smarkiau. Manytina, jog tokią disproporciją daugiausia gali lemti (i) pereinamojo laikotarpio implikacijos ir/ar (ii) teisiniai veiksniai.

Pereinamojo laikotarpio implikacijos. Žinoma, tokios pereinamojo laikotarpio implikacijos, kaip tam tikras „nesusigaudymas“, laikymosi įpročių formavimasis *etc.*, bet kokio, įskaitant lobizmo, reglamentavimo kontekste negali būti paneigtos, tačiau nėra pagrindo išvadai, kad būtent jos atlieka pagrindinį ar kiek didesnę vaidmenį formuojantis teiktinos informacijos masto nepakankamumui. Pažymėtina, kad pereinamasis laikotarpis ir jo poveikis turi potencialą būti vertinami kaip svarūs, kai reglamentavimo pokytis pasižymi staigumu, netikėtumu. Šiuo atveju buvo priešingai ir tai patvirtina šios aplinkybės: (i) Lietuvos lobizmo reglamentavimas ilgą laiką buvo neveiksmingas, ši situacija buvo plačiai eskaluojama, ypač pažymint būtinybę plėsti reglamentavimo subjektų ratą, (ii) darbo grupė, kurios veiklos rezultatų pagrindu gimė naujoji LVĮ redakcija, buvo sudaryta dar 2013 m., apie jos veiklos ir darbo rezultatus buvo plačiai komunikuojama, vyko diskusijos, parengtiems projektams teiktas ne vienas pasiūlymas, (iii) projektai, kurių pagrindu parengta galiojanti LVĮ redakcija, nenumatė išimčių iš reglamentavimo subjektų rato, remiantis jais buvo ketinama reguliuoti laisvai samdomų, bendrovių ir visuomeninių organizacijų lobistų veiklą visa apimtimi, (iv) naujoji LVĮ redakcija priimta 2017 m. birželio 20 d., o jos įsigaliojimas numatytas 2017 m. rugsėjo 1 d., t. y. daugiau nei po 2 mėnesių.

Taigi, nors reglamentavimo subjektų ratas buvo išplėstas nuo vienos iki nepilnų trijų lobistų kategorijų, šis reglamentavimo pokytis anksčiau nurodytų aplinkybių kontekste negali būti laikomas staigiu ar netikėtu. Tokio pobūdžio reglamentavimo pataisos *brendo* nuo pat pirmosios VTEK veiklos ataskaitos,

⁷⁸⁴ „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Požiūris į lobistinę veiklą: reprezentatyvi Lietuvos įmonių apklausa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08], p. 17–18. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/verslininku-apklausa-apie-lobistine-veikla/>>.

kurioje buvo vertinamas ir LVĮ įgyvendinimas, patvirtinimo⁷⁸⁵ (laikotarpiu nuo 2002 m. gegužės 14 d. iki 2015 m. sausio 22 d.), *grėse* nuo pirmojo 2013 m. sudarytos darbo grupės LVĮ projekto pristatymo (laikotarpiu nuo 2015 m. sausio 23 d. iki 2017 m. birželio 19 d.), o *tapo realybe*, priėmus naująją LVĮ redakciją (laikotarpiu nuo 2017 m. birželio 20 d.), apie visa tai buvo komunikuojama. Tad visi suinteresuotieji asmenys, įskaitant ir lobistus, turėjo pakankamas galimybes sekti reglamentavimo raidą, numatyti galimus jo pokyčius bei jiems pasiruošti, atitinkamai bendrovių bei dalis visuomeninių organizacijų lobistų – pasirengti vykdyti 2017 m. rugsėjo 1 d. atsirasiančią pareigą registruotis.

Lyginant pereinamojo laikotarpio įtaką registracijai su jos įtaka deklaravimui, veikiausiai deklaracijų skaičius dėl jos nukentėjo labiau, bet nereikšmingai. Viena vertus, taip pat aktualūs argumentai dėl galimybių sekti reglamentavimo raidą. Dera atkreipti dėmesį, jog pirmajame iš projektų, kurių pagrindu parengta galiojanti LVĮ redakcija, buvo nustatytas gerokai trumpesnis laikotarpis, per kurį turi būti deklaruota apie lobistinę veiklą, – 2 darbo dienos nuo lobistinės veiklos pradžios momento. Kita vertus, būtų nepagrįsta nepripažinti, kad reikia tam tikro laiko suformuoti deklaravimo įgūdžius. Žinoma, apie tuos atvejus, kai deklaracija nepateikiama dėl įgūdžių stokos, duomenų nėra, tačiau vienas iš argumentų, kad tokių atvejų gali būti – reglamentavimo įgyvendinimo duomenys, patvirtinantys techninių deklaravimo įgūdžių stoką⁷⁸⁶, neįsigilinimą į naujojo įstatymo nuostatas⁷⁸⁷.

⁷⁸⁵ Žr. *Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2001-ųjų metų veiklos ataskaita Lietuvos Respublikos Seimui, patvirtinta Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2002 m. gegužės 14 d. sprendimu Nr. 14* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-22]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2705&p_d=16998&p_k=1>.

⁷⁸⁶ Pavyzdžiui, lobistas Romanovskis pateikė dvi 2017 m. rugsėjo 5 d. deklaracijas su tais pačiais duomenimis, išskyrus tai, kad vienoje deklaracijoje nėra nurodytas asmuo, kuriam lobistine veikla buvo siekiama daryti įtaką, jo pareigos ir institucija ar įstaiga (jeigu yra, ir padalinys), kurioje eina pareigas šis asmuo. Iš šių duomenų matyti, kad lobistas, veikiausiai nespėjęs užpildyti vienos deklaracijos iki galo, per klaidą ją pateikė, o kadangi ši buvo ne visai užpildyta, jam teko pateikti antrą su visais duomenimis (Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobisto anketa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai/31>>).

⁷⁸⁷ Pavyzdžiui, net du lobistai, Gintautas ir Ožerkauskas, pateikė lobistinės veiklos deklaracijas, kuriose nurodo, kad lobistinės veiklos nevykdė, nors pagal įstatymą tokiu atveju

Teisiniai veiksniai. Jų kontekste turi būti atriboti tiesioginiai ir netiesioginiai veiksniai. Takoskyra daroma, siekiant atkreipti dėmesį į tai, kad dalis teisinių veiksnių gali veikti reglamentavimo pagrindu teiktinos informacijos mastą tiesiogiai, t. y. siaurinti pareigą registruotis ar teikti informaciją, o kita dalis – neigiamai veikdama lobistų požiūrį į reglamentavimo įgyvendinimą, t. y. paskatinti lobistus, kurie pagal LVĮ privalo registruotis, to nedaryti bei vykdyti lobistinę veiklą „šešėlyje“.

Tiesioginiams teisiniams veiksniams priskirtini: (i) reglamentavimo subjektų rato plėtros nepakankamumas lobistų kategorijų atžvilgiu, (ii) išimties iš reglamentavimo subjektų rato, (iii) pareigos deklaruoti lobistinę veiklą atsiradimo momento nepakankamas apibrėžtumas; netiesioginiams: (i) reglamentavimo nediferencijavimas, (ii) pozityviųjų paskatinimų stoka, (iii) suvaržymai lobistams dalyvauti teisėkūroje, (iv) administracinė našta, (v) reglamentavimo įgyvendinimo ir atsakomybės už reglamentavimo pažeidimus mechanizmų trūkumai, atgrasant nuo neteisėtos lobistinės veiklos, (vi) nuostatų, skirtų eliminuoti neteisinius veiksnius, nebuvimas.

Tiesioginiai teisiniai veiksniai. Samprotaujant apie reglamentavimo subjektų rato plėtrą, manytina, jog trijų lobistų kategorijų – laisvai samdomų, bendrovių ir visuomeninių organizacijų lobistų – vykdomos lobistinės veiklos reglamentavimas yra tai, ko Lietuvai reikia. Tuo tarpu tolesnė reglamentavimo subjektų rato plėtra būtų perteklinė. Viešosios valdžios lobistų veiklos reguliavimas būdingas didesnėms federacinėms valstybėms ar tokiems supranacionaliniams dariniams kaip ES, tuo tarpu Lietuva yra nedidelė unitarinė valstybė. Viešosios valdžios lobistų veiklos reglamentavimas galėtų nepagrįstai apsunkinti viešosios valdžios darbą. Be to, tikėtina, jog tai neigiamai sureaguotų su ir taip neigiamu konvenciniu visuomenės požiūriu į lobizmą.

Egolobistai sudaro nedidelę dalį realiai veikiančių lobistų, iš kurių tik nedaugelio veikla yra tęstinio pobūdžio, dauguma jų veikia *ad hoc*, dažnai

deklaracijos neturi būti teikiamos (Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos>>).

apsiribodami vienu ar keliais lobistiniais epizodais, todėl šios lobistų kategorijos „svoris“ santykinai menkas, dėl to jų veiklą reguliuoti netikslinga⁷⁸⁸. Tuo tarpu aplinkybė, jog neinstitucionalizuotų interesų grupių lobistai veikia neformalių interesų grupių naudai, lobizmo latentiskumo kontekste eliminuoja galimybę vertinti jų paplitimą. Veikiausiai atsiradus reikšmingesniai poreikiui atstovauti savo interesams tiek *per se*, tiek lobizmo kanalu, visgi tokios neformalios grupės institucionalizuojasi ir neinstitucionalizuotų interesų grupių lobistai tampa vienos iš institucionalizuotų interesų grupių lobistais arba pradedamos pirkti laisvai samdomų lobistų paslaugos. Atitinkamai šis neformalumo sąlygotas faktinis neapčiuopiamumas bei labai tikėtinas statuso laikinumas yra argumentai prieš šios lobistų kategorijos veiklos reglamentavimą.

Išimtyms iš reglamentavimo subjektų rato tiek laisvųjų, tiek mokslinių reglamentavimo vertinimų kontekste sulaukė daug kritikos. Kritikuojama ne be pagrindo. Atsižvelgiant į reglamentavimo neveiksmingumą sąlygojančių neteisinių veiksmų visumą, LVĮ 1 straipsnio 3 dalies bei 7 straipsnio 7 punkto nuostatos kelia grėsmę lobizmo skaidrumo užtikrinimui. Tuo atveju, jei lobizmas vykdomas teisėtai nevyriausybinės organizacijos narių interesais ir/ar įgyvendinant viešąjį interesą, atskleidus informaciją apie jį, tai tampa ne tik vienu iš veiksmų, bent truputėlį reabilituojančių lobizmą visuomenės akyse ir tokiu būdu savaime prisidedančių prie pasitikėjimo atmosferos šalyje kūrimo, bet ir dar viena galimybė pademonstruoti visuomenei, kokia veikla vykdoma.

Stiprus pasipriešinimas lobizmo reglamentavimui, apimančiam visą visuomeninių organizacijų lobistų kategoriją (kuris ryškiai atsiskleidė teikiant pasiūlymus LVĮ projektams, tapusiems galiojančios redakcijos pagrindu), suponuoja, jog pagrindiniai reglamentavimo išimčių įtvirtinimo motyvai kilę ne iš poreikio įgyvendinti viešąjį interesą ir/ar užtikrinti sklandžią nevyriausybinių organizacijų veiklą. Labai tikėtina, kad šios išimtyms daugiausia prisideda prie to, jog nėra matomas reikšmingas registruotų lobistų skaičiaus

⁷⁸⁸ Žr. AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 19.

augimas. Šiuo momentu LVĮ 1 straipsnio 3 dalies bei 7 straipsnio 7 punkto nuostatos, deja, yra labiau teisėti būdai išvengti lobizmo reglamentavimo⁷⁸⁹ nei pagrįstas ir protingas teisinis reguliavimas, užtikrinantis tvarų visų suinteresuotųjų šalių interesų balansą. Remiantis šiais argumentais, LVĮ 1 straipsnio 3 dalis bei 7 straipsnio 7 punktas gali būti laikomi „blogomis“ nuostatomis dėl jų neatitikties lobizmo realijoms ir jų kontekstui.

LVĮ 12 straipsnio 1 dalis nustato pareigos deklaruoti lobistinę veiklą atsiradimo momentą⁷⁹⁰. Iš pirmo žvilgsnio regisi, kad ši nuostata yra konkreti ir detali, tačiau tai fikcija. Įsigilinus į jos formuluotę matyti, kad tai, kada lobistas privalo deklaruoti lobistinę veiklą, yra interpretacijos klausimas, nes: (i) galimos situacijos, kai, siekiant daryti įtaką vienam lobistinės veiklos objektui, kontaktuojama daugiau nei vieną kartą su tuo pačiu ir/ar keliais viešosios valdžios atstovais, o (ii) nėra aišku ir niekur neapibrėžta, kas laikoma lobistinės veiklos pabaiga. Tokiu atveju galimi trys variantai – lobistinės veiklos pabaiga: (i) kontakto, kuris laikomas lobistinės veiklos pradžia, pabaiga (turėtų būti deklaruojamas kiekvienas kontaktas), (ii) paskutinio (kuris gali būti, pavyzdžiui, 17) kontakto su tuo pačiu viešosios valdžios atstovu pabaiga (turėtų būti deklaruojamas kiekvienas pirmasis kontaktas su kiekvienu kitu viešosios valdžios atstovu), (iii) paskutinio kontakto su bet kuriuo viešosios valdžios atstovu pabaiga (turėtų būti deklaruojamas tik pirmasis kontaktas su pirmuoju viešosios valdžios atstovu). Taigi, jei, pavyzdžiui, lobistas tą pačią dieną dėl šio LVĮ straipsnio pakeitimo 3 kartus kontaktavo su Teisingumo

⁷⁸⁹ Nagrinėjant laisvuosius vertinimus, buvo tirta ir vieno lobisto viešai spaudoje pristatyta pozicija, jog lobizmo reglamentavimo subjektų rato išimtys turėtų tapti tinkama ir visiems prieinama alternatyva, nesudarančia papildomų organizacinių rūpesčių ar prievolės laikytis lobizmo įstatymo (žr. MIGONYTĖ, S. *Rugsėjo 1-oji atneša naujovių lobistams ir įmonėms* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.vz.lt/paslaugos/2017/09/01/rugsejo-1-oji-atnesa-naujoviu-lobistams-ir-imonems#ixzz4vxxkXOJd>>). Yra pagrindas manyti, jog šia alternatyva yra ir bus ganėtinai plačiai naudojama.

⁷⁹⁰ Nustatyta, kad lobistas VTEK nustatyta tvarka elektroninėmis priemonėmis privalo deklaruoti lobistinę veiklą dėl kiekvieno teisės akto projekto ar administracinio sprendimo ne vėliau kaip per 7 dienas nuo lobistinės veiklos dėl konkretaus teisės akto projekto ar administracinio sprendimo pradžios (žodinio ar rašytinio (taip pat ir elektroninėmis priemonėmis), dėl teisės akto projekto ar administracinio sprendimo nuostatų aptarimo su asmeniu, kuriam lobistine veikla siekiama daryti įtaką).

ministru bei po 2 dienų nuo to laiko šį klausimą aptarė su Seimo pirmininku, pirmuoju interpretacijos variantu lobistas turėtų pateikti 4 lobistinės veiklos deklaracijas, antruoju – 2, trečiuoju – 1.

Kiekvienas iš identifikuotų lobistinės veiklos pabaigos momento variantų turi savas implikacijas bei jų vertinimai, vadovaujantis protingumo ir kitais kriterijais, skirtųsi, tačiau šiuo atveju svarbu tai, kad nuostata yra neaiški, deklaracijos pateikimo momentas iš dalies neapibrėžtas, pasiduodantis gana plačiai interpretacijai. Žinoma, lobistai tai pastebės ir tikėtina, kad populiariausias taps trečiasis variantas, o tai reikšmingai apribotų atskleistinos informacijos mastą. Todėl pareigos deklaruoti lobistinę veiklą atsiradimo momento nepakankamas apibrėžtumas laikytinas „bloga“ nuostata teisinės technikos ydingumo aspektu.

Netiesioginiai teisiniai veiksniai. Nors būtent lobistai vienu iš reglamentavimo probleminių aspektų įvardijo reglamentavimo nediferencijavimą lobistų pareigų atžvilgiu⁷⁹¹, manytina, jog tai reikšmingo vaidmens, formuojant jų nusiteikimą registracijos klausimu, nevaidina. Paprastai viešosios valdžios tiesioginis lobizmo reglamentavimas diferencijuoja lobistų pareigas tada, kai nustatyti platūs atskleistinos informacijos reikalavimai bei diferencijuojama pareiga atskleisti finansinius duomenis, pavyzdžiui, kaip nustatyta ES įtvirtinto tiesioginio lobizmo reglamentavimo atveju. Tuo tarpu LVĮ jokių pareigų, susijusių su finansinės informacijos atskleidimu, nenustato, o visi atskleistinos informacijos reikalavimai yra bendro pobūdžio, tad diferenciacija jų kontekste gali tapti diskriminacija. Galimas ir lobistų registracijos diferencijavimas, nustatant slenksčius, siejamus su pajamomis, gaunamomis iš lobizmo, arba jai skiriamomis išlaidomis, pavyzdžiui, kaip yra JAV valstybinio tiesioginio lobizmo reglamentavimo atveju, tačiau tai būdinga į valstybinę lobizmo

⁷⁹¹ Žr. GALINIS, R. *Mistiškiausia profesija: ką veikia lobistas?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-19]. Prieiga per internetą: <<https://www.alfa.lt/straipsnis/50218268/mistiskiausia-profesija-ka-veikia-lobistas>>.

kontrolę orientuotam reglamentavimui. Todėl toks diferencijavimas Lietuvai, orientuojančiai reglamentavimą į lobizmo skaidrumą, neaktualus.

Pozityviųjų paskatinių stoka suvaržymų lobistams dalyvauti teisėkūroje kontekste, lyginant su reglamentavimo nediferencijavimu, pretenduoja atbaidyti lobistus nuo registracijos dar labiau. Lobizmui esant latentiskam, o reglamentavimui – orientuotam į visuomeninę lobizmo kontrolę, prieš registruojantis lobistams gali kilti klausimas – „O kas man iš to?“. Ir šiuo atveju atsakymas būtų – „Nieko gero“ arba „Problemos“. Visų pirma, kreipiant lobizmo reglamentavimą į skaidrumo užtikrinimą, pozityviųjų paskatinių klausimas tampa itin aktualus – lobistai mainais už registruojantis prisiimamas pareigas nori, kad būtų nustatytos teisės, susijusios išskirtinai su lobisto statusu, bei kad šios teisės *iš tiesų* palengvintų lobistinės veiklos vykdymą⁷⁹². O šiuo aspektu galiojantis reglamentavimas skurdus. Nors lobistų teisių apimtis turinio prasme buvo truputį išplėsta, įtvirtinus teisę gauti iš viešosios valdžios subjektų leidimus patekti į jų patalpas, jokių realių pozityviųjų paskatinių neįtvirtinta. Tokia išvada daroma, nes patekti į minėtas patalpas ir be šių leidimų nėra komplikauta.

Antra, nepaisant to, jog lobistai skatinami registruotis tik formaliai, įtvirtinti suvaržymai lobistams dalyvauti teisėkūroje (Teisėkūros pagrindų įstatymo 10 straipsnio 1 dalis, Seimo statuto 48 straipsnio 8 dalis). Jų kontekste lobistų teisių ir pareigų disbalansas įgauna dar tamsesnę atspalvį – maža to, kad registracija nesuteikia jokių realių *lobistų* teisių, ji atima iki tol turėtas jų, kaip piliečių, teises. Tad toks reguliavimas gali būti pripažintas teisėkūros broku, įstatymų leidėjo nenuovokumo įrodymu, nes šie suvaržymai nesuderinami nei su reglamentavimo bendruoju vertybiniu krūviu, nei su siekiu padaryti jį „draugiškesnį“. Taigi, pozityviųjų paskatinių stoka yra „gerų“ nuostatų, eliminuojančių neteisinius veiksmus, nebuvimas, o suvaržymai lobistams

⁷⁹² Žr. SIMĖNAS, D.; GUDAVIČIUS, S. *Lobistus įpareigojo deklaruoti vykdytą veiklą per 7 dienas, bet jų rato neišplėtė* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.vz.lt/paslaugos/2017/06/20/lobistus-ipareigojo-deklaruoti-vykdyta-veikla-per-7-dienas-bet-ju-rato-neisplete#ixzz4nsQT1sA8>>.

dalyvauti teisėkūroje – „blogos“ nuostatos, prasilenkiančios su lobizmo realijomis, jų kontekstu, aktyvinančios neteisinius veiksmus.

Ar administracinė našta daro įtaką lobistų registracijai? Manytina, jog daro. Siekiant užsiregistruoti ir gauti lobisto pažymėjimą rinkliava sudaro 10,00 Eur, o gauti papildomą lobisto pažymėjimą juridinio asmens darbuotojui – taip pat 10,00 Eur⁷⁹³, kai anksčiau rinkliava atitinkamai sudarė 144,00 Eur ir 101,00 Eur⁷⁹⁴. Atsisakyta registracijos ir informacijos teikimo popieriniu formatu, tai perkelta į elektroninę erdvę – sukurta funkcionali ir patogi naudoti lobistų registracijos, informacijos teikimo ir publikavimo elektroninė sistema, pasiekama per portalą www.lobistai.lt⁷⁹⁵. Atskleistinos informacijos teikimas susietas su faktiniu lobistinės veiklos vykdymu 7 dienų intervalu, atskleistinos informacijos reikalavimai išplėsti. Tad lobistai, kurie lobistinę veiklą vykdo nuolat arba dažnai, patirs nemažai laiko sąnaudų ją deklaruodami. Tačiau atsižvelgiant į reikšmingą rinkliavų sumažinimą ir informacijos teikimo mechanizmo modernizavimą, darytina išvada, kad naujuoju reglamentavimu galimybės lobistams patirti administracinę naštą maksimaliai redukuotos, todėl minėtų reglamentavimo aspektų neigiama įtaka registracijai menka.

Kitaip vertintinas lobistinės veiklos sąvokos išplėtimas, įtraukiant į ją administracinius sprendimus (LVĮ 2 straipsnio 3 dalis). Nors ši pataisa formaliai labai išplečia teiktinos informacijos mastą, manytina, jog ji reikšmingai neigiamai veiks registraciją. Viena vertus, yra svarbių administracinių sprendimų kategorijų ir lobistinės įtakos darymas į jas patenkantiems sprendimams turėtų būti atskleistas. Kita vertus, didžioji dalis šių sprendimų į minėtas kategorijas nepatenka, yra mažareikšmiai ir nors bendrąja prasme siekis juos paveikti yra lobizmas, dėl objekto

⁷⁹³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Konkrečių valstybės rinkliavos dydžių sąrašo ir Valstybės rinkliavos mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo“ Nr. 1458 (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. spalio 10 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 108-3463.

⁷⁹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Konkrečių valstybės rinkliavos dydžių sąrašo ir Valstybės rinkliavos mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo“ Nr. 1458 (suvestinė redakcija aktuali nuo 2016 m. lapkričio 4 d. iki 2016 m. lapkričio 11 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 108-3463.

⁷⁹⁵ Žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Pradžia* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://lobistai.lt/>>.

mažareikšmiškumo šios lobizmo dalies teisinis lobistinės veiklos apibrėžimas neturėtų apimti. Tikėtina, jog toks reguliavimas kels stiprų lobistų pasipiktinimą, taps pagrindu reglamentavimą laikyti „nedraugišku“ dėl nepagrįstai didelės administracinės naštos, todėl bus vengiama registruotis. Svarbu ir tai, kad, taip išplėtus reglamentavimo taikymo sritį, į ją pateks daug egolobistų, kitų *ad hoc* veikiančių lobistų, kurių veikla paprastai nereguliuojama. Dauguma šių faktinių lobistų savęs lobistais nelaiko, todėl jie nesiregistruos, nes jiems tokia mintis nė nekils, o pareiga registruotis jau bus iškilusi. Taigi, toks reglamentavimo taikymo srities išplėtimas yra „blogoji“ nuostata dėl neatitikties lobizmo realijoms ir jo kontekstui.

Reglamentavimo įgyvendinimo ir atsakomybės už jo pažeidimus mechanizmai atgraso lobistus nuo neteisėtos lobistinės veiklos vykdymo nereikšmingai, tačiau šiuo pagrindu negali būti nustatyti šių mechanizmų trūkumai. Tokią poziciją paaiškina reglamentavimo vertybinė orientacija – skaidrumo užtikrinimas. Taigi, reglamentavimo pagrindu turi būti atskleista racionaliai maksimali (tiek, kiek protingai įmanoma Lietuvos sąlygomis, negaunant priešingo efekto) informacijos apie šalyje vykstančius lobistinius procesus apimtis. O tam reikalingas „draugiškas“ reglamentavimas, skatinantis lobistus išsiviešinti – registruotis ir teikti informaciją, o tai yra sunkiai suderinama su siekiu atgrasyti labiau, nei tai yra padaryta. Net jei ignoruotume šiuos argumentus, dera pažymėti, jog, atsižvelgiant į lobizmo latentškumą⁷⁹⁶ ir neteisinius neveiksmingumo veiksnius, labai tikėtina, kad smarkesnis atgrasymas, griežtinant ir/ar detalizuojant atsakomybės už reglamentavimo pažeidimus mechanizmą ir atitinkamas įgyvendinimo mechanizmo dalis, atgrasytų būtent nuo pareigos registruotis ir teikti informaciją vykdymo.

Nors ET rekomenduoja, kad sankcijos už nesilaikymą turi būti efektyvios, proporcingos ir *atgrasančios*, taip pat pažymi, jog tinkamas mechanizmas nesilaikymo problemoms spręsti turi derėti su nacionaliniu

⁷⁹⁶ Juk reglamentavimo pažeidimų atvejus nustatyti labai sunku (!), tai patvirtino ir ankstesnės LVĮ redakcijos įgyvendinimo praktika.

kontekstu ir aplinkybėmis⁷⁹⁷, tuo ir yra argumentuojama papildomo atgrasymo priemonių taikymo prasmingumo stoka. Vieninteliu tiriamų mechanizmų netobulumu, žvelgiant iš šios perspektyvos, gali būti pripažintas už reglamentavimo pažeidimus nustatytos baudos, skiriamos administracine tvarka, maksimalus dydis, kuris yra aiškiai neproporcingas (pažeidus reglamentavimą pirmą kartą gali būti skiriama bauda iki 289 eurų, o padarius pažeidimą pakartotinai – iki 579 eurų)⁷⁹⁸. Bet tai veikiausiai reikšmingos įtakos reglamentavimo pagrindu teiktinos informacijos mastui nedaro.

Reglamentavimas stokoja nuostatų, skirtų eliminuoti neteisinius neveiksmingumo veiksnius. Lobizmo specifikos sąlygotų veiksmių kontekste ypatingas dėmesys turi būti skiriamas *stipriai* neigiamam konvenciniam požiūriui. Tad stebėtina, kad reglamentavimas nebando su juo „susidoroti“. Opi atsakomybės už lobizmo teisėtumą disproporcijos tarp lobizmo santykio šalių problema yra viena iš svarbių prielaidų, palaikančių neigiamo konvencinio požiūrio egzistavimą. Didžioji dalis atsakomybės „užmesta“ ant lobistų pečių, tuo tarpu viešosios valdžios atstovai gali laikyti lobizmą lobistų reikalu, nuo jo kaip politinio ir teisinio instituto pozityvaus vystymo nusišalinti. Ši galimybė leidžia pataikauti visuomenės preferencijoms, nevengti neigiamo požiūrio į lobizmą deklarovimo, tai prisideda prie visuomenės nuomonės formavimo. Taip aktualus veiksnys yra ir situacija, kad Lietuvoje nėra susibūrusi lobistų profesionalų bendruomenė, o prielaidos jai susiburti itin silpnos. Ten, kur tokia bendruomenė susibūrusi, paprastai vystomos su lobizmu susijusios tradicijos, kurios turi potencialą prisidėti prie kitų neveiksmingumo veiksmių redukcijos. Tad ryškus diversifikacinių nuostatų⁷⁹⁹ stygius.

Reglamentavimas taip pat neapima programinių (angl. *policy*) nuostatų, skirtų eliminuoti ar redukuoti tokius konteksto veiksnius kaip akivaizdus

⁷⁹⁷ Council of Europe. *Explanatory Memorandum of Recommendation CM/Rec(2017)2 of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision-making* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806f4fbf>.

⁷⁹⁸ Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 74.

⁷⁹⁹ Tai – nuostatos, įvairinančios lobizmo reglamentavimą jo atmainų plotmėje.

politinės valios reformuoti reglamentavimą trūkumas ir suinteresuotųjų šalių į(si)traukimo į jo įgyvendinimą nebuvimas. Rekomendacijas dėl tokių nuostatų įtvirtinimo pateikusias tiek ET, tiek EBPO, yra jų įtvirtinimo atvejų⁸⁰⁰. Taigi, „gerųjų“ nuostatų, skirtų eliminuoti neteisinius veiksnius, stoka reikšmingai negatyviai veikia teiktinos informacijos mastą. Nesant šių nuostatų neteisiniai veiksniai „siautėja“ stabdydami „gerųjų“ normų veikimą, aštrindami „blogųjų“ lemiamas deformacijas.

3.2.3.2. Informacijos turinio pakankamumas

Šis reglamentavimo tikslo faktinės raiškos aspektas atsispindi tokiuose reglamentavimo parametruose kaip registracijos metu teiktinos ir atskleistinos informacijos reikalavimai, kituose atskleidimo įpareigojimuose, įgyvendinant reglamentavimą – faktiškai lobistų pateiktoje informacijoje, kitų atskleidimo įpareigojimų vykdymo praktikoje. Registracijos metu reikalaujama pateikti negausią identifikacinę informaciją (10 straipsnio 2 dalis). Įgyvendinant atskleistinos informacijos reikalavimus, ne vėliau kaip per 7 dienas nuo lobistinės veiklos pradžios lobistai turi pateikti vidutiniškai detalią informaciją apie lobistinį kontaktą (12 straipsnio 1–2 dalys). Kiti informacijos atskleidimo įpareigojimai yra Teisėkūros pagrindų įstatymo 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtinti riboto lobizmo teisėkūros pėdsako formavimo pagrindai.

Nustatyta, jog yra iki galo neužpildytų deklaracijų, pavyzdžiui, nenurodytas asmuo, kuriam lobistine veikla buvo siekiama daryti įtaką, jo pareigos⁸⁰¹. Taip pat aktualu, kad lobistinio intereso apibūdinimas itin variatyvus – vienais atvejais abstrakčiai nurodoma, jog, pavyzdžiui, „siekiama tobulinti teisinį kliento veiklos reguliavimą“⁸⁰², kitais – lobistinis interesas

⁸⁰⁰ Pavyzdžiui, ES įtvirtintame tiesioginiame lobizmo reglamentavime.

⁸⁰¹ 2017 m. spalio 4 d. deklaracija (Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobisto anketa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai/61>>).

⁸⁰² 2017 m. rugsėjo 5 d., 2017 m. rugsėjo 8 d. deklaracijos (Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobisto anketa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai/31>>).

apibrėžiamas konkrečiai, pavyzdžiui, nurodant „nustatyti 5 metų pereinamąjį laikotarpį nuo techninių reikalavimų patvirtinimo“⁸⁰³. Ar Teisėkūros pagrindų įstatymo 5 straipsnio 3 dalis buvo ir/ar yra įgyvendinama, nėra nustatyta, nes nėra galimybių atlikti reikšmingą paiešką.

Pateikti duomenys leidžia šios informacijos turinio pakankamumą vertinti kritiškai. Informacija nepakankama, siekiant įgalinti visuomeninę lobizmo kontrolę. Tokia išvada daroma, nes informacijos apie konkretų lobistinį epizodą visuma daugeliu atvejų nesudaro prielaidų greitai ir lengvai susiorientuoti šiame epizode, vykdyti visuomeninę kontrolę ar priimti sprendimą dėl būtinybės įsitraukti į procesą⁸⁰⁴, t. y. informacija nėra pakankamai funkcionali. Funkcionalumas reiškia, kad informacijos adresatai turi turėti realią galimybę (nedėdami papildomų pastangų aiškinantis, nesinaudodami papildomais šaltiniais) suvokti, kas, kieno naudai ar užsakymu, koku tikslu ir kokiems viešosios valdžios sprendimams siekia ar siekė daryti įtaką⁸⁰⁵. Tokį nepakankamą informacijos funkcionalumą, o kartu ir jos turinio nepakankamumą, galimai lemia: (i) pereinamojo laikotarpio implikacijos ir/ar (ii) teisiniai veiksniai.

Pereinamojo laikotarpio implikacijos. Vertinant šių implikacijų įtaką reglamentavimo pagrindu teiktinos informacijos turinio pakankamumui, manytina, kad ji gerokai menkesnė nei informacijos masto pakankamumui. Galėtų būti teigiama, kad pereinamojo laikotarpio sąlygota deklaravimo įgūdžių stoka galėtų lemti teiktinos ir faktiškai teikiamos informacijos turinio

⁸⁰³ 2017 m. spalio 11 d. deklaracija (Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobisto anketa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai/45>>).

⁸⁰⁴ Pavyzdžiui, lobisto Romanovskio 2017 m. rugsėjo 5 d. deklaracijoje nurodyta, jog 2017 m. rugsėjo 5 d. buvo vykdoma lobistinė veikla užsakovo UAB „META ADVISORY LITHUANIA“ naudai Lietuvos radijo ir televizijos asociacijos interesu dėl Visuomenės informavimo įstatymo Nr. I-1418 17, 19, 22, 24, 341, 49, 50 ir 52 straipsnių pakeitimo įstatymo, siekiant tobulinti teisinį kliento veiklos reguliavimą, vykdančią lobistinę veiklą kontaktuoja su Vyriausybės patarėju Malinausku (žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobisto anketa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai/31>>). Taigi, nėra aišku, kokiems konkrečiai teisinio reguliavimo aspektams bei ko siekiant vykdyta lobistinė veikla.

⁸⁰⁵ Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 66.

neatitiktį, per klaidą kažko nenurodant ar nurodant netinkamai. Užfiksuotas ne vienas atvejis, kai deklaracijose laukas „asmens, kuriam lobistine veikla buvo siekiama daryti įtaką, vardas, pavardė, pareigos“ paliekamas tuščias arba jame nurodomos tik pareigos⁸⁰⁶, tačiau atsižvelgiant į aktualius neteisinius faktorius, kaip bus atskleista vėliau, tai siejama su LVĮ 12 straipsnio 2 dalies 6 punkto ydingumu.

Teisiniai veiksniai. Juos apima: (i) netinkama atskleistinos informacijos reikalavimų apibrėžtis, (ii) netinkamas lobizmo teisėkūros pėdsako modelio parinkimas ir/ar nuostatų, užtikrinančių jo tiesioginio naudojimo galimybę, neįtvirtinimas. Nagrinėjant pirmąjį veiksnių, pažymėtina, jog informacijos turinio nepakankamumą gali lemti tiek (i) reikiamų nuostatų stoka, tiek (ii) netinkama esamų formuluotė, tiek (iii) perteklinis reglamentavimas. Pirmuoju ir antruoju atvejais prie šio nepakankamumo reikšminga apimtimi prisideda LVĮ 12 straipsnio 2 dalies 3 punkto lakoniškumas, reikalaujant nurodyti tik lobistinės veiklos objekto pavadinimą, bei 4 punkto formuluotės tikslumo stoka, lemianti šios nuostatos interpretacijos, leidžiančios šio punkto pagrindu pateikti itin abstrakčią informaciją, galimybę.

Šiame kontekste turi būti pažymėti keli aspektai. Pirmiausia, viešaisiais sprendimais suinteresuota daug įvairių interesų grupių, pavienių visuomenės narių. Antra, teisė, kuria įtvirtinami viešosios valdžios sprendimai, yra sudėtinga ir, plėtojantis visuomeniniams santykiams, turi tendenciją sudėtingėti. Vienas teisės aktas ar jo projektas gali apimti šimtus nuostatų. Tad remiantis pagal LVĮ 12 straipsnio 2 dalies 3, 4 punktus pateikta informacija nustatyti, kokioms konkrečioms nuostatomis ir ko siekiant buvo/yra vykdoma lobistinė veikla, daugeliu atvejų neįmanoma. Tam reikia papildomos informacijos, o papildomai informacijai reikia papildomų išteklių. Stiprioms interesų grupėms tai nėra problemiška, o silpnoms ar pavieniams asmenims tai gali būti labai sudėtinga. Daliai suinteresuotųjų šalių tokiu būdu apsunkinamas visuomeninės kontrolės vykdymas ar sprendimo dėl įsitraukimo priėmimas, o

⁸⁰⁶ Žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos>>.

tai riboja jų galimybes dalyvauti plėtojant ir įgyvendinant viešąją politiką⁸⁰⁷. Tad LVĮ 12 straipsnio 2 dalies 3 punkto atveju nustatytas dalinis „gerosios“ nuostatos nebuvimas dėl neatitikties lobizmo realijoms, o LVĮ 12 straipsnio 2 dalies 4 punktas – „blogoji“ nuostata dėl teisinės technikos ydingumo.

Tuo tarpu, vertinant atskleistinos informacijos reikalavimų tinkamumą, nustatytas ir trečiasis – perteklinio teisinio reguliavimo – atvejis. LVĮ reikalaujama atskleisti asmens, kuriam lobistine veikla buvo siekiama daryti įtaką, vardą, pavardę, pareigas (12 straipsnio 2 dalies 6 punktas). Viešas šių duomenų atskleidimas, viena vertus, prisideda prie atskleistinos informacijos viseto funkcionalumo, nes tampa aišku, su kuo tiesiogiai kontaktuoja ir ką siekia paveikti lobistai, į ką galima kreiptis, siekiant surinkti trūkstamą informaciją. Kita vertus, didelė tikimybė, kad tai daro tiesioginę neigiamą įtaką viešosios valdžios ir interesų grupių sąveikai. Lietuvos partinė sistema rinkimų lygmeniu nestabili⁸⁰⁸, todėl dažnai politikų elgesį labiau lemia ne jų išpažįstama ideologija, o pastangos įtikti rinkėjui.

Neigiamas konvencinis požiūris ir kiti neteisiniai veiksniai, tikėtina, lemia, kad nemažai viešosios valdžios atstovų, baimindamiesi neigiamos visuomenės reakcijos, stengsis nebūti identifikuotais asmenimis, kuriems siekiama daryti ar daroma lobistinė įtaka, bei (i) pradės vengti kontaktų su registruotais lobistais arba (ii) pageidaus, kad apie šiuos kontaktus nebūtų deklaruojama, arba – (iii) kad jie nebūtų nurodomi deklaracijoje⁸⁰⁹. Tai nėra suderinama su siekiu užtikrinti lobizmo skaidrumą. Taigi, LVĮ 12 straipsnio 2 dalies 6 punktas menkina teiktinos informacijos turinio pakankamumą

⁸⁰⁷ Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 66.

⁸⁰⁸ JASTRAMSKIS, M. Partinių sistemų stabilumo samprata ir matavimas: Lietuvos situacija 1990–2010 metais. *Parlamento studijos*, 2010, Nr. 9, p. 144.

⁸⁰⁹ Labai tikėtina, kad būtent dėl šios priežasties dalyje deklaracijų laukas „asmens, kuriam lobistine veikla buvo siekiama daryti įtaką, vardas, pavardė, pareigos“ paliekamas tuščias arba jame nurodomos tik pareigos (žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos>>). Taip pat aktualu, kad projekto, kurio pagrindu priimtas galiojantis LVĮ, rengimo darbo grupės posėdžių metu tokios grėsmės buvo identifikuotos pačių viešosios valdžios atstovų (žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 66–67).

(informacijos nepateikimas deklaruojant lobistinę veiklą), tačiau taip pat tikėtina, jog daro netiesioginę neigiamą įtaką informacijos mastui (mažina deklaruotinių lobistinės veiklos atvejų skaičių ir/arba dalį deklaruotinių atvejų nustumia į „šešėlį“), todėl gali būti laikomas „blogąja“ nuostata dėl neatitikties lobizmo realijoms ir kontekstui.

Nors, kaip bus atskleista, tinkamas lobizmo teisėkūros pėdsako reglamentavimas galėtų prisidėti prie teiktinos informacijos publikavimo tinkamumo, tačiau įtakos šios informacijos turinio pakankamumui nedaro. Tai paaiškina aplinkybė, kad tiek riboto ar dalinio modelio, tiek visos apimties lobizmo teisėkūros pėdsakas neaplečia lobistų registracijos metu bei atskleistinos informacijos reikalavimų pagrindu teiktinos informacijos apie lobistinius procesus turinio. Įtvirtinto riboto modelio atveju turėtų būti nurodomi lobisto ir lobistinės veiklos užsakovo identifikaciniai ir/ar kontaktiniai duomenys, jei pirminis teisės akto projekto rengėjas yra lobistas, tuo tarpu visos apimties šie duomenys turėtų būti nurodomi, jei lobistas dalyvavo bet kurioje teisės akto projekto rengimo proceso stadijoje. Abiem atvejais šią informaciją apima informacija, teiktina pagal LVĮ.

3.2.3.3. Informacijos teikimo tinkamumas

Informacijos teikimo režimo kokybę atspindi reglamentavimu nustatytas jos teikimo dažnis ir formatas, šio režimo veikimo užtikrinimas. LVĮ nustato, kad informacija teikiama elektroniniu būdu registruojantis (10 straipsnio 1 dalis) ir ne vėliau kaip per 7 dienas nuo lobistinės veiklos pradžios (12 straipsnio 1 dalis). Tai daroma per informacijos teikimo ir publikavimo elektroninę sistemą, pasiekiamą per svetainę www.lobistai.lt. Pagrindo kritikuoti tokį informacijos teikimo režimą nėra. Informacijos teikimo dažnis pagrįstas ir protingas. Informacija, atsižvelgiant į teisėkūros proceso ir lobistinės veiklos specifiką, daugeliu atvejų išlieka aktuali, t. y. tikėtina, jog dalis deklaruotos lobistinės veiklos dar nėra pasibaigusi, todėl galima savalaikė jos visuomeninė kontrolė ir/ar savalaikis įsitraukimas. 7 dienų periodas yra pakankamas ir tam,

kad lobistas galėtų be perdėtos skubos ir/ar nepagrįstų nepatogumų atlikti deklaravimo pareigą. Informacijos teikimo formatas yra tinkamas. Pati informacijos teikimo ir publikavimo elektroninė sistema paprasta, patogi naudoti, nekomplikuota⁸¹⁰.

3.2.3.4. Informacijos publikavimo tinkamumas

Informacijos publikavimo režimo kokybę atspindi jos publikavimo apimtis, sparta, formatas bei šio režimo veikimo užtikrinimas, tokie jo ypatumai kaip sutelktumas, patogumas naudotis, galimybė atlikti paiešką pagal aktualius kriterijus. LVĮ VTEK suteikta visiška diskrecija tiek informacijos publikavimo momento ir būdo, tiek publikuojamos informacijos apimties klausimais (14 straipsnis). VTEK šią diskreciją įgyvendino nustatydamą, kad deklaracijų duomenys (išskyrus saugomus pagal Asmens duomenų apsaugos įstatymą) vieši, skelbiami interneto svetainėje www.lobistai.lt (Lobistinės veiklos deklaracijų teikimo ir informacijos apie lobistinę veiklą skelbimo taisyklių 5 punktas). Lobistams pateikus deklaracijas, jos pateikimo momentu automatiškai publikuojamos svetainėje, jose galima atlikti paiešką, svetainėje pateikiamas lobistų sąrašas ir lobistų anketos⁸¹¹. Minėta, jog Teisėkūros pagrindų įstatymo 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad, pirminiam teisės akto projekto rengėjui esant lobistui, apie tai skelbiama Teisės aktų informacinėje sistemoje, tačiau nėra galimybės nustatyti, ar ši nuostata įgyvendinama⁸¹².

Šie duomenys leidžia teigti, kad informacijos publikavimo režimas nepakankamai tinkamas, tai gali lemti (i) plati VTEK diskrecija informacijos publikavimo klausimu ir tai nustatančios normos neapibrėžtumas, (ii)

⁸¹⁰ Žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Pradžia* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://lobistai.lt/>>; 3.1.3. Įgyvendinimas.

⁸¹¹ *Ibid.*

⁸¹² Žr. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. *Teisės aktų paieška* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActSearch/lt>>; Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. *Teisės aktų projektų paieška* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActProjectSearch/lt>>; Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. *Paieška* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActSearch>>; 3.1.3. Įgyvendinimas.

netinkamas lobizmo teisėkūros pėdsako modelio parinkimas ir/ar jo publikavimo mechanizmo netobulumai. Bet esti ir pozityvių aspektų. Antai publikuojamos informacijos apimtis (iš esmės visa pateikiama informacija) ir jos publikavimo sparta (pateikimo momentu) skaidrumo užtikrinimo kontekste vertintina labai teigiamai. Publikavimo formatas (elektroninis), jo užtikrinimas (pasitelkus informacijos teikimo ir publikavimo elektroninę sistemą, pasiekiamą per svetainę www.lobistai.lt) ir šio formato ypatumai (informacija pateikiama sutelktai minėtoje svetainėje, tai daroma schematizuotai, tad ja patogiu naudotis, galima funkcionali paieška) yra tinkami.

Teisiniai veiksniai. LVĮ 14 straipsnio nuostata daro neigiamą įtaką informacijos publikavimo režimo tinkamumui. Pirma, nors šiuo metu VTEK savo diskreciją įgyvendinusi tinkamai, tačiau yra galimybė ją įgyvendinti alternatyviais būdais. Tuo tarpu, atsižvelgiant į tinkamo informacijos publikavimo režimo nustatymo svarbą lobizmo skaidrumo užtikrinimo kontekste, tokios diskrecijos VTEK suteikimas nėra suderinamas su lobizmo reglamentavimo siekiamybėmis, teisiniu tikrumu ir apibrėžtumu. Antra, šios nuostatos formuluotė ydinga teisinės technikos požiūriu, nes nėra aišku, ar (i) VTEK privalo viešinti visą teiktiną informaciją ir nustatyti tvarką, kuria vadovaujantis informacija bus viešinama, ar (ii) VTEK turi diskreciją spręsti tiek dėl to, kokios apimties informacija bus viešinama, tiek dėl jos viešinimo tvarkos. VTEK pasirinko antrąjį variantą ir savo diskreciją įgyvendino platesne apimtimi. Taigi, LVĮ 14 straipsnio nuostata yra „bloga“ daugiausia dėl jos neatitikties lobizmo specifikai.

Vertinant lobizmo teisėkūros pėdsako reglamentavimą, pradėti dera nuo to, jog jo prasmė lobizmo reglamentavimo kontekste – dalies LVĮ pagrindu teiktinos informacijos papildomas publikavimas, tokiu būdu plečiant prieigą prie šios informacijos. Šiuo metu netgi nėra racionalių galimybių patikrinti, ar Teisės aktų informacinėje sistemoje ir/ar Teisės aktų registre yra publikuotas bent vienas lobizmo teisėkūros pėdsakas. Tad spręsti apie jų pozityvų poveikį teiktinos informacijos sklaidai pagrindo nėra, tikėtina, kad jos neveikia – jei

lobizmo teisėkūros pėdsaku negali pasinaudoti lobizmo reglamentavimo tyrėjas, ar juo sėkmingai pasinaudos „žmogus iš gatvės“⁸¹³?

Kitas svarbus klausimas, ar lobizmo teisėkūros pėdsakas reikalingas? Taip, lobizmo teisėkūros pėdsakas, kaip ir teisėkūros pėdsakas, – svarbus skaidrumo įrankis⁸¹⁴. Tad, atsižvelgiant į tai, nagrinėjamos nuostatos daro neigiamą įtaką teiktinos informacijos publikavimo tinkamumui, žvelgiant iš dviejų perspektyvų. Pirma, naudojimosi patogumas yra savaime kvestionuotinas, nesant duomenų, kad naudojimasis apskritai yra įmanomas. Sutelktumo reikalavimas taip pat neįgyvendintas – nenustatyta, kad būtų įtvirtintas įpareigojimas sukurti ir/ar sukurtos kokios nors sąsajos tarp „mistinio“ lobizmo teisėkūros pėdsako ir kitos LVĮ pagrindu publikuojamos informacijos. Tad atitinkamų nuostatų stoka laikytina „gerųjų“ nuostatų, užtikrinančių atitiktį lobizmo specifikai, nebuvimu.

Antra, abejotinas lobizmo teisėkūros pėdsako modelio parinkimas. Riboto modelio įtvirtinimas nustatyta apimtimi (nurodyti atitinkamus duomenis tik tada, kai lobistas yra *pirminis* teisės akto projekto rengėjas) panašus į formalų. Net jei toks lobizmo teisėkūros pėdsakas funkcionuotų, veikiausiai tai būtų ant rankų pirštų suskaičiuojami atvejai. Atsižvelgiant į teisėkūros specifiką ir joje dalyvaujančių subjektų įvairovę, tik nedidelė lobizmo dalis „startuoja“ nuo teisės akto projekto parengimo ir pateikimo atitinkamiems subjektams, dažnai

⁸¹³ „Žmogus iš gatvės“ (angl. *the man in the street*) – žmogus, kuris mąsto kaip dauguma (Cambridge Dictionary. "*the man in the street*" in *American English* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-22]. Prieiga per internetą: <<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/man-in-the-street>>). Šis terminas paplitęs sociologijoje, iliustruojant vyraujančias, tačiau dažnai paviršutiniškas, stereotipiškas ar ydingas nuostatas įvairiais klausimais, kaip antonimas gilesniam suvokimui ir/ar pažinimui, pavyzdžiui, „žmogaus iš gatvės“ mąstysena ar požiūris *versus* filosofo (žr. BERGER, P.; LUCKMANN, T. *The Problem of the Sociology of Knowledge*. Iš *Knowledge – Critical Concepts: Sociology of Knowledge and Science*. Abingdon: Routledge, 2005, p. 123–125; MORRIS, R. N.; MOGEY, J. *The Sociology of Housing – Studies at Berinsfield*. London: Routledge, 1965, p. 157; *etc.*).

⁸¹⁴ Pažymima, kad teisėkūros pėdsakas svarbus nustatant, kurios interesų grupės viešosios valdžios atstovų buvo išklausytos. Jis taip pat gali padėti išvengti interesų grupių įtakos viešajai valdžiai disproporcijos, įsigalėti privačių interesų viešpatavimui, įgalina viešosios valdžios veiklos stebėsenos, o kartu ir visuomeninės kontrolės vykdymą, siekiant išlaikyti viešąjį sektorių atskaitingą (MARTINI, M. *Legislative footprint* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16. 2013, p. 2. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/legislative_footprint.pdf>).

įsitraukiama į jau pradėtus teisėkūros procesus. Taigi tai, jog nėra įtvirtintos nuostatos, reglamentuojančios lobizmo teisėkūros pėdsaką likusioje dalyje, taip pat yra „gerųjų“ nuostatų, užtikrinančių atitiktį lobizmo specifikai, nebuvimas.

Lietuvos lobizmo reglamentavimo veiksmingumo vertinimas atskleidė, kad reglamentavimo pagrindu teiktinos informacijos (i) mastas ir (ii) turinys labiau nepakankami, informacija (iii) teikiama tinkamai, (iv) publikuojama labiau tinkamai (nors yra trūkumų). Reikšmingesnė pereinamojo laikotarpio įtaka neidentifikuota. Nustatytas platus spektras neveiksmingumą sąlygojančių teisinių veiksnių, daugiausia – informacijos masto pakankamumo kontekste. Informacijos masto ir turinio pakankamumo kriterijai yra esminiai. Tad nustačius, kad jie didesne apimtimi neįgyvendinti, pagrįsta teigti, jog reglamentavimas nepakankamai pajėgus įgyvendinti savo tikslą – užtikrinti lobizmo skaidrumą. Taigi, hipotezės antrasis dėmuo pasitvirtino – Lietuvos lobizmo reglamentavimas neveiksmingas.

3.3. Tobulesnio reglamentavimo link

Hipotezės patikros rezultatai lemia, kad turi būti ieškoma lietuviškojo lobizmo reglamentavimo „recepto“. Ši užduotis atliekama keliais etapais: (i) identifikuojama reglamentavimo tobulinimo rekomendacijų formulavimo metodika ir eiga, (ii) atrenkami ir apibrėžiami pagrindiniai reglamentavimo reformos pasiūlymai, (iii) atliekama reglamentavimo reformos pasiūlymų analizė ir vertinimas, (iv) formuluojamos rekomendacijos reglamentavimui tobulinti.

3.3.1. Rekomendacijų formulavimo metodika ir eiga

Atrodytų, kad nustačius Lietuvos lobizmo reglamentavimo neveiksmingumą ir identifikavus jį sąlygojančius veiksniai, gali būti formuluojamos reglamentavimo tobulinimo gairės. Taikliai pastebėta, kad viena iš ydingų teisės tyrimų tendencijų – tai, jog dažnas autorius po *de lege lata* analizės, be

jokių bent kiek nuodugnesnių tyrimų, iš karto pereina prie *de lege ferenda*⁸¹⁵. Šiuo atveju siekiama išvengti tokios netinkamos prieigos. Suvokiama, kad gairių reglamentavimui tobulinti formulavimas – sudėtinga ir kompleksinė užduotis, todėl manoma, jog būtina aiškiai apibrėžti jos vykdymo metodiką ir eigą.

Atskaitos taškas – tiek reglamentavimo *per se*, tiek lobizmo reglamentavimo galimybių įvairovė. Galiojančio reglamentavimo neveiksmingumo veiksnių eliminavimas nebūtinai geriausias šios problemos sprendimo variantas. Esti trys reglamentavimo galimybės – reglamentavimas, nereglamentavimas ir dereglamentavimas, pirmos galimybės kontekste variacijų skaičius gausus. Lobizmo reglamentavimas ne išimtis – paplitusios trys pagrindinės jo atmainos, galimi įvairūs jų deriniai⁸¹⁶. Asmenys, pasisakę dėl reglamentavimo taisymo, neapsiribojo siūlymais koreguoti esamą reglamentavimą, o teikė ir daugiau jo tobulinimo variantų.

Tad gali būti išskirti šie Lietuvos lobizmo reglamentavimo tobulinimo rekomendacijų formulavimo etapai: (i) pagrindinių Lietuvos lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymų atranka, išgryninimas ir jų turinio apibrėžimas (ii) pasiūlymų analizė ir vertinimas, (iii) reglamentavimo tobulinimo rekomendacijų formulavimas.

Pasiūlymų atranka, išgryninimas, turinio apibrėžimas. Lietuvos lobizmo reglamentavimo tobulinimo pasiūlymai variatyvūs turinio, masto, detalumo, pagrindimo gylio ir pobūdžio bei kitomis prasmėmis. Žvelgiant iš turinio perspektyvos, pasiūlymai varijuoja nuo pasiūlymo tobulinti esamą reglamentavimą, nekeičiant jo tipų derinio, iki pasiūlymo jo atsisakyti. Pasiūlymų masto parametras atskleidžia, kokios apimties reglamentavimo probleminių aspektų sprendimai siūlomi – esti siūlančių tiek reikšmingos, tiek menkos dalies šių aspektų sprendimus. Kai kurie pasiūlymai apima vos keletą

⁸¹⁵ Žr. LEVIČEV, V. Teisėtyros metodologinio spektro analizė. *Teisė*, 2015, t. 95, p. 103.

⁸¹⁶ Dažniausios lobizmo reglamentavimo atmainos: (i) viešosios valdžios tiesioginis privalomojo laikymosi, (ii) viešosios valdžios netiesioginis privalomojo laikymosi lobizmo reglamentavimas bei (iii) savireguliaciniai mechanizmai (žr. 2.3.2. *Lobizmas kaip teisės institutas*).

principinių teiginių, kiti – detalūs, juos sudaro ne tik koncepciją apibrėžiantys, bet ir atskirus aspektus detalizuojantys teiginiai. Pagrindimo gylis ir pobūdis taip pat skiriasi: vienu atveju pasiūlymas gali būti pagrįstas į tai nukreipto mokslinio tyrimo ar jų daugeto rezultatais, kitu – praktinėmis išvalgomis, užsienio subjektų lobizmo reglamentavimo patirtimi, bendro pobūdžio eklektiškais pasvarstymais arba neturėti jokio pagrindimo.

Taigi, kaip iš tokios chaotiškos Lietuvos lobizmo reglamentavimo tobulinimo pasiūlymų „masės“ išskirti nagrinėtinus? Manytina, jog turi egzistuoti šių pasiūlymų atrankos kriterijai ir jų išgryninimo logika. Skiriami du kriterijai – pagrindinis ir papildomas. Pagrindinis kriterijus – pasiūlymus sudarančių rekomenduojamų reglamentavimo pokyčių mastas, t. y. analizuotini tie pasiūlymai, kuriuos sudarančių reglamentavimo pokyčių mastas lemia, jog jie gali būti įvardyti reglamentavimo *reformos* pasiūlymais. Reforma suprantama kaip kažko tobulinimas, pašalinant ar ištaisant defektus, problemas *etc.*⁸¹⁷, o Lietuvos lobizmo reglamentavimo reforma – šio reglamentavimo tobulinimas, pašalinant ar ištaisant jo defektus, sąlygojančius reglamentavimo neveiksmingumą. Kaip atskleidė analizė, lobizmo reglamentavimas Lietuvoje apima defektų, kuriuos eliminuoti, reikšmingai redukuoti ar ištaisyti reikalinga plataus masto prieiga, daugetą. Tad, vadovaujantis šiuo kriterijumi, anapus nagrinėjimo paliekami tie reglamentavimo tobulinimo pasiūlymai, kurie apima *akivaizdžiai* menkos dalies identifikuotų reglamentavimo defektų šalinimo ir/ar taisymo gaires. Taigi, čia pasitelktas papildomas vertinamasis kriterijus „akivaizdžiai“.

Taip pat dera pateikti keletą aktualių pastebėjimų apie šių pasiūlymų išgryninimo logiką. Net apibrėžus nagrinėtinų pasiūlymų aibę, jų gausa ir variatyvumas išlieka dideli, todėl jie turėtų būti schematizuoti ir „įrėminti“ į tam tikrą konceptualų karkasą. Manytina, jog iš likusių identifikuotų pagrindinių reglamentavimo reformos pasiūlymų parametrų – turinio, detalumo bei pagrindimo gylio ir pobūdžio – reikšmingiausias yra turinio parametras.

⁸¹⁷ Merriam-Webster Learner's Dictionary. *Reform* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/168070b752>>.

Kadangi didelė dalis pasiūlymų, žvelgiant iš turinio perspektyvos, sutampa ar iš dalies persidengia, kiekvieno į nagrinėtų aibę patenkančio pasiūlymo atskiras identifikavimas ir atskleidimas būtų menkai prasmingas. Todėl pasiūlymai grupuojami remiantis jų turinio bendrumu. Tai atlikus, išskirtų pasiūlymų grupių kontekste jie apibendrinami ir apibrėžiami, tokiu būdu identifikuojant pagrindinius Lietuvos lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymus.

Pažymėtina, jog ši reformos pasiūlymų identifikavimo procedūra taikoma ne tik galiojančio, bet visų Lietuvos lobizmo reglamentavimo tobulinimo pasiūlymų atžvilgiu. Priešingu atveju imtis pernelyg susiaurėtų (galiojančio reglamentavimo reformos pasiūlymai kaip ir vertinimai yra negausūs). Pasiūlymai teikti, siekiant tobulinti ankstesnį reglamentavimą, šio identifikavimo proceso dalimi atitinkamai yra aktualia apimtimi (t. y. tiek, kiek jie orientuoti į nepakitusią reglamentavimo dalį). Tačiau iš šių pasiūlymų išskiriami ir nenagrinėjami disertacijos autorės teikti pasiūlymai LVĮ projektų, kurių pagrindu parengta galiojanti įstatymo redakcija, tobulinimui⁸¹⁸. Autorės idėjos šiuo klausimu atsispindi paskutiniame disertacijos poskyryje.

Identifikavus pasiūlymus, atskleidžiamas ir apibrėžiamas kiekvieno iš jų turinys, išgrynintų pasiūlymų rėmuose apibendrinant juos sudarančias kertines idėjas ir pagrindinius teiginius, jų pagrindimą. Galimi atvejai, kai išskirto pasiūlymo kontekste yra prieštaravimų dėl konkrečių reglamentavimo aspektų pataisų. Nustačius tokius atvejus, jie atskleidžiami.

Pasiūlymų analizė ir vertinimas. Manoma, kad pasiūlymų analizė reikalauja aukštesnio konstruktyvumo ir schematiškumo lygmens, nei gali

⁸¹⁸ Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 60–78; AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrapolacinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 4–29; AMBRASAITĖ, M. Transparency in Accounting and Corporate Governance, Politics, and Law – Towards Improved Regulation of Lobbying (The Case of Lithuania). *Interdisciplinary approach to law in modern social context: 4th international conference of PhD students and young researchers: conference papers*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 15–25; AMBRASAITĖ, M. Правовое регулирование лоббирования в условиях информационного общества. *Проблемы правотворческой и правоприменительной практики в условиях развития информационного общества: сборник научных статей в 2-ух частях: Часть 1*. Гродно: ГрГМУ, 2015, p. 187–193.

suteikti tyrime naudojami metodai⁸¹⁹, tradicinis teisinio tyrimo naratyvas ir jo (iš)dėstymas⁸²⁰. Tai reiškia poreikį praturtinti tyrimą metodais, kurie būtų pajėgūs užtikrinti pageidaujamą kokybę. Tokių teisėtyros metodų neidentifikuota, todėl turi būti žvalgomasi anapus jos ribų. Nustatyta, jog šią kokybę Lietuvos lobizmo reglamentavimo pagrindinių reformos pasiūlymų analizei gali suteikti SSGG analizės metodas (angl. *SWOT analysis*). SSGG analizė – stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių akronimas, struktūrinio planavimo metodas, skirtas nurodytiems organizacijos, projekto, verslo subjekto ar kito objekto elementams įvertinti⁸²¹. Remiantis šiuo metodu tiriamos bendrovės, produktai, industrijos *etc.*⁸²² Nepavyko rasti, kad metodas būtų taikytas Lietuvos teisės moksle, bet tai atskleidžia ne metodo netinkamumą teisiniui tyrimui, o patvirtina sąlygiškai didelį teisės mokslo izoliacionizmą ir tarpdiscipliniškumo stoką, tai vis dažniau eskaluojama ir tarp tyrėjų⁸²³.

Kadangi SSGG analizės metodo taikymas teisės moksle nėra paplitęs, dera atskleisti jo vertinimą, turinį ir atliekamam tyrimui aktualius jo taikymo

⁸¹⁹ Teisės aiškinimo (istorinis, lingvistinis, sisteminis, lyginamasis, teleologinis ir kt.), kritinės analizės, sintezės, lyginimo, mintinio modeliavimo, literatūros tyrimo, bendrieji teorinio samprotavimo (indukcijos, dedukcijos, abstrahavimo, konkretinimo, formalizavimo ir kt.) *etc.*

⁸²⁰ Minėti bus taikomi vienu metu kartu su nekonvenciniais metodais, nebus išvengta ir tradicinio naratyvo (iš)dėstymo „salelių“.

⁸²¹ HAGOS, T. M.; PAL, G. The Means of Analysis and Evaluation for Corporate Performances. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 2010, t. 12, Nr. 1, p. 442–443.

⁸²² MADSEN, D. O. SWOT Analysis: A Management Fashion Perspective. *International Journal of Business Research*, 2016, t. 16, Nr. 1, p. 39–56.

⁸²³ Iškalbingas šios tendencijos pavyzdys yra faktas, jog net 2 iš 5 Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doktorantų organizuotų doktorantų ir jaunųjų tyrėjų konferencijų buvo iš esmės orientuotos į teisės bei kitų mokslų sąlyčio taškų paiešką ir jų sąveikos stiprinimą – 2014 m. balandžio 10–11 d. įvykusi tarptautinė doktorantų ir jaunųjų tyrėjų konferencija „Socialinių mokslų integravimas į teisinį tyrimą“ (žr. Vilniaus universitetas. *Mokslo renginiai 2014 m.* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<https://www.vu.lt/en/mokslas/mokslo-renginiai/mokslo-renginiai-2014>>) ir 2016 m. balandžio 21–22 d. įvykusi tarptautinė doktorantų ir jaunųjų tyrėjų konferencija „Tarpdisciplininė prieiga teisėje moderniam socialiniame kontekste 2016“ (žr. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas. *International conference “Interdisciplinary Approach to Law in Modern Social Context 2016”* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <http://www.tf.vu.lt/en/science_events_and_materials/2016-3/international-conference-interdisciplinary-approach-to-law-in-modern-social-context-2016/>).

aspektus. Teigiama, jog nuo 1980 m.⁸²⁴ SSGG analizė – neatskiriama strateginio planavimo dalis. Pristatyta panašių metodų, tačiau nė vienas iš jų taip nepaplitęs. Tai patvirtina, kad kol kas SSGG analizė – geriausias strateginio planavimo metodas⁸²⁵, akcentuojamas dažnas jo taikymas⁸²⁶. Tačiau SSGG taip pat neišvengia kritikos. Teigiama, kad metodas dažnai neefektyvus, jo teorinis pagrindimas sekus⁸²⁷. Nurodoma, kad SSGG analizės rezultatai nereikšmingi, netikslūs, nepatikrinami, netinkamai struktūruoti. Metodus remiasi subjektyviomis įžvalgomis, vengia kiekybinio vertinimo⁸²⁸.

Taigi, SSGG analizė turi santykinai ilgą istoriją, yra plačiai pripažinta ir aktyviai taikoma, tačiau aštriai kritikuojama. Tyrime, įvertinus teigiamus ir neigiamus argumentus, laikomasi vidurio linijos, pritariama pozicijai, jog SSGG metodas kaip analizės karkasas negeneruos patikimų rezultatų, jei jo kontekste nebus tinkamai atlikta duomenų sintezė⁸²⁹. Tobulų metodų nebūna, o tiriant socialinę tikrovę tam tikras nuokrypis neišvengiamas. Tuo tarpu žinios apie metodo esamas ir/ar potencialias silpnybes – viena iš aukštesnio tyrimo rezultatų patikimumo užtikrinimo prielaidų.

⁸²⁴ SSGG analizė siejama su Humphrey'iu, kuris 1960–1970 m. sukūrė ir išvystė analitinį įrankį, įvardytą PGTG (angl. *SOFT analysis*). Tuo tarpu pirmą kartą terminas „SSGG analizė“ paminėtas 1964 m. Ciuriche vykusiame ilgalaikio planavimo seminare, kuriame pristatyta SSGG analizės koncepcija, išvesta iš PGTG analizės (Bright Hub Inc. *History of the SWOT Analysis* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.brighthubpm.com/methods-strategies/99629-history-of-the-swot-analysis/>>).

Tai nėra vienintelis metodo kilmės aiškinimas. Kiti pažymi, jog nėra sutariama nei dėl metodo pradininkų, nei dėl jo sukūrimo momento, tačiau manoma, kad lemiamą vaidmenį vaidino Harvardo verslo mokykla (MADSEN, D. O. *SWOT Analysis: A Management Fashion Perspective*. *International Journal of Business Research*, 2016, t. 16, Nr. 1, p. 44).

⁸²⁵ Bright Hub Inc. *History of the SWOT Analysis* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.brighthubpm.com/methods-strategies/99629-history-of-the-swot-analysis/>>.

⁸²⁶ MADSEN, D. O. *SWOT Analysis: A Management Fashion Perspective*. *International Journal of Business Research*, 2016, t. 16, Nr. 1, p. 39.

⁸²⁷ VALENTIN, E. K. *Away With SWOT Analysis: Use Defensive/Offensive Evaluation Instead*. *The Journal of Applied Business Research*, 2005, t. 21, Nr. 2, p. 91.

⁸²⁸ AYUB, A., et al. *A Conceptual Framework on Evaluating SWOT Analysis as The Mediator in Strategic Marketing Planning Through Marketing Intelligence*. *European Journal of Business and Social Sciences*, 2013, t. 2, Nr. 1, p. 94, 96.

⁸²⁹ LACKMAN, C.; SABAN, K.; LANASA, J. *The contribution of market intelligence to tactical and strategic business decisions*. *Marketing Intelligence & Planning*, 2000, t. 18, Nr. 1, p. 6–9.

SSGG metodo taikymas pradedamas nuo tiriamo objekto tikslo nustatymo bei vidinių ir išorinių veiksnių, kurie yra palankūs ir nepalankūs, siekiant šio tikslo, identifikavimo. Vidiniams veiksniams priskiriamos stiprybės, suvokiamos kaip objekto ypatybės, suteikiančios jam pranašumą lyginant su kitais, ir silpnybės – ypatybės, sąlygojančios prastesnę objekto padėtį kitų atžvilgiu, tuo tarpu išoriniams – galimybės, suprantamos kaip aplinkoje egzistuojantys elementai, galintys būti panaudoti objekto tam, kad jis įgytų pranašumą, bei grėsmės – elementai, galintys sąlygoti objektui iškiliančias problemas. Turi būti įvertinta, ar atliekant analizę nustatytą tikslą įmanoma pasiekti. Jei tikslas nepasiekiamas *per se*, turi būti identifikuotas kitas tikslas, o tada – analizės procesas kartojamas. Analizei vizualizuoti dažnai pasitelkiamos relevantiškos SSGG analizės lentelės ir/ar SSGG matrica⁸³⁰.

Turi būti atskleisti ir metodo taikymo tiek teisiniame, tiek šiame tyrime ypatumai. Pirmasis – teisinio reguliavimo ir jo pataisų tikslų specifika. Teisinio reguliavimo tikslais paprastai identifikuojamos tam tikros vertybės, kurių užtikrinimo siekiama. Šios vertybės yra idealai, kurie visa apimtimi nėra pasiekiami. Tuo tarpu reglamentavimo pataisų, kai pozityviai⁸³¹ sprendžiama neveiksmingumo problema, tikslas dažniausiai⁸³² yra pakoreguoti reglamentavimą taip, kad jis galėtų pasiekti savo tikslus⁸³³. Žvelgiant iš šios perspektyvos, toks tikslų nepasiekiamumas tarsi eliminuoja SSGG analizės taikymo teisėtyroje galimybes, tačiau būtent tai ir yra vienas iš metodo taikymo ypatumų – kaip ir vertinant reglamentavimo vertybinę relevanciją bei jo

⁸³⁰ HAGOS, T. M.; PAL, G. The Means of Analysis and Evaluation for Corporate Performances. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 2010, t. 12, Nr. 1, p. 442–445; IFEDIORA, CH. O.; IDOKO, O. R.; NZEKWE, J. Organization's stability and productivity: the role of SWOT analysis an acronym for strength, weakness, opportunities and threat. *International Journal of Innovative and Applied Research*, 2014, t. 2, Nr. 9, p. 23–28.

⁸³¹ T. y. vadovaujantis gerais ketinimais.

⁸³² Galimas ir toks variantas, kai reglamentavimo pataisomis siekiama (ir/ar) pakeisti reglamentavimo tikslus, bet tai taip pat neeliminuoja šių pataisų tikslo idealiojo pobūdžio, nes pataisų tikslas tampa subordinuotas siekiamiems įtvirtinti naujesiems tikslams.

⁸³³ Paskutinis teiginio dėmuo – fikcija, tokie teiginiai teisiniame tekste faktiškai reiškia, „kad jis galėtų *didžiąja dalimi/reikšmingai/iš esmės etc.* pasiekti savo tikslus“.

veiksmingumą, pasitelkiama „daugiau/mažiau“ prieiga, neutralizuojanti šį aspektą.

Taigi šiame tyrime visų pirma nustatoma, ar reformos pasiūlymų tikslai sutampa. Antra, išskiriamos ir schematizuotai apibrėžiamos šių tikslų faktinės raiškos sritys. Siekiant, kad būtų pastiprintos ir vizualizuotos pageidaujamos papildomos tyrimo savybės – konstruktyvumas ir schematiškumas – pasirinkta SSGG analizės lentelės forma. Tradicinė SSGG analizės lentelė papildoma skiltimis, skirtomis kiekvienam iš faktinės reformos pasiūlymų tikslo raiškos sričių, ir skiltimi bendriesiems aspektams (t. y. peržengiantiems vienos srities ribas). Tokiu būdu lentelė pritaikoma disertaciniam tyrimui.

Tai atlikus, vykdoma SSGG analizė, identifikuojant pagrindinių Lietuvos lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymų stiprybes, silpnybes, galimybes bei grėsmes, rezultatai fiksuojami lentelėse. Po kiekviena lentele glaustai aprašomi analizės rezultatai tradicinės formos naratyvu, atskleidžiant: (i) silpnybių ir stiprybių, galimybių ir grėsmių santykį ir (ii) nustatant kiekvienos tikslo raiškos srities išvystymą. Atliekant tyrimą aktualūs tiek kokybiniai, tiek kiekybiniai aspektai, t. y. jei nustatytos, pavyzdžiui, 3 silpnybės ir 1 stiprybė, tai savaime nereiškia, kad silpnybės dominuoja stiprybių atžvilgiu; tokia išvada gali būti padaryta tik tada, jei tai implikuoja ir kokybinis aspektas.

Remiantis SSGG analizės rezultatais, pasiūlymai yra vertinami. Tai apima du etapus: (i) pasiūlymų analizės rezultatų lyginamąjį vertinimą, siekiant nustatyti jų santykinį svorį ir identifiкуoti pranašiausią, ir (ii) pranašiausio pasiūlymo pakankamumo, įgyvendinant savo tikslą, vertinimą. Pirmojo vertinimo etapo metu dominuoja lyginamasis metodas, antrojo – iš tyrime taikomų metodų visumos joks metodas neišsiskiria.

Reglamentavimo tobulinimo rekomendacijų formulavimas. Tuo atveju, jei būtų nustatyta, kad pranašiausias iš pagrindinių Lietuvos lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymų pakankamas užtikrinti lobizmo skaidrumą šalyje, reglamentavimo tobulinimo rekomendacijomis būtų pripažintos to pasiūlymo rėmuose siūlomos pataisos. O jei būtų nustatyta, kad pranašiausias pasiūlymas nėra pakankamas, tai būtų pagrindas formuluoti reglamentavimo

tobulinimo gaires. Gairės būtų formuluojamos pranašiausio pasiūlymo pagrindu, kompleksiskai, t. y. pasitelkus tyrimo įžvalgas, eliminuojant šio pasiūlymo defektus (konkrečiai – pašalinant jo silpnybes ir stiprybes, kurias eliminuoja grėsmės, bei remiantis likusiomis stiprybėmis ir silpnybių šalinimo rezultatais, taip pat detalizuojant pozityviai vertinamas pasiūlymo pataisas, jas tikslinant). Rekomendacijos apima siūlymus: (i) eliminuoti ar koreguoti „blogąsias“ ir/arba (ii) įtvirtinti trūkstamas „gerąsias“ nuostatas.

3.3.2. Reformos pasiūlymai

Taikant atrankos ir išgryninimo metodiką, identifikuoti šie pagrindiniai Lietuvos lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymai: (i) tobulinti esamą reglamentavimą, nekeičiant jo tipų derinio, (ii) reglamentavimą reformuoti į savanoriškosios registracijos lobizmo reglamentavimą ir atsisakyti lobizmo ir lobisto terminų, (iii) nukreipti lobizmo reglamentavimo vektorių išimtinai į viešosios valdžios atstovus, (iv) atsisakyti įtvirtinto lobizmo reglamentavimo (dereguliacija). Poskyryje apibrėžiamas kiekvieno iš jų turinys.

Esamo reglamentavimo tobulinimas, nekeičiant tipų derinio. Tai dažniausiai aptinkamas reformos pasiūlymas. Tokio pasiūlymo šalininkai yra VTEK⁸³⁴, TILS⁸³⁵, kai kurie Lietuvos lobizmo reglamentavimo tyrėjai⁸³⁶. Pasiūlymas remiasi idėja, jog reglamentavimo tipų derinys – valstybinis

⁸³⁴ Žr. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2016 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. 2017, p. 15–18. Prieiga per internetą:

<http://www.vtek.lt/images/Duomenys/ataskaitos/VTEK_2016_veiklos_ataskaita.pdf>.

⁸³⁵ Žr. „Transparency International“ Lietuvos skyrius, Vilniaus politikos analizės institutas. *Pasiūlymai dėl Lobistinės veiklos įstatymo projekto su komentarais* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2017/06/TILS-ir-VP-ai-pasiulymai-del-Lobistines-veiklos-istatymo-projekto-su-komentarais.pdf>>; MRAZAUSKAITĖ, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015, p. 2.

⁸³⁶ Žr. LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 34, 36; KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. How to Define a Lobbyist: Experience of Poland and Lithuania. *Croatian and Comparative Public Administration*, 2017, Nr. 17(1), p. 48–51.

tiesioginis privalomosios registracijos privalomojo laikymosi – parinktas tinkamai ir nė vienas iš tipų nelemia reglamentavimo neveiksmingumo, jį sąlygoja reguliacinio karkaso defektai, kurie visų pirma siejami su netinkamu reglamentavimo taikymo srities, apimančios reglamentavimo subjektus, lobizmo adresatus ir objektus, apibrėžimu, arba neteisiniai veiksniai.

Šio pasiūlymo kontekste konstatuojamas reglamentavimo subjektų rato nepakankamumas. Įvairios ne pelno siekiančios organizacijos *de facto* vykdo lobistinę veiklą, todėl ir nevyriausybinų organizacijų lobistai turėtų patekti į reglamentavimo taikymo sritį⁸³⁷, o tai yra nesuderinama su LVĮ 1 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta išimtimi nevyriausybinų organizacijų lobistų atžvilgiu. LVĮ 7 straipsnio 7 punkto nuostata apibūdinama kaip nustatanti plačią ir neapibrėžtą išimtį, nes dažnai viešasis interesas – tik priedanga norint daryti įtaką⁸³⁸. Tad LVĮ 1 straipsnio 3 dalies ir 7 straipsnio 7 punkto, kaip prasilenkiančių su lobistinių procesų realijomis, siūloma atsisakyti⁸³⁹.

Kitas aktualus taikymo srities aspektas – lobizmo objektų apibrėžimas. Šiuo klausimu nuomonės nėra vieningos. Viena pozicija yra siaurinti lobistinės veiklos apibrėžimą (2 straipsnio 3 dalis), iš jo pašalinant administracinius sprendimus ir individualius teisės aktus, tokiu būdu reglamentavimą taikant tik norminių teisės aktų atžvilgiu. Pažymima, jog toks reglamentavimas leistų sužinoti apie įtakos darymo veiksmus priimant svarbiausius sprendimus, o už LVĮ vykdymą ir stebėseną atsakingoms institucijoms – turėti apibrėžtą

⁸³⁷ Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2016 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. 2017, p. 15–18. Prieiga per internetą:

<http://www.vtek.lt/images/Duomenys/ataskaitos/VTEK_2016_veiklos_ataskaita.pdf>.

⁸³⁸ „Transparency International“ Lietuvos skyrius, Vilniaus politikos analizės institutas. *Pasiūlymai dėl Lobistinės veiklos įstatymo projekto su komentarais* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2017/06/TILS-ir-VP-PAI-pasiulymai-del-Lobistines-veiklos-istatymo-projekto-su-komentarais.pdf>>.

⁸³⁹ KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. How to Define a Lobbyist: Experience of Poland and Lithuania. *Croatian and Comparative Public Administration*, 2017, Nr. 17(1), p. 51.

atsakomybių lauką. Dabartinė formuluotė kritikuojama kaip sunkiai įgyvendinama, galinti nepagrįstai apsunkinti daugelį rutininių procedūrų⁸⁴⁰.

Taip pat siūloma siaurinti reglamentavimo adresatų ratą, įtvirtinant konkretų asmenų, kuriems lobistine veikla siekiama daryti įtaką, pareigybių sąrašą. Pažymima, jog turėti visa apimančią sprendimų priėmėjų apibrėžimą nėra tikslinga, o apčiuopti visus įtakos darymo jiems atvejus nėra realu, dėl to LVĮ derėtų turėti svarbiausius valstybės sprendimus priimančių asmenų kategorijų sąrašą. Siūloma, kad šis sąrašas apsiribotų Seimo, Vyriausybės nariais, viceministrais, savivaldybių tarybų nariais, savivaldybių administracijų direktoriais ir jų pavaduotojais⁸⁴¹.

Yra ir kita pozicija. Pažymima, jog daugelis viešosios valdžios politikos segmentų formuluojami ar bent pradedamas jų modeliavimas administraciniu lygmeniu. Tai lemia, jog vis dažniau pasitelkiamas platesnis lobizmo adresatų apibrėžimas, tai vertinama pozityviai. Tikėtina, kad toks platesnis apibrėžimas sąlygotų, jog į reglamentavimo taikymo sritį patektų daugiau lobistų ir viešosios valdžios kontaktinių „taškų“, subjektų, vykdančių reguliuojamą veiklą⁸⁴². Daroma išvada, kad reguliavimas turėtų apimti ne tik teisėkūros proceso, bet ir kitus viešojo administravimo sprendimus (ypač savivaldos lygmeniu)⁸⁴³. Tad to paties pasiūlymo kontekste LVĮ 2 straipsnio 1 ir 3 dalių nuostatų formuluotės vertinamos skirtingai. Šie argumentai vieni kitus neutralizuoja, todėl į pasiūlymą neįtraukiamos siaurinamosios pataisos lobizmo objektų ir adresatų apibrėžimo srityse.

⁸⁴⁰ „Transparency International“ Lietuvos skyrius, Vilniaus politikos analizės institutas. *Pasiūlymai dėl Lobistinės veiklos įstatymo projekto su komentarais* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2017/06/TILS-ir-VP-ai-pasiulymai-del-Lobistines-veiklos-istatymo-projekto-su-komentarais.pdf>>.

⁸⁴¹ „Transparency International“ Lietuvos skyrius, Vilniaus politikos analizės institutas. *Pasiūlymai dėl Lobistinės veiklos įstatymo projekto su komentarais* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2017/06/TILS-ir-VP-ai-pasiulymai-del-Lobistines-veiklos-istatymo-projekto-su-komentarais.pdf>>.

⁸⁴² KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. How to Define a Lobbyist: Experience of Poland and Lithuania. *Croatian and Comparative Public Administration*, 2017, Nr. 17(1), p. 49.

⁸⁴³ LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 34.

Pasiūlymas apima gaires ir kitų aspektų klausimais. Vienas iš jų – informacijos apie lobistinę veiklą pateikimo ir publikavimo mechanizmas. Siūloma numatyti aiškią lobistinės veiklos deklaravimo elektroninę sistemą ir užtikrinti resursus jai sukurti. Pažymima, įstatyme būtina nustatyti už šios sistemos sukūrimą ir palaikymą atsakingą instituciją. Taip pat LVĮ turi apimti nuostatą, kurioje būtų įtvirtinta, kokie duomenys turi būti prieinami viešai⁸⁴⁴. Tad siūloma siaurinti VTEK diskreciją informacijos apie lobistinę veiklą pateikimo ir publikavimo mechanizmo srityje.

Akcentuojama, jog nepaprastai svarbu įtvirtinti su lobisto statusu susijusias teises⁸⁴⁵. Siūloma pakeisti LVĮ 4 straipsnį, jame išdėstant tik tas lobistų teises, kurios jiems būtų suteikiamos papildomai. Platesnių teisių suteikimas paskatintų asmenis registruotis lobistais, o ne siekti daryti įtaką kaip individualiems asmenims ar nevyriausybinių organizacijų atstovams. Tokias teises reikėtų numatyti Seimo statute⁸⁴⁶, Vyriausybės darbo reglamente⁸⁴⁷, Vietos savivaldos įstatyme⁸⁴⁸, panaikinti lobistų teisės dalyvauti teisėkūroje suvaržymus (Teisėkūros pagrindų įstatymo 10 straipsnio 1 dalis, Seimo statuto 48 straipsnio 8 dalis)⁸⁴⁹.

Nors šis reformos pasiūlymas nekvestionuoja galiojančio reglamentavimo tipų derinio, siūlo jį papildyti netiesioginio lobizmo reglamentavimo nuostatomis – įtvirtinti nustatytiems viešosios valdžios atstovams pareigą

⁸⁴⁴ „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Teikiame pasiūlymus Prezidentei dėl Lobistinės veiklos įstatymo* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/teikiame-pasiulymus-prezidentei-del-lobistines-veiklos-istatymo/>>.

⁸⁴⁵ KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. How to Define a Lobbyist: Experience of Poland and Lithuania. *Croatian and Comparative Public Administration*, 2017, Nr. 17(1), p. 50–51.

⁸⁴⁶ Lietuvos Respublikos Seimo statutas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. birželio 14 d.). *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 15-249.

⁸⁴⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamentas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. liepos 18 d.). *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 63-1238.

⁸⁴⁸ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. liepos 1 d. iki 2017 m. gruodžio 31 d.). *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1049.

⁸⁴⁹ „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Teikiame pasiūlymus Prezidentei dėl Lobistinės veiklos įstatymo* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/teikiame-pasiulymus-prezidentei-del-lobistines-veiklos-istatymo/>>.

deklaruoti veiksmus, kuriais jiems buvo siekta daryti įtaką⁸⁵⁰. Pažymima, jog tokios pareigos įtvirtinimas leistų tikėtis didesnio lobistinės veiklos viešumo⁸⁵¹.

Konstatuotas nuostatų, įpareigojančių atlikti periodišką reglamentavimo peržiūrą, stygius. Lobistinę veiklą reguliuojančios normos yra tarsi „užšalusios“, nes iš esmės nėra koreguojamos, atsižvelgiant į politinio proceso aktualijas, LVĮ įgyvendinimo problemas⁸⁵². Nors šis pastebėjimas buvo išsakytas dar iki 2017 m. reglamentavimo korekcijos, jis išlieka aktualus, nes naujosios LVĮ redakcijos priėmimą katalizavo ir sąlygojo ne kokių nors įstatymuose įtvirtintų pareigų vykdymas, o stojimo į EBPO implikacijos.

Galiausiai pažymima, jog lobizmo reglamentavimo modeliavimas turėtų apimti egzistuojančio teisinio karkaso, skirto teisės dalyvauti viešosios valdžios sprendimų priėmimo užtikrinimui, adekvatų įvertinimą ir potencialių susidubliavimų ir spragų eliminavimą⁸⁵³. Teigiama, jog turėtų atsirasti veikiantis teisėkūros pėdsakas. Įstatymuose, reguliuojančiuose teisėkūros procedūras, ir viešosios valdžios atstovų elgesio kodeksuose turi būti aiškiai numatyta, kad, teikiant teisės aktų projektus, su jais turėtų būti teikiami ir visi įvairiomis formomis gauti interesų grupių pasiūlymai. Be to, turėtų būti sukurta paprastai naudojama sistema, leidžianti sekti visas teisėkūros iniciatyvas⁸⁵⁴.

Pirmasis reformos pasiūlymas ne tik dažniausias, bet ir labiausiai išplėtotas turinio prasme, išsamiausiai pagrįstas. Tai neturėtų stebinti, nes pasiūlymas startuoja nuo esamo reglamentavimo. Siūlyti reformuoti esamą reglamentavimą labiau konvenciška. Alternatyvų plėtotė menkesnė, nes

⁸⁵⁰ Panašaus pobūdžio valstybinio netiesioginio lobizmo reglamentavimo nuostatos įtvirtintos Lenkijoje.

⁸⁵¹ „Transparency International“ Lietuvos skyrius, Vilniaus politikos analizės institutas. *Pasiūlymai dėl Lobistinės veiklos įstatymo projekto su komentarais* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2017/06/TILS-ir-VP-PAI-pasiulymai-del-Lobistines-veiklos-istatymo-projekto-su-komentarais.pdf>>.

⁸⁵² LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 34.

⁸⁵³ KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. How to Define a Lobbyist: Experience of Poland and Lithuania. *Croatian and Comparative Public Administration*, 2017, Nr. 17(1), p. 51.

⁸⁵⁴ MRAZAUSKAITĖ, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015, p. 2.

siūloma alternatyvi idėja, o ne konkrečių galiojančių nuostatų daugeto korekcija, eliminavimas ir/ar papildymas naujomis.

Savanoriškoji registracija bei lobizmo ir lobisto terminų atsisakymas.

Šis pasiūlymas santykinai retas. Jis buvo užfiksuotas 2012 m. Smaliukui skaitant pranešimą „Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir ES“ seminare „Lobizmas Lietuvoje ir ES: teorija ir praktika“⁸⁵⁵. Atitinkamai, atsižvelgiant į pranešimo seminare formatą, pasiūlymas yra lakoniškas plėtotės prasme. Identifikuotas reglamentavimo reformos poreikis, nurodyti pagrindiniai idėjiniai teiginiai.

Siūloma reformuoti Lietuvos lobizmo reglamentavimą, sekant ES pavyzdžiu. Pagrindinė šio pasiūlymo idėja – pertvarkyti reglamentavimą, keičiant jo tipą, nustatantį lobistų registracijos režimą. Siūloma atsisakyti privalomosios lobistų registracijos, persiorientuoti į savanoriškosios registracijos sistemą. Taip pat ES įtvirtintas lobizmo reglamentavimas pasižymi tuo, kad jo kontekste kaip pagrindiniai ir dominuojantys neregistruoja „lobizmo“ ir „lobisto“ terminai, jie menkai vartojami, periferiniai, reglamentavimas sukonstruotas taip, jog leidžiama suprasti, kad reguliuojamas lobizmas, tačiau dominuojančiomis pasirinktos neutralesnės kategorijos.

Kadangi reformos pasiūlymas išplėtotas menkai, tačiau siūloma remtis ES lobizmo reglamentavimo praktika, siekiant analitinių tolimesnio tyrimo tikslų, preziumuojama, jog siūlomi pagrindiniai reglamentavimo parametrai (žinoma, su išimtimis, sąlygotomis ES, kaip *sui generis* supranacionalinio darinio, ir Lietuvos, kaip nedidelės unitarinės valstybės, statusų skirtumų ir jų implikacijų) atitinka ES įtvirtintuosius.

Valstybinio netiesioginio lobizmo reglamentavimo įtvirtinimas, esamo – atsisakymas. Siūloma nukreipti Lietuvos lobizmo reglamentavimo vektorių išimtinai į viešosios valdžios atstovus. Šį pasiūlymą pateikė

⁸⁵⁵ SMALIUKAS, A. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Pranešimas skaitytas seminare *Lobizmas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje: teorija ir praktika*. Vilnius: 2012.

profesorius Nekrošius ir Bartkus, komentuodami LVIP1⁸⁵⁶. Pasiūlymas taip pat nėra išsamus ir išplėtotas tiek žvelgiant iš turinio, tiek – iš pagrindimo perspektyvų, pateikti pagrindiniai idėjiniai teiginiai.

Pasiūlymo kartinė idėja – pakeisti reglamentavimo tipų derinį iš valstybinio tiesioginio privalomosios registracijos privalomojo laikymosi į valstybinį netiesioginį privalomojo laikymosi. Tokios reformos būtinybė grindžiama esamo reglamentavimo neatitiktimi lobizmo realijoms ir jų kontekstui. Daugiausia esamas reglamentavimas kritikuotas dėl to, kad Lietuvoje nėra susiklosčiusios tradicijos, kurios sudarytų prielaidas jo veiksmingam funkcionavimui. Pažymėta, jog reglamentavimas, būdamas transplantu, perkeltu iš JAV, priskiriamų bendrosios teisės tradicijai, neturi galimybių „prigyti“ Lietuvoje, kuri yra kontinentinės teisės tradicijos dalis⁸⁵⁷.

Tad manoma, kad Lietuvos atveju tinkamiau perkelti esminę atsakomybę už lobizmo teisėtumą ant viešosios valdžios atstovų pečių. Siūloma valstybinį netiesioginį lobizmo reglamentavimą orientuoti į lobizmo atskleidimo pareigų viešosios valdžios atstovams įtvirtinimą⁸⁵⁸. Tokios pareigos turėtų apimti įpareigojimus viešosios valdžios atstovams registruoti susitikimus ir jiems teikiamus dokumentus, susijusius su jų tiesiogine veikla.

Reglamentavimą siūloma įtvirtinti ne atskirame teisės akte, bet inkorporuoti į Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą⁸⁵⁹, t. y., šalia kitų viešosios valdžios atstovų deklaravimo pareigų, atsirastų ir pareiga deklaruoti informaciją, susijusią su lobizmu. Tai drauge išspręstų ne tik formos klausimą, bet reglamentavimo įgyvendinimo mechanizmo ir/ar susijusius klausimus – būtų galima pasinaudoti jau sukurtais

⁸⁵⁶ SAVICKAS, E. *Lobizmas Lietuvoje: kada įstatymai – bejėgiai* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/99010>>.

⁸⁵⁷ *Ibid.*

⁸⁵⁸ Toks valstybinio netiesioginio lobizmo reglamentavimo modusas įtvirtintas Lenkijoje.

⁸⁵⁹ Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2016-01-01 iki 2017-12-31). *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 67-1659.

ir veikiančiais teisiniais instrumentais⁸⁶⁰. Taigi, ir šiuo atveju dėl menkos pasiūlymo plėtotės taikoma sąlyginė analogija, nagrinėjamo pasiūlymo spragas užpildant reikšmingai modifikuotomis Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo ir jį įgyvendinančių teisės aktų nuostatomis⁸⁶¹.

Dereguliacija. Pasiūlymą atsisakyti Lietuvoje įtvirtinto lobizmo reglamentavimo išdėstė tyrėjas Geleževičius, nagrinėdamas ankstesnį Lietuvos lobizmo reglamentavimą, kurio pagrindu yra LVĮ redakcija, buvusi aktuali nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki 2013 m. gruodžio 31 d.⁸⁶². Nors šis pasiūlymas pristatytas mokslinės publikacijos išvadose, tačiau jis, kaip bus atkleista toliau, nėra išsamus ir išplėtotas, stokoja aiškumo, todėl iš dalies redukuotas.

Tyrėjas lobizmo reglamentavimą Lietuvoje laiko neprisigijusiu, o jo tipų derinį – netinkamu Lietuvai, ir daro išvadą, jog „kadangi lobizmas Lietuvoje, nepaisant formaliai veikiančio įstatymo, realiai plėtojosi pagal europietiško lobizmo paradigmą, mūsų šaliai vertėtų pereiti prie absoliučioje daugumoje demokratiinių valstybių įprastų lobizmo ir lobistų kontrolės formų, t. y. apskritai atsisakyti lobizmo reglamentavimo specialiu teisės aktu“⁸⁶³. Taigi, tyrėjas aiškiai siūlo atsisakyti Lietuvoje įtvirtintos lobizmo reglamentavimo atmainos, o rekomenduojama alternatyva – pereiti prie absoliučioje daugumoje demokratiinių valstybių įprastų lobizmo ir lobistų kontrolės formų – miglota.

Samprotaujama, jog absoliučioje daugumoje pasaulio valstybių vyrauja liberalus požiūris į lobizmo reglamentavimą ir institucionalizavimą. Teigiama, jog bendras tokių šalių bruožas, kad jose lobizmas nėra reguliuojamas specialiu įstatymu, tačiau visur esama vienokių ar kitokių normatyvinių dokumentų,

⁸⁶⁰ SAVICKAS, E. *Lobizmas Lietuvoje: kada įstatymai – bejėgiai* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/99010>>.

⁸⁶¹ Žr. Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2016-01-01 iki 2017-12-31). *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 67-1659; Lentelė Nr. 5. Trečiasis reformos pasiūlymas: valstybinio netiesioginio lobizmo reglamentavimo įtvirtinimas, esamo – atsisakymas.

⁸⁶² Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki 2013 m. gruodžio 31 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 56-1644.

⁸⁶³ GELEŽEVIČIUS, R. Lobizmo teisinis reguliavimas ir institucionalizacija Lietuvoje: pirmojo dešimtmečio išdavos ir pamokos. *Socialinių mokslų studijos*, 2013, Nr. 5(1), p. 188–189.

skirtų lobistų veiklai nuskaidrinti: tokią funkciją atlieka lobistų organizacijų ir valdžios struktūrų darbuotojų elgesio kodeksai, valdžios institucijų vidaus taisyklės ar lobistų registracijos jose taisyklės, privalomai ar savanoriškai pildomi lobistų registrai, jų teisėkūrinių interesų rejestrai ir pan.⁸⁶⁴ Plačiau apie tai nėra pasisakoma, o koks konkrečiai lobizmo reglamentavimas būtų tinkamas Lietuvai, nedetalizuojama.

Nekvestionuojant teiginių dėl liberalaus požiūrio į lobizmo reglamentavimą ir institucionalizaciją (nors, disertacijos autorės vertinimu, jie nepagrįsti), pažymėtina, jog, identifikuojamas normatyvinius dokumentus, skirtus lobistų veiklos skaidrinimui, tyrėjas paliečia visas tris pagrindines reglamentavimo atmainas, neišskirdamas ir Lietuvoje įtvirtinto reglamentavimo tipų derinio⁸⁶⁵. Be to, aplinkybė, ar tas specialus teisės aktas, esantis reglamentavimo pagrindu, yra įstatymas ar taisyklės, tipų derinio nekeičia. Taip pat dera pažymėti, kad bet kuris iš išvardytų „kitokių normatyvinių dokumentų“ traktuotinas lobizmo reglamentavimu specialiu teisės aktu, jei tuo aktu reguliuojamas tik ar daugiausia lobizmas. Tad atskleista, jog, nepaisant to, kad lyg ir siūloma Lietuvoje įtvirtinti esamo reglamentavimo alternatyvą – kažkokias „*absoliučioje daugumoje demokratinių valstybių įprastas lobizmo ir lobistų kontrolės formas*“, ji nėra aiški. Todėl pasiūlymas redukuojamas iki suprantamos jo dalies – esamo lobizmo reglamentavimo atsisakymo (dereguliacijos). O toks pasiūlymas platesnio atskleidimo nereikalauja.

Identifikuoti, išgryninti ir apibrėžti keturi kokybiškai skirtingi Lietuvos lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymai. Visus juos vienija bendras tikslas – sukurti tokį reguliacinį karkasą (apima ir reguliavimo nebuvimą), kuris išspręstų reglamentavimo neveiksmingumo problemą, ištaisydamas ir/ar pašalindamas esamo reglamentavimo defektus, bei užtikrinti Lietuvoje vykstančių

⁸⁶⁴ GELEŽEVIČIUS, R. Lobizmo teisinis reguliavimas ir institucionalizacija Lietuvoje: pirmojo dešimtmečio išdavos ir pamokos. *Socialinių mokslų studijos*, 2013, Nr. 5(1), p. 187.

⁸⁶⁵ Pavyzdžiui, privalomas lobistų registras, įsteigtas tam tikros viešosios valdžios institucijos vidaus taisyklių pagrindu, yra ne kas kita kaip valstybinis tiesioginis privalomosios registracijos privalomojo laikymosi lobizmo reglamentavimas, t. y. būtent toks, kokio siūloma atsisakyti.

lobistinių procesų skaidrumą. Kad kuriuo nors iš pasiūlymų būtų siekiama įtvirtinti kitus negu esamo lobizmo reglamentavimo tikslus, nenustatyta.

3.3.3. Reformos pasiūlymų analizė ir vertinimas

Ar identifikuoti pagrindiniai Lietuvos lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymai turi potencijos įgyvendinti savo tikslą, kuris iš jų pranašiausias bei ar pranašiausias yra pakankamas – atsakymų į nurodytus ir susijusius klausimus yra ieškoma šiame poskyryje. Tai yra daroma, (i) atliekant Lietuvos lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymų analizę ir (ii) vertinimą.

Pasiūlymų analizė. Nustatyta, jog pagrindiniai Lietuvos lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymai subordinuoti Lietuvoje vykstančių lobistinių procesų skaidrumo užtikrinimo tikslui. Tyrime apibrėžta, kad lobizmo skaidrumo užtikrinimo siekis Lietuvos lobizmo reglamentavimo „audinyje“ ir jo įgyvendinime atspindimas per keturias faktines raiškos sritis, susijusias su reglamentavimo pagrindu teikiama ir publikuojama informacija: informacijos (i) masto ir (ii) turinio pakankumą bei (iii) jos teikimo ir (iv) publikavimo tinkamumą. Atsižvelgiant į tai, jos inkorporuojamos į SSGG analizės lenteles. Kadangi gali būti identifikuotos stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės, kurios peržengia atskirų identifikuotų lobizmo skaidrumo užtikrinimo faktinės raiškos sričių ribas, lentelėse tai reflektuojama, jas papildant skiltimi „Bendrųjų skaidrumo saugiklių masto ir/ar turinio pakankumas“. Kiekvieno pasiūlymo analizė atliekama ir pristatoma atskiroje SSGG analizės lentelėje, rezultatai aprašomi po ja.

	Vidiniai veiksniai		Išoriniai veiksniai	
	Stiprybės	Silpnybės	Galimybės	Grėsmės
Informacijos masto pakankamumas	1. Informacija apie lobistinę veiklą būtų teikiama tiek lobistų, tiek viešosios valdžios atsovų (priešpriešinė pareiga). 2. Informacija apie lobistinę veiklą turėtų apimti duomenis apie: (i) laisvai samdomų, (ii) bendrovių ir (iii) visuomeninių organizacijų lobistų vykdomą lobistinę veiklą. 3. Lobistų teisių reforma, suteikiant lobistams platesnes teises, susijusias su lobisto statusu, ir esamų suvaržymų dalyvauti teisėkūroje panaikinimas paskatintų lobistus registruotis, taip išplėstų pateikiamos informacijos apie lobistinę veiklą mastą.	1. Neapibrėžtas lobistinės veiklos pabaigos momentas mažintų faktinį informacijos teikimo mastą.	–	1. Neteisiniai veiksniai, nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai (neigiamas konvencinis požiūris į lobizmą, „patyliukų“ komunikacijos įpročiai etc.), darytų neigiamą įtaką registracijai, o kartu ir informacijos masto pakankamumui, t. y. „nubyrėtų“ dalis visų kategorijų lobistų, turinčių pareigą registruotis bei teikti nustatytą informaciją. 2. Neteisiniai veiksniai, nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai (neigiamas visuomenės konvencinis požiūris į lobizmą etc.), skatintų viešosios valdžios atstovus arba vengti kontaktų su lobistais, kad nereikėtų šių kontaktų deklaruoti, o kartu ir būti siejamiems su lobistais visuomenės akyse, arba tartis su lobistais dėl deklaracijų neteikimo, arba atitinkamai – dėl neviseiško deklaravimo, o tai redukuotų teikiamos informacijos mastą.
Informacijos turinio pakankamumas	1. Informacija turėtų apimti: (i) lobistų identifikacinius duomenis, (ii) lobistinės veiklos užsakovo ar trečiosios šalies identifikacinius duomenis, (iii) lobistinės veiklos objekto pavadinimą, (iv) norimo pakeisti dalyko trumpą apibūdinimą, (v) institucijos ar įstaigos, kurioje eina pareigas viešosios valdžios atstovas, pavadinimą, (vi) jo identifikacinius duomenis, (vii) veiksmus, kuriais viešosios valdžios atstovui daryta lobistinė įtaka.	1. Informacija apie (i) lobistinės veiklos objektą (būtų nurodomas tik lobistinės veiklos objekto pavadinimas, o konkretus straipsnis, punktas ar skyrius nurodytas nebūtų), (ii) lobistinį interesą (būtų tik norimo pakeisti dalyko trumpas apibūdinimas, o tai yra labai interpretatyvu), (iii) finansinės informacijos (nereikalaujama nurodyti) stygius.	–	1. Neteisiniai veiksniai, nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai (menkai išvystytos pilietinės visuomenės implikacijos etc.), darytų neigiamą įtaką faktiškai teikiamos informacijos pakankamumui, pavyzdžiui, (i) norimo pakeisti dalyko trumpas apibūdinimas gali būti suformuluotas taip, kad jis nefiksuotų jokios informacijos apie faktinį lobistinį interesą, (ii) lobistų deklaracijose gali būti neidentifikuotas viešosios valdžios atstovas, su kuriuo buvo kontaktauta, etc.
Informacijos teikimo tinkamumas	1. Informacija būtų teikiama elektroninėmis priemonėmis ne vėliau kaip per 7 dienas nuo lobistinės veiklos pradžios (t. y. lobistinio kontakto dėl konkretaus lobistinės veiklos objekto).	–	1. Egzistuoja sukurta ir veikianti, VTEK administruojama informacijos apie lobistinę veiklą teikimo elektroninė sistema.	1. Neteisiniai veiksniai, nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai (menkai išvystytos pilietinės visuomenės implikacijos etc.), darytų neigiamą įtaką nuostatų, susijusių su informacijos teikimu, laikymuisi, pavyzdžiui, sąlygotų vėlesnį, nei nustatyta, informacijos pateikimą. 2. Arba informacijos apie lobistinę veiklą teikimo elektroninė sistema turėtų būti patobulinta, sudarant galimybę teikti informaciją ir viešosios valdžios atstovams, arba turėtų būti atitinkamai patobulinta viena iš egzistuojančių informacijos teikimo sistemų (pavyzdžiui, privačių interesų deklaravimo sistema), arba – sukurta nauja šiam tikslui skirta sistema, o tai pareikalautų papildomų išteklių.
Informacijos publikavimo tinkamumas	1. Informacija būtų publikuojama elektroniniu būdu, automatiškai jos pateikimo momentu beveik visa apimtimi, išskyrus pagrįstas išimtis. 2. VTEK diskrecijos prieigos prie informacijos apie lobistinę veiklą klausimu apribojimas, apibrėžiant šios informacijos viešinimo apimtį bei nustatant VTEK aiškią atsakomybę sukurti ir palaikyti informacijos apie lobistinę veiklą pateikimo ir publikavimo elektroninę sistemą. 3. Turėtų būti formuojamas teisėkūros pėdsakas.	–	1. Egzistuoja sukurta ir veikianti, VTEK administruojama informacijos apie lobistinę veiklą publikavimo elektroninė sistema. 2. Egzistuoja tobulintina Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos (ne)administruojama lobizmo teisėkūros pėdsako publikavimo elektroninė sistema.	1. Informacijos apie lobistinę veiklą publikavimo elektroninė sistema turėtų būti patobulinta, sudarant galimybę pasitelkus šią sistemą viešinti ir viešosios valdžios atstovų pateiktą informaciją, tai pareikalautų papildomų išteklių. 2. Turėtų būti patobulinta dabartinė lobizmo teisėkūros pėdsako publikavimo sistema arba kuriama ir diegiama alternatyvi sistema, tai pareikalautų papildomų išteklių. 3. Turėtų būti sukurtos sąsajos tarp LVĮ pagrindu teikiamos informacijos publikavimo elektroninės sistemos ir sistemos, publikuojančios teisėkūros pėdsaką, tai pareikalautų papildomų išteklių.
Bendrųjų skaidrumo saugiklių masto ir/ar turinio pakankamumas	1. Neteisinių veiksmų, nepalankių teisėto lobizmo institucionalizacijai, eliminavimas ir/ar redukcija: turėtų būti atliekama periodiška reglamentavimo peržiūra.	1. Įrankių neteisinių veiksmų nepalankių teisėto lobizmo institucionalizacijai, eliminavimui ir/ar redukcijai, stoka: (i) programinių, (ii) diversifikacinių nuostatų stygius etc.	–	1. Neteisinių veiksmų, nepalankių teisėto lobizmo institucionalizacijai, kuriamas bendras negatyvus fonas, redukuojantis „gerųjų“ nuostatų funkcionavimą bei aktyvinantis „blogųjų“ implikacijas.

Lentelė Nr. 3. Pirmasis reformos pasiūlymas: esamo reglamentavimo tobulinimas, nekeičiant jo tipų derinio

Pirmojo Lietuvos lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymo analizė atskleidžia, jog jo stiprybės dominuoja silpnybių atžvilgiu (persvara nedidelė), o grėsmės – galimybių. Dėl galimybių ir grėsmių santykio pažymėtina, jog (atmetus reglamentavimo įgyvendinamuosius techninius aspektus, susijusius su teiktinos informacijos teikimo ir publikavimo sistemų diegimu ir palaikymu) veikiausiai tiriant bet kokią viešosios valdžios įtvirtinamo lobizmo reglamentavimo reformos pasiūlymą būtų nustatyta daugiau grėsmių nei galimybių, o tai daugiausia priklausytų nuo konvencinio požiūrio į lobizmą ir jo implikacijų. O žvelgiant iš šios perspektyvos, padėtis Lietuvoje itin komplikuoja. Tai atsiskleis ir kitų reformos pasiūlymų SSGG lentelėse.

Matyti, jog nors informacijos pakankamumo masto kontekste pirmąją stiprybę eliminuotų antroji grėsmė ir identifikuota viena silpnybė, stiprybės lemia, kad informacijos mastas būtų labiau pakankamas. Tuo tarpu informacijos turinys – labiau nepakankamas, tai lemtų silpnybių ir grėsmių nepageidaujama sąveika. Informacijos teikimas iš esmės tinkamas, publikavimas – taip pat, o poreikis papildomiems ištekliams tokiais atvejais, kai reglamentavimo įgyvendinimo sistemos plečiasi, laikomas organišku. Bendrųjų skaidrumo saugiklių mastas menkas – nuostatų grupė, skirta vienam neteisiniam veiksmui eliminuoti, atsižvelgiant į jų gausą, nėra pakankama.

	Vidiniai veiksniai		Išoriniai veiksniai	
	Stiprybės	Silpnybės	Galimybės	Grėsmės
Informacijos masto pakankamumas	1. Informaciją apie lobistinę veiklą teiktų platus subjektų ratas – (i) laisvai samdomi lobistai ir institucionalizuotų interesų grupių lobistai – (ii) bendrovių, (iii) visuomeninių organizacijų ir (iv) viešosios valdžios lobistai. 2. Būtų įtvirtintos lobistų teisės, skatinančios registraciją, o kartu ir informacijos masto plėtrą.	1. Informacijos apie lobistinę veiklą neteiktų viešosios valdžios atstovai. 2. Savanoriškoji lobistų registracija susiaurintų teiktinos informacijos mastą visų lobistų kategorijų apimtyje informacijos apie lobistinę veiklą, kurią vykdo lobistai, nepageidaujantys registruotis, dalyje.	–	1. Neteisiniai veiksniai, nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai (neigiamas konvencinis požiūris į lobizmą, „patyliukų“ komunikacijos įpročiai, siekis išvengti administracinės naštos etc.), darytų ypač didelę neigiamą įtaką registracijos, o kartu ir teiktinos informacijos mastui, kadangi registracija būtų neprivaloma.
Informacijos turinio pakankamumas	1. Teikiama informacija apimtų: (i) lobisto ir (ii) lobistinės veiklos užsakovo identifikacinius duomenis, (iii) pagrindinių lobistinės veiklos objektų identifikacinius duomenis (pagrindinių teisėkūros pasiūlymų ar politikos sričių identifikavimas), (iv) finansinę informaciją, susijusią su lobistine veikla.	1. Informacijos apie (i) lobistinės veiklos objektą (formuluotė nekonkreči, reikalaujama nurodyti tik pagrindinius, o ne visus objektus, neaiškus identifikavimo lygmuo), (ii) lobistinį interesą (nereikalaujama nurodyti), (iii) lobistinės veiklos adresatus (nereikalaujama nurodyti) stygius.	–	1. Neteisiniai veiksniai, nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai (menkai išvystytos pilietinės visuomenės implikacijos etc.), darytų neigiamą įtaką faktiškai teikiamos informacijos pakankumui, pavyzdžiui, gali būti (i) pateikti duomenys tik apie labai mažą lobistinės veiklos objektų dalį ir/ar (ii) šie objektai identifikuoti labai abstrakčiai etc.
Informacijos teikimo tinkamumas	1. Informacija būtų teikiama elektroninėmis priemonėmis.	1. Informacija būtų teikiama ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo kintančios informacijos dalies pokyčio, tai, tikėtina, dažnu atveju lemtų informacijos vėlavimą (t. y. informacija būtų pateikta, lobistinei veiklai pasibaigus), o drauge – ir teikimo netinkamumą.	1. Egzistuoja sukurta ir veikianti, VTEK administruojama informacijos apie lobistinę veiklą teikimo elektroninė sistema.	1. Neteisiniai veiksniai, nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai (menkai išvystytos pilietinės visuomenės implikacijos etc.), darytų neigiamą įtaką nuostatų, susijusių su informacijos teikimu laikymuisi, pavyzdžiui, sąlygotų vėlesnį, nei nustatyta, informacijos pateikimą.
Informacijos publikavimo tinkamumas	1. Informacija būtų publikuojama elektroniniu būdu, automatiškai jos pateikimo momentu visos apimties.	1. Nesukurta prielaidų formuoti nei teisėkūros, nei lobizmo teisėkūros pėdsaką.	1. Egzistuoja sukurta ir veikianti, VTEK administruojama informacijos apie lobistinę veiklą publikavimo elektroninė sistema.	–
Bendrųjų skaidrumo saugiklių masto ir/ar turinio pakankamumas	1. Neteisinių veiksmų, nepalankių teisėto lobizmo institucionalizacijai, eliminavimas ir/ar redukcija: (i) būtų atsisakyta „lobizmo“ ir „lobisto“ terminų, jie pakeisti neutralesniais, (ii) konkrečiai apibrėžtu laiku turėtų būti atliekama periodiška reglamentavimo peržiūra, (iii) reglamentavimą įgyvendinantis viešosios valdžios subjektas būtų įpareigotas organizuoti vidinę ir išorinę edukaciją lobizmo klausimais.	1. Įrankių neteisinių veiksmų, nepalankių teisėto lobizmo institucionalizacijai, eliminavimui ir/ar redukcijai stoka: (i) programinių, (ii) diversifikacinių nuostatų stygius etc.	–	1. Neteisinių veiksmų, nepalankių teisėto lobizmo institucionalizacijai, kuriamas bendras neigiamas fonas, redukuojantis „gerųjų“ nuostatų funkcionavimą bei aktyvinantis „blogųjų“ implikacijas. 2. Atsisakius „lobizmo“ ir „lobisto“ terminų, lobistus tiesiogiai menčiau veiktų neigiamo konvencinio požiūrio į lobizmą implikacijos, tačiau labai tikėtina, kad neteisiniai veiksniai (menkas lobizmo suvokimas etc.) sąlygotų, kad terminijos pakeitimas būtų suprastas ir (o gal ir didžiąja dalimi) kaip lobizmo neteisėtumo per se pripažinimas, o tai dar labiau stigmatizuotų šį reiškinį, didintų konvencinio požiūrio neigiamą krūvį.

Lentelė Nr. 4. Antrasis reformos pasiūlymas: savanoriškoji registracija bei lobizmo ir lobisto terminų atsisakymas

Antrajame pasiūlyme silpnybės dominuoja stiprybių atžvilgiu, grėsmės – galimybių. Informacijos masto kontekste, įvertinus lietuviškąsias lobizmo realijas, antroji silpnybė turėtų didelį destruktivų poveikį registracijos mastui. Tai pagrindžia du argumentai: (i) pati ES siekia įtvirtinti privalomąją registraciją, tikėdamasi, kad tai padės užtikrinti aukštesnį lobizmo skaidrumo laipsnį, (ii) iki priimant naująją LVĮ redakciją, kai buvo reglamentuojama vienos lobistų kategorijos veikla, kitų kategorijų lobistai nesiregistravo, nors galėjo tai daryti savanoriškai. Tai pakankama prielaida išvadai, kad pakeitus registracijos režimą užsiregistruotų vos keletas žinomesnių lobistų profesionalų. Taigi, informacijos mastas būtų nepakankamas.

Informacijos turinys taip pat būtų nepakankamas, o tai daugiausia lemia siaura atskleistinos informacijos apie lobistinės veiklos objektą formuluotės apibrėžtis, nekonkretumas ir nebuvimas reikalavimo nurodyti lobistinį interesą. Turint tokio reglamentavimo pagrindu pateiktą informaciją būtų sunku arba neįmanoma susiorientuoti konkrečiame lobistiniame procese, nes (i) apie dalį šių procesų informacija tiesiog būtų nepateikiama, lobisto subjektyvaus vertinimo, kad konkretus lobistinės veiklos objektas nevertas paminėjimo, pagrindu, (ii) o apie likusią – informacija būtų nepakankama suvokti, kokia lobistinė veikla vykdoma ar buvo vykdyta⁸⁶⁶.

Informacijos teikimas netinkamas reikšminga apimtimi, nes jos atnaujinimo dažnis per menkas, kad užtikrintų savalaikiškumą. Tuo tarpu informacijos publikavimas labiau tinkamas, nors ir esti trūkumų, susijusių su teisėkūros pėdsako formavimu. Bendrųjų skaidrumo saugiklių mastas nepakankamas. Pirmąjį reguliacinį sprendimą, nukreiptą į neteisinių veiksmų eliminavimą/redukciją, – „lobizmo“ ir „lobisto“ terminų atsisakymą ir jų pakeitimą neutralesniais – eliminuotų antroji grėsmė. Likusios dvi minėtam tikslui skirtos nuostatų grupės pasižymi pozityvaus poveikio potencialu, tačiau nereikšminga apimtimi išsprendžia nagrinėjamą problemą.

⁸⁶⁶ Pavyzdžiui, vien iš lobisto ir lobistinės veiklos užsakovo identifikacinių duomenų, kokio nors teisės akto (kurie paprastai apima daug straipsnių) pavadinimo ir finansinių lobistinės veiklos duomenų suprasti, kokias nuostatas buvo ar yra siekiama keisti ir kaip (ko siekiant), gali tik lobistai ar kiti teisėkūros profesionalai, o ne vidutiniškai protingas žmogus.

	Vidiniai veiksniai		Išoriniai veiksniai	
	Stiprybės	Silpnybės	Galimybės	Grėsmės
Informacijos masto pakankamumas	1. Informaciją apie lobistinę veiklą teiktų viešosios valdžios atstovai.	1. Informacijos apie lobistinę veiklą neteiktų lobistai.	–	1. Neteisiniai veiksniai, nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai (neigiamas visuomenės konvencinis požiūris į lobizmą etc.), skatintų viešosios valdžios atstovus vengti kontaktų su lobistais, kad nereikėtų šių kontaktų deklaruoti, o kartu ir būti siejamiems su lobistais visuomenės akyse, o tai redukuotų teikiamos informacijos mastą.
Informacijos turinio pakankamumas	1. Būtų teikiama informacija, apimanti duomenis apie: (i) viešosios valdžios atstovų susitikimus su lobistais (susitikimo laikas, lobisto identifikaciniai duomenys), (ii) viešosios valdžios atstovams lobistų teikiamus dokumentus, jų turinį.	1. Informacijos apie (i) lobistinės veiklos užsakovą, (ii) objektą, (iii) lobistinį interesą, (iv) finansinės informacijos, susijusios su lobistine veikla, stygius. Neaišku, ar ši informacija patektų į teikiamų dokumentų turinį, jei taip – kokia apimtimi.	–	1. Neteisiniai veiksniai, nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai (menkai išvystytos pilietinės visuomenės implikacijos etc.), darytų neigiamą įtaką faktiškai teikiamos informacijos pakankumui, pavyzdžiui, (i) gali būti pateikti duomenys tik apie dalį lobistų pateiktų dokumentų, (ii) lobistai gali neteikti dokumentų arba vengti į jų turinį įtraukti reikšmingą informaciją apie lobistinius procesus etc.
Informacijos teikimo tinkamumas	1. Informacija būtų teikiama elektroninėmis priemonėmis ne vėliau kaip per 7–30 dienų nuo informacijos atsiradimo.	–	1. Egzistuoja sukurta ir veikianti, VTEK administruojama privačių interesų deklaravimo elektroninė sistema.	1. Neteisiniai veiksniai, nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai (menkai išvystytos pilietinės visuomenės implikacijos etc.), darytų neigiamą įtaką nuostatų, susijusių su informacijos teikimu, laikymuisi, pavyzdžiui, sąlygotų vėlesnį, nei nustatyta, informacijos pateikimą. 2. Privačių interesų deklaravimo elektroninė sistema turėtų būti pertvarkyta, sudarant galimybę per šią sistemą teikti ir lobizmo reglamentavimo pagrindu teiktiną informaciją, o tai pareikalautų papildomų išteklių.
Informacijos publikavimo tinkamumas	1. Informacija būtų publikuojama elektroniniu būdu, automatiškai jos pateikimo momentu beveik visos apimties, išskyrus pagrįstas išimtis.	1. Nesukurta prielaidų formuoti nei teisėkūros, nei lobizmo teisėkūros pėdsaką.	1. Egzistuoja sukurta ir veikianti, VTEK administruojama elektroninių deklaracijų paieškos (publikavimo) elektroninė sistema.	1. Elektroninių deklaracijų paieškos (publikavimo) elektroninė sistema turėtų būti pertvarkyta, sudarant galimybę per šią sistemą viešinti ir lobizmo reglamentavimo pagrindu teiktiną informaciją, o tai pareikalautų papildomų išteklių.
Bendrųjų skaidrumo saugiklių masto ir/ar turinio pakankamumas	–	1. Nesukurta jokių įrankių neteisinių veiksmų, nepalankių teisėto lobizmo institucionalizacijai, eliminavimui ir/ar redukcijai: (i) programinių, (ii) diversifikacinių nuostatų stygius etc.	–	1. Neteisinių, nepalankių teisėto lobizmo institucionalizacijai, veiksmų kuriamas bendras negatyvus fonas, redukuojantis „gerųjų“ nuostatų funkcionavimą bei aktyvinantis „blogųjų“ implikacijas.

Lentelė Nr. 5. Trečiasis reformos pasiūlymas: valstybinio netiesioginio lobizmo reglamentavimo įtvirtinimas, esamo – atsisakymas

Trečiojo pasiūlymo silpnybės dominuoja stiprybių atžvilgiu, o grėsmės – galimybių. Informacijos mastas nepakankamas didele apimtimi – vienintelę stiprybę maksimaliai redukuotų identifikuota grėsmė. Veikiausiai susiklostytų panaši situacija į analizuotąją Lenkijoje, kai, reglamentavimo įgyvendinimo duomenimis, didžioji dalis viešosios valdžios atstovų nėra lobizmo adresatai. Tikėtina, jog to priežastis būtų neteisiniai veiksniai. Dar rengiant galiojančią LVĮ redakciją darbo grupės posėdžių metu buvo išreikštas viešosios valdžios atstovų susirūpinimas dėl jų, kaip lobizmo adresatų, išviešinimo pažymint, jog tai paskatins viešosios valdžios atstovus pradėti vengti kontaktų su lobistais, bijant neigiamo visuomenės požiūrio⁸⁶⁷. Be to, viešosios valdžios atstovai, pavyzdžiui, Seimo nariai, vangiai viešina savo darbotvarkes, pateikia neišsamią informaciją apie jas⁸⁶⁸. Tad tikėtis, kad ši alternatyva informacijos masto plotmėje būtų sėkminga, nevertėtų.

Nagrinėjant informacijos turinio pakankumą, pažymėtina, kad dėl identifikuotos grėsmės informacija gali tapti nefunkcionaliai, todėl jos turinys negali būti pripažintas labiau pakankamu. Informacijos teikimas iš esmės tinkamas, publikavimas – labiau tinkamas, nors ir yra trūkumų, susijusių su teisėkūros pėdsako formavimu. Bendrųjų skaidrumo saugiklių mastas nepakankamas – nustatytos tik silpnybės ir grėsmės.

⁸⁶⁷ Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 66–67.

⁸⁶⁸ Antai TILS 2017 m. tyrimo duomenimis, nustatyta, jog: (i) savo darbotvarkes viešina mažiau kaip pusė parlamentarų (58 iš 141), o bent vieną susitikimą su interesų grupe paviešino tik kas trečias Seimo narys, (ii) susitikimų turinys ne visada aiškus – vos keletas Parlamento narių aiškiai įvardija, su kokios organizacijos atstovais susitinka ir kokie klausimai aptariami susitikimo metu, daugeliu atvejų viešinama informacija neišsami (žr. MAČIULĖ, L., et al. *Kaip LR Seimo nariai viešina savo susitikimus? 2017 m. LR Seimo pavasario sesijos apžvalga* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-29]. 2017, p. 3–9. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2017/09/Seimo-nariu-susitikimai_2017.pdf>).

	Vidiniai veiksniai		Išoriniai veiksniai	
	Stiprybės	Silpnybės	Galimybės	Grėsmės
Informacijos masto pakankamumas	–	–	–	–
Informacijos turinio pakankamumas	–	–	–	–
Informacijos teikimo tinkamumas	–	–	–	–
Informacijos publikavimo tinkamumas	–	–	–	–
Bendrujų skaidrumo saugiklių masto ir/ar turinio pakankamumas	1. Būtų atverta erdvė gimti autentiškam poreikiui reguliuoti lobizmą Lietuvoje ir/ar šiam poreikiui gimus pradėti valstybinio lobizmo reglamentavimo modeliavimą nuo <i>tabula rasa</i>, tai iš esmės užtikrintų relevantiško Lietuvos realijoms reglamentavimo įtvirtinimą, o kartu ir aukštesnį skaidrumo lygmenį. 2. Nebuvimas jokio valstybinio lobizmo reglamentavimo galėtų paskatinti lobistus burtis į bendruomenę ir įdiegti savireguliacinius mechanizmus (nors toks efektas menkai tikėtinas).	1. Visiškas lobizmo reglamentavimo atsisakymas aktyvintų ir leistų „siautėti“ esamiems, formuotų naujus neteisinius veiksnius, nepalankius teisėto lobizmo institucionalizacijai: (i) diskredituotų lobizmo reglamentavimo idėją <i>kaip tokią</i>, (ii) formuotų dar negatyvesnį lobizmo, kaip nesuvaldomo teisinėmis priemonėmis, įvaizdį visuomenės sąmonėje <i>etc.</i> 2. Išnyktų vienas iš pagrindų daugiau ar mažiau konstruktiviam diskursui lobizmo ir jo reglamentavimo klausimais. 3. Dereguliacija būtų nesuderinama su esamais ir siekiamais supranacionaliniais ir tarptautiniais įsipareigojimais, didelė tikimybė, jog lobizmo reglamentavimo vakuumas sukeltų ES ir/ar EBPO susirūpinimą lobizmo skaidrumo stoka šalyje, kuris pasireikštų spaudimu grįžti prie vienokio ar kitokio valstybinio lobizmo reglamentavimo.	–	1. Lobistiniai procesai sugrįžtų į priešreglamentacinę būklę, t. y. lobizmo skaidrumas būtų užtikrinamas tik ta menka apimtimi, kiek viešosios valdžios atstovai ir/ar patys lobistai savanoriškai viešintų informaciją, susijusią su lobizmu. 2. Tikėtinas su lobizmu susijusių korupcijos atvejų ir/ar skandalų pagausėjimas. 3. Dereguliacijos sąlygotas neteisinių veiksmų, nepalankių teisėto lobizmo institucionalizacijai, suaktyvėjimas ir/ar kokybiškai naujų susiformavimas reikšmingai apsunkintų naujų lobizmo reglamentavimo iniciatyvų įtvirtinimą ir/ar jų įgyvendinimą.

Lentelė Nr. 6. Ketvirtasis reformos pasiūlymas: dereguliacija

Ketvirtojo pasiūlymo silpnybės dominuoja stiprybių atžvilgiu, o grėsmės – galimybių. Dereguliacija be jokių valstybinio lobizmo reglamentavimo alternatyvų šiandieninėmis sąlygomis, kai (i) visi esame girdėję apie lobizmą, (ii) lobizmo reglamentavimo priėmimą 2000 m. paskatino stojimas į ES, o pataisų priėmimą 2017 m. – siekis sėkmingai įstoti į EBPO, (iii) skaidrumo principas, kuris apima ir lobizmo skaidrumą, yra konstitucinis principas⁸⁶⁹, (iv) nustatyta sparčios lobizmo reglamentavimo plėtros ES tendencija, o kartu ir vis didesnis šių visuomeninių santykių svarbos pripažinimas *etc.*, nėra suderinama su nacionaliniais interesais. Taip pat šiuo atveju iškalbingas ir Australijos valstybinio tiesioginio lobizmo (de)reglamentavimo pavyzdys – nors reglamentavimo atsisakyta, ilgainiui, nustačius valstybinio netiesioginio ir savireguliacinių mechanizmų nepakankamumą, prie jo buvo sugrįžta.

Pasiūlymų vertinimas. Reformos pasiūlymų vertinimas apima du etapus: (i) pasiūlymų SSGG analizės rezultatų lyginamąjį vertinimą ir (ii) pranašiausio reformos pasiūlymo pakankamumo, įgyvendinant savo tikslą, vertinimą. SSGG analizės metodo rezultatai atskleidė, jog visų be išimties pasiūlymų grėsmės dominuoja galimybių atžvilgiu, o trijuose iš keturių – ir silpnybės stiprybių. Šie duomenys leidžia spręsti, jog pranašiausias yra pirmasis reglamentavimo reformos pasiūlymas – tobulinti esamą reglamentavimą, nekeičiant jo tipų derinio.

Vertinant pranašiausiojo pasiūlymo pakankamumą, SSGG analizės duomenys yra pagrindas išvadai, kad pasiūlymas stokoja pakankamumo. Nustatyta, jog stiprybių persvara silpnųjų atžvilgiu yra nedidelė, grėsmės dominuoja galimybių atžvilgiu, tai lemia, jog: (i) informacijos mastas labiau pakankamas, o (ii) turinys – labiau nepakankamas, (iii) informacijos teikimas

⁸⁶⁹ Nors Konstitucijoje *expressis verbis* nėra paminėtas skaidrumo principas, tai nereiškia, kad jis nėra laikomas iš Konstitucijos kylančiu imperatyvu. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog visuotinai pripažįstama, kad skaidrumas, kaip viešosios valdžios institucijų ir pareigūnų veiklos principas, suponuoja informacijos sklaidą ir komunikavimą, atvirumą ir atskaitingumą bendruomenei bei pareigūnų atsakomybę už priimamus sprendimus. Skaidrumas įvardijamas kaip prielaida neįsigalėti korupcijai, protekcionizmui, diskriminacijai ir privilegijų teikimui (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 10-350).

iš esmės tinkamas, (iv) publikavimas – taip pat, (v) bendrųjų skaidrumo saugiklių mastas menkas. Vadinasi, šis pasiūlymas turi būti tobulinamas.

3.3.4. Rekomendacijos: lobizmas kaip tarpsisteminis teisės institutas

Pranašiausias reglamentavimo reformos pasiūlymas nėra pakankamas išspręsti reglamentavimo neveiksmingumo problemą, todėl turi būti formuluojamos reglamentavimo tobulinimo rekomendacijos. Siekiant išlaikyti konstruktyvumą ir struktūriškumą, gairės formuluojamos keturiose iš penkių SSGG analizės lentelių skilčių, t. y. visose, išskyrus skiltį „Informacijos teikimo tinkamumas“, nes informacijos teikimas pripažintas iš esmės tinkamu⁸⁷⁰. Rekomendacijos formuluojamos pranašiausio reformos pasiūlymo pagrindu, kompleksiškai, pasitelkus tyrimo įžvalgas. Pranašiausiu pripažinus pirmąjį pasiūlymą, itin aktualūs tampa tyrime identifikuoti reglamentavimo neveiksmingumo teisiniai veiksniai. O atsižvelgiant į jų turinį (reikšmingą jų grupę sudaro diversifikacinių nuostatų stoka, kurios poveikis justis visų reglamentavimo tikslo faktinių raiškos sričių atžvilgiu) reikšmingas vaidmuo tenka ir tarpsisteminio teisės instituto kategorijos implikacijoms.

Informacijos masto pakankamumas. Siekiant užtikrinti, kad informacijos mastas būtų pakankamas, visų pirma turėtų būti atsisakyta išimčių iš reglamentavimo subjektų rato, įtvirtintų LVĮ 1 straipsnio 3 dalyje ir 7 straipsnio 7 punkte, t. y. turi būti reguliuojama visų (i) laisvai samdomų, (ii) bendrovių ir (iii) visuomeninių organizacijų lobistų vykdoma lobistinė veikla. Šios išimtys pripažintos vienu iš reglamentavimo neveiksmingumą lemiančių teisinių veiksnių, o jų atsisakymas – pranašiausio reformos pasiūlymo stiprybė.

⁸⁷⁰ Šioje skiltyje nėra identifikuota nė viena silpnybė, o informacijos pakankamumo masto kontekste pirmąją stiprybę eliminavus antrajai grėsmei, antroji informacijos teikimo tinkamumo grėsmė tampa neaktuali. Tuo tarpu pirmąją grėsmę lemia neteisiniai veiksniai, nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai, šių veiksnių eliminavimo ir/ar redukcijos klausimai bus nagrinėjami bendrųjų skaidrumo saugiklių masto ir/ar turinio pakankamumo užtikrinimo kontekste (žr. Lentelė Nr. 3. Pirmasis reformos pasiūlymas: esamo reglamentavimo tobulinimas, nekeičiant jo tipų derinio).

Antra, turėtų būti iki galo apibrėžtas pareigos deklaruoti lobistinę veiklą atsiradimo momentas. Jo nepakankamas apibrėžtumas laikomas reglamentavimo neveiksmingumo veiksniu, silpnybe pranašiausio reformos pasiūlymo kontekste. Šį momentą apibrėžtų lobistinės veiklos pabaigos momento nustatymas, tai galėtų būti padaryta arba performuluojant LVĮ 12 straipsnio 1 dalį, arba suformuluojant tam skirtą nuostatą, tai yra tinkamiau, nes reglamentavimas būtų aiškesnis. Vertinant reglamentavimo veiksmingumą atskleista, jog LVĮ 12 straipsnio 1 dalis, žvelgiant iš minėtos perspektyvos, gali būti interpretuojama trimis būdais. Kadangi reglamentavimas orientuotas į lobizmo skaidrumą, lobistinės veiklos deklaracijos turėtų atspindėti šios veiklos vykdymo procesą, tęstinumą, o tam tinkamiausias būtų pirmasis interpretacijos variantas (kai lobistinės veiklos pabaiga traktuojama kontakto, kuris laikomas lobistinės veiklos pradžia, pabaiga), t.y. turėtų būti deklaruojamas kiekvienas kontaktas, su išimtimis.

Matyti lobistinės veiklos tęstinumą svarbu, kad būtų žinoma, kiek laiko trunka konkretus lobistinės veiklos epizodas, atitinkamai – sprendimų dėl visuomeninės kontrolės vykdymo ir/ar įsitraukimo priėmimui. Tačiau turi būti išlaikoma galimybės sekti procesą ir būtinybės vengti nepagrįsto administracinės naštos didinimo pusiausvyra. Šio imperatyvo būtų laikomasi, jei būtų nustatyta kontaktavimo su tuo pačiu viešosios valdžios atstovu 7 kalendorinių dienų (imtinai) laikotarpiu išimtis, t.y. lobistinės veiklos pabaiga būtų traktuojama kontakto, kuris pagal LVĮ 12 straipsnio 1 dalį laikomas lobistinės veiklos pradžia, pabaiga, išskyrus atvejus, kai kontaktuojama su tuo pačiu viešosios valdžios atstovu, tada būtų laikoma, kad lobistinė veikla pasibaigia praėjus 7 kalendorinėms dienoms nuo lobistinės veiklos pradžios momento. Jei praėjus 7 kalendorinių dienų laikotarpiui ir vėl būtų kontaktuojama, toks kontaktas turėtų būti deklaruotas.

Trečia, turi būti išspręstas lobistų teisių ir pareigų disproporcijos klausimas. Siekiant lobizmo skaidrumo, lobistams turi būti kas nors duodama mainais už pareigų vykdymą. Ir, žvelgiant iš šios perspektyvos, nėra galimi jokie lobistų teisių suvaržymai. Taigi, šiame kontekste Teisėkūros pagrindų

įstatymo 10 straipsnio 1 dalis bei Seimo statuto 48 straipsnio 8 dalis, pripažintos vienu iš neveiksmingumo veiksnių, o jų atsisakymas – pranašiausio pasiūlymo stiprybė, vienareikšmiškai turi būti eliminuotos. Atviras lobistų dalyvavimas parengiamųjų darbo grupių svarstybinėms klausimams rengti ir/ar teisės aktų projektų rengimo darbo grupių (komisijų) veikloje – pozityvus reiškinys, žalą demokratinėms vertybėms galėtų daryti tik neskaidrus lobistų dalyvavimas teisėkūros procese.

Ne mažiau svarbi pozityviųjų paskatinimų stoka, tai laikoma reglamentavimo neveiksmingumo veiksniu, o jų įtvirtinimo numatymas – pranašiausio pasiūlymo stiprybė. Nors LVĮ įtvirtinta teisė gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų leidimus patekti į jų patalpas, tačiau tokia pozityviųjų paskatinimų apimtis per menka, ypač atsižvelgiant, kad Lietuvoje į viešosios valdžios institucijas patekti nėra sunku. Pavyzdžiu galėtų būti ES įtvirtintas tiesioginis lobizmo reglamentavimas, apimantis platų pozityviųjų paskatinimų spektrą. Tad „nusižiūrint“ nuo ES lobistams galėtų būti suteiktos (i) teisė gauti leidimą rengti arba bendrai organizuoti renginius viešosios valdžios institucijų patalpose, (ii) teisė į palankesnes sąlygas informacijai perduoti ir (iii) gauti.

Ketvirta, turėtų būti susiaurinta reglamentavimo taikymo sritis iš lobistinės veiklos apibrėžimo išbraukiant administracinius sprendimus (2 straipsnio 3 dalis). Toks nepagrįstas taikymo srities išplėtimas pripažintas vienu iš reglamentavimo neveiksmingumo veiksnių. Lietuvoje susiklosčius nepalankiai terpei lobizmo institucionalizacijai, nors ir siekiama visuomeninės lobizmo kontrolės įgalinimo, lobistai negali būti „užversti“ itin plačiai apimančiais informaciniais įpareigojimais, nes ims vengti registracijos. Didžioji dalis administracinių sprendimų mažareikšmiai ir informacija apie įtakos darymą jiems nėra aktuali, todėl reikalavimas ją teikti tėra nepagrįsta administracinė našta, daranti neigiamą įtaką reglamentavimo laikymuisi.

Penkta, turėtų būti patobulintas atsakomybės už reglamentavimo pažeidimus mechanizmas. Už reglamentavimo pažeidimus nustatytos baudos, skiriamos administracine tvarka, maksimalus dydis pripažintas neproporcingu.

Siekiant sudaryti sąlygas diferencijuoti atsakomybę ir atsižvelgiant į tai, kad iš neteisėtos lobistinės veiklos gali būti gautos gana didelės pajamos⁸⁷¹, manytina, jog baudos, skiriamos pažeidus reglamentavimą pirmą kartą, maksimalus dydis turėtų sudaryti 25 000 eurų, o padarius pažeidimą pakartotinai – 50 000 eurų.

Informacijos turinio pakankamumas. Tiek reglamentavimo veiksmingumo vertinime, tiek pranašiausiame reformos pasiūlyme atsispindi dalies atskleistinos informacijos reikalavimų revizijos, siekiant užtikrinti informacijos turinio pakankumą, būtinybė. Pirmą, turėtų būti tikslinami reikalavimai nurodyti lobistinės veiklos objektą ir identifikuoti lobistinį interesą. Siekiant pakankamo informacijos funkcionalumo LVĮ 12 straipsnio 2 dalies 3 punktas turėtų būti koreguojamas, įpareigojant lobistus nurodyti ne tik lobistinės veiklos objekto pavadinimą, bet ir konkrečias nuostatas, kurias siekiama modifikuoti, t. y. straipsnius, punktus *etc.*, o LVĮ 12 straipsnio 2 dalies 4 punktas – konkretų lobistinio intereso apibrėžimą.

Antra, turėtų būti atsisakyta LVĮ 12 straipsnio 2 dalies 6 punkto nuostatos, reikalaujančios atskleisti asmens, kuriam lobistine veikla buvo siekiama daryti įtaką, vardą, pavardę, pareigas. Įvertinus Lietuvos lobistinių procesų realijas, jų kontekstą, manytina, kad dabar Lietuvai tinkamiausias variantas – apsiriboti nuostatų, įpareigojančių atskleisti institucijos ar įstaigos (jeigu yra, ir padalinio), kurioje eina pareigas asmuo, kuriam siekiama daryti lobistinę įtaką, pavadinimą, atidedant reikalavimo atskleisti viešosios valdžios atstovų, esančių lobizmo adresatais, identifikacinius duomenis, įtvirtinimu, iki šalis taps labiau politiškai, pilietišškai ir kultūriškai subrendusi⁸⁷².

⁸⁷¹ Vienas iš kertinių argumentų, kritikuojant lobizmo reglamentavimo režimus Europoje, – žemos piniginių baudos, negalinčios atgrasyti lobistų nuo neteisėtos lobistinės veiklos, kuri gali atnešti pajamas, daug kartų didesnes, nei baudų viršutinė riba. Imanentinis piniginių baudų už lobizmo reglamentavimo pažeidimus nustatymo sudėtingumas siejamas su dideliu potencialaus pelno, gaunamo iš lobizmo, variatyvumu – nuo nulio iki milijardų (žr. KALNINŠ, V. *Transparency in Lobbying: Comparative Review of Existing and Emerging Regulatory Regimes* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2011, p. 26. Prieiga per internetą: <<http://pasos.org/past-pasos-projects/>>).

⁸⁷² Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 67.

Nors prie pranašiausio reformos pasiūlymo silpnybių priskirtas finansinės informacijos stygius, tokiomis nuostatomis reglamentavimo nerekomenduojama pildyti. Įskaitant jau pateiktas gaires, reglamentavimo pagrindu būtų nustatyti pakankamai platūs atkleistinos informacijos reikalavimai, o kartu būtų atskleidžiama funkcionali ir pakankama informacija. ES ir JAV atvejai liudija, jog kai reikalaujama atskleisti finansinę informaciją, šis reikalavimas realizuojamas neapsiribojant viena kita lakoniška nuostata, o – įtvirtinama nemenka detalių nuostatų grupė, kai kuriais atvejais reikalavimas diferencijuojamas. Tokio reikalavimo įtvirtinimas komplikotų reglamentavimą ir šis efektas būtų justi labiau nei pozityvusis jo poveikis informacijos turinio pakankamumui. Be to, vertindami naująją LVĮ redakciją, lobistai pabrėžė reglamentavimo komplikotumą, sudėtingumą⁸⁷³.

Informacijos publikavimo tinkamumas. Siekiant užtikrinti informacijos publikavimo tinkamumą, pirma, turi būti koreguojamos nuostatos, įtvirtinančios VTEK diskreciją šioje srityje, kuri pripažinta vienu iš reglamentavimo neveiksmingumo teisinių veiksnių, jos eliminavimas – stiprybe pranašiausio reformos pasiūlymo kontekste. Kadangi informacijos publikavimo mechanizmas – reikšminga reglamentavimo dalis, užtikrinanti, kad jo pagrindu pateikta informacija sklandžiai, laiku ir pakankama apimtimi pasieks savo auditoriją, nuostatos, įtvirtinančios esminius jo parametrus, turi būti užfiksuotos įstatyme, o ne paliktos vykdomosios valdžios institucijos nuožiūrai. Tad LVĮ 14 straipsnis turėtų būti išplėstas, nustatant, jog (i) informacija apie įrašytus į lobistų sąrašą lobistus, lobistinės veiklos sustabdymą, nutraukimą, atnaujinimą ar pasibaigimą, lobistinės veiklos deklaracijų duomenys yra vieši, išskyrus saugomus pagal Asmens duomenų apsaugos įstatymą, (ii) šiuos duomenis elektroniniu būdu skelbia VTEK, (iii) VTEK nustato jų skelbimo elektroniniu būdu tvarką.

⁸⁷³ GALINIS, R. *Mistiškiausia profesija: ką veikia lobistas?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-19]. Prieiga per internetą: <<https://www.alfa.lt/straipsnis/50218268/mistiskiausia-profesija-ka-veikia-lobistas>>.

Antra, turi būti reformuotas lobizmo teisėkūros pėdsako reglamentavimas. Nustatyta, jog jis apibrėžtas nepagrįstai siaurai ir faktiškai neveikia, tai daro neigiamą įtaką informacijos publikavimo tinkamumui, o pranašiausio reformos pasiūlymo stiprybė identifikuotas siūlymas formuoti teisėkūros pėdsaką. Tad turėtų būti atsisakyta Teisėkūros pagrindų įstatymo 5 straipsnio 3 dalies ir įstatymas papildytas nuostatomis, įtvirtinančiomis teisėkūros pėdsako formavimo ir publikavimo pagrindus. Formavimo pagrindai: (i) pareiga Teisės aktų informacinėje sistemoje skelbti duomenis apie visas suinteresuotąsias šalis, kurios prisidėjo prie teisės akto projekto rengimo ir/ar dalyvavo bet kurioje jo rengimo stadijoje, bei publikuoti visus jų pateiktus dokumentus (teisėkūros pėdsakas), (ii) kai suinteresuotoji šalis yra lobistas pagal LVĮ, tai turėtų būti nurodoma (lobizmo teisėkūros pėdsakas teisėkūros pėdsako kontekste). Publikavimo pagrindai: (i) duomenys, sudarantys teisėkūros pėdsaką, yra vieši, (ii) jie per 7 kalendorines dienas skelbiami Teisės aktų informacinėje sistemoje, (iii) joje sudaroma galimybė atlikti paiešką pagal kriterijus „teisėkūros pėdsakas“, „lobizmo teisėkūros pėdsakas“.

Trečia, LVĮ informacijos publikavimo mechanizmas turėtų būti papildytas nuostata, įpareigojančia susieti lobistinės veiklos deklaracijas su lobizmo teisėkūros pėdsaku, tokiu būdu įgyvendinant informacijos sutelktumo reikalavimą. Tai padarius, būtų įmanoma patogiai susipažinti su funkcionalia informacijos apie kiekvienam teisės akto projektui bandytą daryti lobistinę įtaką visuma, t. y. tiek informacija, teikiama LVĮ pagrindu, tiek šią informaciją praturtinančiais duomenimis, užfiksuotais lobistų teiktuose dokumentuose.

Bendrujų skaidrumo saugiklių masto ir/ar turinio pakankamumas.

Nuostatų, kurios galėtų būti įvardytos šiais saugikliais, Lietuvos lobizmo reglamentavimas beveik neapima. Jų tikslas – neteisinių veiksmų, nepalankių teisėto lobizmo institucionalizacijai, eliminavimas ar redukcija. Jų stygius – vienas iš reglamentavimo neveiksmingumo teisinių veiksmų, daugiausia – pranašiausio reformos pasiūlymo silpnybė. Tad Lietuvos lobizmo

reglamentavimas, atsižvelgiant į lobizmo realijas ir jų kontekstą šalyje, turėtų būti „prisotintas“ tokio pobūdžio „gerųjų“ nuostatų.

Išskirtos dvi šių nuostatų grupės: (i) diversifikacinės ir (ii) programinės. Jei iki tol rekomendacijos reglamentavimo tobulinimui buvo formuluojamos vienos reglamentavimo atmainos – valstybinio tiesioginio lobizmo reglamentavimo – rėmuose, tai *čia* jos ribos peržengiamos ir rekomenduojama: (i) reglamentavimą įvairinti, katalizuojant kitų reglamentavimo atmainų į(si)steigimą, (ii) įtvirtinant nuostatas, kurios veiktų ir/ar darytų pozityvų poveikį, viso reglamentavimo ar reikšmingos jos dalies atžvilgiu. Taigi, rekomenduojama kurti ir įtvirtinti prielaidas Lietuvos lobizmo reglamentavimo evoliucionavimui į tarpsisteminį teisės institutą. Pagal santykinį svarumą ši rekomendacijų dalis turėtų būti vertinama kaip kertinė, nes jos pagrindinė idėja – išvystyti iš trijų subinstitutų sudarytą lobizmo reglamentavimą, kuriame kiekvienas subinstitutas veiksmingai funkcionuotų, tokiu būdu užtikrinant reglamentavimo kaip vieno veiksmingumą.

Samprotaujant reglamentavimo diversifikacijos klausimu, visų pirma turi būti perskirstyta atsakomybė už lobizmo pozityvų vystymą, t. y. dalis šios atsakomybės perkelta ant viešosios valdžios atstovų pečių, įtvirtinant netiesioginį lobizmo reglamentavimą. Nors galiojantis reglamentavimas apima tam tikras netiesioginio reglamentavimo nuostatas, jos nepakankamos. Ši reglamentavimo atmaina gali būti nukreipta į (i) nuostatų, reglamentuojančių viešosios valdžios elgesį kontakto su lobistais metu ir/ar lobizmo *per se* atžvilgiu, pavyzdžiui, JAV, Jungtinės Karalystės⁸⁷⁴ atvejais, ir/ar (ii) lobizmo atskleidimo pareigų viešosios valdžios atstovams įtvirtinimą, pavyzdžiui, Lenkijos atvejis. Pranašiausias reglamentavimo reformos pasiūlymas apėmė pataisą, numatančią viešosios valdžios atstovų priešpriešinę deklaravimo pareigą, tačiau ją kaip stiprybę eliminavo grėsmė, todėl jos atsisakyta.

⁸⁷⁴ Pareigos atskleisti informaciją apie šeimos narius, kurie užsiima lobizmu, deklaruoti bet koki finansinį interesą į verslą ar organizaciją, įsitraukusią į lobizmą, ir pan. nėra laikomos lobizmo atskleidimo pareigomis, nes jų tikslas – ne informacijos apie lobistinius procesus, kurių adresatas viešosios valdžios atstovas, atskleidimas, o interesų konflikto vengimas.

Pirmoji netiesioginio lobizmo reglamentavimo galimybė Lietuvos atveju būtų prasminga, nes didintų viešosios valdžios atstovų sąmoningumą lobizmo atžvilgiu, todėl ji turėtų būti įgyvendinta, įtvirtinant viešosios valdžios atstovų etiško elgesio lobistinių procesų metu ir/ar lobizmo *per se* atžvilgiu pareigas. Tokios pareigos turėtų apimti šias grupes: (i) bendrąsias etiško elgesio lobistinio kontakto metu pareigas, pavyzdžiui, vadovautis sąžiningumo, dorumo *etc.* principais, veikti dėl viešojo intereso ir pan., (ii) draudimus užsiimti lobizmu, esant viešosios valdžios atstovu, ir tam tikrą laiką vėliau („sukamųjų durų“ principas), teikti konsultacines paslaugas lobizmo vykdymo klausimais, (iii) draudimus priimti atlygį, dovanas ir/ar kitokį vaišingumą iš lobistų, (iv) pareigas atskleisti privačius interesus, susijusius su lobizmu, vengiant interesų konflikto, (v) pareigas lobistinio kontakto metu bei kitais atvejais nediskredituoti viešosios valdžios ir lobistų, vystyti pozityvų lobizmo kaip viešosios valdžios ir visuomenės komunikacijos kanalo įvaizdį.

Klausimas, kur šios pareigos turėtų būti įtvirtintos? Siekiant lengvesnio „prigijimo“, tinkamiausia būtų jas inkorporuoti į Valstybės politikų elgesio kodeksą ir Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisykles. Tai taip pat didintų lobizmo reglamentavimo sąsają su platesne reguliacine aplinka. Be to, šios pareigos turėtų būti formuluojamos taip, kad atspindėtų kiekvienos viešosios valdžios subjektų grupės dalyvavimo lobistiniuose procesuose ypatumus, tačiau tuo pat metu aiškiai išliktų lobizmo reglamentavimu, nebūtų „paskandintos“ platesniame teisiniame reguliavime, susijusiame su viešosios valdžios sprendimų priėmimo etika (pošakio aspektas).

Šiam aspektui turėtų būti skirtas nemenkas dėmesys. Pirma, nuostatų turinys turėtų būti formuluojamas taip, kad jis suponuotų, jog jomis reguliuojamas lobizmas, t. y. vartojamos sąvokos ir terminai, įtvirtinti LVĮ tokiu būdu, kuriant subinstitutų bendrumą ir prielaidas jo pajautai. Antra, netiesioginis lobizmo reglamentavimas turėtų būti susietas su tiesioginiu ten, kur yra būtina, įtvirtinant blanketines normas, nukreipiančias į tiesioginį lobizmo reglamentavimą, pavyzdžiui, lobizmo sąvokos apibrėžimą, įtvirtintą LVĮ, ir pan. Trečia, Valstybės politikų elgesio kodekse ir Valstybės tarnautojų

veiklos etikos taisyklėse netiesioginio lobizmo reglamentavimo nuostatos turėtų būti aiškiai atribotos ir išskirtos struktūriškai, t. y. į atskirą straipsnį (kodekso atveju), punktą (taisyklių atveju). Taip pat, sekant Australijos pozityviuoju pavyzdžiu, LVĮ turėtų būti papildytas nuostata, jog jis taikomas kartu su šių kodeksų nuostatomis, reglamentuojančiomis lobizmą.

Tuo tarpu dėl antrosios netiesioginio lobizmo reglamentavimo galimybės pažymėtina, jog tokia, kokia identifikuota, ji negali būti įgyvendinta. Pranašiausias reglamentavimo reformos pasiūlymas apėmė pataisą, numatančią viešosios valdžios atstovų priešpriešinę deklaravimo pareigą, tačiau ją kaip stiprybę eliminavo grėsmė. Nors ši reglamentavimo galimybė savaime yra pozityvi ir, esant palankiam kontekstui, galėtų sąlygoti reikšmingą informacijos lobizmo klausimais pagausėjimą, minėta, jog Lietuvoje susiklostę neteisiniai veiksniai, nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai, didelė tikimybė, lemtų priešingą efektą – nustumtų dar didesnę dalį faktinio lobizmo į šešėlį. Šį efektą dera kildinti iš priešpriešinio deklaravimo privalomumo – būtent jis paskatintų slėptis neigiamos visuomenės reakcijos įsibaiminusius viešosios valdžios atstovus.

Atsižvelgus į minėtas aplinkybes, manytina, jog ši reglamentavimo galimybė gali būti modifikuota, t. y. pakeistas jos tipas iš privalomojo laikymosi į savanoriškojo (švelnioji teisė), bei tokiu būdu pritaikyta Lietuvai. Tad turėtų būti įtvirtintos lobizmo atskleidimo gairės viešosios valdžios atstovams, apimančios rekomendacijas dėl atskleistinos informacijos turinio ir jos minimalios apimties, atskleidimo tvarkos ir terminų, atskleistinos informacijos teikimo ir publikavimo bei šių gairių vykdymo stebėsenos⁸⁷⁵. Tokios gairės būtų pereinamojo laikotarpio priemone („pratinant“ viešosios valdžios atstovus prie minties apie tai, kad informacija lobizmo klausimais

⁸⁷⁵ Panašias rekomendacijas pateikė ir Seimo Nacionalinio saugumo komitetas (žr. Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. birželio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto atlikto parlamentinio tyrimo dėl asmenų, verslo subjektų ir kitų interesų grupių galimo neteisėto poveikio valstybės institucijoms priimančioms sprendimus ir galimos neteisėtos įtakos politiniams procesams išvados Nr. XIII-1228“. TAR, 2018, Nr. 9656).

turėtų būti atskleidžiama ne tik lobistų, bet ir jų pačių), viešinimo kultūros formavimo(si) pagrindu.

Dėl šių gairių neprivalomojo pobūdžio racionaliausia būtų jas išleisti atskiru teisės aktu, o ne inkorporuoti į galiojančią susijusią griežtąją teisę. Atitinkamai ir šiuo atveju turėtų būti sukurtos sąsajos su valstybiniu tiesioginiu lobizmo reglamentavimu: pirma, įtvirtinant relevantiškas blanketines normas, nukreipiančias į LVĮ, antra, įtvirtinant LVĮ pareigą VTEK nustatyti rekomendacijų pagrindu atskleistinos informacijos teikimo ir publikavimo tvarką bei įpareigojimą susieti šią informaciją su lobistinės veiklos deklaracijomis.

Kita svarbi stokojamų diversifikacinių nuostatų grupė – nuostatos, katalizuojančios lobistų būrimąsi į bendruomenę ir savireguliacinių mechanizmų diegimą. Tad kaip katalizuoti lobistų savireguliaciją? Greitasis būdas – įstatymu įpareigoti lobistus burtis į savivaldos organizaciją, narystė kurioje būtų privaloma visiems praktikuojantiems lobistams ir kuri turėtų atlikti įstatymu nustatytas funkcijas (tarp jų ir priimti teisės aktą, reguliuojantį lobistų elgesio etiką), panašiai kaip Lietuvos advokatūra⁸⁷⁶ ar Lietuvos architektų rūmai⁸⁷⁷. Tačiau turi būti pripažinta, kad teisinių, architektūros paslaugų teikimas ir lobizmas – skirtingos sritys. Jos skiriasi tiek jas reglamentuojančia teisine baze, tiek jų mastais, tiek požiūriu į jas *etc.* Tuo tarpu, atsižvelgiant į lobizmo specifiką ir lobistinių procesų realijas Lietuvoje, menkai tikėtina, kad tokia prieiga būtų veiksminga⁸⁷⁸.

Jei lobistų neversime burtis į bendruomenę, kokios alternatyvos? Matyt – skatinti juos ir tikėtis, kad paskatos ilgainiui duos pageidaujamų rezultatų. Taigi reglamentavime turėtų būti užfiksuota idėja, jog lobizmo standartų ir gerųjų praktikų vystymas, teigiamo lobizmo įvaizdžio kūrimas ir kitos lobistų

⁸⁷⁶ Lietuvos advokatūra. *Misija* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.advokatura.lt/lt/apie-advokatura/misija.html>>.

⁸⁷⁷ Lietuvos architektų rūmai. *Apie mus* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/pages/lt/apie-mus.php>>.

⁸⁷⁸ Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 71.

profesionalų bendruomenių atliekamos funkcijos laikomos svarbiomis, o tokia laikysena yra ne deklaratyvi, bet pagrįsta pozityviu veikimu. Tai galėtų būti padaryta visų pirma LVĮ, įtvirtinant reikalavimą registruojantis nurodyti ir pateikti reikšmingą elgesio kodeksą, kurio lobistas įsipareigojęs laikytis. Tai reikštų lobistų savireguliacijos pripažinimą. Antra, turėtų būti įtvirtintos papildomos paskatos tiems lobistams, kurie, be valstybinės teisės, laikosi savireguliacijos, t. y. papildomas LVĮ, nustatant, jog (i) sudarant sąlygas įgyvendinti lobistų teises, prioritetą teikiamas lobistams, įsipareigojusiems laikytis reikšmingo elgesio kodekso, bei kad (ii) jiems konkretūs viešosios valdžios subjektai gali nustatyti papildomas paskatas.

Kita nuostatų grupė, nukreipta į neteisinių veiksmų, nepalankių teisėto lobizmo institucionalizacijai, eliminavimą ir/ar redukciją, – programinės nuostatos. Pranašiausio reglamentavimo reformos pasiūlymo stiprybė identifiukuota pataisa, kurios pagrindu turėtų būti įtvirtinta pareiga atlikti periodišką reglamentavimo peržiūrą. Tokiu būdu būtų siekiama redukuoti politinės valios reformuoti ir/ar koreguoti reglamentavimą trūkumą. Ši pataisa vertintina pozityviai, yra reikalinga, tačiau turi būti tikslinama.

Reglamentavimas iš dalies apima nuostatas, įtvirtinančias pareigą atlikti jo peržiūrą (LVĮ 13 straipsnio 2 dalies 1 punktas). Įtvirtinta, jog VTEK analizuoja ir apibendrina LVĮ taikymo praktiką, kas yra reglamentavimo peržiūra, stokojama tik periodiškumo reikalavimo, kuris faktiškai yra įgyvendinamas VTEK veiklos ataskaitose. Tad apie kokią periodišką reglamentavimo peržiūrą kalbama, jei ji iš esmės įtvirtinta? – Apie tokią, kuri veiktų, t. y. sąlygotų būtinų reglamentavimo pataisų priėmimą.

Tad šiuo atveju turėtų būti sekama ES pavyzdžiu – reglamentavimą turėtų peržiūrėti jį įtvirtinės teisėkūros subjektas reglamentavime nustatytu periodiškumu⁸⁷⁹. Tik atsižvelgiant į Lietuvos realijas peržiūros periodiškumo

⁸⁷⁹ 2014 m. Europos Parlamento ir Europos Komisijos tarpinstitucinio susitarimo preambulėje įtvirtinta: „<...> kadangi susitarimo Šalys peržiūrėjo skaidrumo registrą, sukurtą 2011 m. birželio 23 d. <...>“, o baigiamosiose nuostatose (37 straipsnis) – jog registras iš naujo peržiūrimas 2017 m. Taigi, reglamentavimą Europos Parlamentas ir Europos Komisija peržiūri kas 3 metus.

reikalavimas turėtų būti įgyvendinamas įtvirtinant ne konkrečią datą, o periodiškai pasikartojantį momentą. Atsižvelgiant į tai, LVĮ turėtų būti papildytas nuostata, įpareigojančia Seimą peržiūrėti reglamentavimą (tiek tiesioginį, tiek netiesioginį) kas 3 metus nuo šios nuostatos įsigaliojimo.

Programinių nuostatų įtvirtinimas turėtų padėti redukuoti ir tokį konteksto veiksni kaip suinteresuotųjų šalių į(si)traukimo į reglamentavimo įgyvendinimą nebuvimą. Šios užduoties imtis rekomenduoja ir EBPO. Pagrindinių suinteresuotųjų šalių į(si)traukimo į reglamentavimo įgyvendinimą gali būti siekiama: (i) įtvirtinant įsitraukimo prielaidas, (ii) stimuliuojant įsitraukimą, (iii) nustatant dalyvavimo šiame procese pareigą⁸⁸⁰. Pirmuoju būdu, formuluojant reglamentavimo tobulinimo rekomendacijas, jau pasinaudota. Atsižvelgiant į Lietuvoje susiklosčiusią politinę, socialinę ir kultūrinę terpę, manytina, jog trečiasis būdas būtų sunkiai įgyvendinamas, o jei tai pavyktų, – veikiausiai pernelyg drąsus, agresyvus. Tuo tarpu antrasis būtų optimalus variantas, tikėtina, prisidedantis prie geresnės reglamentavimo įgyvendinimo kokybės, didinantis konstruktyvių diskusijų lobizmo reglamentavimo ir lobizmo *per se* klausimais dažnį *etc.* Tad rekomenduojama LVĮ papildyti VTEK pareiga apie prioritetinių reglamentavimo įgyvendinimo klausimų sprendimą informuoti viešosios valdžios, lobistų ir pilietinės visuomenės atstovus, kviesti juos dalyvauti šių klausimų sprendimo procese, sudaryti tokiam dalyvavimui sąlygas.

Galiausiai dar kartą turėtų būti atsigręžta į ES įtvirtintą valstybinį tiesioginį lobizmo reglamentavimą ir perimta jos geroji reglamentavimo praktika, įtvirtinant įsipareigojimą organizuoti vidinę ir išorinę edukaciją⁸⁸¹. Nustatyta, jog Lietuvoje dominuoja ydingas lobizmo suvokimas ir/ar traktavimas, ryškus neigiamas lobizmo vertinimas. Tad edukacijos lobizmo ir

⁸⁸⁰ Žr. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 73.

⁸⁸¹ 2014 m. Europos Parlamento ir Europos Komisijos tarpinstituciniame susitarime įtvirtinta, jog susitarimo šalys: (i) organizuoja atitinkamus mokymus ir vidinės komunikacijos projektus, kad jų nariai ir darbuotojai daugiau žinotų apie registrą ir geriau suprastų perspėjimų ir skundų pateikimo bei nagrinėjimo tvarką (25 straipsnis) bei (ii) imasi atitinkamų veiksmų, siekdamos už institucijų ribų skleisti informaciją apie registrą ir propaguoti jo naudojimą (26 straipsnis).

jo reglamentavimo klausimais poreikis akivaizdus. Atsižvelgiant į tai, LVĮ turi būti papildytas nuostata, įtvirtinančia VTEK pareigą organizuoti ir/ar vykdyti vidinę ir išorinę edukaciją lobizmo ir jo reglamentavimo klausimais.

Suformuluotų Lietuvos lobizmo reglamentavimo tobulinimo rekomendacijų visuma – plataus masto sisteminė reglamentavimo reforma. Teigiama, jog *„galimas ir toks variantas, kai pirmiau būtina įsteigti demokratines institucijas, nes tik joms veikiant formuojasi atitinkama, t. y. institucijų veikimą palaikanti, kultūra“*⁸⁸². Lietuva – būtent toks atvejis. Todėl „receptas“ Lietuvai yra padėti pamatus lobizmo kaip tarpsisteminio teisės instituto (apimančio valstybinį tiesioginį ir netiesioginį lobizmo reglamentavimą ir nuostatas, katalizuojančias savireguliacinių mechanizmų įtvirtinimą) į(is)steigimui, o jam į(si)steigus, užtikrinti ir palaikyti veiksmingą jo funkcionavimą. Kai tai bus įgyvendinta, tikėjimas(is), kad Lietuvoje rasis demokratinis lobizmo institutas, generuojantis pridėtinę vertę visuomenei, taps gerokai pagrįstesnis.

⁸⁸² LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 26.

IŠVADOS

Atliktas tyrimas leidžia formuluoti tokias išvadas:

1. Lobizmo atribojimo nuo su juo siejamų reiškinių pagrindas yra bendroji politologinė lobizmo sąvoka: lobizmas – tai neinstitucionalizuotus, neformalius ir/ar kitus metodus apimanti veikla, kuria visiškai ar iš dalies išoriški viešajai valdžiai asmenys siekia daryti jai įtaką. Be šios yra ir specialiųjų dalinių teisinių lobizmo sąvokų, aptinkamų kiekvienoje teisinėje sistemoje, įtvirtinusioje lobizmo reglamentavimą. Teisinių sąvokų turinį sudaro redukuota politologinė sąvoka. Redukcijos laipsnis priklauso nuo bendruomenės, kuriai reglamentavimas skirtas, poreikių, požiūrio į lobizmą ir jo institucionalizavimo būdus, vykdomo lobizmo specifikos ir kitų faktorių. Lobizmas vertinamas neigiamai, tačiau jis yra vertybiškai neutralus – tai, kokią vertybinę krūvį įgyja, lemia jo praktikavimo ypatumai ir konteksto veiksniai. Lobizmo grėsmės kildinamos iš nederamų, neteisėtų metodų, neišplėtotos lobizmo industrijos, nepraktikuojamų etikos standartų ir *vice versa* – ten, kur klesti pozityviosios su lobizmu susijusios tradicijos, lobistų profesionalų bendruomenė, lobizmo etika, lobizmas kuria pridėtinę vertę.
2. Lobizmas Lietuvoje nėra išvystytas – jo intensyvumas menkas, praktikos primityvios. Lobizmo realijos ir konteksto veiksniai nepalankūs teisėto lobizmo institucionalizacijai. Dominuoja ydingas lobizmo suvokimas ir/ar traktavimas, ryškus neigiamas lobizmo vertinimas. Nėra susibūrusi jokia lobistų bendruomenė, stokojama su lobizmu susijusių pozityvių tradicijų. Susiklostęs kontekstas pasižymi ryškiu demokratijos deficitu, demokratijos vertybių ir sovietmečio relikto priešprieša, menkai išvystyta pilietine visuomene bei stagnatyvia teisine terpe. Tendencijos, jog situacija artimoje ateityje galėtų kisti teigiama linkme, nenustatytos.
3. Lobizmo reglamentavimo įvairovė lemia, jog aiški, funkcionali, tiksli ir metodiškai pagrįsta bendroji lobizmo reglamentavimo klasifikacija, skiriant jo modelius, negalima. Alternatyva – aukšto bendrumo lygmens

(vieno požymio) lobizmo reglamentavimo tipai. Ši prieiga pasižymi lankstumu: konkretus lobizmo reglamentavimas gali būti nagrinėjamas vieno ar kelių tipų komplekso pagrindu, pasižymėti abiem to paties kriterijaus pagrindu išskirtais tipais. Kadangi tipai suteikia bendro pobūdžio žinių, prieigą papildo ir detalizuoja pagrindiniai reglamentavimo elementai. Šie analizės pjūviai sudaro prielaidas racionalizuoti tyrimą, išlaikant galimybę atskleisti konkretaus lobizmo reglamentavimo savitumą.

4. Nustatytos dvi lobizmo reglamentavimo tendencijos: (i) eksplicitiškai įtvirtintų reglamentavimo tikslų ir reglamentavimo turinio (ne)atitiktis, (ii) reglamentavimo atmainų daugeto koegzistavimas ir nusistovėjusių jų sąveikos režimų nebuvimas. Pirmąją tendenciją konceptualizuoja reglamentavimo vertybinės orientacijos kategorija, žyminti implicitiškai reglamentavime glūdinčius tikslus. Antrąją – lobizmo kaip tarpsisteminio teisės instituto kategorija, apibrėžianti situaciją, kai lobizmo reglamentavimas gali apimti daugiau nei vieną subinstitutą, paplitusį po viešosios valdžios įtvirtintą teisę ir anapus jos ribų.
5. Lobizmo reglamentavimo Lietuvoje raida netolygi. Esminius reglamentavimo proveržius – tiek jo įtvirtinimą, tiek reikšmingesnius pakeitimus – katalizavo išorinės jėgos, ES ir EBPO. Reglamentavimas yra įtvirtintas ir formuojamas kaip teisės institutas, apsiribojantis viena lobizmo reglamentavimo atmaina – valstybiniu tiesioginiu privalomosios registracijos privalomojo laikymosi lobizmo reglamentavimu. Todėl nors šios atmainos kontekste reglamentavimas yra pakankamai išplėtotas, jis neapima jokių nuostatų savireguliacinių mechanizmų klausimu, o netiesioginio lobizmo reglamentavimo – vos kelias. Reglamentavimo sąveika su platesne reguliacine aplinka neintensyvi, o jo įgyvendinimo duomenys atskleidžia, kad net ir po 2017 m. LVĮ pataisų tiek lobistų registracijos, tiek informacijos apie lobistinę veiklą deklaravimo mastai išliko menki.

6. Tyrimo hipotezė pasitvirtino – nors lobizmo reglamentavimas Lietuvoje vertybiškai relevantiškas, jis neveiksmingas. Reglamentavimo pagrindu teiktinos informacijos (i) mastas ir (ii) turinys labiau nepakankami, ši informacija (iii) teikiama tinkamai, (iv) publikuojama labiau tinkamai. Šalia neteisinių, nustatytas platus spektras reglamentavimo neveiksmingumą sąlygojančių teisinių veiksnių. Iš jų dėl ypatingos reikšmės išsiskiria diversifikacinių ir programinių nuostatų stoka.

REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos reglamentavimo tobulinimui ir atitinkama disertacijos dalis nėra būtinas tyrimo elementas. Jos suformuluotos dėl to, kad disertacijos autorė tiki, jog jų įgyvendinimas pagerintų Lietuvos lobizmo reglamentavimo būklę. Rekomendacijos grindžiamos išsamia kompleksine analize, išplaukia iš disertacijos išvadų. Pagrindinė rekomendacijų idėja – jog *Lietuvos lobizmo reglamentavimas turi būti vystomas kaip tarpsisteminis teisės institutas, užtikrinant veiksmingą kiekvieno iš subinstitūtų funkcionavimą*, o konkrečiai turi būti: (i) tobulinamas valstybinis tiesioginis lobizmo reglamentavimas, (ii) įtvirtinamas valstybinis netiesioginis lobizmo reglamentavimas, (iii) skatinamas savireguliacinių mechanizmų įsteigimas, (iv) įtvirtinamos programinės nuostatos.

Atlikto tyrimo pagrindu gali būti suformuluotos šios rekomendacijos Lietuvos lobizmo reglamentavimo tobulinimui:

1. Valstybinis tiesioginis lobizmo reglamentavimas turėtų būti tobulinamas:
 - 1.1. Užtikrinant reglamentavimo pagrindų teiktinos informacijos masto pakankamumą: (i) atsisakant reglamentavimo subjektų rato išimčių (LVĮ 1 straipsnio 3 dalis, 7 straipsnio 7 punktas), (ii) apibrėžiant pareigos deklaruoti lobistinę veiklą atsiradimo momentą – papildant LVĮ lobistinės veiklos pabaigos momento apibrėžimu, (iii) atsisakant suvaržymų lobistams dalyvauti teisėkūroje (Teisėkūros pagrindų įstatymo 10 straipsnio 1 dalis, Seimo statuto 48 straipsnio 8 dalis) ir išplečiant lobistų teisių apimtį bei jomis papildant LVĮ (teise gauti leidimą rengti arba bendrai organizuoti renginius viešosios valdžios institucijų patalpose; teise į palankesnes sąlygas informacijai perduoti ir gauti), (iv) susiaurinant reglamentavimo taikymo sritį – iš lobistinės veiklos apibrėžimo išbraukiant administracinius sprendimus (LVĮ 2 straipsnio 3 dalis), (v) pakeliant administracinės piniginės baudos viršutinę ribą

(pažeidus reglamentavimą pirmą kartą – iki 25 000 eurų, pakartotinai – 50 000 eurų).

1.2. Užtikrinant reglamentavimo pagrindu teiktinos informacijos turinio pakankamumą: (i) atsisakant reikalavimo atskleisti asmens, kuriam lobistine veikla buvo siekiama daryti įtaką, vardą, pavardę, pareigas (LVĮ 12 straipsnio 2 dalies 6 punktas), (ii) įpareigojant lobistus nurodyti ir konkrečias lobistinės veiklos objekto nuostatas, kurias siekiama modifikuoti (LVĮ 12 straipsnio 2 dalies 3 punktas), (iii) įpareigojant lobistus konkrečiai apibrėžti lobistinį interesą (LVĮ 12 straipsnio 2 dalies 4 punktas).

1.3. Užtikrinant reglamentavimo pagrindu teiktinos informacijos publikavimo tinkamumą: (i) siaurinant VTEK diskreciją informacijos publikavimo procese ir nustatant LVĮ, jog teiktina informacija yra vieša, išskyrus duomenis, saugomus pagal Asmens duomenų apsaugos įstatymą; ją elektroniniu būdu skelbia VTEK; VTEK nustato jos skelbimo elektroniniu būdu tvarką (LVĮ 14 straipsnis), (ii) atsisakant esamo dalinio lobizmo teisėkūros pėdsako (Teisėkūros pagrindų įstatymo 5 straipsnio 3 dalis) ir papildant Teisėkūros pagrindų įstatymą teisėkūros pėdsako formavimo ir publikavimo pagrindais (formavimo pagrindai: pareiga Teisės aktų informacinėje sistemoje skelbti duomenis apie visas suinteresuotąsias šalis, kurios prisidėjo prie teisės akto projekto rengimo ir/ar dalyvavo bet kurioje jo rengimo stadijoje, ir publikuoti visus jų pateiktus dokumentus; kai suinteresuotoji šalis yra lobistas pagal LVĮ, tai nurodyti; publikavimo pagrindai: duomenys, sudarantys teisėkūros pėdsaką, yra vieši; jie per 7 kalendorines dienas skelbiami Teisės aktų informacinėje sistemoje; joje sudaroma galimybė atlikti paiešką pagal kriterijus „teisėkūros pėdsakas“, „lobizmo teisėkūros pėdsakas“), (iii) papildant LVĮ įpareigojimu susieti lobistinės veiklos deklaracijas su lobizmo teisėkūros pėdsaku.

2. Turėtų būti įtvirtintas valstybinis netiesioginis lobizmo reglamentavimas:
 - 2.1. Privalomojo laikymosi tipo, pagrįstas viešosios valdžios atstovų

etiško elgesio lobistinių procesų metu ir/ar lobizmo *per se* atžvilgiu pareigomis: (i) įtvirtinant šias pareigas: bendrąsias etiško elgesio lobistinio kontakto metu pareigas, draudimus užsiimti lobizmu, esant viešosios valdžios atstovu ir tam tikrą laiką po to, teikti konsultacines paslaugas lobizmo klausimais, draudimus priimti atlygį, dovanas ir/ar kitokį vaišingumą iš lobistų, pareigas atskleisti privačius interesus, susijusius su lobizmu, pareigas nediskredituoti viešosios valdžios ir/ar lobistų, vystyti pozityvų lobizmo įvaizdį, (ii) šias pareigas, atsižvelgiant į subjektų ypatumus, inkorporuojant į Valstybės politikų elgesio kodeksą ir Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisykles, (iii) įtvirtinant sąsajas su valstybiniu tiesioginiu lobizmo reglamentavimu: minėtuose kodekse ir taisyklėse – relevantiškas blanketines normas, nukreipiančias į LVĮ, o LVĮ – jog jis taikomas kartu su šių teisės aktų nuostatomis, reglamentuojančiomis lobizmą.

2.2. Savanoriškojo laikymosi tipo, pagrįstas lobizmo atskleidimo gairėmis viešosios valdžios atstovams: (i) įtvirtinant rekomendacijas dėl atskleistinos informacijos turinio ir jos minimalios apimties, atskleidimo tvarkos ir terminų, atskleistinos informacijos teikimo ir publikavimo bei šių gairių vykdymo stebėsenos, (ii) šias rekomendacijas išleidžiant atskiru teisės aktu, (iii) įtvirtinant sąsajas su valstybiniu tiesioginiu lobizmo reglamentavimu: rekomendacijose – relevantiškas blanketines normas, nukreipiančias į LVĮ, o LVĮ – pareigą VTEK nustatyti rekomendacijų pagrindu atskleistinos informacijos teikimo ir publikavimo tvarką bei įpareigojimą susieti šią informaciją su lobistinės veiklos deklaracijomis.

3. Turėtų būti skatinamas savireguliacinių mechanizmų įsteigimas, papildant LVĮ (i) reikalavimu registruojantis nurodyti ir pateikti relevantišką elgesio kodeksą, kurio lobistas įsipareigojęs laikytis, (ii) paskatomis – nustatant, jog, sudarant sąlygas įgyvendinti lobistų teises, prioritetą teikiamas lobistams, įsipareigojusiems laikytis relevantiško elgesio kodekso, bei jog jiems gali būti nustatomos papildomos paskatos.

4. Turėtų būti įtvirtintos programinės nuostatos, papildant LVĮ: (i) įpareigojimu Seimui kas 3 metus nuo šio įpareigojimo įsigaliojimo vykdyti reglamentavimo (tiek tiesioginio, tiek netiesioginio) peržiūrą, (ii) VTEK pareiga apie prioritetinių reglamentavimo įgyvendinimo klausimų sprendimą informuoti viešosios valdžios, lobistų ir pilietinės visuomenės atstovus, kviesti juos dalyvauti šių klausimų sprendimo procese, sudaryti sąlygas tokiam dalyvavimui, (iii) VTEK pareiga organizuoti ir/ar vykdyti vidinę ir išorinę edukaciją lobizmo ir jo reglamentavimo tema.

Šaltinių sąrašas

I. Nacionaliniai norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (suvestinė redakcija aktuali nuo 2006 m. gegužės 26 d.). *Lietuvos Aidas*, 1992, Nr. 220-0.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. birželio 3 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. rugsėjo 1 d. iki 2017 m. spalio 31 d.). *TAR*, 2015, Nr. 11216.
4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. lapkričio 1 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. liepos 1 d.). *TAR*, 2016, Nr. 2016-23709.
6. Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 44, 44¹, 46, 48, 49, 52, 61, 68, 206 straipsnių, dvidešimt septintojo¹ ir dvidešimt aštuntojo skirsnių pakeitimo ir papildymo ir 56 straipsnio pripažinimo netekusiu galios. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 71-3581.
7. Lietuvos Respublikos administracinių pažeidimų kodekso 172²⁵ pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 35-1462.
8. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymo straipsniu 172²⁵ ir 224, 259¹ straipsnių papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 56-1645.
9. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. sausio 1 d.). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 63-1479.
10. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2015-06-01). *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 25-745.

11. Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. sausio 1 d.). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 57-2297.
12. Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymas (redakcija aktuali iki 2001 m. gegužės 8 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 56-1644.
13. Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. rugsėjo 1 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 56-1644.
14. Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2017 m. rugpjūčio 31 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 56-1644.
15. Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki 2013 m. gruodžio 31 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 56-1644.
16. Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo 14 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 132-6659.
17. Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo 8 ir 12 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 43-1488.
18. Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2017, Nr. 11067.
19. Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 35-1461.
20. Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas (redakcija aktuali nuo 2014-04-01). *TAR*, 2014, Nr. 18.
21. Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas. *TAR*, 2014, Nr. 18.
22. Lietuvos Respublikos Seimo statutas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. birželio 14 d.). *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 15-249.
23. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas (redakcija aktuali nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2015 m. kovo 19 d.). *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 110-5564.

24. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2015 m. balandžio 1 d.). *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 110-5564.
25. Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2016 m. sausio 1 d.). *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3938.
26. Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2016 m. sausio 1 d.). *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 67-1659.
27. Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2016-01-01 iki 2017-12-31). *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 67-1659.
28. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. liepos 1 d. iki 2017 m. gruodžio 31 d.). *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1049.
29. Lietuvos Respublikos vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos įstatymas (redakcija aktuali nuo 2008 m. rugpjūčio 18 d. iki 2008 m. lapkričio 15 d.). *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 81-3176.
30. Lietuvos Respublikos vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos įstatymas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. birželio 30 d.). *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 81-3176.
31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamentas (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. liepos 18 d.). *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 63-1238.
32. Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. birželio 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto atlikto parlamentinio tyrimo dėl asmenų, verslo subjektų ir kitų interesų grupių galimo neteisėto poveikio valstybės institucijoms priimant sprendimus ir galimos neteisėtos įtakos politiniams procesams išvados Nr. XIII-1228“. *TAR*, 2018, Nr. 9656.

33. Lietuvos Respublikos Seimo valdybos sprendimas „Dėl Seimo valdybos 2013 m. birželio 26 d. sprendimo Nr. SV-S-295 „Dėl darbo grupės Lietuvos Respublikos lobizmo įstatymo pakeitimo įstatymo projektui parengti sudarymo“ pakeitimo“ Nr. SV-S-424. *TAR*, 2014, Nr. 7438.
34. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas Nr. I-2156 „Dėl darbo grupės lobistinės veiklos įstatymo projektui rengti“. Iš *Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo dokumentų rinkinys*. 1992, Nr. 4, p. 526-527.
35. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 29 d. nutarimas Nr. 1076 „Dėl Lietuvos pasirengimo narystei Europos Sąjungoje programos (Nacionalinė *acquis* priėmimo programa) teisės derinimo priemonių ir *acquis* įgyvendinimo priemonių 1999 metų planų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 83-2473.
36. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl apskričių viršininkų administracijų likvidavimo“ Nr. 248 (su papildymais ir pakeitimais). *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 54-2654.
37. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl darbo grupės lobistinės veiklos reglamentavimo įstatymo projektui rengti sudarymo“ Nr. 756.
38. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Konkrečių valstybės rinkliavos dydžių sąrašo ir Valstybės rinkliavos mokėjimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo“ Nr. 1458 (suvestinė redakcija aktuali nuo 2017 m. spalio 10 d.). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 108-3463.
39. Lietuvos Respublikos Seimo kanclerio 2013 m. gruodžio 17 d. įsakymas „Dėl Teisės aktų informacinės sistemos nuostatų pakeitimo“ Nr. 400-IVK-376. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 133-6817.
40. Teisės aktų informacinės sistemos naudojimo teisėkūrai tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2013 m. gruodžio 27 d. įsakymu Nr. 1R-312. *TAR*, 2013, Nr. 348.

41. *Lobistų etikos kodeksas, patvirtintas 2005 m. kovo 31 d. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimu Nr. KS-10 (L)* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/#lobistams>>.
42. *Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimas dėl lobistinės veiklos dokumentų formų patvirtinimo Nr. KS-123* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://lobistai.lt/aktai>>.
43. *Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimas dėl lobistinės veiklos deklaracijų teikimo ir informacijos apie lobistinę veiklą skelbimo taisyklių patvirtinimo Nr. KS-124* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://lobistai.lt/aktai>>.

II. Nacionaliniai teisės taikymo aktai

44. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 10-350.
45. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19-828.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-128-699/2017.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-547/2013.
48. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-169-148/2016.
49. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija. 2015 m. liepos 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-93-209/2015.
50. Vilniaus apygardos administracinis teismas. 2017 m. birželio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-1543-281/2017.
51. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. 2016 m. spalio 26 d. sprendimas dėl L. Sesicko Nr. KS-73.

52. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. 2011 m. rugsėjo 13 d. sprendimas dėl P. Frankenbergio ir V. Golubevo Nr. KS-51.
53. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. 2010 m. kovo 30 d. sprendimas dėl A. Šikšnos, N. Ivanausko, D. Štilio ir E. Akromo Nr. KS-31.
54. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. 2004 m. rugsėjo 3 d. sprendimas dėl G. Steponavičiaus Nr. KS-38.
55. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. 2004 m. rugsėjo 3 d. sprendimas dėl E. Masiulio Nr. KS-39.

III. Nacionalinių teisės aktų *travaux préparatoires*

56. Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija) Nr. XIIP-2731(2) [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/01e95ab0295811e6a222b0cd86c2adfc?positionInSearchResults=13&searchModelUUID=5252ff09-b848-45e6-888f-4560fe04b8fe>>.
57. Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektas (nauja redakcija) [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/82863470a2d311e49dedcf791a151bf8?positionInSearchResults=37&searchModelUUID=5252ff09-b848-45e6-888f-4560fe04b8fe>>.
58. Lobistinės veiklos įstatymo projektas (nauja redakcija) [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.275946?positionInSearchResults=102&searchModelUUID=0ff3dcc8-d990-4219-9ff4-53bae127d7bc>>.
59. Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-20]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9ede6920a2d411e49dedcf791a151bf>>.

8?positionInSearchResults=50&searchModelUUID=0ee4e7dc-e2c4-4026-ad2e-844b37710295>.

60. *Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/86013f402c8511e6a222b0cd86c2adfc?positionInSearchResults=26&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>.
61. *Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/225e1c902d7711e6a222b0cd86c2adfc?positionInSearchResults=25&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>.
62. *Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/2a3e76002d5711e6a222b0cd86c2adfc?positionInSearchResults=24&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>.
63. *Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/ff281ae1323611e6a222b0cd86c2adfc?positionInSearchResults=21&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>.
64. *Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/2e0ea1107f0a11e6a0f68fd135e6f40c>

?positionInSearchResults=11&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>.

65. *Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/925ce340c13411e682539852a4b72dd4?positionInSearchResults=8&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>.
66. *Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/04aa723054c111e78869ae36ddd5784f?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>.
67. *Pasiūlymas Lobistinės veiklos įstatymo Nr. VIII-1749 pakeitimo įstatymo projektui* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/04aa723054c111e78869ae36ddd5784f?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=9a67d3ca-5060-4ff1-bf8a-17b9ff91524c>>.

IV. Tarptautiniai, supranacionaliniai ir užsienio teisės aktai

68. *Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision making CM/Rec(2017)2* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680700a40>.
69. *Resolution Transparency and openness in European institutions 2125 (2016)* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Prieiga per internetą: <[323](http://semantic-</div><div data-bbox=)

pace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbncveG1sL1hSZWYvWDJILURXLWV4dHluYXNwP2ZpbGVpZD0yMjk2OCZsYW5nPUVO&xsl=aHR0cDovL3NlbWFudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdC9QZGYvWFJlZi1XRC1BVC1YTUwyUERGLnhzbA==&xsltparams=ZmlsZWlkPTIyOTY4>.

70. *Recommendation of the Council on Principles for Transparency and Integrity in Lobbying C(2010)16* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-04].
Prieiga per internetą:
<<http://acts.oecd.org/Instruments/ShowInstrumentView.aspx?InstrumentID=256&Lang=en>>.
71. *European Parliament decision of 11 May 2011 on conclusion of an interinstitutional agreement between the European Parliament and the Commission on a common Transparency Register (2010/2291(ACI))* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą:
<<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0222+0+DOC+XML+V0//EN>>.
72. *European Parliament decision of 15 April 2014 on the modification of the interinstitutional agreement on the Transparency Register (2014/2010(ACI))* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą:
<<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2014-0376+0+DOC+XML+V0//EN>>.
73. *Rules of Procedure of the European Parliament* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą:
<<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+RULES-EP+20170116+ANN-01+DOC+XML+V0//EN&navigationBar=YES>>.
74. *Code of conduct for Commissioners C(2011) 2904* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą:
<https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/code-of-conduct-for-commissioners_april2011_en.pdf>.

75. *Staff regulations of officials of the European Union* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-24]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01962R0031-20140501>>.
76. *Green Paper – European transparency initiative (COM/2006/194 final)* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52006DC0194>>.
77. *The U.S. Bill of Rights* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://www.archives.gov/founding-docs/bill-of-rights-transcript>>.
78. *U.S. Code* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://www.law.cornell.edu/uscode/text>>.
79. *Honest Leadership and Open Government Act of 2007* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyingdisclosure.house.gov/110-81.pdf>>.
80. *Lobbying Disclosure Act of 1995* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyingdisclosure.house.gov/lda.pdf>>.
81. *Lobbying Disclosure Technical Amendments Act of 1998* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <https://lobbyingdisclosure.house.gov/lda_technical.html>.
82. *Transparency of Lobbying, Non-Party Campaigning and Trade Union Administration Act 2014* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/4/contents/enacted/data.htm?view=plain>>.
83. *Rules of Senate* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://www.rules.senate.gov/public/index.cfm?p=RulesOfSenateHome>>.
84. *Rules of the House Of Representatives* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<http://clerk.house.gov/legislative/house-rules.pdf>>.

85. *Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą:
<<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20051691414>>.
86. *Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą:
<<http://www.sejm.gov.pl/prawo/regulamin/regsejm.htm#201b>>.
87. *Regulamin Senatu* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą:
<<https://www.senat.gov.pl/o-senacie/senat-wspolczesny/wybrane-akty-prawne/regulamin-senatu/>>.
88. *Ministerial Code* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą:
<https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/579752/ministerial_code_december_2016.pdf>.
89. *Lobbying Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/conduct_code.cfm>.
90. *Statement of Ministerial Standards* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą:
<https://www.pmc.gov.au/sites/default/files/publications/Statement_of_Ministerial_Standards.pdf>.
91. *Code of Conduct for House of Lords Members' Staff* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą:
<<https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/house-of-lords-commissioner-for-standards-/code-of-conduct-for-the-house-of-lords/guide-to-the-code-of-conduct/>>.
92. *Code of Conduct for Members of the House of Lords* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą:
<<https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/house-of-lords-commissioner-for-standards-/code-of-conduct-for-the-house-of-lords/code-of-conduct-for-members-of-the-house-of-lords/>>.

93. *Code of Conduct for Ministerial Staff* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.apsc.gov.au/publications-and-media/archive/circulars-archive/archive-circular-20087>>.
94. *Guidance for civil servants: contact with lobbyists* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/85772/Guidance-for-civil-servants.pdf>.
95. *The Civil Service code* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą: <<https://www.gov.uk/government/publications/civil-service-code/the-civil-service-code>>.
96. *The Code of Conduct together with The Guide to the Rules relating to the conduct of Members* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą: <<https://www.publications.parliament.uk/pa/cm201516/cmcode/1076/107601.htm>>.
97. *Society of European Affairs Professionals (SEAP) Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/wp-content/uploads/2013/11/SEAP-code-2016.pdf>>.
98. *Membership Rules* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.apgra.org.au/PDF/Membership%20Rules%20FINAL%206%20June%202014.pdf>>.
99. *Procedure for Dealing with Non-Compliance with the SEAP Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/wp-content/uploads/2013/11/SEAP-complaints-2016.pdf>>.
100. *Guiding Principles* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.citizenpower.co.uk/en/resources.html>>.
101. *Guide to the House of Lords Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-13]. Prieiga per internetą: <<https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/house-of-lords->

commissioner-for-standards-/code-of-conduct-for-the-house-of-lords/guide-to-the-code-of-conduct/>.

102. *Constitution of the Australian Professional Government Relations Association* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.apgra.org.au/PDF/APGRA%20Constitution%20%20FINAL%208May2014.pdf>>.
103. *Appendix B - Regulations Governing the Complaints Procedure* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <https://www.cipr.co.uk/sites/default/files/Appendix%20B%20%20Regulations%20Governing%20the%20Complaints%20Procedure_0.pdf>.
104. *Chartered Institute of Public Relations Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.cipr.co.uk/sites/default/files/Appendix%20A%20%20Code%20of%20Conduct%20-%20Updated%20June%202012.pdf>>.
105. *Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.apgra.org.au/code-of-conduct>>.
106. *Code of Professional Ethics of Lobbyists of APLP* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.unilob.pl/links/kodeksetykieng.htm>>.

V. Literatūra

107. AYUB, A., *et al.* A Conceptual Framework on Evaluating SWOT Analysis as The Mediator in Strategic Marketing Planning Through Marketing Intelligence. *European Journal of Business and Social Sciences*, 2013, t. 2, Nr. 1, p. 91–98.
108. ALLAN, T. R. S. Law, Justice and Integrity: The Paradox of Wicked Laws. *Oxford Journal of Legal Studies*, 2009, t. 29, Nr. 4, p. 705–728.
109. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas: *status quo* ir įžvalgos. Iš *Teisės mokslo pavasaris 2013*. Vilnius: Draugų studija, 2013, p. 481–495.

110. ANDRIKIENĖ, L. Įvadas. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
111. ANDRIKIENĖ, L. Lobistinės veiklos plėtra Lietuvoje. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
112. AZMAN, K. D. The Problem of “Democratic Deficit” in the European Union. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2011, t. 1, Nr. 5, p.242–250.
113. BAČIULIS, A. A. Kubilius kėsinasi į ilgaamžiškumo premjero poste rekordą. *Veidas*, 2010, Nr. 44, p. 18–19.
114. BADIE, B.; BERG-SCHLOSSER, D.; MORLINO, L. *International encyclopedia of political science*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc., 2011.
115. BALLA, S. J.; LODGE, M.; PAGE, E. C. *The Oxford Handbook of Classics in Public Policy and Administration*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
116. BALTRIMAS, J.; LANKAUSKAS, M. *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai: mokslo studija*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014.
117. BARTUŠKAITĖ, M.; IMBRASAITĖ, J.; ŽILYS, A. Sovietinės sistemos vertinimas ir požiūris į demokratiją Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2011, t. 22, Nr. 2, p. 106–114.
118. BAUHR, M.; GRIMES, M. What is Government Transparency? New Measures and Relevance for Quality of Government. *Working Paper Series*, 2012, Nr. 16, p. 2–27.
119. BAUM, W. M. *Understanding Behaviorism: Behavior, Culture, and Evolution*. New York: John Wiley & Sons, Inc., 2017.
120. BAUMAN, Z. *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vilnius: Apostrofa, 2007.

121. BAUMGARTNER, F. R.; LEECH, B. L. *Basic Interests: The Importance of Groups in Politics and in Political Science*. Princeton: Princeton University Press, 1998.
122. BAUMGARTNER, F.; LEECH, B. *Basic Interests: The Importance of Groups in Politics and Political Science*. Princeton: Princeton University Press, 1998.
123. BERG, K. T. Finding Connections between Lobbying, Public Relations and Advocacy. *Public Relations Journal*, 2009, t. 3, Nr. 3, p. 1–19.
124. BERGER, P.; LUCKMANN, T. The Problem of the Sociology of Knowledge. Iš *Knowledge – Critical Concepts: Sociology of Knowledge and Science*. Abingdon: Routledge, 2005, p. 123–137.
125. BERMAN, H. J. *Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis*. Vilnius: Pradai, 1999.
126. BERNHAGEN, P. *Lobbying and Political Influence in Britain: Evaluating a Signalling Model of Group-Government Interaction*. Mannheim: Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, 2011.
127. BIGGS, S.; HELMS, L. B. *The practice of American public policymaking*. New York: Routledge, 2015.
128. BROWNE, W. P. *Groups, Interests, and US Public Policy*. Washington: Georgetown University Press, 1998.
129. BUČAITĖ-VILKĖ, J.; ŽILYS, A. Dvi skirtingos vietos demokratijos vizijos? Interesų atstovavimas, lyderystė ir gyventojų dalyvavimas savivaldoje. *Kultūra ir visuomenė*, 2016, Nr. 7(1), p. 93–112.
130. CARIA, R. The Constitutional Right to Lobby on the Two Sides of the Atlantic: Between Freedom and Democracy. *Cambridge Journal of International and Comparative Law*, 2013, t. 2, Nr. 3, p. 452–478.
131. CENDON, A. B. Accountability and Public Administration: Concepts, Dimensions, Developments. Iš *Openness and Transparency in Governance: Challenges and Opportunities: Conference Proceedings*. Maastricht: 1999, p. 22–61.

132. CHARI, R.; MURPHY, G. *Examining and Assessing the Regulation of Lobbyists in Canada, the USA, the EU institutions, and Germany: A Report for the Department of the Environment, Heritage and Local Government* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Dublin: 2006. Prieiga per internetą: http://transparency.ie/sites/default/files/2006_Registration_of_Lobbyists.pdf.
133. CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Report on The Legal Framework for the Regulation of Lobbying in the Council of Europe Member States* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Strasbourg: 2011. Prieiga per internetą: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=C-DL-DEM\(2011\)002-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=C-DL-DEM(2011)002-e).
134. CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, H. Walking in Sunshine, or Away From It? Creating a Unified Transparency Index. *Working Paper*, 2012, p. 1–27.
135. CHARI, R.; HOGAN, J.; MURPHY, G. *Regulating lobbying: a global comparison*. Manchester: Manchester University Press, 2010.
136. CHARI, R.; MURPHY, G.; HOGAN, J. Regulating lobbyists: a comparative analysis of the United States, Canada, Germany and European Union. *The Political Quarterly*, 2007, t. 78, Nr. 3, p. 422–438.
137. CHELLAKAN, A. R. *Eradication of Poverty and Empowerment of the Poor: Theology of Creation and the Newest Policies of Development in the Age of Globalisation*. Dehli: ISPCK, 2007.
138. CHRISTIANSEN, P. M.; ROMMETVEDT, H. From Corporatism to Lobbyism? Parliaments, Executives, and Organized Interests in Denmark and Norway. *Scandinavian Political Studies*, 1999, Nr. 3, p. 195–221.
139. CIGLER, A. J. Interest Groups: A Subfield in Search of an Identity. Iš *Political Science: Looking to the Future*. Evanston: Northwestern University Press, 1991, p. 9–136.

140. COHEN-ELIYA, M.; HAMMER, Y. Nontransparent Lobbying as a Democratic Failure. *William & Mary Policy Review*, 2011, t. 2:265, p. 265–287.
141. CORCITA, A. Regulating Lobbying: Lessons to be learned. *Policy Papers*, 2007, Nr. 06, p. 1–18.
142. COTE, A. C. Lobbying and the Public Interest. *Canadian Parliamentary Review*, 2006, p. 29–31.
143. COTTERRELL, R. B. M. *The Sociology of Law: An Introduction*. London: Butterworths, 2012.
144. CRONIN, A.; MANDICH, M. B. *Human Development and Performance Throughout the Lifespan*. Boston: Cengage Learning, 2015, p. 487.
145. DEKIEFFER, D. E. *The Citizen's Guide to Lobbying Congress*. Chicago: Chicago Review Press, Incorporated, 2007.
146. DOLIWA-KLEPACKA, A. Ways of Influencing the Process of Law Establishment by Lobby Groups in the European Union. *Studies in Logic, Grammar and Rhetoric*, 2011, t. 26(39), p. 245–255.
147. DRACA, M. Institutional Corruption? The revolving door in American and British politics. *SMF-CAGE Global Perspectives Series*, 2014, Nr. 1, p. 2–17.
148. DRAGOJLOVIĆ, P. Lobbying as a Method of Business Communication. *Škola biznisa*, 2010, t. 3, p. 106–113.
149. DRUTMAN, L. *The Business of America is Lobbying: How Corporations Became Politicized and Politics Became More Corporate*. New York: Oxford University Press, 2015.
150. EDGETT, R. Toward an ethical framework for advocacy in public relations. *Journal of Public Relations Research*, 2002, t. 1, Nr. 14, p. 1–26.
151. ERSTIKYTĖ, I. E. Lobizmas: iliuzijos ir tikrovė. *Justitia*, 2002, Nr. 5–6, p. 15–16.
152. FERGUSON PUBLISHING. *Nonprofit Organizations (Ferguson's Careers in Focus)*. York: Ferguson Publishing, 2008.

153. FERGUSON, G.; REID, M.; SAPERS, J. *Global Corruption: Law, Theory and Practice. Regulation of lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-03-04]. 2015. Prieiga per internetą: <<http://icclr.law.ubc.ca/sites/icclr.law.ubc.ca/files/publications/pdfs/Chapter%2010%20.pdf>>.
154. FLANNERY, P. Lobbying regulation in EU: A comparison with the USA & Canada. *Social and Political Review*, 2010, Nr. 20, p. 70–78.
155. FLORENKO, Š.; VIZBARIENĖ, R. Kad nematytų žmona ir žiniasklaida. *Verslo klasė*, 2014, Nr. kovas, p. 36–39.
156. FOLLESDAL, A.; HIX, S. Why there is a Democratic in the EU: A Response to Majone and Moravcsik. *European Governance Papers (EUROGOV)*, 2014, Nr. C-05-02, p. 4–27.
157. GAY, O.; MAER, L.; BOWERS, P. *Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. 2012. Prieiga per internetą: <<http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN04633>>.
158. GALGINAITIS, J. Teisinė sistema ir pagrindinės jos sistemos kaip lyginamosios teisėtyros objektas. *Teisė*, 2002, t. 44, p. 31–41.
159. GELEŽEVIČIUS, R. *Interesų grupės ir lobizmas: mokomasis-metodinis leidinys*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
160. GELEŽEVIČIUS, R. Lobizmo teisinis reguliavimas ir institucionalizacija Lietuvoje: pirmojo dešimtmečio išdavos ir pamokos. *Socialinių mokslų studijos*, 2013, Nr. 5(1), p. 177–191.
161. GINTALAS, A. Metodologijos ir metodo samprata. *Socialinių mokslų studijos*, 2011, t. 3(3), p. 983–996.
162. GLENDON, M. A.; GORDON, M. W.; OSAKWE, CH. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993.
163. GRIFFITH, G. *The Regulation of Lobbying*. Sydney: NSW Parliamentary Library Research Service, 2008.

164. GRIGAS, R. Šiuolaikinio lietuvių nacionalinio būdo bruožai 2. Nerimą keliančios trajektorijos (sociofinė kritinė apžvalga). *Filosofija. Sociologija*, 2003, Nr. 1, p. 22–30.
165. GRUNIG, J.; HUNT, T. *Managing public relations*: 6th edition. Orlando: Harcourt Brace Jovanovich, 1984.
166. GUY, J. J. *People, Politics and Government: A Canadian Perspective*. Ontario: Pearson Education Canada.
167. HAGOS, T. M.; PAL, G. The Means of Analysis and Evaluation for Corporate Performances. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 2010, t. 12, Nr. 1, p. 438–449.
168. HALPIN, D.; WARHURST, J. Commercial Lobbying in Australia: Exploring the Australian Lobby Register. *Australian Journal of Public Administration*, 2015, t. 75, Nr. 1, p. 100–111.
169. HANDLER, R.; LINNEKIN, J. Tradition, Genuine or Spurious? *Journal of American Folklore*, 1984, t. 97, Nr. 385, p. 273–290.
170. HART, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
171. HELD, D., et al. *Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra*. Vilnius: Margi raštai, 2002.
172. HREBENAR, R. J.; THOMAS, C. S. Bendroji lobistinės veiklos samprata. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 27–49.
173. HUNTER, K. G. *Interest Groups and the State Economic Development Policies*. Wesport: Praeger Publishers, 1999.
174. IBENSKAS, R.; PALIDAUSKAITĖ, J. Valstybės užvaldymas Lietuvoje: priežastys ir formos. *Viešojo politika ir administravimas*, 2007, Nr. 21, p. 61–74.
175. Ibp Inc. *United States: Arab Lobby in the United States Handbook: Organization, Operations, Performance*. Washington: International Business Publications, Inc., 2015.
176. IFEDIORA, CH. O.; IDOKO, O. R.; NZEKWE, J. Organization's stability and productivity: the role of SWOT analysis an acronym for

- strength, weakness, opportunities and threat. *International Journal of Innovative and Applied Research*, 2014, t. 2, Nr. 9, p. 23–32.
177. YUN, H. J. Lobbying, lobbyists. Iš *Encyclopedia of Political Communication*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2008.
178. JARAŠIŪNAS, E. Europos Sąjungos teisinio kvalifikavimo problemos. *Jurisprudencija*, 2011, Nr. 18(4), p. 1323–1347.
179. JASTRAMSKIS, D. Žiniasklaida. Iš *Lietuvos nacionalinės atsparumo korupcijai sistemos tyrimas*. Vilnius: Eugrimas, 2012, p. 219–233.
180. JASTRAMSKIS, M. Partinių sistemų stabilumo samprata ir matavimas: Lietuvos situacija 1990–2010 metais. *Parlamento studijos*, 2010, Nr. 9, p. 144–169.
181. JOČIENĖ, D. Korupcija postkomunistinėse šalyse. *Teisės problemos*, 1997, Nr. 1, p. 81–91.
182. JONUTYTĖ, J. Kartotė: tradicijos sąvokos matas ir pamatas. *Tautosakos darbai*, 2010, t. XXXIX, p. 36–49.
183. JONUTYTĖ, J. *Tradicija kaip laiko patirtis. Fenomenologinės ir naratologinės perspektyvų sankirta: daktaro disertacija*. Humanitariniai mokslai, filosofija (01H). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007.
184. JOOS, K. *Lobbying in the new Europe*. Weinheim: WILEY-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, 2011.
185. KALNIŅŠ, V. *Parliamentary Lobbying between Civil Rights and Corruption. An insight into lobbying practice in Latvia and recommendations for Saeima*. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2005.
186. KALNIŅŠ, V. *Transparency in Lobbying: Comparative Review of Existing and Emerging Regulatory Regimes* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Riga: Centre for Public Policy PROVIDUS, 2011. Prieiga per internetą: <<http://pasos.org/past-pasos-projects/>>.
187. KAMINSKAS, R. Interesų grupių ir valstybės santykiai: politikos tinklų analizės problemos. *Sociologija*, 2001, Nr. 3, p. 20–30.

188. KAMINSKAS, R.; MARCINKEVIČIŪTĖ, V. Patrono ir kliento santykių analizė: klientelizmo sociologiniai bruožai. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*, 2009, Nr. 6, p. 115–121.
189. KARALIUS, G. Ar moderni demokratija yra politinė santvarka? *Politologija*, 2017, t. 85, Nr. 1, p. 102–131.
190. KARR, K. *Democracy and Lobbying in the European Union*. Frankfurt: Campus Verlag, 2007.
191. KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. How to Define a Lobbyist: Experience of Poland and Lithuania. *Croatian and Comparative Public Administration*, 2017, Nr. 17(1), p. 29–56.
192. KEFFER, J. M.; HILL, R. P. An Ethical Approach to Lobbying Activities of Businesses in the United States. Iš *From the Universities to the Marketplace: the Business Ethics Journey*. The Second Annual International Vincentian Conference promoting Business Ethics. Dordrecht: Kulver Academic Publishers, 1997.
193. KELSEN, H. Grynoji teisės teorija. Vilnius: Eugrimas, 2002.
194. KEREVIČIENĖ, J. *Pedagoginės psichologijos užrašai*. Mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-15]. Kaunas, 2014. Prieiga per internetą: <http://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/germanu/vukhf_Kereviciene_Pedagogines_psichologijos_uzrasai.pdf>.
195. KOEPPL, P. The Acceptance, Relevance And Dominance Of Lobbying The EU Commission – A First-Time Survey Of The Eu Commission's Civil Servants. *Journal Of Public Affairs*, 2001, Nr. 1, p. 69–80.
196. KONDRATIENĖ, V. Vietos savivaldos sistemų teisinio reguliavimo mechanizmai. *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 3(105), p. 60–66.
197. KREGAR, J. Deformation of Organizational Principles: Corruption in post-socialist Societies. Iš *Corruption & Democracy: Political Institutions, Processes and Corruption in Transition States*. Budapest: Institute for Constitutional and legislative Policy, 1994, p. 47–60.

198. KRSMANOVIC, D. *A Guidebook on Lobbying*. Belgrade: Konrad Adenauer Stiftung, 2013.
199. KŪRIS, E.; JANKAUSKAS, A. *Interesų grupės, valdžia ir politika: metinės konferencijos tekstai*. Vilnius: Pradai, 1997.
200. KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija*, 2001, Nr. 23(15), p. 46–70.
201. KWIATKOWSKI, B.; DEŠČÍKOVÁ, R.; BOUDA, P. *Lobbying – a risk or an opportunity? Lobbying regulation in the Polish, Slovak, and Czech perspective* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Krakow: 2016. Prieiga per internetą: http://en.frankbold.org/sites/default/files/publikace/analyza_lobbying__web.pdf.
202. LACKMAN, C.; SABAN, K.; LANASA, J. The contribution of market intelligence to tactical and strategic business decisions. *Marketing Intelligence & Planning*, 2000, t. 18, Nr. 1, p. 6–9.
203. LARKIN, CH.; REIMPELL, P. Conceptualising Accountability: An Approach to Measurement. *BBC Media Action: Bridging Theory And Practice Research Dissemination Series Working Paper*, 2012, Nr. 2, p. 1-32.
204. LASTAUSKIENĖ, G. Bendras mokslas apie teisę ir jo perspektyvos. *Teisė*, 2004, t. 51, p. 37–47.
205. LASTAUSKIENĖ, G. Teisės tikslai – spekuliacijos įrankis ar argumentavimo priemonė? *Teisė*, 2010, t. 77, p. 20–33.
206. LEECH, B. L. *Lobbyists at Work*. New York: Apress, 2013.
207. LEHMAN, W. *Lobbying in the European Union: Current Rules and Practices*. Working Paper of European Parliament Directorate-General for Research. Luxembourg: European Parliament, 2003.
208. LEONTJEVA, E. *Interesų grupės, valdžia ir politika: pasiūlos ištakos. Iš Interesų grupės, valdžia ir politika. Metinės konferencijos tekstai*. Vilnius: Pradai, 1998.

209. LEROUX, K.; FEENEY, M. K. *Nonprofit Organizations and Civil Society in the United States*. New York: Routledge, 2015, p. 214.
210. LEVIČEV, V. Teisėtyros metodologinio spektro analizė. *Teisė*, 2015, t. 95, p. 100–110.
211. LEVINSON, S. How the United States Constitution Contributes to the Democratic Deficit in America. *Drake Law Review*, 2007, t. 55, p. 859–878.
212. LUKOŠAITIS, A. Interesų grupės Lietuvoje: raidos dinamika ir institucionalizacijos bruožai. *Politologija*, 2000, t. 2, Nr. 18, p. 85–114.
213. LUKOŠAITIS, A. Lobizmas užsienio šalyse ir Lietuvoje: teisinio reguliavimo ir institucionalizacijos problemos. *Politologija*, 2011, t. 62, p. 4–42.
214. MAČIUS, R., et al. *Lobistinė veikla: vadovas nevyriausybinėms organizacijoms*. Vilnius: Paramos fondas Europos socialinio fondo agentūra, 2009.
215. MADSEN, D. O. SWOT Analysis: A Management Fashion Perspective. *International Journal of Business Research*, 2016, t. 16, Nr. 1, p. 39–56.
216. MAISEL, L. S.; BERRY, J. M. *The Oxford Handbook of American Political Parties and Interest Groups*. New York: Oxford University Press, 2010.
217. MAKOWSKI, G. *Regulation of Lobbying in Poland* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Europeum Institut pro Evropskou politiku, 2011. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/281372519_Regulation_of_Lobbying_in_Poland>.
218. MALE, B. *The strength of lobbying and advocacy*. Amsterdam: Fair, Green & Global alliance, 2014.
219. MALONE, M. M. *Regulation of Lobbyists in Developed Countries. Current Rules and Practices*. Dublin: Institute of Public Administration, 2004.

220. MARTINI, M. *Legislative footprint* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. 2013. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/legislative_footprint.pdf>.
221. MARTINI, M. *U4 Expert Answer: Influence of Interest Groups on Policy-making* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-04]. 2009. Prieiga per internetą: <<http://www.u4.no/publications/influence-of-interest-groups-on-policy-making/>>.
222. MATULIONIS, A. V.; ŠVARPLYS, A. Europinės tapatybės kūrimas Europos Sąjungos kultūros politikoje. 1. Bendras Europos kultūrinis palikimas. *Filosofija. Sociologija*, 2010, t. 21, Nr. 4, p. 298–309.
223. MCANULLA, S. Understanding Tradition in British Politics and Beyond. *Polis Working Paper*, 2007, Nr. 24, p. 2–17.
224. MCGRATH, C. The development and regulation of lobbying in the new member states of European Union. *Journal of Public Affairs*, 2008, t. 8, Nr. 1–2, p. 15–32.
225. MCKEOWN, D. *Codes of Conduct in Australian and Selected Overseas Parliaments* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. 2012. Prieiga per internetą: <http://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/download/library/prspub/YU1T6/upload_binary/YU1T6.pdf;fileType=application%2Fpdf>.
226. MCMANAMAN, L. J. Social Engineering: The Legal Philosophy of Roscoe Pound. *St. John's Law Review*, 1958, t. 33, Nr. 1, p. 1–47.
227. MIHUȚ, L. Lobbying in The United States and The European Union: New Developments in Lobbying Regulation. *Romanian Journal of European Affairs*, 2008, t. 8, Nr. 4, p. 5–17.
228. MILBRATH, L. W. Lobbying [interaktyvus. Žiūrėta 2016-10-23]. Iš *International Encyclopedia of the Social Sciences*. Prieiga per internetą: <<http://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/political-science-and-government/political-science-terms-and-concepts-40>>.

229. MILBRATH, L. W. Lobbying. Iš *International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York: The Macmillan Company & the Free Press, 1968, p. 441–442.
230. MILBRATH, L. W. Lobbying. Iš *International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York: The Macmillan Company & the Free Press, 1968.
231. MILBRATH, L. W. *The Washington Lobbyist*. Chicago: Rand McNally, 1963.
232. MILEV, M. Etude: A ‘Democratic Deficit’ in European Union? *L'Europe en formation*, 2004, Nr. 3/04, p. 9–32.
233. MILIAUSKAITĖ, K.; VENCKIENĖ, E. Teisės tradicijos. Iš *Teisės teorijos įvadas: vadovėlis*. Vilnius: Leidykla MES, 2010.
234. MORRIS, R. N.; MOGEY, J. *The Sociology of Housing – Studies at Berinsfield*. London: Routledge, 1965.
235. MRAZAUSKAITĖ, R.; MURAVJOVAS, S. *Politikos užkulisiai. Lobizmo (ne)skaidrumas Lietuvoje*. Vilnius: „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2015.
236. NESS, I. *Encyclopedia of Interest Groups and Lobbyists in the United States*. New York: Routledge, 2015.
237. OANTA, S. I.; VASILCOVSCHI, N. Lobby Activities and their Evolution in the European Union Context. CES Working Papers, 2014, t. VI, Nr. 2A, p. 171–185.
238. OECD. *Global Forum on Public Governance: Self-Regulation and Regulation of the Lobbying Profession*, Paris: OECD Conference Center, 2009.
239. OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 1: Increasing Transparency through Legislation*. Paris: OECD Publishing, 2009.
240. OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust, Volume 2: Promoting Integrity through Self-regulation*. Paris: OECD Publishing, 2012.
241. OECD. *Lobbyists, Government and Public Trust: Promoting Integrity by self-regulation*. Paris: OECD Conference Centre, 2009.

242. OECD. *Lobbyists, Governments and Public Trust, Volume 3: Implementing the OECD Principles for Transparency and Integrity in Lobbying*. Paris: OECD Publishing, 2014.
243. PAČĖSAITĖ, L. Interesų grupių komunikacija: teorinės prielaidos ir veiklos metodai. Iš *Šiuolaikinės lobistinės veiklos tendencijos*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 49–69.
244. PIESARSKAS, B. *Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2000.
245. PILIPONYTĖ, J. Korupcija: teoriniai bandymai apibrėžti ir paaiškinti. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2004, t. 2, Nr. 14, p. 83–95.
246. PRANEVIČIENĖ, B. Teisėtų lūkesčių principo samprata ir teisėtų lūkesčių apsaugos modeliai Europos Sąjungos administracinėje erdvėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 96(6), p. 43–48.
247. PROSS A. P. *Lobbying: Models for Regulation*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007.
248. RAGAUSKAS, P. Apie prielaidas neveikti lobistinės veiklos teisiniu reglamentavimui Lietuvoje. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 3(73), p. 77–100.
249. RAMEY, C. R. *Mass Media Unleashed: How Washington Policymakers Shortchanged the American Public*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2007.
250. RASIMAVIČIUS, B. Lobizmo institucijos problemos Lietuvoje. *Justitia*, 2001, Nr. 4–5, p. 40–41.
251. REID, J. Ch. Tradition in Revolution: Harold J. Berman and the Historical Understanding of the Papacy. *Rechtsgeschichte - Legal History*, 2013, Nr. 21, p. 219–223.
252. ROBINSON, M., et al. *Chambers 21st Century Dictionary*. New Delhi: Allied Chambers (India) Ltd., 2005.
253. ROMMETVEDT, H. *Scandinavian Corporatism in Decline*: Paper for Presentation at the Norwegian Political Science Conference [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Stavanger: 2017. Prieiga per internetą:

<https://www.researchgate.net/publication/312044815_Scandinavian_corporatism_in_decline>.

254. RUSHEFSKY, M. E.; PATEL, K. *Politics, Power and Policy Making: The Case of Health Care Reform in the 1990s*. Armonk: M. E. Sharpe Inc., 1998.
255. SCHENDELEN, R. *Machiavelli in Brussels – The Art of Lobbying the EU*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2002.
256. SCHENDELEN, R. Managing Government Relations in European Union. Iš *The Handbook of Public Affairs*. London: Sage Publications Ltd., 2005, p. 201–214.
257. SCHENDELEN, R. *National Public and Private EC Lobbying*. Aldershot: Dartmouth, 1993.
258. SHAFFER, G. C.; POLLACK, M. A. Hard vs. Soft Law: Alternatives, Complements, and Antagonists in International Governance. *Minnesota Law Review*, 2010, t. 94.
259. SHAFRITZ, J.; LAYNE, K.; BORICK, CH. *Classics of Public Policy*. New York: Pearson Longman, 2005.
260. SLAVICKAITĖ, L.; VAIDELYTĖ, E. 2000–2013 m. lobizmo ir lobistinės veiklos tendencijos Lietuvoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 2014, t. 13, Nr. 1, p. 124–135.
261. SNIEŠKUS, E. Lobizmo įtaka viešojo valdymo institucijoms. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos: Ernesto Galvanausko tarptautinė mokslinė konferencija*, 2004, Nr. 4, p. 235–241.
262. SONG, S. The Boundary Problem in Democratic Theory: Why the Demos Should be Bounded by the State. *International Theory*, 2012, t. 4, Nr. 1, p. 39–68.
263. SQAPI, G. Lobbying in the United States of America and European Union: A Comparative Approach. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2015, t. 6, Nr. 2(52), p. 103–107.
264. STEGER, M. B. *Globalizacija: labai trumpas įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2008.

265. STEVENSON A., et al. *Oxford Dictionary of English*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
266. STONYS, A. Viešojo ir privatinė teisė: pamatinės klasifikacijos problemos. *Teisė*, 2012, t. 82, p. 120–132.
267. STOŠKUS, M. Politinės filosofijos ir politikos mokslo disciplinos: priešiškus, bendradarbiavimas ar ignoravimas? *Coactivity: Philosophy, Communication*, 2016, t. 24, Nr. 1, p. 59–71.
268. SUMMERS, R. S. Naive Instrumentalism and the Law. Iš *Law, Morality and Society. Essays in Honour of HLA Hart*. Oxford: Clarendon Press, 1997.
269. SUTKUS, V. Atstovavimas verslo interesams – politinės kultūros dalis. *Veidas*, 2011, Nr. 3, p. 11.
270. ŠILIAUSKAS, S. Demokratijos legitimumas ir paradoksalumas: Lietuvos atvejis. *Tiltai*, 2013, Nr. 3, p. 51–68.
271. ŠILIAUSKAS, S. Pilietinės visuomenės ir pilietiškumo diskursai modernioje demokratijos refleksijoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 2005, Nr. 11, p. 26–33.
272. ŠIMAŠIUS, R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas. *Jurisprudencija*, 2004, Nr. 54(46), p. 62–73.
273. ŠIMAŠIUS, R. *Teisinis pliuralizmas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
274. ŠLAPKAUSKAS, V. Teisinės sistemos disfunkcija – silpnos socialinės politikos požymis. *Socialinis darbas*, 2006, Nr. 5(1), p. 21–29.
275. THOMAS, C. S. Lobbyists: Definitions, Types and Varying Designations. Iš *Research Guide to U. S. and International Interests Groups*. Westport: Praeger Publishers, 2004, p. 151–154.
276. THOMAS, C. S.; HREBENAR, R. J. Interest Groups in the States. Iš *Politics in the American States: A Comparative Analysis*. Washington: CQ, 2004, p. 113–143.
277. THOMAS, J. H. Legislative Engineering Sounds Better than Lobbying. *The Atlanta Lawyer*, 2009, p. 20.

278. VALENTIN, E. K. Away With SWOT Analysis: Use Defensive/Offensive Evaluation Instead. *The Journal of Applied Business Research*, 2005, t. 21, Nr. 2, p. 91–105.
279. VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė*. Vilnius: Justitia, 2000.
280. VYMĚTAL, P. Comparison of Models of Lobbying Regulation in EU Countries. *13th International Scientific Conference “Economic Policy in the European Union Member Countries”*: Conference Proceedings. Karolinka: Technical University Ostrava, 2015.
281. VVEINHARDT, J. Nepotizmo vertinimo dichotomija: socialinės ir etinės dimensijos. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 2012, Nr. 64, p. 123–134.
282. WISZOWATY, M. M. Legal Regulation of Lobbying in New Member States of the European Union. Iš *Participation of Civil Society in New Modes of Governance – The Case of the New EU Member States: Part 2 – Questions of Accountability*. Bremen: Forschungstelle Osteuropa, 2006, p. 46–57.
283. ZAMBONI, M. Goals and Measures of Legislation: Evaluation. Iš *Legislation in Europe – A Comprehensive Guide For Scholars and Practitioners*. Oregon: Hart Publishing, 2017.
284. ZAMBONI, M. The “Social” in Social Law – An Analysis of a Concept in Disguise. *Scandinavian Studies in Law*, 2007, t. 50, p. 516–539.
285. ZETTER, L. *Lobbying: The Art of Political Persuasion*. Petersfield: Harriman House Ltd., 2008.
286. ZIBOLD, F. *Lobbying the EU institutions*: Library Briefing [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130558/LDM_BRI\(2013\)130558_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130558/LDM_BRI(2013)130558_REV1_EN.pdf)>.
287. АВДЕЕВ, М. И., et al. *Юридический словарь*. Москва: Госюриздат, 1953.

288. АЛЕКСЕЕВ, С. С. *Структура советского права*. Москва: Юридическая литература, 1975.
289. АЛЕКСЕЕВ, С. С., *et al.* *Теория государства и права*: учебник для юридических вузов и факультетов. Москва: Издательная группа ИНФРА М – НОРМА, 1997.
290. АФАНАСЬЕВ, В. С., *et al.* *Теория государства и права*: учебник. Москва: Новый Юрист, 1999.
291. БАЙТИН, М. И., *et al.* *Теория государства и права*: курс лекций. Москва: Юрист, 1997.
292. БРАТУСЬ, С. М.; САМОЩЕНКО, И. С. *Общая теория советского права*. Москва: Юридическая литература, 1966.
293. ВИШНЕВСКИЙ, А. Ф.; ГОРБАТОК, Н. А.; КУЧИНСКИЙ, В. А. *Общая теория государства и права*: учебник. Москва: Издательство деловой и учебной литературы, 2006.
294. ДЕМБО, Л. И. О принципах построения системы права. *Советское государство и право*, 1956, № 8, р. 88–98.
295. ДЕНИСОВ, А. И. *Теория государства и права*. Москва: Издательство Московского университета, 1967.
296. ДРОБЯЗКО, С. Г.; КОЗЛОВ, В. С. *Общая теория права*: учеб. пособие для вузов. Минск: Амалфея, 2013.
297. ИОФФЕ, О. С. Структурные подразделения системы права (на материалах гражданского права). *Ученые записки*, 1968, т. 14, р. 45–60.
298. КИРИМОВА, Е. А. *Правовой институт: понятия и виды*: учебное пособие. Саратов: Саратовская государственная академия права, 2000.
299. КЛИМЕНКО, С. В. *Основы государства и права*: пособия для поступающих в юридический. Москва: ЛЕХ, 2001.
300. КОМАРОВ, С. А. *Общая теория государства и права*: учебник. Москва: Юрайт, 1998.

301. КОМАРОВ, С. А.; МАЛЬКО, А. В. *Теория государства и права: учебно-методическое пособие*. Москва: Издательская группа НОРМА – ИНФРА М, 1999.
302. ЛАЗАРЕВ, В. В.; ЛИПЕНЬ, С. В. *Теория государства и права: учебник*. Москва: Спарк, 1998.
303. ЛЕБЕДЕВ, А. Ф. *Общая теория права: учеб. Пособие*. Минск: Издательство Гревцова, 2013.
304. СПИРИДОНОВ, Л. В. *Теория государства и права: курс лекций*. Санкт-Петербург: ГПНИИ, 1995.
305. ТЕМНОВ, Е. И. *Теория государства и права: учебное пособие для вузов*. Москва: ЭКЗАМЕН, 2003.
306. ЯКУШЕВ, В. С. О понятии правового института. *Правоведение*, 1970, Nr. 6, p. 61–67.

VI. Kiti šaltiniai

307. „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Teikiame pasiūlymus Prezidentei dėl Lobistinės veiklos įstatymo* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/teikiame-pasiulymus-prezidentei-del-lobistines-veiklos-istatymo/>>.
308. ALDASHEV, G.; LIMARDIZ, M.; VERDIER, T. *Watchdogs of the Invisible Hand: NGO Monitoring, Corporate Social Responsibility and Industry Equilibrium* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-12-08]. 2014. Prieiga per internetą: <<https://www.unamur.be/eco/economie/recherche/wpseries/wp/1404.pdf>>.
309. Alfa.lt *Belaukiant skandalo: kas apgins lobistų vardą?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/11600192/belaukiant-skandalo-kas-apgins-lobistu-varda?p=4>>.
310. ANDRUKAITYTĖ, M. *Sergejus Muravjovas: apie įtaką sprendimų priėmėjams turėtų informuoti ir NVO* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25].

- Prieiga per internetą:
<<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/seimas-atidejo-lobistines-veiklos-istatymo-priemima-del-ebpo-rekomendaciju-56-792604>>.
311. Aplinkos vystymo asociacija. *Apie* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/pg/Aplinkos-Vystymo-Asociacija-105102112859574/about/?ref=page_internal>.
312. Association of Accredited Public Policy Advocates to the European Union. *Dispelling the Negative Perceptions about Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.aalep.eu/dispelling-negative-perceptions-about-lobbying>>.
313. Association of Accredited Public Policy Advocates. *Lobbying Landscape in Lithuania* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.aalep.eu/lobbying-landscape-lithuania>>.
314. Association of Accredited Public Policy Advocates. *Welcome to AALEP* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.aalep.eu/welcome-aalep>>.
315. Association of Professional Political Consultants. *Home* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.appc.org.uk/>>.
316. Association of Professional Political Consultants. *Independent Complaints Procedures* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.appc.org.uk/code-of-conduct/independent-complaints-procedures/>>.
317. Association of Professional Political Consultants. *The Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.appc.org.uk/register/>>.
318. Australian Professionals Government Relations Association. *Home* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.apgra.org.au/>>.
319. Australian Professionals Government Relations Association. *Membership* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.apgra.org.au/membership#>>.

320. BILOTAITĖ, A. *A. Bilotaite. Lobizmas: tarp gandų ir realybės* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/abilotaite-lobizmas-tarp-gandu-ir-realybes.d?id=59488679>>.
321. BNS. „*Transparency International*“ ragina prezidentę vetuoti Lobistinės veiklos įstatymą [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/verslas/verslas/transparency-international-ragina-prezidente-vetuoti-lobistines-veiklos-istatyma.d?id=74999014>>.
322. BNS. *Prezidentė pasirašė naująjį Lobistinės veiklos įstatymą* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/2017/07/03/news/prezidente-pasirase-naujaji-lobistines-veiklos-istatyma-1842742/?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy>.
323. BNS. *Seimo valdyba planuoja apsunkinti lobistų lankymąsi parlamente* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-01-31-seimo-valdyba-planuoja-apsunkinti-lobistu-lankymasi-parlamente/154868>>.
324. Bright Hub Inc. *History of the SWOT Analysis* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.brighthubpm.com/methods-strategies/99629-history-of-the-swot-analysis/>>.
325. BRUYCKER, I. *How Interest Groups Develop Their Lobbying Strategies: The Logic of Endogeneity* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-10-18]. Glasgow: 2014. Prieiga per internetą: <<https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/81ba85d3-2d34-4636-8bb9-c79f664861a3.pdf>>.
326. Burson-Marsteller. *Transparent and ethical lobbying high on the agenda, Europe-wide survey of policy-makers shows* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://lobbyingsurvey.burson->

marsteller.com/wp-content/uploads/2013/06/BM-Lobbying-Survey-Press_Release_03June2013.pdf>.

327. Cambridge Dictionary. *"the man in the street" in American English* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-22]. Prieiga per internetą: <<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/man-in-the-street>>.
328. CHARRAD, K. *Lobbying the European Union* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-22]. Prieiga per internetą: <http://nez.uni-muenster.de/download/Charrad_Literaturbericht_Lobbying_mit_Deckblatt.pdf>.
329. Chartered Institute of Public Relations. *About the Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/about-.html>>.
330. Chartered Institute of Public Relations. *About us* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/about-/about-uklr-cipr.html>>.
331. Chartered Institute of Public Relations. *CIPR to launch UK Lobbying Register as UKPAC announces closure* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://newsroom.cipr.co.uk/cipr-to-launch-uk-lobbying-register-as-ukpac-announces-closure/>>.
332. Chartered Institute of Public Relations. *Frequently Asked Questions* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/about-/frequently-asked-questions.html>>.
333. Chartered Institute of Public Relations. *Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.cipr.co.uk/content/policy-resources/policy/lobbying>>.
334. Chartered Institute of Public Relations. *Making a Complaint* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/making-a-complaint.html>>.

335. Chartered Institute of Public Relations. *Our Organisation* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.cipr.co.uk/content/our-organisation>>.
336. Chartered Institute of Public Relations. *Professional Standards* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/professional-standards.html>>.
337. Chartered Institute of Public Relations. *Public relations register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.cipr.co.uk/pr-register>>.
338. Chartered Institute of Public Relations. *Published breaches of the CIPR Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.cipr.co.uk/content/membership-groups/public-relations-register/published-breaches-cipr-code-conduct>>.
339. Chartered Institute of Public Relations. *Register Archive* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/about-/register-archive.html>>.
340. Chartered Institute of Public Relations. *Search the register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/search-results.html?q=>>.
341. Chartered Institute of Public Relations. *Terms and Conditions* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/terms-and-conditions.html>>.
342. Chartered Institute of Public Relations. *UK Lobbying Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/>>.
343. Chartered Institute of Public Relations. *Why Join?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobbying-register.uk/why-join-.html>>.
344. CHRYSLER, M. *Different types of lobbyists* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-24]. Prieiga per internetą:

- <<http://lobbyistfinder.blogspot.cz/2009/01/different-types-of-lobbyists.html>>.
345. Collins. *Definition of watchdog* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-12-07]. Prieiga per internetą: <<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/watchdog>>.
346. Corporate Europe Observatory. *MEP – Industry fora – vehicles for lobbying?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<https://corporateeurope.org/blog/mep-industry-fora-vehicles-lobbying>>.
347. Council of Europe. *Explanatory Memorandum of Recommendation CM/Rec(2017)2 of the Committee of Ministers to member States on the legal regulation of lobbying activities in the context of public decision-making* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806f4fbf>.
348. Council of Europe. *Lithuania // 47 States, one Europe* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/en/web/portal/lithuania>>.
349. Council of Europe. *Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/en/web/cdcj/activities/lobbying>>.
350. ČERKAUSKAS, M.; PANCEROVAS, D. *Išgalvoto lobisto vilionės vienus Seimo narius sudomino, kitus suglumino* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/isgalvoto-lobisto-viliones-vienus-seimo-narius-sudomino-kitus-suglumino.htm>>.
351. Delfi. *Lietuvos įtakingiausieji 2016: tarnautojai ir teisininkai* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/apps/itakingiausieji2016/tarnautojai/balsas>>.
352. Delfi. *Lietuvos įtakingiausieji: teisininkai* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/apps/itakingiausi2015/teisininkai>>.

353. Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government.
Who is on the Register [interaktyvus. Žiūrėta 2017-11-02]. Prieiga per internetą:
<http://lobbyists.pmc.gov.au/who_register.cfm?search=&doSearch=&as_sfid=AAAAAAU1lP4JMmrIFqYoTYbQmavgvGGj7bwv5Qn0HX1fUkbxL1d6LxmZ_k8aJTUbcLi8aOgs-dkm9aH_2hQ5Gc9kSNJfXRJJfNB0yuP6U9cDGFJ6NYAsLrl4fkTP2KAhVC8FOA%3D&as_fid=afd4794884321edc473b85aed73ce4f59ececff5>.
354. Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government.
About the Register [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://lobbyists.pmc.gov.au/index.cfm>>.
355. Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government.
How to Register [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą:
<http://lobbyists.pmc.gov.au/register/how_register.cfm>.
356. Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government.
Alternative Registration Methods [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą:
<http://lobbyists.pmc.gov.au/register/alternat_reg.cfm>.
357. Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government.
Update your Details – Sign In [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyists.pmc.gov.au/agency/index.cfm?>>>.
358. Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government.
Who is on the Register [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/who_register.cfm>.
359. Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government.
Who Needs to Register? [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/needs_register.cfm>.
360. Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government.
For Registered Lobbyists [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/registered_lobbyists/index.cfm>.

361. Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *For Government Representatives* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <http://lobbyists.pmc.gov.au/government_rep/index.cfm>.
362. Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *Frequently Asked Questions* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://lobbyists.pmc.gov.au/faq.cfm>>.
363. Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *Contact Us* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://lobbyists.pmc.gov.au/feedback.cfm>>.
364. Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *25. How do I report a breach of the Code?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://lobbyists.pmc.gov.au/faq.cfm>>.
365. Department of the Prime Minister and Cabinet of Australian Government. *26. What should I do if I become aware that a Government representative has been a party to lobbying activities with a lobbyist who is not on the Register?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<http://lobbyists.pmc.gov.au/faq.cfm>>.
366. DINU, B., et al. *What is lobbying and why it is bad perceived by public?* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<https://blogmarpe.wordpress.com/2013/04/18/what-is-lobbying-and-why-it-is-bad-perceived-by-public/>>.
367. ELTA. *Legalūs lobistai bando gintis nuo nelegalų* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/legalus-lobistai-bando-gintis-nuo-nelegalu.d?id=12016307>>.
368. English Oxford Living Dictionaries. *Definition of diversification in English* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-08]. Prieiga per internetą: <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/diversification>>.

369. English Oxford Living Dictionaries. *Definition of symbiosis in English* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-08]. Prieiga per internetą: <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/symbiosis>>.
370. Euractiv. *Abramoff scandal reignites Brussels lobbying debate* [interaktyvus. 2017-07-15]. Prieiga per internetą: <<https://www.euractiv.com/section/public-affairs/news/abramoff-scandal-reignites-brussels-lobbying-debate/>>.
371. European Commission. *The Revised Transparency Register: More Information, More Incentives, Tougher on Those Who Break the Rules* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-02]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-302_en.htm>.
372. European Parliament. *EU Transparency Register: Briefing* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-17]. 2014. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-542170-European-Transparency-Register-FINAL.pdf>>.
373. European Parliament. *Lobbying regulation framework in Poland: Briefing* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. 2016. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595848/EP_RS_BRI\(2016\)595848_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/595848/EP_RS_BRI(2016)595848_EN.pdf)>.
374. European Parliament. *Regulation of Lobbying Across the EU* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-19]. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595830/EP_RS_ATA\(2016\)595830_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/595830/EP_RS_ATA(2016)595830_EN.pdf)>.
375. European Public Affairs Consultancies' Association. *About EPACA* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.epaca.org/about-epaca/about-epaca-2>>.
376. Europos Parlamentas. *Globa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/lt/20150201PVL00044/Globa>>.

377. Europos Sąjunga. *Šalys* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-19]. Prieiga per internetą: <https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_lt#tab-0-1>.
378. Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupė (GRECO). *Ketvirtasis vertinimo etapas. Parlamento narių, teisėjų ir prokurorų korupcijos prevencija. Rekomendacijų įgyvendinimo ataskaita: Lietuva Nr. GrecoRC4(2017)3* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. 2017. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/168070b752>>.
379. GALINIS, R. *Mistiškiausia profesija: ką veikia lobistas?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-19]. Prieiga per internetą: <<https://www.alfa.lt/straipsnis/50218268/mistiskiausia-profesija-ka-veikia-lobistas>>.
380. Gelbėkit vaikus. *Kas mes* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą: <<https://www.gelbekitvaikus.lt/kas-mes>>; Onkologija.lt. *Apie organizaciją* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://www.onkologija.lt/lt/apie-organizacija/>>.
381. GIRNIUS, K. *Demokratijos deficitas Lietuvoje ir ES* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/14875170/demokratijos-deficitas-lietuvoje-ir-es>>.
382. GRIGGS, I. *UKPAC Closes and Hands Responsibility for Lobbying Register to CIPR* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.prweek.com/article/1354041/ukpac-closes-hands-responsibility-lobbying-register-cipr>>.
383. GRYBAUSKAITĖ, D. *Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės metinis pranešimas* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<https://www.lrp.lt/lt/metinis-pranesimas-2010>>.
384. GURRIA, A. *Openness and Transparency – Pillars for Democracy, Trust and Progress* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/fr/etatsunis/opennessandtransparency-pillarsfor-democracytrustandprogress.htm>>.

385. HELLMAN, J. S.; GERAINT, J.; KAUFMANN, D. *Seize the State, Seize the Day: An Empirical Analysis of State Capture and Corruption in Transition* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<http://siteresources.worldbank.org/INTABCDEWASHINGTON2000/Resources/hellman.pdf>>.
386. HM Government. *Introducing a Statutory Register of Lobbyists. Consultation Paper* [interaktyvus. Žiūrėta 2012-01-06]. 2012. Prieiga per internetą: <<http://www.official-documents.gov.uk/document/cm82/8233/8233.pdf>>.
387. HOPPE, T. *Lobbying: A study on the Feasibility of a Council of Europe Legal Instrument on the Legal Regulation of Lobbying Activities* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Strasbourg: 2014. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16807095fd>>.
388. House of Commons Public Administration Select Committee. *Lobbying: Access and influence in Whitehall* [interaktyvus. Žiūrėta 2012-01-06]. First Report on Session 2008-9. Volume I. 2009. Prieiga per internetą: <<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200809/cmselect/cmpublicadm/36/36i.pdf>>.
389. Investopedia. *Revolving Door* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-12-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.investopedia.com/terms/r/revolving-door.asp>>.
390. Joint Transparency Register Secretariat. *Key dates* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-02]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/staticPage/displayStaticPage.do?locale=en&reference=KEY_DATES>.
391. Joint Transparency Register Secretariat. *Transparency Register Implementing Guidelines* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-02]. 2015. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/staticPage/displayStaticPage.do;TRRESTRICTEDID-prod=uc5jtfDmCzKGRZJVbXCcO->>.

lwfClau60VXKxqsRVuVxhnRM0R_iR!950060451?reference=GUIDE
LINES&locale=en#en>.

392. Juridinių asmenų registras. *JA dokumentai* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.registrucentras.lt/jar/p/dok.php?kod=225645060>>.
393. Juridinių asmenų registras. *Juridinio asmens paieška* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.registrucentras.lt/jar/p/index.php?pav=nacionalin%C4%97+lobist%C5%B3+asociacija&p=1>>.
394. KAVOLIŪNAITĖ-RAGAUSKIENĖ, E. *Lobizmas – visuomenei ar politikos kosmonautams?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.naujienos.lt/leidinys/iq/lobizmas-visuomenei-ar-politikos-kosmonautams/>>.
395. Koalicija „Galiu gyventi“. *Kas yra advokacija?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-11-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.advokacija.lt/kas-yra-advokacija/>>.
396. KORSAKAS, R. *Verslo žvalgai politikų prieangyje* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.lzinios.lt/lzinios/Lietuva/verslo-zvalgai-politiku-prieangyje/267057>>.
397. KTU. *Ekspertai: lobizmas – visuomenės dar nesuprasta profesija* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://ktu.edu/lt/ziniasklaidai/naujiena/ekspertai-lobizmas-visuomenes-dar-nesuprasta-profesija>>.
398. LEVITHAL, D. *American League of Lobbyists changes name. Group votes to rebrand itself 'Association of Government Relations Professionals'* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<https://www.publicintegrity.org/2013/11/18/13789/american-league-lobbyists-changes-name>>.
399. Lietuvos advokatūra. *Misija* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.advokatura.lt/lt/apie-advokatura/misija.html>>.

400. Lietuvos architektų rūmai. *Apie mus* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-07-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.architekturumai.lt/pages/lt/apie-mus.php>>.
401. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. *Paieška* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActSearch>>.
402. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. *Teisės aktų paieška* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActSearch/lt>>.
403. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija. *Teisės aktų projektų paieška* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-24]. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActProjectSearch/lt>>.
404. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba. *NKKP priemonė* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.stt.lt/lt/nkkp/programos-priemones/1---lobistine-veikla/?print=1>>.
405. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. *Siūloma tobulinti Lobistinės veiklos įstatymą* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/naujienos/pranesimasspaudai/2563>>.
406. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. *EBPO* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<https://www.urm.lt/default/lt/ekonomine-diplomatija/lietuva-tarptautinese-ekonominese-organizacijose/ebpo>>.
407. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija. *Administracinės naštos piliečiams ir kitiems asmenims nustatymo ir įvertinimo metodikos taikymo praktinis vadovas* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-22]. Vilnius: 2011. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2705&p_d=16998&p_k=1>.
408. *Lobbying in a democratic society (European Code of conduct on lobbying): Report Committee on Economic Affairs and Development* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21], Prieiga per internetą:

- <http://www.transparency.ge/sites/default/files/post_attachments/Lobbying%20in%20a%20democratic%20Society,%20Council%20of%20Europe_0.pdf>.
409. Lrytas.lt. *Seime kyla priešprieša dėl lobistinės veiklos reguliavimo* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/seime-kyla-priespriesa-del-lobistines-veiklos-reguliavimo.htm>>.
410. MAČIULĖ, L., et al. *Kaip LR Seimo nariai viešina savo susitikimus? 2017 m. LR Seimo pavasario sesijos apžvalga* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-29]. 2017. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2017/09/Seimo-nariu-susitikimai_2017.pdf>.
411. MAIELLO, M. *Corruption, American Style* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-24]. Prieiga per internetą: <http://www.forbes.com/2009/01/22/corruption-lobbying-bribes-biz-corruption09-cx_mm_0122maiello.html>.
412. Merriam-Webster Dictionary. *Tradition* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-03-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/tradition>>.
413. Merriam-Webster Learner's Dictionary. *Reform* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/168070b752>>.
414. MICHELI, Ch. *Lobbying: A veteran advocate details his profession* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-24]. Prieiga per internetą: <<http://capitolweekly.net/lobbying-lobbyists-capitol-legislature-governor/>>.
415. MIGONYTĖ, S. *Rugsėjo 1-oji atneša naujovių lobistams ir įmonėms* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.vz.lt/paslaugos/2017/09/01/rugsejo-1-oji-atnesa-naujoviu-lobistams-ir-imonems#ixzz4vxxkXOJd>>.

416. MILLER, P. *Lobbying: A Misunderstood Profession* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.mwcapitol.com/news/lobbying/misunderstood.pdf>>.
417. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. *Rejestr podmiotów wykonujących zawodową działalność lobbingsową* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Prieiga per internetą: <<https://bip.mswia.gov.pl/bip/rejestr-podmiotow-wykon/23846,Rejestr-podmiotow-wykonujacych-zawodowa-dzialalnosc-lobbingowa.html>>.
418. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. *Rejestr podmiotów wykonujących zawodową działalność lobbingsową* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-10]. Prieiga per internetą: <<https://bip.mswia.gov.pl/bip/rejestr-podmiotow-wykon/23846,Rejestr-podmiotow-wykonujacych-zawodowa-dzialalnosc-lobbingowa.html>>.
419. NAGELĖ, D. *Teisės ekspertas, Mykolo Romerio universiteto profesorius Alfonsas Vaišvila: Prekyba poveikiu – tas pats lobizmas* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvos_politika/teises_ekspertas_mykolo_romerio_universiteto_profesorius_alfonsas_vaisvila_prekyba_poveikiu__tas_pats_lobizmas/>.
420. National Association of State Lobbyists. *Services* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<http://www.statelobbyists.org/Services.aspx>>.
421. NPR. *Transcript of host L. Hansen and J. Sheidlower, editor-at-large for the Oxford English Dictionary, discussion A Lobbyist by Any Other Name* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=5167187>>.
422. NVO Teisės institutas. *Galimybių studija: Pilietinės visuomenės plėtros agentūra* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Vilnius, 2017. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/nvo/PVPA_galimybiu_studija2017.pdf>.

423. OECD. *Trust in Government – Integrity and fairness* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/gov/trust-integrity-and-fairness.htm>>.
424. Office of the Clerk. *Lobbying Disclosure* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyingdisclosure.house.gov/index.html>>.
425. Office of the Clerk. *Lobbying Disclosure Act Contributions Reporting* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://lda.congress.gov/LC/home.aspx>>.
426. Office of the Clerk. *Lobbying Disclosure Act Guidance* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <https://lobbyingdisclosure.house.gov/amended_lda_guide.html>.
427. Office of the Clerk. *Lobbying Disclosure Act Online Reporting* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<https://lda.congress.gov/LD/>>.
428. Office of the Clerk. *Search Past Contribution Filings* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<http://disclosures.house.gov/lc/lcsearch.aspx>>.
429. Office of the Clerk. *Search Past Filings* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-07]. Prieiga per internetą: <<http://disclosures.house.gov/ld/ldsearch.aspx>>.
430. Office of the Clerk. *Search Registrant Information* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyingdisclosure.house.gov/lookup.asp>>.
431. Office of the Registrar of Consultant Lobbyists. *Office of the Registrar of Consultant Lobbyists* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://registrarofconsultantlobbyists.org.uk/>>.
432. Organisation for Economic Co-operation and Development. *OECD Principles for Transparency and Integrity in Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą:

<<http://www.oecd.org/gov/ethics/oecdprinciplesfortransparencyandintegrityinlobbying.htm>>.

433. Organisation for Economic Co-operation and Development. *The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/about/>>.
434. Organisation for Economic Co-operation and Development. *Transparency and Integrity in Lobbying* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.oecd.org/corruption/ethics/Lobbying-Brochure.pdf>>.
435. *Our Code of Conduct* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/about-seap/our-code-of-conduct/>>.
436. Oxford Advanced Learner's Dictionary. *Definition of influence verb* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-10-22] Prieiga per internetą: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/influence_2>.
437. Oxford Advanced Learner's Dictionary. *Definition of lobby verb from the Oxford Advanced Learner's Dictionary* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-17]. Prieiga per internetą: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/lobby_2>.
438. Oxford Learner's Dictionary. *Culture* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-03-14]. Prieiga per internetą: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/culture_1>.
439. Oxford Living Dictionaries. *Definition of practice in English* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-24]. Prieiga per internetą: <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/practice>>.
440. Oxford Living Dictionaries. *Definition of vicious circle in English* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/vicious_circle>.

441. Oxford Living Dictionaries. *Definition of conventional in English* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-16]. Prieiga per internetą: <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/conventional>>.
442. PETRAUSKIENĖ, M. *Petrauskienė: viešas ir skaidrus lobizmas – ar tai įmanoma?* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.alfa.lt/straipsnis/49996333/petrauskiene-viesas-ir-skaidrus-lobizmas-ar-tai-imanoma>>.
443. POVILAITIS, N. „Akropolio“ statybų broko byloje – lobistų pėdsakas [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/akropolio-statybu-broko-byloje-lobistu-pedsakas.htm>>.
444. PRCA. *About Us* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<https://www.prca.org.uk/about-us>>.
445. Public Relations Consultancy Association. *About Us* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.prca.org.uk/about-us>>.
446. Public Relations Consultancy Association. *Public Affairs and Lobbying Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-14]. Prieiga per internetą: <<https://www.prca.org.uk/about-us/pr-standards/public-affairs-register>>.
447. SAVICKAS, E. *Lobizmas Lietuvoje: kada įstatymai – bejėgiai* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lobizmas-lietuvoje-kada-istatymai-bejegiai.d?id=67718164>>.
448. SAVICKAS, E. *Lobizmas Lietuvoje: kada įstatymai – bejėgiai* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/99010>>.
449. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. *Wykaz osób* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Prieiga per internetą: <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/lobbying_osoby.xsp>.
450. Senat Rzeczypospolitej Polskiej. *Wykaz osób wykonujących zawodową działalność lobbingsową na terenie Senatu* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-

- 09]. Prieiga per internetą: <<http://senat.gov.pl/lobbing/wykaz-osob-wykonujacych-zawodowa-dzialalnosc-lobbingowa-na-tere/>>.
451. SILVERBERG, D. *Categorizing Congressional Lobbyists* [interaktyvus. Žiūrėta 2015-02-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.dummies.com/how-to/content/categorizing-congressional-lobbyists.html>>.
452. SIMĖNAS, D.; GUDAVIČIUS, S. *Lobistus ipareigojo deklaruoti vykdytą veiklą per 7 dienas, bet jų rato neišplėtė* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.vz.lt/paslaugos/2017/06/20/lobistus-ipareigojo-deklaruoti-vykdyta-veikla-per-7-dienas-bet-ju-rato-neisplete#ixzz4nsQT1sA8>>.
453. SYTAS, A. *Lobistų niekas nemėgsta, tad patys lobistai vengia šio vardo* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/lobistu-niekas-nemegsta-tad-patys-lobistai-vengia-sio-vardo.htm?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy>.
454. Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Abėcėlinis akredituotų fizinių ir juridinių asmenų sąrašas* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/listaccreditations.do?locale=lt&reset=>>>.
455. Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Abėcėlinis užsiregistravusiųjų sąrašas* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/listlobbyists.do?locale=lt&rese=>>>.
456. Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Gairės* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/staticPage/displayStaticPage.do?locale=lt&reference=GUIDELINES>>.

457. Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Kreipkitės į mus* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/staticPage/displayStaticPage.do?locale=lt&reference=CONTACT_US>.
458. Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Metinė ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/staticPage/displayStaticPage.do?locale=lt&reference=ANNUAL_REPORT>.
459. Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Paieška registre* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/search.do?locale=lt&reset=>>>.
460. Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Paieška registre* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/search.do?locale=lt&reset=>>>.
461. Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Skaidrumas ir ES* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/homePage.do?redir=false&locale=lt>>.
462. Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Skaidrumo registro statistika* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/statistics.do?action=prepareView&locale=lt#lt>>.
463. Skaidrumo registro jungtinis sekretoriatas. *Skaidrumo registro statistika* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-02]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/statistics.do?locale=lt&action=prepareView>>.
464. SMALIUKAS, A. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Pranešimas skaitytas seminare *Lobizmas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje: teorija ir praktika*. Vilnius: 2012.

465. Society of European Affairs Professionals. *What is Lobbying?* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.seap.be/lobbying/>>.
466. Society of European Affairs Professionals. *About SEAP* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/about-seap/>>.
467. Society of European Affairs Professionals. *Application Form* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/join-seap/application-form/>>.
468. Society of European Affairs Professionals. *Frequently Asked Questions* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-04]. Prieiga per internetą: <<https://seap.be/wp-content/uploads/2013/11/SEAP-code-FAQ-2016.pdf>>.
469. STEPHENSON, H. *A lobbying tradition: lunches on the lawn* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-03-14]. Prieiga per internetą: <<http://azcapitoltimes.com/news/2013/05/20/arizona-lobbying-tradition-lunches-on-the-lawn/>>.
470. Tarptautinių žodžių žodynas. *Diversifikacija žodžio reikšmė* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Diversifikacija&wid=4481>>.
471. Tarptautinių žodžių žodynas. *Simbiozė žodžio reikšmė* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Simbioz%C4%97&wid=17990>>.
472. Terminų žodynas. *Žodžio profesionalas reikšmė* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-03-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Profesionalas>>.
473. The Association of Accredited Public Policy Advocates. *Welcome to AALEP* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.aalep.eu/welcome-aalep>>.
474. The Center for Public Integrity. *About the Center* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-06-10]. Prieiga per internetą: <<https://www.publicintegrity.org/about/about.aspx?act=mission>>.

475. The Conversation. *The revolving door: why politicians become lobbyists, and lobbyists become politicians* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą: <<http://theconversation.com/the-revolving-door-why-politicians-become-lobbyists-and-lobbyists-become-politicians-64237>>.
476. The Florida Association of Professional Lobbyists. *Mission* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.fapl.us/?page=9>>.
477. The Group of States against Corruption (GRECO). *Fourth Evaluation Round: Corruption Prevention in Respect of Members of Parliament, Judges and Prosecutors. Evaluation Report: Poland* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-12]. 2013.
478. The National Institute for Lobbying & Ethics. *About Us* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-02-04]. Prieiga per internetą: <<https://lobbyinginstitute.com/professional-association/about/leadership/>>.
479. Transparency International. *Global Corruption Barometer 2013. Lithuania* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.org/gcb2013/country/?country=lithuania>>.
480. „Transparency International“ Lietuvos skyrius, Vilniaus politikos analizės institutas. *Pasiūlymai dėl Lobistinės veiklos įstatymo projekto su komentarais* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2017/06/TILS-ir-VPAl-pasiulymai-del-Lobistines-veiklos-istatymo-projekto_su_komentarais.pdf>.
481. „Transparency International“ Lietuvos skyrius. *Požiūris į lobistinę veiklą: reprezentatyvi Lietuvos įmonių apklausa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.lt/verslininku-apklausa-apie-lobistine-veikla/>>.

482. Transparency International. *What is Corruption?* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.transparency.org/what-is-corruption>>.
483. UK Public Affairs Council. *Joining the UKPAC Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.citizenpower.co.uk/en/search-the-register/joining-the-ukpac-register.html>>.
484. UK Public Affairs Council. *Terms of Reference (2010)* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.citizenpower.co.uk/en/about-ukpac.html>>.
485. UK Public Affairs Council. *The History of UKPAC* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.citizenpower.co.uk/en/about-ukpac/history.html>>.
486. UK Public Affairs Council. *The Register* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.citizenpower.co.uk/en/search-the-register/index.html>>.
487. UK Public Affairs Council. *Welcome to UK Public Affairs Council* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-09-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.citizenpower.co.uk/>>.
488. Unilob. *Association of Professional Lobbyists in Poland – APLP* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-09]. Prieiga per internetą: <http://www.unilob.pl/index_en.php?page=about&s=splp&a=na>.
489. Veidas. *Užsiregistravusiųjų lobistų – vienetai* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/uzsiregistravusiuju-%E2%80%93-vienetai>>.
490. VERSECKAS, D. „Glimstedt“ partneris pažeidė lobizmo įstatymą [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.vz.lt/verslo-aplinka/2017/06/23/glimstedt-partneris-pazeide-lobizmo-istatyma>>.

491. Versijos. *Lobizmas kaip aukščiausia korupcijos stadija* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://versijos.lt/lobizmas-kaip-auksciausia-korupcijos-stadija/>>.
492. Verslo žinios. *Lietuva pakviesta tapti 36-ąja EBPO nare* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2018/05/03/lietuva-bus-pakviesta-tapti-36-aja-ebpo-nare>>.
493. Verslo žinios. *Prezidentė pasiaiškino dėl susirašinėjimo su Eligijumi Masiuliu* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2018/05/02/prezidente-pasiaiskino-del-susirasinejimo-su-eligijumi-masiuliu>>.
494. Vilniaus universitetas. *Mokslo renginiai 2014 m.* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <<https://www.vu.lt/en/mokslas/mokslo-renginiai/mokslo-renginiai-2014>>.
495. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas. *International conference “Interdisciplinary Approach to Law in Modern Social Context 2016”* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-07-25]. Prieiga per internetą: <http://www.tf.vu.lt/en/science_events_and_materials/2016-3/international-conference-interdisciplinary-approach-to-law-in-modern-social-context-2016/>.
496. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *2005 metų atlikto darbo ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <https://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi6__aH-fbTAhXBkywKHR59DuYQFgghMAA&url=http%3A%2F%2Fwww3.lrs.lt%2Fdocs2%2FEDOREUJA.DOC&usg=AFQjCNF956pzp_FZMfC2UoCpvLqQ2xjxoA&sig2=rlaKU-0Eud_VS-USACOK5Q>.
497. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *2012 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-20]. Prieiga per internetą: <http://old.vtek.lt/vtek/images/vtek/Dokumentai/Apie_mus/ataskaitos_sei_mui/VTEK_2012_metu_ataskaita.pdf>.

498. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *2014 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-20]. Prieiga per internetą: <http://old.vtek.lt/vtek/images/vtek/Dokumentai/Apie_mus/ataskaitos_sei_mui/VTEK_Ataskaita_A4_SP_2014.pdf>.
499. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Ataskaitos* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/index.php/apie-vtek/ataskaitos>>.
500. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Deklaracijų archyvas* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos/archyvas>>.
501. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/deklaracijos>>.
502. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Dokumentų formos* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/formos>>.
503. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobistai* [interaktyvus. Žiūrėta 2018-06-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai>>.
504. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobistams* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/#lobistams>>.
505. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobistinės veiklos ataskaitos už 2016 m.* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/#lobistams>>.
506. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobisto anketa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai/101>>.
507. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobisto anketa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai/45>>.

508. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobisto anketa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai/61>>.
509. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobisto anketa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai/31>>.
510. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobisto anketa* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/lobistai/35>>.
511. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Lobistų deklaracijos* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/#lobistams>>.
512. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Paieška* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/paieska>>.
513. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Pradžia* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-17]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/>>.
514. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Pradžia* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://lobistai.lt/>>.
515. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Prisijungimas* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/login>>.
516. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Teisės aktai* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistai.lt/aktai>>.
517. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Veiklos ataskaitos* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.vtek.lt/index.php/apie-vtek/ataskaitos>>.
518. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. *Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2016 metų veiklos ataskaita* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-20]. Prieiga per internetą: <http://www.vtek.lt/images/Duomenys/ataskaitos/VTEK_2016_veiklos_ataskaita.pdf>.

519. *Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2001-ųjų metų veiklos ataskaita Lietuvos Respublikos Seimui, patvirtinta Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2002 m. gegužės 14 d. sprendimu Nr. 14* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-10-22]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2705&p_d=16998&p_k=1>.
520. WILKS, S. *The Revolving Door and the Corporate Colonisation of UK Politics* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-11-21]. Prieiga per internetą: <http://highpaycentre.org/files/FINAL_REVOLVING_DOOR.pdf>.
521. WILSON, M. R. *Trade group for lobbyists closing down* [interaktyvus. Žiūrėta 2017-05-08]. Prieiga per internetą: <<http://thehill.com/business-a-lobbying/business-a-lobbying/276897-trade-group-for-lobbyists-closing-down>>.
522. ŽEMAITYTĖ, B. *Kas yra kas Lietuvoje: įtakingiausių Lietuvos lobistų dešimtukas* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-09-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.tv3.lt/naujiena/546489/kas-yra-kas-lietuvoje-itakingiausiu-lietuvos-lobistu-desimtukas>>.

Autorės mokslinių straipsnių disertacijos tema sąrašas

1. AMBRASAITĖ, M. Lobizmo reglamentavimas Lietuvoje ir EBPO standartai. *Teisė*, 2016, t. 101, p. 60–78.
2. AMBRASAITĖ, M. Naujoji Lietuvos lobizmo reglamentavimo ekstrateisinė koncepcija: pokyčiai ir gairės ateičiai. *Politologija*, 2015, t. 4, Nr. 80, p. 4–29.
3. AMBRASAITĖ, M. Transparency in Accounting and Corporate Governance, Politics, and Law – Towards Improved Regulation of Lobbying (The Case of Lithuania). *Interdisciplinary approach to law in modern social context: 4th international conference of PhD students and young researchers: conference papers*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 15–25.
4. AMBRASAITĖ, M. Правовое регулирование лоббирования в условиях информационного общества. *Проблемы правотворческой и правоприменительной практики в условиях развития информационного общества: сборник научных статей: в 2-ух частях: Часть 1*. Гродно: ГрГМУ, 2015, p. 187–193.
5. AMBRASAITĖ, M. Институт права: критерии выделения, достаточность и пределы. *Веснік*, 2015, Nr. 2(191), p. 6–15.